

Madách Imre összes drámája

DRÁMASZÖVEGEK – 2.

A drámák szövegei:

8.	Csák végnapjai	(1843 → 1861)
9.	A civilizátor	(1860)
10.	Az ember tragédiája	(1861)
11.	Mózes	(1861)
12.	Tündéralom <i>(töredék)</i>	(1864)
+ 1	József császár <i>(egy "apokrif")</i>	(1863)

A drá mavázlatok szövegrészeit, valamint a Csák végnapjai 1843-as első teljes szövegváltozatát ld. a KOMMENTÁROK kötetben!
szekeresző

Madách Imre összes drámája – 2.

DRÁMASZÖVEGEK

SZEGED

2015

A dámaszövegeket összeállította, gondozta és sajtó alá rendezte
a Madách Irodalmi Társaság ötkötetes kiadása nyomán

BENE KÁLMÁN

Források:

a Madách Könyvtár 37. (2004),
 46. (2006),
 55. (2007),
 77. (2012),
 84. (2014) kötetei.

Bibliográfiájukat ld. a www.madach.hu *Kiadványaink* rovatában!

CSÁK VÉGNAPJAI
DRÁMA ÖT FELVONÁSBAN

SZEMÉLYEK

RÓBERT KÁROLY, Magyarország királya
TRENCSÉNI CSÁK MÁTÉ, nádor és pártvezér
ZÁCH BÓDOG, tárnokmester

JÁNOS
MIKLÓS
DOMOS
DÁVID

} Omodé volt nádor fiai, Csák hívei

ZSÁMBOKRÉTI
DRUGETH
BEREND

} nemesek

BOHÓC, Károly udvarában
EGY KÉSMÁRKI POLGÁR

MÁRIO, bérgyilkos
ANTONIO, cimborája

KÉT PÓR

ERZSÉBET, III. András király leánya
MARGIT, az Omodék anyja
KLÁRA, Zách leánya

EGY APÁCA
KÁROLY ÉS CSÁK HÍVEI MEG HADAI
APÁCÁK

ELSŐ FELVONÁS

(Rozgony mellett két pór nagy sírhalmot rak, mellette egy kisebb sírnál Dávid mereng.)

ELSŐ PÓR

Miért dolgozunk, András bátyám, tudod?

MÁSODIK PÓR

(567)* Bérért. – Vagy ékebben, hogy legyen
Hová fejét lehajtni a magyarnak. –

ELSŐ PÓR

5 Nem úgy – én annyit hallottam susogni,
Hogy már ma éjjel messze-messze földről
Vitézek jönnek e sírhoz tanácsra.

MÁSODIK PÓR

(572) Bizony szeretném én is hallani,
Mit szólnak az új király felől.
Inyökre van-é?

ELSŐ PÓR

(575) 10 Mit búsulsz azon,
Mi hátad nem töri? Néhány kapával
Vess addig inkább.

MÁSODIK PÓR

Már úgysis elég nagy.

(Dávidhoz.)

Rakjunk-e rá gyöpöt?

DÁVID

(587) Ne bántsod, ha minden
Században még e sírt gyászolni ok lesz,
Egy ember jó elsírni kínjait
15 Rozgony terére, gyöp növend felette,

* A zárójeles számok a tragédia első, 1843. évi szövegváltozatának sorszámai.
Ez az első drámaáriánus 786 sorral terjedelmesebb a végső szövegváltozatnál.

Szentebb, mint ciprusok, mint síri rózsák,
Mert azt csak az éj harmata növeszti,
Ezt a nemesb szív honfi könnyei.
(*Újra elmereng.*)

MÁSODIK PÓR

(593) Láttad mi sápadt s milyen ifjú még,
20 Szánom szegényt.

ELSŐ PÓR

Pedig megszokhatod
Az ilyen arcot mostan az urak közt.
Maholnap ennek is dombot rakunk.
(*Hátralépnék.*)

DÁVID

(598) Leány! Mért élsz oly mélyen e kebelben?
25 Mért égetsz úgy, midőn csak jégdarab vagy?
Miért kísérsz most, hisz testvérimet
Jöttem siratni, és te meglopod
Könyűimet?

MARGIT

(*Remegve jó s körülnéz.*)
A harctér itt vagy on –
S egyet sem látok. – (*A pórokhoz.*)
Hej, mi domb ez itt?

ELSŐ PÓR

Sír, asszonyom, a rozgonyi csatáé.

MARGIT

(605) 30 Ilyen nagy, és e kisebbik kié?

ELSŐ PÓR

A nádor gyermekéé.

MARGIT

(*Kábultan.*)
Rossz fiú!

Ki látta azt aludni napvilágon
És ily magánosan?
MÁSODIK PÓR

Ketten feküsznek:

Aba, László.

MARGIT

Ketten? Miért nem hatan!

(610) 35 Egy sírban lenne a nádor-család,
Közék tenném agyonvert apjukat,
S utána dűlnék. – Úgy-e emberek,
Ily sír páratlan lenne a világon? –
Hogy kértelek, ne menjetek fiúk,
40 De nem fogadtatok szót a szülőnek
S utolért érte Isten büntetése. –
El, el könnyű – mert még sarat csinálsz,
Megcsúszom és vén térdem meghajol
A rossz fiúknak sírján. – És miért ne
45 Hajoljon az meg? – hisz fonnyadt szemem
Egyért is alig bír már sírni annyit,
Hogy meg ne szólják a rossz emberek.
S a másiknak mi jut. Hej, hallod ember,
Miért nem faragsz keresztet e halomra?

ELSŐ PÓR

(632) 50 Mert átkozott, – a szentegyház kizárta.

MARGIT

Ki mondta azt! – a nádor gyermekét –
Hisz a gyermek nem tudja, mit mível!
Ostromba bírák – ahelyett, hogy által-
Szúrjátok, mért vesszőt nem fogtatok,
55 S vertétek volna vissza az ölembe. –
(641) Abám szívedben a szúrás, vagy a főn?
Hisz szíved jó volt, főd volt csak hibás,
S még az sem úgy, mint Csák, kit hallgatott,
Ki elcsábított – a gyermeklopó! –

DÁVID

(Közeledve.)

60 Te sírsz-e itt, anyám?

MARGIT

Én, gyermekem.

MÁSODIK PÓR

Szegény asszony – jerünk, komám haza,

Úr sem szeretnék mindég lenni, látom –

Kardcsörgést hallok, jönnek a vitézek.

(Társával el.)

(Miklós, Domos, János, kissé később Csák, Erzsébet,

Zách, Drugeth, Berend, Zsámbokrétii, s más urak,

fegyveres néppel jönnek.)

MIKLÓS

Barátim, szúrjunk e sírhoz jegyet,

(654) 65 Nehogy veremnek nézze az utas!

(Dárdákat szúrnak a sírhoz.)

Mulassatok holt bajtársak vele.

DOMOS

Sokan jövünk-e össze már ma éjjel?

MIKLÓS

(657) Sok nem jöhet, de férfiú, ki itt lesz.

DÁVID

(Margithoz.)

Töröld le könnyedet.

MARGIT

Igaz fiú,

70 Mit sírok – hisz még itt van négy fiam.

MIKLÓS

(Ságva.)

Nézd, nézd öcsém, anyánk minden bizonnyal

Haza szeretne csalni.

DOMOS

Félek én is.

CSÁK

(Belépve.)

Megérkezétek, látom, híveim.

MARGIT

75 Gonosz fiúk – nem mond-e egyik is
Üdvözlétet a megtörött anyának?

TÖBBEN

(662) Ki e nő –

MIKLÓS

(Büszkén.)

A nádornak özvegye.

MARGIT

S e gyermekek szülője. –

(Kézén fogja őket.)

Jöjjetek,

Elég volt kettőt nékem elveszítnem

Egy álomért.

CSÁK

80 Nem álom a szabadság
Reménye, vagy ha az, úgy istenálom.
S előttem az üdvösséggel csak egy.

MARGIT

85 Nekem az üdv imám. A földi kéj
Szép gyermekim. – Ah, én rég megtanultam,
Hogy a szabadság minden üdve csak,
Hogy árvát, özvegyet s koldust terem.

CSÁK

A pórnak.

MARGIT

Büszke férfi, lángszavad

Csábijával ástál sírt már két fiamnak,
Bocsásd a többit – érd be már ezekkel –
(677) 90 Vagy végy még hármat, s adj egyet nekem,
Hogy a világ kacagva azt ne mondja:
Bolond anya, hat gyermeket szülél,
S szemed befogni nincsen senkid is.

CSÁK
Mehettek mind.

MARGIT
Nem mozdultok, fiúk?
Nem hallottátok-e, hogy elmehettek?
95 Búvólve vagytok-e ez óriástól?
Hogy átok zúzza szét minden reményit,
Hogy légyen koldus ő meg a haza,
Mely lelkemet s családomat kiölte.

CSÁK
Asszony! Szavad éretlen, menj közülünk.

MIKLÓS
100 Menj, jó anyám.

DOMOS
Hidd, jó még jobb napod.

MARGIT
Majd, hogyha e nagy földön nem leend
Biztos hely számotokra s visszatértek,
(689) Megőrzöm nektek addig e helyet. –
Óh, kedves gyermekim, hát menjek-é?
105 És menjek-e csakugyan így magam?
(*Eltántorog.*)

CSÁK
(*Dávidhoz*)
Te könnyezel?

DÁVID

Ne bánd, ha néha-néha
Gyöngébbnek látsz talán, mint illenék.
Vannak, kiket a természet puhább
Szívvel ruházott fel: megérzenek
(697) 110 Kéjt, bánatot s aztán megkönnyezik –
De épp azért, ha jó nehéz csapás,
Nem dűlnek el, mert szívök meghajol,
Míg Csák, te, ha sírsz, a könnyű meg is fojt.

CSÁK

Az meglehet. – De most le a főveggel!
115 Nem embereknek sírja ez csupán,
De nemzeté – és elveszett dicsőség
Nagy sírja, míg mi árnylelkek vagyunk
(712) A jobb korból, kik most körül állunk.
De félre bú – nem rekviemre jöttünk,
120 Könnyet nem bírna köztünk senki sírni
Annyit, mint mennyi ily két sírt megillet,
S tettet kívánnak inkább hős lakóik.
Tanácskozzunk hát, társak, mit tegyünk?

MIKLÓS

Mit eddig. – Miért nevetsz Zách Bódog?

ZÁCH

Azt,
(717) 125 Hogy amit tettünk, többé nem tehetjük.

MIKLÓS

Azt nem, de újat.

ZÁCH

Tedd, ha tetszik.

MIKLÓS

S én
Pihenni nem tudok, nekem nap-éjt
Virasztanom s küzdnöm kell, hogy megéljek.

ZÁCH

130 Légy éjiőr s kiáltsd nekünk az órát,
Kik nyugton alszunk párnáink között.

MIKLÓS

Jól van, leszek, de éji álmaidba
Súgom be majd az áruló nevet,
Míg szürkületkor ollyakat kiáltok,
Hogy felriad hangomra a magyar.

ZÁCH

(740) 135 Én áruló? – Rabló fiú, te mondd,
Ki zsarlásiddal gyűlöltté tevél.

MIKLÓS

Torkodba verjem-é e szót, kuvik,
Ki rémhirekkel jársz kísértni köztünk.

ZÁCH

(750) 140 S mi vagy te, hogy néhány kámzsát levontál,
Néhány nőt kardra hányatál negédből,
Nagy hősiség valóban.

CSÁK

Csend legyen.

Itt is hasonlás, Zách, Miklós öcsém
Mért bántjátok a rokont, kevés
Úgyis fajunk – mint a sas, kárörömmel
145 Ne lássa legalább buja veréb,
Hogy még az is egymásra tör.

MIKLÓS

Ne bánd,

(758) Ha látsz civódni pusztá unalomból.
Adj ellenséget és együtt csapunk rá.
Kezet Zách! – béke!

ZÁCH

Nincs már számotokra

150 Többé kezem, mert szétszórt pártotok

Rendszer nélkül sikert már nem remélhet.

MIKLÓS

Ne is sikert, de küzdelmet keressünk,
Aztán tanulhat a nyúl, a veréb
Rendszerrel vívni – a sason ki nem fog.

ZÁCH

155 Gyermebeszéd. – Csák, én hozzád jövök –
Hallgasd ki, kérlek, az igaz barátot.

CSÁK

Beszélj, beszélj Zách!

ZÁCH

Eddig társ valék
Mert jog s törvény pártolta lépteink,
De most, midőn már van felkent király,
160 Abban meg kell nyugodnunk.

MIKLÓS

Nem fogunk. –

ZÁCH

(762) Csák hallgat, és ti hitvány eszközök,
Fogjátok-e meggátolni beszédem?
Jaj, hogyha már éretlen gyermekek
Vezérlik a vén hont. – Csák, én kilépek
165 Közületek, mert minden józanabb
(767) Meghódolt.

CSÁK

Józanabb tán nem, de a
Törpébb igen.

ZÁCH

Jó, nem vitatkozom,
De a hongyülés ítelt köztetek,
Károly nyert és így többé nincs jogod,
(772) 170 Hogy bíráljad személyét. Vagy ha is,

Ifjú, lélekdús és vitéz, hogy az,
 Tapasztalád e téren: hogy nemes
 Tapasztalod most, mert kegyelmet ád.
 Nem fog hibázni senki birtokából
 175 Egy lánc föld és rangot, kitüntetést
 Csak úgy oszt köztünk, mint baráti közt.
 Leányomat már udvarába vette
 S kiházásítására gondja lesz.

CSÁK

S talján földről fog-e ez mind kitelni?
 180 Mert e hazánk itt vagyon királya, (*Erzsébetre mutat.*)
 És vesszen inkább a magyar neve,
 E kis maroknyi nép is elpihenhet
 A földtekében, mely már annyi népnek
 Sírgödre lett, inkább, mint gúnyosan
 185 Mondhassa idegen nép: a magyar
 Karddal kezében békét alkudott
 Magának és cserében megtagadta
 Árpád vérének végső sarjadékát.

ZÁCH

Asszony nem kormányozni van teremtvé.
 (787) 190 Lemond jogáról.

CSÁK

Istenemre, nem mond.

ZÁCH

Nem vagy mindenható, hogy így beszélj.

CSÁK

S tanácsod bölcsebb és szavad kimértebb,
 Hogysem megértse a szent lelkesülés.

ZÁCH

Látom, Máté, veled nem boldogulok.
 195 Menj büszke férfi és keress vidéket,
 Pusztát, királytalant, csinálj beléje

(797) Bábembert és emeld e lányt fölébe,
Mert már fölének emelni nem bírod.
S ha mégis azt mondod: bírom, hozok
200 Válladra istenátkot, mely inad szegi.
(802) Elhagylak pártos, vessz el önmagadban.

MIKLÓS

(442) Ki kard, tüzes vagy oldalomnak, oltsd
Hűs vérrel lángodat.

CSÁK

Miklós, megállj.

MIKLÓS

205 Haj Csák, megfojt a méreg vagy kitör,
Ha látom, mily rideg maradsz.

CSÁK

Ne bántsod,
Nem hallod-e, hogy pártosról beszél?
Ha tűzbe jössz, ránk érted, azt hiszi,
Pedig mi a törvényt védjük csupán.

ZÁCH

(Erősébetre mutatva.)

210 Csak e szegény halvány nőt szánom én,
Kinek szemében a jószág lakik,
Ki szebb jövőre lenne érdemes,
Melyben szeretni fogna és tanítna. –
Hogy mint vak eszköz, mellyért annyi vér
Folyt már és annyi vész jött a hazára,
215 Melyért pusztulnak ősi telkeink
S koldusbotot nyer a munkás díjúl,
Lépcsője lesz csupán a nagyravágnak,
Mely, ha égbe szállt, pokolra sújtja.

CSÁK

S ez rólam szól?

MIKLÓS

(Kardjához.)

(479) 240 Mit hordlak hát, te sárdarab, Hadúrra,
Orsó kell nekünk, kard az asszonyoknak.

CSÁK

Emeljétek paizsra a királynőt.

(Fölemelik.)

Hadd lássa őt minden magyar s kiáltsa,
Ha korcs, hogy Árpád végső gyermekét
Apáival s honával megtagadja.

245 Lelépek akkor, mert ily nemzedékhez

Nincs szóm, csak könnyem. –

(Erzsébet leszáll, s a sírra dől.)

BEREND

(Népéhez.)

Éljen a király.

DRUGETH

(Népéhez.)

Sompolyogjunk el, barátim, csendesen.

ZSÁMBOKRÉTI

(Népéhez.)

Mi is megyünk. –

ZÁCH

Jerünk tehát, s ha majd
A korcs király előtt könyörgesz, kacaglak.

CSÁK

250 Az az öröklét végén fog megadni.

(Zách, Drugeth, Zsámbokréti s mások népekkel el.)

MIKLÓS

Tisztultunk Csák, de nem fogyatkozánk.

CSÁK

Domos! Te ott voltál a Rákoson

S bár szíved láng, de higgadt homlokod,
Beszeld el a hongyúlést úgy, amint volt.
255 Tudnom kell, ami történt.

DOMOS

Az való,
Hogy történt ott valami, ámde hogy mi,
Istenre esküszöm, nem mondom el.

CSÁK

Miért?

DOMOS

Mivel nem értem a latin szót.
S ott úgy beszéltek. A begyűlt nemesség
260 Csak úgy tátotta száját, s azt hivé,
Nagyon bölcsen foly minden, mert nem érti.
S ha egy-egy pap erősen tűzbe jött
S Csákot nevezte, jól megéljenezték,
Csak később sült ki, ellened beszélt,
265 S a nép fejét vakarta, s hallgatott.

CSÁK

S nem szólt-e senki magyarul?

DOMOS

Igen,
Midőn a népre az adót veték ki.
Néhány úr szólt is a nép érdekében,
De az olasz tanácsosok csodálták,
270 Mi gondjuk arra, s a király neheztelt,
Mert nincsen, úgymond, szokva ilyenekhez.

MIKLÓS

(Kardjára ütve.)

S nem volt-e senki közbeszólni kész?

DOMOS

A kardokat letették, mert csörögnek.

CSÁK

- Elég, elég – már értem az egészet.
 (804) 275 Bajtársaim, kik eddig egy nyomon
 Futottatok velem, itt megszakad
 Pályánk: lehúzták rólunk a szabadság
 Pajzsát, e perctől pártütők levénk. –
 A nemzet ítéle, hogy pártütő
 280 Leghűbb fia, s a nemzet szentül ítél.
 Lekérték a menny átkát lelkeinkre,
 Rómában a hívők közül kizártak,
 S a szent atya csalhatatlan, old, kötöz.
 Szaladj hát eddig hű nép, merre látsz,
 285 Hogy egykor azt ne mondd, ha kérdenek,
 (812) Földön vagy égben a számoltatóknak:
 Csak elcsábított. – Menj, menj tűzhelyedhez,
 Talán jólét vár ott s forró kebel,
 Itt vén szülőd, az elhagyott haza,
 290 Csak sírral kínál s egy hitvány babérral.
 Mit is adhatna – koldus önmaga,
 Király díjt csak ott túl osztanak,
 Vérdíjt igaz, de mit tesz az, – ragyog.
 Mit szenvednétek, büszke férfiak,
 (825) 295 Egy gyöngé némbérért, kinek apái
 Szerezték e hont, melyen most örültök,
 De mit tesz az, ő árva, elhagyott,
 Károly hatalmas, s hálás lenni bír. –
 Hagyjátok e virágot a szelek
 (830) 300 Dühétől elhervadni, összetörni
 Előbb, hogysem magot teremne nekünk:
 Egy új Árpádot, új honalkotót.
 Ültess földébe külnövényt, bujábbat,
 Mint volt a hajdani, – futó tarackot,
 (835) 305 Mely a magyart ki fogja ölni még,
 Csak hogyha kérdi késő sarjadék:
 Mért nincs hazánk, vagy mért rab, hogyha van.
 S pirul a lap, hol napjaink leírva:

A kor példát törend felettetek,
310 Mert nem tartandja vissza rettegés,
Csak én, az égre, nem fogok pirulni,
Mert híven számolok, ha kardomat
Bekéri Isten égi zsámolyára.
Van-e közöttetek, ki halni nem tud,
315 Az menjen át, s kérjen bocsánatot.
Itt halni kell tanulni, mert az élet
S szabadság még e századig nem ért meg
Testvérnek.

BEREND

Mink meghalni is tudunk.

MIKLÓS

Vezess, Csák, én megyek.

DOMOS

Megy mindenik,
320 De nézz körül, Csák s mondd, mivé leszünk.

CSÁK

(867) Magánosan állunk öten-hatan,
Kitéve a zúgó szél szárnyainak,
De azt fel sem veszem, már voltam így.
Rómának átka már szintén nem új –
325 De a nemzet, hogy Csákot megtagadta,
Hizelgve simul a talján királyhoz,
S mosolygásának napján sütköződik,
Ez az, mi lelkem szinte megtöri.
Fiúk, én ostortól, és zsarnokokról
(872) 330 Nem féltem a magyart, tudom, lerázza
Ha megsokallja terhét, óh, de féltem
A kegytől, mely hasonlást hoz közé.
Féltem, ha már nyelven szól nép s királya,
Mert mindkettőnek jól gondolt szavát
(877) 335 A fordító gazul ferdíti el:
S még jobban féltem, hogyha a nagyúr

Királya nyelvéért felejténé
Hazája nyelvét, mert nem értené
Hős tetteit, szabadság-érzetét
(880) 340 Elődinek a régi krónikákból.

MIKLÓS

Ha többé nem vívunk nemzetcsatát,
Zsivány leszek, elbúvok a hegyekbe,
Szabad, minő a bérc és bércei lég,
Dárdámmal néha sújtok, mint vihar
345 Egy korcs magyar, vagy vérszopó zsidót.
Lészesz-e társ, Trencsényi?

CSÁK

Nem leszek.
(890) Sasfészkeimből meglátom, hogy ki űz el,
S majd jó idő, hogy a magyar megérti,
Nem jó a külkirály. Keresni fog,
350 S készen talál. – Vagy, hogyha megcsalódom,
Felállok egyszer majd még akkor is,
Lesújtok mindent, amit elkerültem,
S karomba zárva Árpádnak leányát,
Bedőlök a halotti nagy gödörbe,
(902) 355 Hol a szabadság s régi nemzet alszik.
(907) S most menjünk várainkba.
(*Mind el, kivéve Dávidot és Erzsébetet.*)

DÁVID

Menjetek!
Győzelmi repkény nem vonz engemet.
Ez ifjú szív szerelmet esdekel,
Minő enyém, s ha ilyet nem talál,
(913) 360 Ha nem talál, mit akkor – nos, mit akkor?

ERZSÉBET

(*A sírnál térdelve.*)
Ki sírjon: a kedves vagy a királyné?
Holt ifjamért vagy a sok bajnokért

Keseregjek-e? – Amaz érettem élt,
Ezek miattam vérezének el.
365 Óh, szív repedj meg, úgy aztán megosztlak,
Mert egyikét így, félek, megcsalom.
Abám aludjál, s csendes álmodat
Himezze képem és a szent haza.

DÁVID

(Hozzá lép.)

(922) Ember felett angyal viraszt! Leány!
370 Csak sírd ki mind, csak sírd ki könnyedet,
Számomra, hogy csak üdvadó mosoly
Maradjon.

ERZSÉBET

Dávid, mit keressz?

DÁVID

Az árny

Mikor szakadt el testétől?

ERZSÉBET

Eredj!

DÁVID

Ne küldj el oly fagyos szókkal, ne küldj el.
375 A hattyúmell csak egyszer volt hideg,
Midőn az első szobrász alkotá,
S ez egyszer is soká az nem maradt,
Mert látva, a mű milyen félszeg így,
Isten szikrát lehelt a kőleányba.

ERZSÉBET

380 Ne bánts e szent helyen, szentségtörő!

DÁVID

Nem-é azért vált éj s nap kétfelé,
Hogy a félénk ember párját keresse,
S fülébe súgja titkos szenvedését?

ERZSÉBET

Mit szólna Csák, ha hallaná!

DÁVID

Ki, Csák?

- (938) 385 Mi nékem ő – én őt nem állhatom ki.
Tán nagy lehet, talán erényes is,
De Istent is rettegjük mennydörögve.
S kiben nem látjuk gyengéink nyomát,
Megértni sem fog, attól tarthatunk.
390 Én félek tőle, és ő nem szeret.

ERZSÉBET

Hogy azt, ki kard helyett rózsát visel,
Ki lányról és nem a honról beszél,
Hogy azt nem kedveli, nem is csodálom.

DÁVID

- (949) 395 Mit szólnék a honról? – elbukott,
És éjszakáján őrangyal viraszt.
Nem-é elég ez, óh, nem-é elég ez!
Temess el engem is, csak sírj felettem –
Te nem nézsz szemembe, elpirulsz:
Hajnal vagy alkony nékem e pirulás?

ERZSÉBET

- 400 Futó sugár az – mert szerelmemet
(959) A sírba vitték e domb hősei.

DÁVID

- S testvéri részem nem hagyák nekem?
Hisz nem kívánom az üdvöt magát.
Add bánatodból is ki részemet,
405 Elhordozom. S most nyújtsad jobbodat,
Hogy nem haragszol e heves beszédért.

ERZSÉBET

- (966) És jobbomat, ha nyújtom, elsietsz.

DÁVID

El. – Óh, egy percnyi üdvért drága ár.

(Kézét fog s arcon csókolja.)

Most arcodat, ha mindjárt sebhelyet

410 Éget rá csókom.

ERZSÉBET

Ezt nem engedém.

Te rettentő vagy.

CSÁK

(Belépve.)

Hah, megállj, fiú,

Ne üss nászt e kopár sírok felett,

(973)

Pórcsókokat nem tűr Árpád leánya.

MÁSODIK FELVONÁS

(Trencsénben terem. A falakon s oszlopokon fegyverek s címerek. Erzsébet karszéken ül kézimunkával kezében, Dávid zámolyán lantot penget. Miklós, Domos, Berend s még né- hány vitéz asztal mellett iszik.)

ERZSÉBET

Nem hangzik össze, amit lantodon versz.

DÁVID

415 Mert a világ is széthangzik nekem:
Ah, adj egy édes összhangot belé.

ERZSÉBET

Honnan vegyem? Sírból bús lenne tán.

DÁVID

Gúnyolsz megint, és én mint gályarab
Tűröm szeszélyed, s fel nem lázadok,
420 Pedig tapintsad a vért karjaimban,
Láncát szakasztott örülteként rohan,
S reszkess, ha egyszer megkérd, hogy mit üldöd.

ERZSÉBET

(Fölkél.)

Nem hallhatok ily kárhozott beszédet.

(Indul.)

DÁVID

Nem hallhatod, mit én viselni bírok,
425 Istennek is kell hallgatni népe
Kínját. Hiába futsz, leány, beérlek.
(Erzsébet után el.)

MIKLÓS

Semmit se tenni átkos asszonyélet.

DOMOS

Még egy nyarat így élni és fejem
Őszebb lesz a kendernél.

MIKLÓS

Istenemre!

430 Azt nem várom be. Holnap megszököm,
Az unalomtól. – Mondd csak meg, mióta
Lakunk már itt?

DOMOS

Négy év a rozgonyi
Vesztett csatától. Hej, sok ez, sok ez!

MIKLÓS

435 Négy évet csak kiálltam, ámde mától
Még négy napot többé nem áldozok
Henyélni, és tervezni a jövőre.
Tervezték volna inkább ellenink,
Maradtunk volna mink a tettmezőn.

BEREND

440 Igaz biz az, a lét úgyis rövid,
A tervek közt úgy elszáll, mint harci zajban.
De hogyha Csák ezt tartja célszerűnek.

MIKLÓS

Eredj, ne mondd, – vagy benne sem hiszek!
Szeretne ő mást, csakhogy vár szegény,
És várja a semmit haszontalan.
445 Eh, bort ide, midőn ez jó eszembe:
Innom kell vagy megőrülök.

DOMOS

Ki éljen?

MIKLÓS

Ne éljen senki, még saját magam se.
Bár vesszen össze az ember faja
És fojtsa egymást, míg egy nem marad,

450 S ez egy se élje túl bajtársait.
S Csák?

MIKLÓS

Ő felül áll a koldus világon.

JÁNOS

(*ő.*)

Bátyám, öcsém, Isten megáldj. – De vígan
Tarisznyázzátok el időtöket.

MIKLÓS

Nagyon. – Isten hozott. – Bizony mi csak

455 Úgy tengünk, mint a gazdátlan kutya;

A vértet, a pajzst rozsdá marja össze,

S a harcsisak ürében pók tanyáz.

Régen megfojtott volna már az élet,

(*Titkosan.*)

Ha néha-néha, míg Csák álmodik,

460 Ki nem lopózom, s egy-egy hős csapást,

(1011) Egy víg napot magamnak nem lopok.

Hisz addig kell nekünk nevet rabolnunk,

Míg alszik Csák, mert hogyha egyszer ébred,

Nincs kívüle a honban dicsőség.

DOMOS

465 Könnyű neked, mi csontos és piros vagy,

Látszik, nem őriz senki is Szepesben.

JÁNOS

Őriz szavam. Barátul élek én is.

MIKLÓS

S Károly nem üldöz?

JÁNOS

Nem, hát titeket?

MIKLÓS

Vagy fel sem vesz, vagy fél tőlünk, ki tudja.

JÁNOS
470 Domos, te fogytál. – Hát Trencsényi hogy van?
(1023) E tetterőben oly gazdag kebel
Mint tűri e kicsiny napok unalmát?

DOMOS
Sínlik szegény – s láng lelke néha-néha
Kitör – de csakhamar, mint jól tanult
475 Mén visszatér, szelídülten magába.

JÁNOS
Ne többet. Fáj lelkemnek látni így
A régi nagyság gyászos romjait.

MIKLÓS
Ne hidd őt romnak, ő nagy mostan is,
(1033) S ha szárnysegett sasként vedletten ül
480 E szirtfészekben, s búsan eltekint
Síkján csatáinak – tekintetében
Egy szikra ég még a jövő felé. –
(*Csak indulatban jó egy kézsmárki polgárral.*)

CSÁK
(1190) Hát Záchnak adták Kézsmárk városát?

POLGÁR
Igen, uram, mely mindeddig szabad volt.
485 S mit tesznek még Szepesben – mindenütt!
Már a szegény panaszt emelni sem mer,
Mert ez megint ok újabb elnyomásra.
Csak lopva néz olykor Trencsén felé,
Sohajtva kérdi: egyetlen barátja
490 Vajon miért pihenhet oly sokáig?

CSÁK
Ne kérde többé senki hasztalan.
Tűrés, tűrés, te átkos törpe te,
Ki a tett óráját porondba sújtod,
S dicsekszel – el veled – én megtagadlak. –

495 Négy évig vártam, mint kőszikla volt
 Keblem bezárva, nem mertem nevetni,
 Nem mertem sírni, hogy ne mondja senki:
 Trencsényi izgat. Vártam, hogy mi jó.
 Fog-e Károly, ki bírja a hatalmat,
 500 Kinek utába nem vet senki gátat,
 Egy népet tudni boldogítani is.
 S a béke szent ölébe viasszaszáll-e
 Az elriasztott ősi népszabadság? –
 S ha suttogák: Trencsényi tán remeg,
 505 Tán bántja őt a lelkiismeret,
 Hogy néhány korcsnak vérét ontani merete,
 S a pusztá harcmezőről a bűdös szél
 Talán lankasztja karja izmait –
 Mind eltűrém, – hallgattam, s mit nyerek?
 510 Szegény hazám koldusabb, mint vala,
 Kőborvitéz, úr, szolga és király
 Nyomják a népet. Az erős kacag.
 Mindegy hát, rosszabb már nem is lehet,
 Én fölkélek még egyszer és utószor.

POLGÁR

515 Trencsényi, a polgárság üdvözl!
 Repülök a jó hírről és jeledre
 Megkísértjük, bírnak-e mennydörögni,
 Hogy a felhőkből jó esőt csikarjunk. (E.)

JÁNOS

Mindent megfontolál-e?

CSÁK

Meg, s azért
 520 Ne is szólj ellenem, kövess, ha tetszik,
 Vagy menj.

DOMOS

Tiéd s a szent ügyé vagyok.

MIKLÓS

Én csak tiéd, vezess feltétlenül.

CSÁK

Most szét. – Te, János, menj Szepesbe vissza,

Gyűjtsd a derék németiséget körödbe:

525 Miklós, te még Gömör felé Biharba,

Köszöntsed régi társaim, hiszem,

Hogy bár hallgatnak, meg nem hódolának:

Berend az alföld síkját járja be,

Domos megy a Dunán túl. Én magam

(1231) 530 Budára nézek. Olyan kérges-e

Az udvaronc fül, hogy nincs tőle út

A szívbe. Megtekintem, hogy vajon

A nemzet hangja, míg Budára ér,

Nem hangzik-é el az inasszobában?

535 S hol Dávid?

MIKLÓS

Őt használni nem lehet.

CSÁK

Talán. – Megszidtam e fiút botor

Ábrándiért, azóta fut, kerül,

Ha összejöttek véle, bánjatok

Szelíden a gyemekkel. – Most jerünk!

(Mind el, kivéven Csákot, ki gondolkodva megáll.)

540 Meg kell ezt mondanom a lánynak is,

Csak jóne. – Vajon tetszésére lesz-é? –

Ah, ő talán már alszik csendesen,

Nem bántom pilleszárnyú álmait,

Hisz nő. Az őszi est fagyos szele

545 A nőszépségnek és virágnak árt.

Azért van férfi, hogy virasszon érte.

(Indul.)

ERZSÉBET

(Belép.)

- (1307) Téged kereslek, Csák, de úgy találalak
Mint vérszomjas hadistent, s rettegek,
Hogy meg nem értsz, túljársz a föld körén,
550 S a nő, Trencsényi, itt alant marad.

CSÁK

- (1315) Szólj csak, királyném, hű alattvalód
Parancsod várja. S hogyha a csaták
Talán durvábbá edzették alakját,
Ne hidd azért, hogy vásott érzete.

ERZSÉBET

- 555 Óh, Csák, midőn az ős népszabadság
(1321) Mosolygó arca tűnt fel álmaimon,
S te a klostromból trónomig vezettél,
Nem hittem, hogy vér fesse bíborom,
S világításul a belháború
560 Üszkét kell dobnom csendes falvaimba.

CSÁK

- (1328) Nem mink, királynő, Károly tette ezt.

ERZSÉBET

- Nem vittem volna harcra népemet
Aratva hírre hírt, miként apáim,
De a békének szép virágait
565 Ápolni otthon, volt vágyam, reményem.
És most, e szép álmoképek helyett
Átkozva lesz nevem. Késő utódok
Rémül nézendik a szörnyű leányt,
(1342) Ki holttestekből trónt rakott magának,
570 Hogy egy kihalt országon úr legyen. –
Óh, Csák, én visszavágyom a magányba!

CSÁK

Ne többet e szót, mert karom lehull,
Midőn emelném éppen új csatára.

Ne sápadj úgy!

ERZSÉBET

575 A férfiú dacolhat,
Ót illeti, – de a nőt a lemondás.

CSÁK

A nőt talán, – de óh, nem a királynét.

ERZSÉBET

(1368) Óh, Csák, egy trónt kivívni szép dolog,
Lemondni róla százszor istenibb.
Engedd e dísz, az áldást hagyd nekem,
580 Mit egy boldog jövő számomra hoz
Cserébe véres trónoméért.

CSÁK

 Ne kérd!
Te győzni fogsz, kell is, hogy győzz velünk,
A nemzet lenne gyáva, hogyha buknál.

ERZSÉBET

585 Jó Csák, nehéz ellenkeznem veled,
Ki egy valál ily számos nép között
Hű hozzám, és védkart nyújtál felém,
Midőn atyám sírjánál elhagyott
Könyörgő árvaként állott királynőd.
És mégis, ládd, bár okkal győzesz is,
590 Én érzem, hogy jobb nekem a kolostor.
(*Sír.*)

CSÁK

Állíts, királynő, ellenség elé,
Csak azt ne kívánd, hogy nőt sírni lássak. –
Lovat, fiúk! – Vizontlátig. – Lovat!
(*El.*)

ERZSÉBET

595 Ez ember megy. Megállj, megállj! – Hiába.
A sors szava nem zsarnokabb övénel.

Se nő, mert azzá lennem nem szabad,
 Se férfiú, mert nincs hozzá erőm;
 S nő mégis, mert lelkem szeretni óhajt,
 Honos tűzhelyre, boldogságra vágyik;
 600 És férfiú, mert éltem tengerén
 Csatazni és lemondni kell tanulnom,
 Mi lesz belőlem, Istenem, mi lesz!

DÁVID

(Belép.)

(1391) Ő sír – mi szép, eh, Istenem, mi szép!

(Hozzá lép.)

Ládd lány, ha embert látsz kétségbeesve,
 605 Mint Istent állani világa romján,
 Mit egy hatalmasb Isten feldula:
 Ne mondd, kacagva – sírni gyermekes.
 Most sírsz te is, szíved nem kő tehát,
 (1402) S nem állsz felettünk, mint túlföldi nő.

ERZSÉBET

610 Kérdezd meg Csákot, mást fog mondani.

DÁVID

(1406) Megint s megint Csák! – Átok őreá.
 De küzdjön érted bár menny és pokol,
 Amazt a földre húzom, és emennek
 Olyat cselekszem, hogy fel fog kiáltni:
 615 Ez a pokolnál poklabb – s győzve lesz.

ERZSÉBET

Órjöngsz, távozz, – segélyt hívok legott.

DÁVID

Ne oly sietve. Ím itt hoztam egy
 Parányi szert, jót minden fájdalomra
(Tört húst.)
 De még gyógyítani fognám szívemet,
 620 Előbb megnézem véle a tiédet.
 (1421) E durva kulcs kitárja: nincs-e abban

Parányi érzés. Aztán meghalok,
Mit is keresnék még a holt világon.

ERZSÉBET

Irtóztató ember! – Jaj, mit tegyek!

DÁVID

625 Vagy adj reményt ez összedúlt kebelnek,
(1428) Vagy mondd ki a szót: ember, nem szeretlek,
Mert e szív nem szabad. És akkor én
Imára hajtom térdemet, könyörgni
Az alkotónál, hogy megáldja a pórt,
630 Kit istenítél. – Szólj, lány, kit szeretsz?
(*Esengetve.*)

ERZSÉBET

Jó ifjú, senkit.

DÁVID

(*Göröcsösen.*)

Óh, hazudsz, hazudsz!

Mért csalsz meg nő, hisz Istennek megannyi
Világa közt nincs lény, mely pártalan,
Az éj és napnak csókja a korány,
635 A csillagok, e milliárd világok
Szerelmet sügni búvnak el viradtkor
És még az Isten is szerelmi kéjben
Szült gyermeket megváltóul nekünk.
S hogy volnál egymagad oly esztelen,
640 Oly korcs teremtés, hogy ne érzenél?
Igen, tudsz szeretni, és hiszem,
Ha az ebet, mely hízelegve jó
Nyaldosni lábadat, nem rúgod el,
De látva, egy mosolyt les ajkaidról,
645 Érted vigyáz, érted fárad, lehel,
Könyörletből meg is cirógatod:
E szívhez sem lehetsz te idegen.
(*Kézét megfogja.*)

ERZSÉBET

Egy perc és elveszék.

DÁVID

Te küzdesz, óh, nő,

Egy csókot és haljunk meg mámorában!

(Megragadja.)

ERZSÉBET

(Elugrik.)

650 Egy csók megölné üdvömet. Szaladj –

Szaladj gyermek. – Nem, nem, – óh, Istenem!

Erőt a nőnek. – Menj, vagy megharagszom.

DÁVID

Megint elűzesz.

ERZSÉBET

Jöjj el máskor inkább.

DÁVID

De nem sokára.

ERZSÉBET

Jőj, mikor akarsz,

655 Csak most ne.

DÁVID

Jó, éjfélkor itt leszek.

(El.)

ERZSÉBET

(Székre rogyva.)

Ah, Istenem! Mi gyöngö, gyöngö a nő.

Még el sem hamvadt lent a sírban ifjam,

Szívem feledni még meg sem tanult,

S hogy érdekel őrült szerelme mégis,

660 Ragaszkodása, hogy megveszteget. –

Éjfélkor. – Mily merész dac újra tőlem,

De nem. Kockámnak addig esni kell.

Új ok legyen a gyors határozásra.

JÁNOS

(Belép.)

Királynóm, üdvözöllek!

ERZSÉBET

Óh, te vagy,

(1482) 665 János, hozott Isten, mi hír Szepesben?

JÁNOS

Mi mindenütt e honban – csak nyomor.

ERZSÉBET

S mégis zendülni szándékoltok újra.

JÁNOS

Nem zendülő, ki törvényért csatázik.

ERZSÉBET

De, hogyha a jog nem kell senkinek,

670 Ha nem zúg a nép láncai között,

S békében inkább óhajt élni rabként,

Mint háborúban halni szabadon.

JÁNOS

Az meglehet.

ERZSÉBET

Erővel adni üdvöt

Oly zsarnok elv, mint láncot. Óh, lovag,

675 Felelj meg nyíltan, őszintén nekem:

Hogyan vethetni véget e viszálynak,

Mi fékezhetné e nemzetcsapást?

JÁNOS

(1519) Csak hogyha égi nemtő szállna hozzánk.

Más semmi.

ERZSÉBET

Óh, jól fontold meg, lovag.

JÁNOS
 680 Megfontolám, királynő.
 ERZSÉBET
 Mondd tehát,
 Mi címe lesz új felkelésre Csáknak?
 JÁNOS
 Jogod a trónhoz.
 ERZSÉBET
 Más címet keressen,
 Mert én kimértem sorsomat. Hazám
 Egy nő nélkül fennállhat.
 JÁNOS
 Asszonyom!
 685 Szavad komoly?
 ERZSÉBET
 Nem érted?
 JÁNOS
 Óh, igen,
 (1528) S letérdelek, mert ím közénkbe szállt
 Az égi nemtő.
 ERZSÉBET
 Kelj fel, jó lovag,
 Nem hódolást, de tettet vár királynőd.
 Ragaszkodál hozzám mindég erősen,
 690 Tedd meg nekem a végszolgálatot:
 Csák klastromból szenvedni trónra vitt,
 (1534) Te vígy klastromba trónomról pihenni.
 JÁNOS
 Lelkem kifordult, érzem, önmagából.
 Először van, hogy tenni nem tudok mit –
 695 Mi lesz belőlünk?

ERZSÉBET

Hasznosb honfiak.

JÁNOS

Mi lesz a honból?

ERZSÉBET

Az fel fog virulni.

JÁNOS

Csák?

ERZSÉBET

Szíve megreped.

JÁNOS

S te, égi szűz?

ERZSÉBET

Hervadni síromig.

JÁNOS

(*Menve.*)

Megáldjon Isten!

ERZSÉBET

Nem, nem, hátrálnod nem szabad, lovag!

700 Ily vészben egy nőt el bírál-e hagyni?

Éjfél közelg – és véle tán halálom.

Siessünk, kérlek.

(*Zokog.*)

JÁNOS

Óh, ne sírj, könnyed

Keserv jele – s te önkényt áldozol. –

Menj hát, királynő, öltözzél lovagnak,

705 A várat úgyszólván rögtön elhagyom,

Kiséretemben elvegyülsz, s kiviszlek –

Morvában egy kolostort ismerek,

Csendes, sötét hely – –

ERZSÉBET

Tüstént kész vagyok.

(*El.*)

JÁNOS

Amit tesztek nem bűn, azt jól tudom,
710 Mért borzongat hát, mint gonosztevőt? –
Óh, jaj, ha a lányt élve sírba tettem,
S mégsem szűnik meg a sok régi baj.
Ha Csák majd számon kéri tőlem őt –
S felelni nem tudok a hon javával.
715 De hát mit nékem Csák! – S mégis pirúlok,
Talán bizony sajátmagam előtt.

(*Méláz.*)

DÁVID

(*Ő.*)

Ha várja a holt a feltámadást,
A rab, ha vár egy fényt, napsugárt,
Nem várja jobban, mint én az éjfélt!
720 Ah, ő szeret. – De hát miért előbb nem?
Hisz nő szerelmét nem növeszti a kor,
De halványítja. S oly sok-e az élet,
Hogy néhány évet tréfa csak kilökní.
Hát hogyha ismét játszik? Akkor e szív
725 Átkival felriasztja a világot,
Hogy nőnek hinni nem fog senki többé.
Ki ily szerelmet is megbíra csálni...
De ő szeret, nem mert csak vallani.
Erzsébet, hol vagy?

(*Kürtöző.*)

JÁNOS

A kürt útra hív.

730 Isten veled, Dávid! Kit kérdezesz?

DÁVID

Erzsébetet.

JÁNOS

(1542)

Nincs itt – klastromba ment.

DÁVID

(1543) 732

Klastromba ment. – Te tetted, Csák, megállj!

HARMADIK FELVONÁS

(Visegrádon. Terem Zách Bódog lakában. Klára Margit segítségével piperezkedik.)

KLÁRA

(1544)

Szorítsd be kérlek, néni, vállamat.

Most úgy-e bár még karcsuabb vagyok,

735

Mint a királyné udvarhölgyei,

Ama kacér és lángszemű olasz nők.

MARGIT

Kikkel versenyre lépsz majd nem sokára,

Ha új csillag gyanánt lépsz fel közöttük.

De jól vigyázz magadra, kis hugom. –

740

Mit téssz hajadba, gyöngyöt vagy virágot?

KLÁRA

A virág oly hervadó, ne azt;

Eszembe jőne, hogy mint dobjuk el,

Ha elhervadt felforralt légkörünkben.

MARGIT

Gyöngyöt tehát?

KLÁRA

Azt sem, mint megfagyott könny

745

A drágagyöngy. Előjelül lehetne.

MARGIT

Ölelj meg, hugom. Istenem megáldjon,

S tartson soká meg ilyen szűz kedéllyel,

(1566)

Míg majd hozok számodra vőlegényt.

KLÁRA

Vajon kit, néni?

MARGIT

S nem találod-é el?

750 Még négy fiam van, mind derék leventék.

KLÁRA

Ah, épp azért Csákot s zászlójukat,
El nem hagyandják egy hitvány leányért.

MARGIT

S ha mégis, Klári?

KLÁRA

Nem fognam becsülni.

MARGIT

Nagyon unalmassá kezd válni Trencsén.

KLÁRA

755 Unalmassá lehet a hitves is,
S ott hagyjuk? Ez szép erkölcs, nénikém.
Kázmér hecegtől láttam én hasonlót,
Ki vagy két udvarhölgyet már megúnt.

ZÁCH

(Belépve.)

760 Jó reggelt, Klárikám! Lám, lám ki hinné,
Hogy ajkad rágalmazni jobban ért,
Mint csókolódni.

KLÁRA

Azt is megtanulja,
De mostan erre van jobb érzése.

ZÁCH

765 Kázmért kárhoztatod, s nem ő hibás,
De a nő, aki e mai világban
Mint bolt fölé, minden kincsét kirakja,
Lépül vevőre és a bolt üres.
De hát miről folyt a szó?

KLÁRA

Vőlegényről.

ZÁCH

Lám, lám! No, majd hozok számodra én.

KLÁRA

Isten ments, hát mit tennék annyival?

770 Margit néném hoz, meg te, jó atyám!
Egyet szerezh, mint mondta, a királyné,
S talán csak én is választok magamnak.

ZÁCH

Mondottad, a királyné – és talán

775 Ejtett el olyat, hogy Kázmér – beszélj –
Ezért neveztétek talán előbb?

MARGIT

Bátyám, az Istenért hová ragad

Ismét a nagyravágy?

ZÁCH

Miért, hugom?

Zách Bódog lánya olyan mélyen áll-e,

780 Hogy egy herceg trónjának zsámolyáról
Nem bírná átölelni? – Ámde halljad:
Rendezd el házam, kérlek, telhetőleg,
Magas vendéget láthatunk ma itten.

(Margit el.)

S most már, leányom, nem tréfálva mondom,

(1577) 785 Csak hagyd el azt a sok szép vőlegényt,
Majd én hozok oly barnát, mint az árnyad.

KLÁRA

Nem kell, apám.

ZÁCH

Miért?

KLÁRA

Mert csalfa volna.

ZÁCH

Tán azt hiszed: lány árnya is hamis.

KLÁRA

Nem azt. De ládd, apám, szép tiszta nap,
Midőn minden mosolyg, árnyam követ,
790 De rossz idő jó és körültekintek,
Hogy leljek embert, árnyat vagy mi mást,
Mivel boszúmat elfecseghetem,
És ládd, apám, árnyam nincsen sehol.
Nem lenne-e ez álnok vőlegény?

ZÁCH

795 Kis bamba te!

KLÁRA

Ehhez még változó is,
Mert majd itt, majd ott látom árnyamat,
Amint Buda s Trencsén felől süt a nap.

ZÁCH

A nap nem süt sem innen, lány, sem onnan,
De a magasból. – Dőre képzetek,
800 El véletek! – Hozok hát, Klárikám,
Barátaim közül szép vőlegényt.

KLÁRA

(1587) Görbét hozasz.

ZÁCH

Ügyetlenül beszélsz.

KLÁRA

Legalább én nem láttam egyenest.
Hajolva állnak az előszobában,
805 S derekuknál szavok csak az, mi görbébb.
Ha olykor mondod: a király kegyes,

(1595) Sohajtják ők is: óh, kegyes, bizony.
 S ha néha mondod: álnok a király,
 Fondor, kegyetlen, ők visszhangjai, de
810 Eladni is tán készek. – Óh, apám,
(1600) Ne húzzad ráncba homlokod. Fecsegetem.

ZÁCH

Leány!

KLÁRA

Bocsáss meg!

ZÁCH

Óh, ha valaha – –

De nem, nem, ő nem merne ellenembe –
S ha mégis – akkor kürtöm egy szavára
815 Rokonságom fegyvert fog, s húszezer
 Paizs dördül meg, kérve számadást. –
 Rokonságom? – Óh, óh, leány, leány,
 Mit mondtál, mik barátim? – Gyermeknek
 Isten sugallja a szót. Nem zavarja
820 Ifjú keblöknek tiszta tűkörét
 Még a világ hitvány párázata.
 El, rémalak – ő rám nagyon szorulva,
(1615 Igen, és ő oly jó, kegyes király.

ZSÁMBOKRÉTI

(*ő.*)

825 Ki üdvözl; s míg csarnokodba tér
 Pihenni, e kis írást küldi néked.

ZÁCH

Sajátjában pihen, szolgája várja.

(*Zsámbokréti el.*)

Jól mondtam, ő, mint Isten ott is áld,
Hol vétkeznék.

KLÁRA

Miért örülsz, atyám?

ZÁCH

(1623)

830 Három falut ajándékoz megint
Csák jószágából nekem. Klárikám,
Ez nászajándékod lesz.

KLÁRA

Hagyd apám!

Vagy végy számomra fátvolt, oly sűrűt,
Olyan sötétet, hogy múltamba vissza
Ne légyen rajta által pillanat.

ZÁCH

835 Miért leány?

KLÁRA

Mert még alig tudám

(1632)

840 Gyermekezem kulcsolni, még alig
Értém meg félig elmondott imámat,
Hogy megtanítál azt Csákért rebegni,
Vérátkot kérvén mindannak fejére,
Ki néki és a honnak ellene.
Úgy megszokám, ládd, e gyermekkönyörgést,
Hogy felver éjjel, hogyha elmulasztom,
S most félnem kell, hogy meghallgatta Isten.
Végy hát apám, végy nekem barna fátvolt,
845 S három falud helyett azt add nekem.

ZÁCH

Hah, gyermek! –

KLÁRA

Óh, ne bánts, hisz meglehet,

850

(1643)

Hogy ami egykor jó volt, rossz legott,
Mint rothadt alma, mi ízes előbb,
Émelygővé lőn. Én nem értem a
Bölcs férfiak okoskodásait,
De nem tudom feledni az imát sem.

ZÁCH

Megőrülök. – Óh, lány, ki mondta néked,
Hogy ekként kínozz. – Valld meg, valld, ki bérel
Üldözni, mint sebzett vadat halálíg? – –

855 Ki mondta néked, lányom, mondd, ki mondta,
(1652) Hogy elárultam Csákot?

KLÁRA

Tenmagad.

Miért térdeltél tegnap estve is?

ZÁCH

Hol lányom?

KLÁRA

A királynál.

ZÁCH

Óh, hazudsz.

860 Zách fog térdelni oly király előtt,
Kit ő csinált? –

KLÁRA

Ah, én jól láttalak.

Ő kétkedett benned, s kacagva mondta:
Eladtad Csákot, s engem is eladhatsz.
Te térdén esküdtél meg.

ZÁCH

Nos, miért ne?

Nem tettem ingyen, – megfizettek érte. –
(*Klára ellopózik.*)

865 A büszkeség letűn az ifju korral,
A vén csak zsémbelhet, mert karja rossz,
S inkább meghódol a nagyobb erőnek,
Mint bujdoskoljon, mint egy vén bolond,
Hisz ott a jog, hol az erő s haszon. –
(1663) 870 Mít nyert Trencsényi, hogy kevély nyakát
(*Kürtészó.*)

Nem bírta bókra vinni, – most zshivány!
Hah, a király. –
(*Csák belép.*)

CSÁK

Nem ő. Megáldjon Isten
Minden magyart, s ha az vagy, téged is.

ZÁCH

(*Zavarban.*)

Régen nem láttalak, de most ne bánd,
875 Hogy nyíltan szólok, nem szeretlek itt.

CSÁK

Azt látom, arcod sárga és remegsz.
Pedig miért, hogy régi cimborád
Vendégjogot kíván egy éjszakára? –
Óh, Zách, minő veszett tömlöcszag ez,
880 E szép teremben! Keblem telve volt
Nem dőre szóval, férfi érzelemmel,
S most, mintha nyomna itt ez ívezet,
Ijedve búvik vissza szíverembe
És fél kijönni, hogy rabúl esik.

ZÁCH

(*Félre.*)

(1683) 885 Miért nem mennydörög, miért szava
Villám gyanánt nem sújtja keblemet!
Zajghatnék én is, lelnék vádakát,
Míg ily nyugalma a porig aláz.

(*Fent.*)

Hisz ez mind jó, de tán nem is tudod,
890 Hogy Károly itt vadászik és legott
Beléphet.

CSÁK

Jól tudom, de úgy hiszem.
Vendégedet meg bírod védeni.
(*Széliden.*)

S ha nem csalódom, kedvesebb vagyok
 Előtted most is, mint ő. – Nem beszélsz. –
 895 Ifjú korunk nemtője leng talán
 Elődbe. Szébb világ volt úgy-e bár az,
 (1692) Mely sírba szállt, s felette, mint kereszt,
 Könnyet teremtő, sírni nem tudó
 Jelül én állok.

ZÁCH

Irgalom, ne többet. –
 900 Poroszlót hívhatnék, ládd, nem teszem.
 Végy kardot, vívjunk Isten s ég előtt,
 (1703) Végezzük el a végső számadást,
 Érzem, hogy ennélkül nem élhetek meg.

CSÁK

A karddal el. Öngyilkosság tilos,
 905 S nem gyilkolnám-e én meg múltamat,
 Ha ifju lelkem jobb felét megölném? –
 De e jobb fél elszűnyadt – tetszhalott,
 Felrázni jöttem új életre azt.

ZÁCH

Ne kísérts, Csák! – A kába ifjuság
 (1713) Mesés színekben látja a világot,
 910 Teremt magának ábrándképeket
 És hajtja végig a kietlenen,
 Míg megfáradva, szárnyszegetten eldül.

CSÁK

Valót beszélsz, Zách. – Óh, az ifjuság
 915 Hatalmas Isten, s mint a lángoló nap,
 Arany himet varr a kopott világra.
 De hát mondd, melyik aztán a való?
 Ábránd-e az ifjú látása csak,
 Vagy a vén szem van-é megkérgesedve,
 (1731) 920 Hogy gyászlepelt lát a világ felett?

ZÁCH

Ne többet, én Károlynak esküvém
Hűséget és megtartom.

CSÁK

(1743) Esküvél,
Míg a hazának mondott esküszó
Megtört szentsége ajkadon tapadt.

ZÁCH

925 A hon javáért tettem eztet is.

CSÁK

Ne káromold – olyan magasztos eszme,
Mint a hon, nem kíván gyalázatot.

ZÁCH

Te vért kívántál tőle, Károly is vért.
Te erre vontad, ő meg másfelé.
930 Kincsében megfogyott, miként erőben,
Mert fosztottátok őt, egymást előzve,
És ott állt köztetek, vérben lihegve,
Minden percben porondba rogyini kész.
Én láttam mindezt, azt mondám: elég,
935 Talán erőre jó még a kifáradt,
S akkor lerázza azt, ki terheli.
Mondd hát magad, hibáztam-e?

CSÁK

Igen,
Mert emberkézzel a sorsot vezetni
Akartad és merész tanácsot adtál
940 Annak, ki lét és nemlét felett határoz.
Nem érezél-e, mondd, megszügyenülést
Minden kontárnak büntársául esve,
Ki egy napos korlátolt felfogással
Dicsekszik hatni késő századokra? –
945 Ne legyen senki bölcsebb, mint kora.
Ha mint eszköz betölti hivatását,

Jó eszköz volt. Ha mint próféta lép fel,
 Vagy őriöngő, vagy nem hisznek szavának.
 S azt gondolod, ha nem tetszik, lerázod,
 950 Mit most eszélyből felvevél magadra?
 Ha egy lépést letértél a szoros
 Törvény utáról, többé nem találsz
 Soha, soha. Bogáncs cserjébe jutsz,
 Melyből, ha egy ruhára kapcsolódik
 955 És rázod, ötven új akad helyébe.

BOHÓC

(ő.)

(1760) Adjon Isten mosolyt, könnyet,
 Hogy bármikor elővehedd.
 Szemtelen arc, szemesség
 Sárban sosem hagyott még.
 960 Vakmerő az asszonyoknál,
 Szemforgató a papoknál,
 Lel szerencsét, bizalmat
 Nálam, aki mindég ad.

ZÁCH

Hogyan folyt a vadászat, volt szerencse?

BOHÓC

965 Nékünk ott jó csak vadásznunk,
 (1770) Hol bakot ló a királyunk;
 S a vadász jókat kacaghat,
 Hogyha másé a gyalázat,
 Ámde jól fizet,
 970 S ez királyi tett.

ZÁCH

Volt-e vad?

BOHÓC

Volt elég, de nem vadásztunk.
 Vad vad, milyen barbár eszme!
 Aki tudja, szelidítse.

(1782) S oly szelidek már a hölgyek,
 975 Hogy szintűgy vadítani kellett.
 Szép mulatság fejdelemnek,
 A bohócok némán nyelnek.

CSÁK
 Mennykő fiú ez!

BOHÓC
 Mit bámulsz, komám?

CSÁK
 Ismersz?

BOHÓC
 Ismerlek-é? Hát nem tudod,
 980 Hogy egy bolond a másikat megérzi?
 Az igazságot hajhásztuk
 Mindketten, csakhogy te karddal,
 Mint nagyobb bolond, ki nyúlat
 Megy vadászni sípbal, dobbal.
 985 S már majdhogynem elriasztád
 A földről az igazságot,
 Amint én sapkám emeltem,
 (1796) S megfogám, – alája mászott.

CSÁK
 Óh, fájdalom, bohóc, hogy szód igaz.

BOHÓC
 990 Máté komám, volt egy gyermek,
 Két dajkája volt szegénynek,
 Mindkettő szerette,
 A gyermek nevette,
 S összekoccant a két dajka,
 995 Egymást féltve messze tartja,
 A gyermek siratja.

CSÁK
 Kölyök, te gúnyolsz. –

BOHÓC

- (1813) Óh, ne hidd komám!
Ki írná meg sírversed is, ha én nem, –
Hiszed, hogy merné tán egy udvaronc?

CSÁK

- 1000 Hát hogyha még előttem halsz talán meg?

BOHÓC

Legtovább megél a bolond,
Nem törődik, nem eped;
Nagyravágy, csel, csalt reménység
Tükteket mind eltemet.

CSÁK

- 1005 Lássuk tehát már azt a sírírást.

BOHÓC

- Károly sírján hosszú irás
Lesz, úgy kell kitoldani
A törpét, ki órást játszik,
Hogy lehessen valami,
1010 Hosszú cégér, kurta korcsma,
Hosszú áldás, rossz vacsora. –
Néked, pajtás, ezt a sapkát
(1825) Fektetem sírodra csak,
S fogják tudni: szent eszmékért
1015 Küzd, ki ilyen fűzért kap.

ZÁCH

Hallgass már, vagy korbácsot kapsz különben.
S ha elmondod mit látál, jaj neked,
Előre mondom, agyba-főbe verlek.

BOHÓC

- Hallgatok, s megint okosabb
1020 Leszek, mint a bárgyú magyar,
Korbácsot ki szintúgy ismer,
(1833) Mégis morog, mégis csak mar. – (*Kürt.*)

ZÁCH

Hah, a király, – jój, Csák, elrejtelek.

CSÁK

Vezess tehát.

ZÁCH

Ha itt lel, elveszék.

(Csákot egy mellékajtón kivezeti.)

BOHÓC

1025 Félre bolond, jó a nagyobb,

Félre putri, jó a ház.

Nagy úr mégis a király,

Elsápaszt, s tör, mint a láz. *(Hátraáll.)*

(Róbert Károly, Drugeth, Zsámbokréti és mások jönnek.)

ZÁCH

(1842) Király, üdvözlégy!

KÁROLY

Ez volt ám derék nap.

1030 Mért nem jövék ki Zách, talán beteg vagy? –

ZÁCH

Igen, királyom.

KÁROLY

Sajnállok, de nékem

Szintúgy az ígért nyugalom helyett

(1846) Várad csak gondot és munkát szerez.

Most vettem éppen hírt, hogy Csák megint

1035 Feltámad és hatalmas sergeket

Pusztítani küld a gazdag Vágvidékre.

DRUGETH

Már régen forral ő új terveket.

KÁROLY

Csak azt a Trencsént, azt a sziklafészkét

Mondhatnám már enyémnek, s jól aludnám.

BOHÓC
1040 Könnyen segíték én azon, komám.

KÁROLY
Hogyan, bohóc?

BOHÓC
Ajándékul adom.

KÁROLY
De nem tiéd ám, s hogy jutok belé?

BOHÓC
Foglald el karddal.

KÁROLY
Óh, bolond, bolond!

BOHÓC
S nem így tett-é trónoddal szent atyánk,
1045 Mint én ajánlom néked? S ő okos volt,
Én meg bolond. – Te hálátlan koma!

KÁROLY
Bohó, ne többet. – Most, most férfiak
A jó tanács becses. – Sergem kifáradt,
Pénztáram pusztá.

BOHÓC
Még itt is segíték.
1050 Országodban van-é még telt tarisznya?

KÁROLY
Hogyan ne volna!

BOHÓC
S bírod-e nyakából
Gazdájának lekanyarítani?

KÁROLY
Hogyan ne, annyi zsoldosom akad még.

BOHÓC

Úgy mind tiéd a megtömött tarisznya!
1055 Ne búsulj, úr vagy – és ürítsd ki bátran,
Áldással rakva visszaadhatod,
Koldusszatyornak jó leend az is.

KÁROLY

Ki a szobából! Itt nincsen bolondra
Szükség.

BOHÓC

Talán van ügyis elég bent.
(*Hátraáll.*)

KÁROLY

1060 Nos, bölcs urak, megpróbált férfiak,
Elő a jó tanáccsal.

ZÁCH

Óh, király!
Voltak napok, hogy ellened csatáztam,
És nem karod, – kegyelmed győze le.
Szólítsd fel Csákot, vess a múltra fátyolt,
1065 S adj lángelelkének tenni tért jövőre;
Én azt hiszem, megtér, bár büszke férfi.

ZSÁMBOKRÉTI

Nem lenne-é mindenki pártütő,
Látván: ez út visz kegy s nagyság felé.

ZÁCH

Nem, Zsámbokréti. Nem mind sólyom az,
1070 Mi büszke szárnnyal martalékra tör.
A baglyot üldhetd, mert bagoly. Tanítsd
Szeretni a sólymot, s vadászni fog
Számodra. Meg ne öld, s ne irigyeld
Nemesb szivétől a királyi vágyat.

ZSÁMBOKRÉTI

1075 A régi cinkosságból, úgy hiszem,

Egy gyöngéd visszhang még Záchnak beszéde.

ZÁCH

Torkodba fojtom a szót.

KÁROLY

Nyúgalom.

Egymás ellen támadtok-é ti is,

Midőn fél ország ellenség ugyis?

1080 De én vagyok magam, látom, hibás,

Epés vitának tűzvén tárgyaul

A pártost, kit hona már rég elítélt,

Elátkozott már kétszer szent atyánk,

S mégis tűrünk.

ZÁCH

Engedj meg neki.

ZSÁMBOKRÉTI

1085 Akasztófára a merész zsivánnyal.

DRUGETH

Csak egyre kérlek, hallgass meg, királyom:

Ha már kell dűlnie, mert úgy kívánja

A köz, tartsunk meg minden illetet,

Hogy majd ne mondja késő nemzedék,

1090 Miként korunknak fényes csillagát

Gyalázatul bitóra állítók.

BOHÓC

Elvégzétek hát, bölcs urak, halálát?

Majd a bolond mond hozzá egy mesét;

(1890) Király volt a sas, ámde népe

1095 Zsarlásitól ingerelve,

Ország gyűlését hirdetett,

S elvégezzék a sas halálát,

De jaj, ki teljesítse azt hát?

Embert találni nem lehet.

1100 Felszólíták a hős bagolybánt,

Ki az imént szóval tüzet hányt,
S lám, elkotródik emberem – –
A bölcs tanács rá száját tátott,
Pulyán szaladt ki, merre látott,
(1901) 1105 Mert a sas, mint vész, ott terem.
(*Kinyitja a mellékajtot.*)

CSÁK

(*Előlépve.*)

Már itt is van. – De hisz Trencsényi arca
Nem a halál, miért sápadtok úgy!

KÁROLY

(*Gúnyyal.*)

Ah, Zách, jó házigazda vagy, cserébe,
Ha hozzám jössz, víg torra várlak én is.

ZÁCH

1110 Kegyelmet, nagy király, nem hívtam őt,
S egy perccel jött előtted.

KÁROLY

Jó. Tudom.

CSÁK

Valót beszél, hidd el, hogy nem hibás.
Várába jöttem, s tüstént elmegyek,
Mert jól aludtam ott, hol tik remegve
1115 Virasztni fogtok. Azt kérem csupán,
Végzésteget vonjátok vissza, mert
Kihallgatatlan a magyar nemest
(1910) Itélni nem szabad. Most itt vagyok,
Hallgassatok ki – s ítéltettek aztán.

DRUGETH

1120 Törvényeset kér, én őt pártolom.

KÁROLY

Mi az, te is Drugeth? – Miért vagyok hát
Király, ha semmit sem nyom szándokom?

DRUGETH

Ellenkezőleg, nyom, ha jogszerű.

KÁROLY

S jobbágyom fogja-é eldöntni ezt?

1125 Hisz ez megint arcátlan pártütés.

DRUGETH

Ne hidd király, hogy ellenséged az, kit

Perc súgta szenvedéllyel gát gyanánt lát,

(1933)

De az, ki sírna és mégis mosolyg,

S rabfélelemből csak tapsolni tud.

CSÁK

1130

Soká várok már, – tán elég lehet.

KÁROLY

Menj, menj, ne bosszants, fogjad e papírt,

(1981)

Megsemmisítek mindent, csak ne lássunk.

CSÁK

(Kardjára néz.)

Nincs csorba rajta. – Új találkozásig.

(El.)

KÁROLY

Nem, itt nem alszom, és bizton sehol.

1135 Óh, pártos nemzet, higgyek-é neked?

Rád bízam-é üdvöm, nyakas magyar,

Ki vén törvényt nézsz, s nem királyodat?

Kötést keressz, nem hódolást, kegyet?

Ki, hogyha hűnek mondod is magad,

1140 Lakot nyitsz a száműzött bujdosónak. –

Átok reád, óh, hydra, hydra faj,

Felrettent arcod minden álmaimból. –

Derék vitéz nép! Hányan is valátok?

(1993)

Öt – hat – hét, s ő egy volt s élve ment el! –

DRUGETH

1145 Orgyilkoláshoz nem tudunk, királyom.

KÁROLY

Hiszem, hiszem. Vitéz nép vagytok, úgy-e?
De a hű nép mindenhez ért, mi jó
A fejdelemnek.

ZÁCH

Majd a harcmezőn
Meglátod, hogy nem verjük-e le őt?

KÁROLY

1150 Ah, én előbb verem le. – Mário! –
(*Mário bejő.*)
Megnézted jól ez embert?

MÁRIO

Jól, uram.

KÁROLY

Meg mersz-e vívni véle?

MÁRIO

Mint szokásom;
Miért ne. Álmában – templomküszöbnél.

KÁROLY

1155 Jó. – Tízezer forint Csák bőre. Most
Menj, ahová látsz, és addig szemembe
Ha jőni mersz, a hóhér nyársba húz.

MÁRIO

E kar még célját nem hibázta el, –
Mindegy Csákot, vagy gyermeket megölni,
A szív baloldalt ver, s a vas kemény.

DÁVID

(*Ki azalatt bejő.*)
1160 De a te szíved helyt áll-e, paraszt?
(*Térdre esik.*)
Kegyelmes úr, remegve hódolok meg,
Alig remélve már bocsánatot.

KÁROLY

Ki vagy te, ember!

DÁVID

Omode fia.

KÁROLY

1165 E vár pokol, hogy percenként suhannak
Az ördögök beléje. – Zách jön-é
Még több?

DÁVID

Tévedsz király, én ellened
Küzdöttem eddig, most bocsánatot
Jövék könyörgni.

KÁROLY

(Indul.)

Honn meggondolom.

DÁVID

(Feltartóztatja.)

1170 Nem úgy, nem úgy. Egy percenet világom.
Sietnem kell, tovább nem várhatok,
Mert hogyha más előz meg – elveszék.
Különben én nem ősök birtokát,
Nem kincseket, rangot, kitüntetést,
Csak egyet esdek: széles e hazán
1175 Engedj nekem bujdosnom. Adj sor írást
Vezéridhez, hogy ne bántsanak.
És ezt sem ingyen kérem, meghozom
Mit e pór ígér, ámde tenni nem bír,
Mert porba sújtja őt Csáknak szeme.

KÁROLY

1180 Tőlem mehetsz akárhová, kivált
Ha teljesíted, amit szád locsog. –
(Záchhoz.)
Nem örült-e fiú?

ZÁCH

Ha nem, de az lesz.

KÁROLY

S mért lettél oly macskája e kutyának?
Hisz eddig egy tálból nyaltátok a vért.

DÁVID

- 1185 Látod, mi edzett keblem. Elbírok
Gúnyt, mocskot. – Óh, próbáltad volna máskor! –
Most röpte túl van ily bárgyú beszéden. –
Ne kérdd, hogy Csák Mátét miért gyűlölöm,
Elég azt tudnod, hogy van rá okom.
- 1190 A koldus koldusává tette sorsom,
És szétrepeszté szívem izmait. –
Te is ohajtod őt kivégzeni,
De néked ahhoz nincs jogod, király!
Nincsen jogod a kor nagy emberét
- 1195 Megfontolással közjóért megölni.
Ez nagy bűn lenne, s hogy felelne lelked?
S miért is tennéd? Hogy nehány követ
Kicsent koronádból? – Koszos ürügy –
- (2018) Nekem világom napját lopta le,
1200 És felriasztott égi álmaimból
A rengetegben. – Hagyd őt hát nekem.
S ha mégis rátennéd gyilkos kezed,
Kiátkoználak a földről, az égből,
Hogy kóbor lelked a széllel zokogna,
- 1205 S a sír kihányná fáradt csontodat,
Mert ő csak engem illet! S hogyha megcsal,
Elbúvik tőlem, vagy gyorsabb kezű lesz,
És én halok meg: addig kérem Istent,
Vagy annyi vétket, zajt, káromkodást
- 1210 Teszek az égben, hogy megúnva végre
Lesújt a földre, s újra kezdek élni
(2026) S üldözni Csákot addig – addig –

KÁROLY

Ifjú,

Te nem vagy észen. Menj, menj, amerre tetszik,

Se én, se más sem bántja a bolondot.

(Indul kíséretével.)

DÁVID

(Kacagna.)

1215 Mi vagyok én, azt csak magam tudom.

Mi voltam, azt ne tudná senki bár.

Mivé leszek – majd látja a világ.

NEGYEDIK FELVONÁS

(Trencsénben. Terem, mint a második felvonásban. Csák, Miklós, János, Berend s mások, fegyveresen, útról érkezve.)

CSÁK

Mint látom, megjövetek pontosan.

Bejárta-é körét hűn mindenik,

1220 Meglesve a szív dobbanásait

És megtapintva a verőeret,

Mint szorgos orvos? Óh, mit mond lökése?

Üdülend-é vagy meghal a beteg?

De ím, Domost nem látom, hol maradt?

1225 Váratni nem szokása e fiúnak.

MIKLÓS

Elrándult édesanyját látogatni,

S a hőst ott tartja kissé a fiú.

CSÁK

Nemes fogoly, s az porkolábja is.

De hát, Berend, az első hírt te mondd,

1230 A többire tán jó előjelül lesz.

Hisz az alfödről rossz hír nem jöhet,

Hogyan szülnének kéklő síkjai

Az emberszívben szolgálajlamot.

Mindig az alföld volt erőm s reményem.

1235 Mondd hát, minő szél fú mostan felette?

BEREND

Olyan szél, Csák, mely csak titkon zokog.

(1489) Bejártam minden rejtekebb tanyát,

Hol bujdosót remélheték találni,

Vagy elvonultan váró honfiút.

1240 Találtam is, de elszánt párthívet nem.

Sok van, kinek gond űli homlokát,
 Ki könnyes szemmel néz az árva honra
 S epedve áhít jobb jövőt; mi haszna
 Ha nincs, ki férfias szilárd karokkal
 1245 A sors gyepelőit megragadni merje. –
 Nehéz idő jár, fáj mindenkinek
 Ez és az – így érzéke nem marad
 A távolabbi nemzetfájdalomra.
 Örül, ha mint ügyes sajkás, kimentí
 (1498) 1250 Létét és lomját a dúló habokból,
 De a közös vagyónra gondja nincs.

CSÁK

S barátaink, hogyan fogadtak ők?

BEREND

(1503) Mint a dús elszegényedett adóst.
 Sok jóbarát légy, míg napunk ragyog;
 1255 Ha a hideg beáll, meg elbuvik.
 Sok pört keres, avagy pörtől remeg,
 Más gyermekekben van dúsan megáldva,
 (1511) Ezeknek szolgálat kell, – mit tegyen
 Az udvar csillogása ellenében? –

CSÁK

1260 Elég, elég. Nos, Miklós, nyugtalan vagy,
 Mint hogyha jobb hírt tartanál magadban.
 De szemed villáma mást beszél.

MIKLÓS

Csak e fecsegés tett, Csák, nyugtalanná,
 E tudós meghányása dolgainknak.
 1265 Ki várhatott mást? – Nem tudók-e rég,
 Hogy a bátor kevés, a gyáva sok,
 De az nem számít itt s ott egyiránt:
 A nagy tömeg mindég a győztesé.
 Mért mondanám hát, hogy Bihar mit érez?
 1270 Hoztam magammal egy csomó legényt,

Mely halmi elszánt, s nem nagy kár lesz érte,
Ha sárba fekszik. Holnap más akad. –
Ha más is így tesz, lesz talán belőlünk.

CSÁK

- (2032) 1275 Jól mondod, Miklós! Mért is vártam eddig,
Mért zörgeték pulyánál, udvaroncnál,
Midőn karom bír még dárdát hajítani,
S szül gyermeket mindennap a haza,
Ki vagy koldulni vagy rabolni termett,
Nem veszthet semmit, s így hívem leend.
1280 Óh, mert a gazdag fél kiszállni síkra,
Hogy elkobozzák búzaföldeit.
(2039) Koldushadat hát, jól kiéhezettet,
Mindegy akármit, mely üszköt, dsidát
Hajítani tud. S a puha dús lakába
1285 Ki dob koldusnál üszköt szívesebben? –
Majd amit e hitvány haddal kivívok,
Élvezni fogja, aki szid, az is,
S megéljenez, mint a hon hú fiát.
Ez is szép díj, ki éhezik reá,
1290 Nekem nem kell, de azt nem tűrhetem,
Hogy Szent István trónján oly ember üljön,
Ki Csák vadászkürtétől megriad.

MIKLÓS

Hát olyat, aki félni nem akarna?

CSÁK

- 1295 Tán olyat sem, csak úgy, ha már uramnak
Született volna. – S most Miklós öcsém!
(2052) Menj a várfokra, fújd a harci kürtöt,
Hogy Mátra bérce visszhangozza újra,
Riadjon álmából fel a magyar,
Soká aludt már úgyis. Menj, siess.
1300 Bő abrakot mostan harci méneimnek,
A rég bezárt fegyvertárt nyisd meg és
Hurcolj ki onnan zászlót, kardokat,

Hurcolj ki mindent, ami öldököl. –
Még most is itt állsz?

MIKLÓS

Félek ébredéstől.

CSÁK

1305 Ne félj, Miklós, – aludni másodszor! –
(2067) János! Szepesből hoztál-e te népet?

JÁNOS

Nem hoztam senkit.

CSÁK

Mért, – nincs-e bitang ott,
Koldus, tolvaj, ha a java siket?

JÁNOS

Óh, van biz ott, sőt a jó sem siket,
1310 De visszavertem, hogy velem ne jöjjen,
Haszontalan véráldozatnak esni.
Én itt vagyok, mert esküm köt, mi kell több?

CSÁK

János, nem értelek, – ámde majd kifejtet
Később. Sietnem kell most, – nem tudod
1315 Hol a királynő?

JÁNOS

Csák! Nincsen királynőnk.

CSÁK

Szeszélyes ember! – Hát András leánya?

JÁNOS

Ah, messze, messze.

CSÁK

Hol?

JÁNOS

Zárdába ment.

CSÁK

Őrült vagy János! Hol mondotta szád?

JÁNOS

Zárdában, Csák!

CSÁK

Ki küldte őt oda?

1320 Ki küldte őt oda?

JÁNOS

Én.

CSÁK

S még ölelsz!

De nem hiszem. Hazudj, fiú, csak egyszer

S e bűnödért mennyem feláldozom.

(2075)

Tiédhez toldom szívemnek felét,

Mert megszakadni fél szív is elég. –

1325 A lány zárdában. – Pelyhetlen fiúk!

Egy nőt nem bírtatok megvédeni?

Mert őt, hogy el nem küldtétok, tudom,

Ki is tett volna ily szörnyű bolondot. –

De ellopták tán a szent angyalok,

1330 Hogy a mennyekben legyen a halottak

Úrnéja, mert népének jobb fele

Már úgys ott van. – Bódult szellemek!

Hát illik-e e földön tartnotok

Orgazda boltot, egy hideg kolostort,

1335 Hol élve eltemessétek leányink,

S poremberek üdválmaikat velök. –

(2089)

De János, szólj igazán, hol van a lány?

JÁNOS

Ismételjem?

CSÁK

Ne tedd, e hallgatás

Rettentően megsúgja a valót. –

1340 Tehát végem van. Csák leélte életét.
Küzdjön, kinek tetszik, de Csák kifáradt.

MIKLÓS

Ne mondd e szót. Többé ne lássam-é
A rendületlen Trencsénit, ne lássam
Kardját forгатni, mint hadóriást?

CSÁK

1345 Többé nem látod, mert többé nem az.
Egy nemtő lenge eddig sátorinkon,
Mely fényt derítne ránk, erőt karunkra,
S megszentelé munkánkat; most, midőn
E szellem elszállt, nincsen jog velünk,
1350 S én jogtalan nem harcolok soha.

MIKLÓS

S egy gyöngé, egy halvány leány-e az,
Ki egy nép életét s minden jogát
Személyesíti? Nem, ha ő halott,
Fajunk nem oly meddő még, hála Isten,
1355 Hogy új Árpádot nemzeni ne bírna.

CSÁK

S azért küzdjünk, ki majd születni fog?
Vagy küzdjünk, mert néhány földönfutó
Kívánja? Mért? – Tán, hogy Károly helyett
Svábot, csehet emeljünk trónusunkra?
1360 Vagy éppen állítsak köztársaságot?
Ki fogja azt megbírni köztetek?
Nem Róma e hon, melynek harci lelke
Lemondásokban lelt polgárerényt.
Itt minden szív forintokért eseng,
1365 S ha nincs felettök egy erős ököl,
Egymást rabolja, egymást üldi majd.
Szentek hona csak a köztársaság,
S melyben lakunk, óh, e hon latroké. –
Hisz én azt jól tudom, nem volt ez így.

1370 Öröktől és örökké nem leend így,
De ez mikor, de ez mikor leend!
Csák meg nem éri. Pályáját lefutta,
Mert nincs, kiért csatázzon, – a leány.

JÁNOS

Ne engedd így magad a fájdalomnak,
1375 Mely gyermekessé tenne az előtt,
Ki lelkedet, mint én, nem ismeri;
S nem tudja, hogy nem egy leány, de a hon
(2120) Jóléte volt, mi a harctérre űzött. –
S ha most ennek, vagy annak bukni kell,
1380 Együtt virulni, mert nem hagyja sors:
Ki öljük-e magunkat a leányért,
Hogy új nép szállja meg Kanahánt? –
Tíz évi harcunk ezreket tiport el,
Csak egy csata kell még, melyben legyőznek,
1385 Vagy melyben győzünk – nincs többé magyar
(2128) S csontok fölé emelhetjük királyunk.

CSÁK

Ne többet, áruló. A síma nyelv
Nem nyalja már ki a mérges sebet,
Melyet fullánkja ejte szívemen. –
1390 Miklós, ereszd széjjel csapatjaink,
Bocsásd el ménemet, legyen szabad,
Ne hordjon holtig zablaszíjt nyakán.
Jól zárd be ismét fegyvertáramat.
A Vágba vedd kulcsát. Zúzd kürtöm össze,
1395 Mert mint hazámnak lelke elfogyott,
Fogy az enyém is, mely belé rivallt. –
(2137) Isten veled, János! – Szívből beszéltél,
Azt látom; ah, de mégis – megbocsáss –
Ez elvében megrögzött szív gyüöl. –
1400 Lehet, hogy úgy van minden, mint te mondod,
Mindegy, nekem nem kell, én nem hiszem.
Isten veled – többé ne lássalak.

JÁNOS

(2143) Óh, jaj! Te szörnyen tudsz büntetni, Csák!
Mert büntetőnkül önmagunk teszed. – *(El.)*

CSÁK

1405 E kardot, mellyel győzni bírtam – ím
Alig bírom széttörni. *(Előri.)* El vele.

MIKLÓS

Miért törted el, – nem adhatád nekem?

CSÁK

(2150) Minek haszontalan gyilkolni véle?
Vagy fegyveremmel Károlyért csatázni? –

1410 E szent vasat, mely Volga habjain
Keresztülúszott, mely őszám kezében
Csorbátlanul bércezt vágott keresztül,
Királyokat tett, népeket legyőzött,
Most néked adjam, Mózesünk leánya

1415 Ellen csatázni? – Ennyire talán
Mégsem sülyedtem. – Hisz te ifju vagy,
Neked még tett kell, harc és izgalom,
(2160) Te Károlyért fogszt vívni, hogyha én
Lelépek. Menjetek – ne lássalak. –

1420 De kardomat nem adhatom.
(Mind eltávoznak, Csákot és Miklóst kivéve.)

MIKLÓS

Csalódol.

Templomba tenni kértem azt csupán,
S rávésni két szót: Csák – meg ezt: szabadság.

CSÁK

Vésd a végsőt szivedbe; és az első
E kis darabra. S hogyha látod egykor,
1425 Hogy síromon oszlop nem áll – szegezd rá.
De most, siess. –

MIKLÓS

Te gyöngé vagy, ki fog
Vezetni?

CSÁK

Senki.

MIKLÓS

Csák, elűzész-é?

CSÁK

(2170) Te jó fiú vagy. – Ládd, térdem törött,
Vezess hát a szabadba és –

MIKLÓS

Hová?

CSÁK

1430 Ah, messze – messze.
(*Ingadozik.*)

MIKLÓS

S aztán mit teszünk?

CSÁK

Te visszajössz – én ott fogok maradni.

MIKLÓS

S elhagyjam-e örökre e kezét,
Mely ifjuságomat vezette? – Úgy
El nem megyek.

CSÁK

Ha mondom.

MIKLÓS

Nem megyek. –

1435 Ne légy oly balga, Csák, vagy azt hiszed
Falomb alatt ütöd fel sátorod,
S kökénytövis között folytathatod
Magasztos álmodat, melyet velem

Dárdák árnyában látál egykoron?
1440 Nem férsz te, hidd el, a hűvös gyeptágyon,
Melyen pórémler munkától pihen.
S a szellemet, népédé vala,
Nem hagyja Isten tőle elrabolnod.

CSÁK

Mit nekem a nép – mit nekem haza! –
1445 Megérdekléd sorsod, mert esküdet,
(2316) Melyet Szer téren őseid kimondtak,
Megtörted. – És mégis, mégis siratlak,
Mert édes vagy. S még fájábban siratlak,
Hogy önmagadnak ástad sírodat;
1450 Mint hogyha a sors zúzott volna tönkre:
Mert pusztá hont egy Béla földérít,
(2322) De egy elkorcsult népet senki sem.

MARGIT

(Berohan s Csák lábaihoz borul.)

Óh, Csák, segíts! Te vagy védangyalom.

CSÁK

Ne hízelegj, asszony, védangyal én
1455 Nem voltam és nem is leszek soha.
Hogy is járhatna az véres kezekkel?

MARGIT

Úgy jár a népszabadság angyala.

MIKLÓS

Anyám! Mi sorscsapás hozott ide?

CSÁK

Kelj fel – ne lássak asszonyt térdén állva.
1460 Mondd, mit tehet a sorsnak mostoha
Fia, testvéreért?

MARGIT

Védj orgyiloktól.

CSÁK
S ki küldi rád?

MARGIT
Károly.

CSÁK
Mért?

MARGIT
Mert király.

(2352) CSÁK
Úgy. Hát kinek szemére százezer
Önkénytes hóhér les, még bérben is tart?
1465 De mondd, mi történt? –

MIKLÓS
Mondd, mondd, reszketek.

MARGIT
Zách nincsen többé – szép leánya nincs.
A Záchok címerét eltörve vitték
Sírboltba. E törzs vérbe süllyedett.
Rokont, barátot mostan üldenek,
1470 Bérgyilkosok leskődnék életükre
S kinek érében egy csepp lüktet is
A Záchok hős véréből, felkutatják
A szív mélyén, kiontani ebeknek. –

(2363) CSÁK
Nagy ég, ezt nem kérém a hűtelenre,
1475 S ítéleted megdöbbszent engem is. –
De mondd, mi volt, mi ezt előidézte.

MARGIT
Isméred az udvart, Csák, tán te is.
Nincs ottan más, mint szolga és bohóc.
Zách, a makacs, becsét érző magyar
1480 Nem bírt eggyé is lenni, s azt hívé,

Hogy a fejedelmi kegy, mely rámosoly,
Kiszolgált bére számos érdemeknek,
Melyért nem kell lealjasodnia. –
Azt hitte, hogy leánya szűzi bája
1485 Az oltárkép biztosságával áll
A csábitás mérges kigyói ellen,
Habár a csáb koronát is visel.
Csalatkozott és meghalt vak hitéért,
Hogy ott kereste a lovagerényt,
1490 Hová tört eskü vitte őtet is;
S elhagyta köztetek, kiket elárult.

MIKLÓS

Szörnyű, szörnyű! És téged is, anyám,
Úzőbe vettek most, mint Zách-rokont.

CSÁK

De hát Domos hol van, vagy védtelen vagy?
1495 Szörnyűt gyanítok.

MARGIT

Többé ő sem él.
Mint hőst nyomá el a bérlett tömeg.

CSÁK

Nyugodjék békén a derék.

MIKLÓS

Nagy Isten!
Ki mondja még, hogy túrni nem tudok.

CSÁK

Attól remegtél, népem, hogy kiürtlak,
1500 Van más kapás, ki megteszi helyettem. –
Ládd, Margit! Mindez annak műve, akit
Királynak óhajtál te is.

MARGIT

Ne bánts,
(2372) Ne bánts tovább. Elég koldus vagyok.

Ugyis lakoltam nőiségemért,
1505 Mert táborodban nem volt orgyilok,
Csak fény s dicsőség. Én, én balga nő
Féltettem gyermekim – lakoltam érte.
Megtudsz-e a megtört nőnek bocsátni?

CSÁK

Kezet rá. – Vajha köz megnyúgovás,
1510 Nem bánat lenne az, mi összehoz.
De így akarta az ég, s engedünk. –
S most tedd kezed szívedre, s mondd nekem:
(2379) Hat gyermeked volt, a fele halott,
Kettő hazáért, egy királyod által;
1515 Melyik fáj legnagyobban?

MARGIT

Ah, Domos!

CSÁK

Tanuld meg hát, a nő ne sírdogáljon,
Ha gyermekének kardot lát kezében,
(2385) Melynek sikert sújtott hazája kér.
De jój, induljunk, nem mulathatok.
1520 Utam hosszú és létem már rövid. –
Miklós fiam! Most kettőnket vezess.
Versengtünk egykor érted, s ím, karodra
Támaszkodunk most, – megpirult szemekkel. –

MIKLÓS

Csak dőlj reám, Csák, – dőlj reám, anyám!
1525 Elbírlak még – ha életemet bírom.
(*Indulnak.*)

DÁVID

(*Ziláltan belép.*)

(2173) Ember, megállj! – Nem méggy el egy tapodtat,
Mondd, mondd, hová dugád Erzsébetet?

CSÁK

Órjöngsz, bolond. Tudod jól, messze ment.
(*Elmennek.*)

DÁVID

- Mit látok, óh, anyám! Jó, hogy nem ismer, –
1530 Nincs is már bennem, ami az övé volt.
Ah, azt tudom, tudom jól, messze ment...
Ki is ne tudná, hogyha a lelke elvész?
Ha elragadják napját életének? (*Gúnyyal.*)
S ki tette mindezt? Csák, az a dicső hős,
1535 Kit egy ország bámúl, a nép imád,
Csak én utálok, s van hozzá jogom. –
Fészkemből elcsalt, s én látám apám
(2181) Széles jószággit menten elkobozni,
De ez mind semmi – kincs üdvöt nem ád.
1540 Látám testvérimet vérben feküdni,
De még ez sem baj, – a halott nem érez.
Csak én, csak én. – Meghalni, élni – egy;
De élni, hogy meghaljunk százezerszer –
S mindannyiszor érezzük a halálkínt,
1545 A kárhozatnál szörnyebb kárhozat.
A gyilkos kontár, mert csak testet öl,
Mely úgylis por. De a lélek reményét
Az üdvöt, a szerelmet megfagyasztni,
E gépet, mely nehéz lett, mert kiűzék
1550 Életsugárát és örömtelen
Szoborrá lett, egy életen keresztül
Hurcolni, Csák! csupán te kényszerítesz. (*Érzéssel.*)
Erzsébet, szép Erzsébet! Mért könyörgted
Arcádra a hajnalnak színeit,
(2195) 1555 Ha nem világolsz embertársaidnak?
(*Mindinkább jókozva.*)
Minek növesztéd hófehér karod,
Ha benne csak feszület van, nem ember?
Nem félsz-e, kebleden, hogy a kiszenvedt
Meváltó átmelegszik és föléléd? –

- (*Lehangolva.*)
- 1560 Erzsébet, szép Erzsébet látlak-é
Még egyszer? – Akkor e könyűt letörlöd.
Melyet most érted sírok, – óh, letörlöd
(2203) Halálszín fátyoloddal és lezárva
E sóvárgó szemet, reá hajítod,
1565 Mint szemfödőt. – De gyáva! Mit beszélsz?
Nem tudsz-e mást, mint sírást és panaszt?
Nincs-e karod, mely a zárdát ledöntse,
S az elkárhoztatott angyalt kihúzza? –
(*Komorán.*)
Hiába, ott is ott lesz a sötét Csák.
1570 Ez emberóriás ellopja újra.
(*Indulattal.*)
Gyilkot neki! – Nem ígérém-e meg?
Nem mondtam-é, hogy ahhoz nincs joga
Isten s világ előtt, csak épp nekem.
(*Hidegen.*)
Megölni őt, – s miért ne, – ember ő is,
(2218) 1575 Mint én, – egy szíve van csak.
(*Az ablakon kinéz.*) Hah, mi ez?
A nép tolong, zokogva búcsuzik,
Kendők lobognak, – Csák még visszanéz,
S elvágat, – porfelleg kél, s eltakarja. –
Miért sírsz, hű nép, csak nem Csák után,
1580 De a fájó sebért, mit kardja vágott. –
Menj csak, menj gyilkosom, én még elérlek,
Bár fuss a földhatárig.

JÁNOS

(*Leverve jó.*)

Vége van.

DÁVID

Minek van vége?

JÁNOS

(2225)

Csák elbúcsuzott –

Nem látja őt e földön senki többé.

DÁVID

1585 Még én meglátom őt, még nékem őt
Meg kell látnom, ha mint az éj maga
Olyan sötét lesz is. El, el, utána!
(*Elrohan.*)

JÁNOS

(2229) Öcsém, megállj! – Nem hall, tovarohan.
Óh, bár ne láttam volna e lakot
1590 Inkább, mint így szakadjak tőle el.

ÖTÖDIK FELVONÁS

(Kopár mező Morvában. Távol egy zárdá látszik.)

ANTONIO

(Ő.)

(2394) Hol vette itt magát? – Talán bizony
Rómába indult bűnbocsánatért. –
Alig hiszem, mert Csák is olyan ember,
Ki még a bűnt is biztosb öntudattal
1595 Cselekszi, mint más ember az erényt.
De mit kereshet hát itt? Ejnye, no,
Be meghűlt a vér bennem, hogy megállott
És rám tekintett, jó, hogy meg nem ismert.
Bizony rég is volt, ahogy megriasztott.

MÁRIO

(Szembe jő.)

1600 Kit látok! Tőkehal.

ANTONIO

Hering, te vagy?

(2402) Jer, csókolj össze, mert már elhiszem,
Hogy latrok közt is van lélekrokonság.
Hol jársz? – Örülök, hogy találkozunk! –
Hogyan vagy? Ej, be megsoványkozál! –
1605 Mint látszik arcodról a vízivás.
Nézz engemet! –

MÁRIO

Ha ennyit kérdezesz

Egyszerre, válaszolni nem tudok.

ANTONIO

Menjünk hát sorban. Mondd, pénzed van-é?

MÁRIO
Fillérem sincs.

ANTONIO
Az baj.

MÁRIO
No, és neked?

1610 ANTONIO
Nekem sincs.

MÁRIO
Ej, hazudsz, szemed ragyog.

(2410) ANTONIO
Megmostam és egy csepp víz ráragadt. –
De mondd meg nékem őszintén barátom,
Hogyan van az, hogy nincsen tompa késed,
Törött karod, vagy hályogos szemed;
1615 S mégis koldúsul jössz oly szép világból,
Minő Lajtán túl most nekünk virít?
Hol fáradság s bosszútól még lihegve
Egy pártkirály s két fél farkasszemet néz,
Hol a trónig bejáratos valál.
1620 S még ehhez a jó Isten is erősb
Idegzettel látott el, mint enyém. –

MÁRIO
Onnan, hogy mint te, kontár nem leszek.
Egy bamba nőt rászedni, lopni csirkét,
Sohsem sülyedtem. S bár most a világ
1625 Tudom tiétek, én önérzetemben
Magasbra törve, inkább éhezem. –
Megúntam, látod, még gyilkolni is
Néhány forintért. S lelki vágyamat,
Mely a dicsőség s a hír után eseng,
1630 Síró leánykák, árva gyermekek
Nyögésével hizlalni nem birom.

(2423) Egy művet vállalék el, tízezer
Magyar forintért.

ANTONIO

Szent szűz, mennyi pénz! –
Hány is, mondd? Tízezer! Ennyit talán
1635 Nem is láttam még. Várj, hadd számolom ki.
Tízszer tíz száz, tízszer száz tízezer.
Odább a matézis sem megy!

MÁRIO

Ne számold,
Nem nyertem el!

ANTONIO

Úgy jaj nekem s neked!

MÁRIO

Csak nékem jaj, mert életem javát
1640 Fecsérelém el. Három hosszú évig
Leskődve rá.

ANTONIO

Zsebnyúzóz, három évig
Nem érni célt! – Hajítsd el törödet,
(2433) S végy a zsidótól bicskát; a parasztok
S vándorlegények táskáján kivágni.

MÁRIO

(Tört ránt.)

1645 Jer hát, próbáljuk meg, ki a művész!
Ha szívedet középen nem találom,
Akkor bicskásnak hívatom magam.

ANTONIO

No, elhiszem, hogy eltalálod. Ámbár
Akár hasamba szúrj is, – egyre megy. –

MÁRIO

1650 Ne mondd tehát többé, hogy kis dolog

(2441) Csákot megölni. S még azt sem tudom,
Hol kóborol.

ANTONIO

Megállj, én jól tudom.

MÁRIO

Hazudsz.

ANTONIO

Tudom, csak tedd el fegyvered.
Mert fényétől még káprázik hasam.

MÁRIO

1655 Mondd meg hát, hol lelem?

ANTONIO

A Kárpátok közt
Portyáztam, ott találkozám vele.
Az ég őrzött, hogy most elmondhatom.

MÁRIO

(Kézén fogja.)

(2448) Jer vissza hát velem, – vezess lakához.

ANTONIO

De hisz nekem van arra jó okom,
1660 Hogy a Lajtán ne térjek vissza többé.
Ha már az ágast eddig elkerültem,
Nincs semmi kedvem újra felkeresni.
Aztán hisz az rég volt, hogy ott tanyázott.
Azért mondtam csak el, hogy ismerem.
1665 Hanem mit ádsz, kezedre játszom őt
Itt és ma még.

MÁRIO

Adok két itce bort.

ANTONIO

Úgy, csak keresd magad fel.

MÁRIO

(2455) Hát adok
Száz jó forintot béreimből.

ANTONIO

S marad
Kilencven és kilencszer száz neked.

MÁRIO

1670 Mít számolod a másét.

ANTONIO

Adj belőle
Még ötvenet.

MÁRIO

Legyen.

ANTONIO

Figyelj tehát.
Itt láttam őt éppen most egy vitézzel.
Ama füzesben hagytam el. Alig
Bír menni, oly szörnyű bágyadt, beteg,
1675 Ha nem sietsz, a tízezer forintot
Ellopja markodból, s meghal maga.

MÁRIO

Készülj hát, megtámadjuk.

ANTONIO

(2465) Azt ugyan nem.
Mondtam, hogy ketten vannak, s egyikök
Markosb a sátánnál is. Balkezén
1680 Oly könnyen húzza Csákot, mint mi egy
Lúdcombot. S kard van oldalán.

MÁRIO

Lehúzzuk
Magunkat, és orozva ráesünk.

ANTONIO

Nem úgy. Itt nincs az út mellett bokor,
S a fűben meglát. Én jobbat tudok.

1685 Ott a zárdában él András leánya,
Csák, gondolom, őt megy meglátogatni,
Az ajtó mellé húzzad meg magad,
(2475) S én őrködöm távolból a falaknál.

MÁRIO

Mínő ruhája van?

ANTONIO

Kopott s poros.

MÁRIO

1690 Jer hát.

ANTONIO

Előbb térjünk be egy pohárra.
Nem messze áll egy csapszék.

MÁRIO

Jó. Előre

Megisszuk a két itce áldomást.
Trencsényiért két itce áldomást.
(*Elmennek.*)

DÁVID

(*Vándor öltönyben, dúlt arccal jó.*)

(2481) Meddig megyek még, meddig leskelődöm!
1695 Van-e határa útamnak kitűzve?
Van egy: a sír. De még azt nem tudom,
Csák vagy Dávid fog-e nyugodni benne?
Az órjas tetterő vagy érzelem? –
Hiszem, hogy ez, – a láng magát emészt; –
1700 S a tetterő jég, mely csillog s merev. –
Aztán meg Csák nem pusztán óriás,
Kígyó is, mely kezem közül kisiklik
És míg én üldöm véges-végtelen,

Elpusztíthatatlan él ő, jól tudom
 1705 E vén zárdában, és mint lidérc
 Gyámlányát őrzi, könnyéből hízik,
 Melyet tán lopva értem sírdogál. –
 (2493) De majd meglátjuk őt, s számolni fog. *(El.)*
 CSÁK
(Miklóstól vezetve jó.)
 Odább, odább. – Miklós mondd, látod-é
 1710 Már tornyait?
 MIKLÓS
 Nem még.
 CSÁK
 Lépj e halomra.
 Óh, jaj, szemem már gyöngé, jó öcsém!
 Jól élesítsd tiédet s nézd, amott
 Nem látsz-e semmit? Jól nézz, mert ha nem,
 Csak nem látandja többé életében.
 MIKLÓS
 1715 Most látom.
 CSÁK
 Még ne ölj, öröm! Ne, még
 Nem ízelelélek.
 MIKLÓS
 Vajh mi bús hely ez!
 Mi barna! Még a nap sugára is
 (2503) Remegve elkerüli kúpjait.
 CSÁK
 Ah, ilyen a sír mind. Keskeny, rideg. –
 1720 Hogy férek majd el benne? – Én csak én,
 De a leány, hogy fér egy szűk gödörbe,
 Mít szent apáca, s nem hazája vájt.
 És helyett, hogy milljó nép sietne
 Bucsújárással hamvait imádni,

- 1725 Halk rekviem zúg el felette majd. –
 El, el rémgondolat. – Vezess fiú
 Hozzá, hozzá! – Miért fogsz oly nagyon?
 Bohó, hisz látod, hogy birok néhány
 (2514) Lépést feléje tenni még magamtól.
(El Miklóssal.)

VÁLTOZÁS

*A zárda sötétes előcsarnoka. Apácák orgonakísérettel
 zsolnárt énekelnek, mialatt Erzsébet a közepén egy kis
 oltár előtt némán térdel. Az apácák távoznak s ez alatt*

ERZSÉBET

(Felkelve.)

- 1730 Mindenható lény! Népek Istene!
 Nem önző vágy, nem énem üdve az,
 Mi szívemből hozzád imát fakaszt. –
 Hisz azt lesírni, amit egy leány
 Keblét betölti, bűneit letörli,
 (2518) 1735 Nem kell kolostor és egész egy élet. –
 De a királynőnek kell, sőt kevés is,
 Ki népe bűneit vágnék lekérni. –
 Isten! Ki, mint hajdanta Izraelt,
 Választott népül vetted a magyart is,
 1740 Kihoztad a vad pusztaság közül,
 Bevitted a termékeny Kánahánba,
 (2528) Árpádot adtad Mózesül neki
 S élvezni mostan mégsem engeded,
 Mit jótevőn rá halmozott kezed. –
 1745 Nem haltak-é el hosszú küzdelemben
 Legjobbaink egyenként, százezer
 Szív nem tört-é meg a szentelt hazáért?
 Mint a zsidók elbízott vénei,
 Hogy túlragadva földi büszkeségtől
 1750 Zsarnokképpen ne mondják: ím, mi voltunk,

Kik hont szereztünk Izrael fájának. –
 Mi áldozat kell még, én Istenem? – –
 Nincs Mózesünk, meghalni a határon,
 Melyen túllépve népe üdvet ér. –
 (2535) 1755 De én, a Hunni-Mózesnek leánya,
 Leomlok zsámolyodnál és könyörgök:
 Ily áldozatnak végy fel engemet,
 Csak aztán népem boldoggá legyen.
(Kint csengetnek.)

EGY APÁCA

(Jő.)

Az ajtón egy zarándok áll.

ERZSÉBET

Bocsájtod be.

(A z apáca el. Dávid jó, s remegve megáll.)
 1760 Szörnyű alak! – Honnét, szegény zarándok?

DÁVID

(2543) A sírból új életre tán.

ERZSÉBET

Valóban,

Hogy szód komoly, én szinte elhiszem.

DÁVID

S talán tréfálnék? – Óh, óh, asszonyom! –
 S nem azt tanítja-e a szentírás,
 1765 Hogy élethez halálon át az út?
 Élőhalott voltam, soká, soká,
 Egy percnyi üdvért e zárdába jöttem,
 S ha megnyerém azt, úgy elengedem
 (2549) Igért öröklétem, s megsemmisülök. –

ERZSÉBET

1770 Látom, beteg vagy, – jöjj velem, s pihenj le. –
 Nem mozdulsz, – nem vagy fáradt?

DÁVID

Nem.

ERZSÉBET

Beszélj!

Koldulsz tán, pénz kell?

DÁVID

Nem.

ERZSÉBET

Vagy éhezelsz?

DÁVID

Azt sem.

ERZSÉBET

Mi kell hát?

DÁVID

Semmi, vagy ha kell,

(2555)

Úgy több az, mint apáca s Isten adhat.

ERZSÉBET

1775 Úgy mit keressz itt?

DÁVID

Egy kis szót csupán.

Felelj nekem, felelj, de igazán,

Mint ítéletkor Isten zsámolyánál:

Nyugodt-e kebled e sötét falak közt?

Fellázdalt élettárgy nem dűl-e benne? –

1780

S a lüktető vér nem hoz-é fel újra

Megcsalt múltadból álmokképeket?

ERZSÉBET

Nem.

DÁVID

Úgy nincs hozzád többé semmi szó.

ERZSÉBET

- (2563) Mért így úgy térded, mért halványul arcod?
Vagy játszol, vagy beteg vagy. – Vissza tőlem!
1785 Ne lépj idább.

DÁVID

Szent szűz, hát eltaszítasz?
Ez a könnyör? Hisz kérelmem csekély,
S talán utolsó: vesd fel fátyolod!

ERZSÉBET

- (2568) Bűn embere! Merész vagy így fonák
Szót ejteni. – Menj e szentelt falakból.

DÁVID

- 1790 Emeld fel fátyolod, s én távozom.

ERZSÉBET

Szemtelen koldus!
(*Indul.*)

DÁVID

(*Kézén fogja.*)

Állj meg, mit szaladsz?
Te nem tudsz sziklán mászni, nem parázs
Fövényen járni, mint én. A futás
Meg nem ment. (*Felveti a fátyolt.*)

Barna fátyolod lehúzó,

- 1795 Van-é nap a felhőben; és pirosság
A zárdaszűz arcán? – Óh, jaj, mi ez?
(2577) Tündér vagy-é, hogy nyom nélkül viharzik
El az idő feletted? – Mit tevék!
Miért nyitám meg a szentelt pecsétet,
1800 Hogy múltam a sírból újból kikeljen? –
Hisz tudhatám, hogy mindég ifju arcok
Az angyalarcok – s a sátán sötét –
Mentől inkább vénül, annál sötétebb.
Imé szememnek elfolyt csillogása,
1805 Mellem kiaszott lángjának hevétől, –

Erzsébet, mondd, ismersz-e még.

ERZSÉBET

Nem én.

DÁVID

- (2585) Ne ismerjen meg hát az Isten is,
Ki alkotott, új létre, hogy ne hívjon,
Örökké sírni érted. – Hadd feledjek
1810 Én is, miként te engem elfeledtél. –
Nem ismersz, nem. Ah, ah, s lány azt hiszed,
Hogy én is oly vak lény vagyok, miként te?
Bár őszült volna meg selyemhadj,
Lassan forgó szemed bár lenne vak,
1815 Lett volna arcod ráncos, mint ruhád
És ajkadról a kecs halt volna ki.
Vagy hamvadt volna tested porhalommá,
Szóródott volna szét a nagyvilágon,
Megismerném még mindenik szemét,
1820 Megismerném a kis virágot is, mely
(2601) E porból nőne, mert e kis virág
Mérgezné meg valómat, úgy, miként te.
És mérgét mégis kéjelegve innám. –
Nem ismersz?

ERZSÉBET

- Most ismerlek, hogy ki vagy,
1825 Vad jelleted elárult. – Menj haza,
S ne háborítsd a békesség lakát. –
(*El.*)

DÁVID

(*Utána mered.*)

- (2608) Itt hágy. – Miért maradjak én tovább?
El, el, hová sorsomnak átka űz.
Csak egy vezércsillagzatom hagyott el,
1830 A halvány, a csalóka szerelem.
El véle, el, kitépem szívem is,

Varjaknak hányom, vagy mért is gyötörjön?
 Ha meglelik szívtelen emberek,
 Lássák, mi kint szereznek meg vele. –
 1835 Aztán még megvan másik csillagom,
 Hatalmasabb és biztosabb vezér,
 Egy véres üstökös – s ez a boszú.
 (2621) Trencséni él. Még semmit sem veszíték,
 Mert munka és életcél int felém.
 1840 E végső vágya szűmnek felriasztja
 Kihalt szívemnek minden szenvedélyét,
 És egyesíti minden léterőmet.
 Lelkem, mely e sovány testben talán
 Azért lakott csak, hogy mozgassa azt,
 1845 Hogy fűjjon, most megifjul, lángra gyúl. –
 Megyek, megyek hát, véges-végtelen,
 Míg lábamat lejáróm térdemig. –
 És mint kiszúrt szemű sas égbe törve
 Zavartalan feljebb, feljebb repülök,
 1850 Míg vagy felérek a csillaglakig,
 (2630) Vagy szárnyam elhull – testem szétszakad.
*(Kijelé indul. Az ajtóban Mária, ki előbb odalopózott,
 leszúrja.)*
 Bolond! Miért bántasz?
(Lerogyik. Csák és Miklós jó.)
 MIKLÓS
(Máriót megragadja.) Hah, gyilkos, ne mozdulj! –
 Ki vérzik itt? –
 MÁRIO
 Trencséni Csák.
 DÁVID
(Fölemeli fejét.) Nem ő. –

MIKLÓS

- (2634) 1855 E hang testvérhang. – Dávid, jó öcsém,
Várj egy kicsinyt, ne halj meg, míg ezen
Gazt fel nem köttetem cégér gyanánt.
(*El Márióval.*)

CSÁK

Szegény fiú – épp értem kell-e halnod?

DÁVID

- Ne bánd, te haltál volna általam,
Ha a sors nem szövetezik veled. –
1860 De jó, ha sírba nem tehettelek,
Most átkom az legyen, hogy élj soká,
Élj végtelen, s minden reményidet
Egymás után temesd el, úgy, miként
Erzsébetet s szerelmem eltemetted. –

CSÁK

- 1865 Ésszel beszélj, – hisz őt előlem is
Ellopta bátyád, János.

DÁVID

Igazán?

- (2640) Te nem hazudsz egy haldokló előtt. –
Óh, Csák, ha így van, úgy kétszer halok meg.
Éltemben eddig ész volt és irány,
1870 Most őrülés lett és vak összevissza.
Lelkemmel a boszú úgy összenőtt,
Hogy síron túl is fűzte képeit,
Csak testem vérzett, mostan a halál
Lélekre, testre, egyaránt borul.
(*Meghal.*)

CSÁK

- 1875 Élsz még? – Meredt vagy. – A gyilok hamar
Szívünkbe fut, de a bú lassan öl.
(*Csendít.*)

MIKLÓS

(Visszajő s Dávidot megtapintja.)

Elkéstem. – Héj! El e kiszenvedettel.

Azért lelénk-e csak, hogy eltemessük? –

(Nehány fegyveres a hullát kiviszi. Egy apáca jó.)

CSÁK

Szent szűz! Él-é még a magyar leány,

1880 Ki évek óta elhagyá honát

És köztetek lakik?

APÁCA

Erzsébet?

CSÁK

Ó. –

APÁCA

Él.

CSÁK

Mondd neki; Csák Máté várja őt.

(Az apáca el.)

(2655) Rideg lak ez, óh, Miklós, benne élni,

Sőt még meghalni is.

ERZSÉBET

(Sebesen jó.)

Máté atyám!

CSÁK

1885 Gyámgyermekem! – Királynőm! –

ERZSÉBET

Óh, te itt – –

Bocsásd meg Istenem, hogy életemben

Egyszer kinyúlt karom embert ölelni. –

Csák, édes Csák! – Élsz még, s mi régen élsz,

Hogy hozzám nem jössz. – Hah, de mért inogsz,

1890 Mért sápad arcod, Csák? –

CSÁK

Nem az vagyok.

Csák útját e küszöbnél végezé.

Azon tört el, mint süllyedő hajó.

Hideg, bíráló szemmel nézhetek most,

Mint másvilági szellem Csákra vissza,

1895 Ki volt, – de nincsen többé.

ERZSÉBET

Mily beszéd ez!

Nézz fel szemembe.

CSÁK

Fordulj el, leány! –

És rám ne nézz. Kin az Úrnak szeme

(2663) Nyugszik, nem halhat meg – s én halni jöttem

Lakodba.

ERZSÉBET

(Megragadja.)

Isten őrizze!

CSÁK

Úgy van, úgy. –

1900 S most lelkem, menj ki e fonnyadt karokból,

Menj lábaimból, – mellemből, – elég!

Tüdőmben még maradj, mert szólanom kell

Egy szót a lánynak. –

(A z oltár színe felé tántorog.)

MIKLÓS

Csák megállj, utolsó

(2669) Lélekedet én szívom fel, ne menjen

1905 Az istenszakra fel, – de itt maradjon

A föld népének, mely úgyis szegény.

(Melléje térdel.)

ERZSÉBET

Menj, engem illet.

(Színtén melléje térdel.)

MIKLÓS

Itt veled kihalni?

Én nemzetének hordom végszavát.

CSÁK

Leány ne sírj, mert úgy szentek közé

1910 Nem illel. Egy Csákon siratni nincs mit. –

Hadd könnyeid akkora, amidőn

Magad halsz meg, mert akkor nemzeted

Egy korszakán futott le; és ki tudja

Lesz-é néped közt könny számodra még. –

1915 Közembert szül naponta a világ,

De amidőn téged temetnek el,

(2682) Egy ország címerét vetik sírodba

S lesz-é még, aki azt fel merje ásni,

Kitűzván a hármass hegy ormira? – –

1920 Erzsébet! Még Trencsénben, jobb napokban

Olvastál nékem egy történetet.

Midőn csatára készülénk, szerettem

(2690) Hallgatni. Kérlek, mondd el most nekem. –

ERZSÉBET

Hogy mondjak most mesét, midőn erőmet

1925 A nagyszerű jelen veszi igénybe. –

Hogy sírjak a múlton, midőn szívem

Méltó keservét sem képes viselni. –

CSÁK

Már nem sokáig kérek.

ERZSÉBET

Halld tehát.

Olvastam az utolsó római

1930 Történetét, ki bátran szembeszállva

A szolgaság kicsinykedő korával,

Zászlóival kitűzte a szabadság

Örökké ifjú, szentséges nevét.

(2697) 1935 Harcolt a népért, mely nem érdemelte
És nem fogá fel, míg Philippinél
Lehúnyt a hős. De a jog és szabadság
Nemtője örökös felette.

MIKLÓS

Mondd,
Hogy hitták a hőst? Átkozott lőn a kor,
Tudom, mely őt elhagyta.

ERZSÉBET

Átkozott,
1940 Mert bűn s bilincs jövének a világra,
A népszabadság és Brutus helyett.

CSÁK

Ah, az boldog volt, mert eszméivel,
Korával ő is sírba szállt pihenni,
De engem, mint utolsót nemzetéből
1945 Itten hagy Isten, hogy sírjak felette.

ERZSÉBET

Mért sírnál? Óh, ne vétkezz, jó atyám,
Elég van, aki sírni fog helyetted.

CSÁK

Igaz, igaz, panaszra nincs okom.
Szerettek mind és hála Istenemnek
2950 Alig akadt, ki álnokul elárult.
És most is legfőbb ellenem fia,
Miklós öcsém, te jöttél, hogy szemem
Barátilag befogd. Ez büszkeségem. –
De látjátok, ha én is céltalan
1955 Bukom le, mint ama hős római:
(2712) Vajon fog-é majdan felettem is
Virasztni nemtő? Vagy sírom kopár lesz,
Ha könnyetek kiszárad és követtek. –

ERZSÉBET

Hidd el nekem: fog, míg élend magyar.

CSÁK

- 1960 Óh, hála nemtőm, hogy megnyugtatl.
És nem fagyos okkal, de az erő
Hitnek szavával, melyet nem tetethetsz,
S mely elragad. – Igen, igen, barátim,
Nem lenne ily könnyű halálom is, ha
1965 Feltámadás nem várna nemzetemmel. –
(2731) Miklós! Te ifju vagy, piros, erős,
Elélsz sokáig, tedd meg, mit kívánok.

MIKLÓS

Mondd, annyi mintha téve volna már.

CSÁK

- 1970 Megbántam, hogy hazulról eljövök,
Mert itt a lég nagyon hűvös, szorult,
Nem oly szabad, mint Pannon halmain. –
Gondoltam Erzsébettel egy vidéken
Nyugodni édesebb lesz. Ah, nem úgy van! –
Ott is nehéz, itt is, ott ő hibázik,
1975 Itt a haza. Öcsém, ossz meg tehát!
Hagyd itt a csontokat, a port seperd fel,
S ha zúgni kezd a szél, egy-egy marokkal
(2744) Szórd el, hadd szálljon a habos Dunába,
Dunából a tengerbe s mindenütt,
1980 Hová csak ér, találjon szittyá fajt.
Szórd a Rákosra, hogy vigyázzak ott,
Mikor fog a király esküdni népem
Nyelvén, s megtartja-é az esküszót.
Lesz-é a hon hatalmas és szabad.
1985 S ha azt látnám, hogy nem lett, megvigyázom,
Miért nem lett, – s ki tette, hogy ne légyen! –
Keblem szorúl. – –

ERZSÉBET

(2757)

Óh, jaj, ez a halál!

CSÁK

(2764)

1990

Vezessetek a nyílt ablak felé, –

Végpillantásom szent hazám határin

Hadd andalogjon – süllyedjen belé. –

Leáldozott a nap – óh, bár legyen

Fényesb viradta, ha nem látom is. –

(Fejét Erzsébet ölébe hajtja.)

(2779)

Öledben édes a nyugvás, királynő, – –

Öledben az Árpádok alszanak.

(Meghal.)

MIKLÓS

1995

Már vége van.

ERZSÉBET

Óh, jaj, óh, jaj nekem! –

MIKLÓS

Töröld meg lopva könnyedet, ne bánts

Nőfájdalommal a kiszenvedett.

Én elkiáltom a Gellért hegyén:

A győzhetetlen meggyőzé magát. –

(2786) 2000

S megszentelendem sírját, – mert cselekszem.

A CIVILIZÁTOR

KOMÉDIA ARISZTOPHANÉSZ MODORÁBAN

SZEMÉLYEK

STROOM, a civilizátor
ISTVÁN bácsi, falusi gazda

JANÓ, tót	}	cselédei
UROS, rác		
MITRULE, oláh		
CARLO, olasz		
MISKA, magyar		
MÜRZL, német		

A kart svábbogarak képezik.

A szín István bácsi udvara, háttérben a ház, oldalt kutyaól.

(István bácsi és cselédei mezzei munkájáról érkeznek.)

ISTVÁN

Becsülettel bevégezők a napot.
A baj miénk, az áldás Istené.
Mind helytállatok híven, gyermekim,
Csak Uros érdemelhet megrovást,
5 Ki jó szándéku intésemre se
Fogadt szót, sőt gorombán válaszolt.
Ti tudjátok, mi büntetést szabott
Ily tetre rég megszentelt házirend.

JANÓ

Kizáratást közasztalunktól.

ISTVÁN

10 Úgy van.
Ím hallod, Uros, ez lesz büntetésed.

CSELÉDEK

Megérdemelte. Éljen jó urunk!

UROS

Kiszenvedem. Nem fog történni máskor.

ISTVÁN

15 Hiszen, fiam, nincs is harag közöttünk. –
Leány, teríts asztalt e hárs alatt,
Az egyszerű szűk estebédben amit
Hibát tett a szakácsné, helyrehozza
A jó kedv s jó gyomor.

CSELÉDEK

Igaz biz az.

ISTVÁN

De nézzetek csak, nézzetek, barátim,
Minő Isten csodája jó amott.

JANÓ
20 Komédiás talán, vagy köszörűs.

MITRULE
Garaboncás az, ördögcimbora,
Ha mint komédiás jövend közénk
Meglátjátok, hogy minket tesz bolonddá,
Ha köszörűsként – még meg is beretvál.

ISTVÁN
25 Ily babonától ment vagyok, de mégis
Akármi az, sajátos tünemény,
Szintügy szégyellem, s bé kell vallanom:
Aggódba nézem, amint erre tart,
Nevetnem kéne őt a pukkadásig,
30 Ha valami nem borzongatna végig,
S elsápadnék a rettegés miatt,
Ha valami kacajra nem készítetne.

MISKA
Akármi, nemsokára kiderül,
Mert mindjárt itt lesz.

MÜRZL
(Ételt *hozva*.)

Tessék, emberek!

*(Leülnek egy asztal körül, Uros oldalt eszik egy fa alatt.
Stroom két kutya által vont taligán roppant halom
irományon ülve megjelen, a színpad közepén megáll, s
leszáll.)*

STROOM
35 Ördögös utak e vad tartományban.

ISTVÁN
Lovakra számítottak, nem kutyákra.
De szólj, ki légy, és mondd el, merre útad.

STROOM

Én Stroom vagyok, a nagy civilizátor,
A végzet az, mely engem útamon visz.

ISTVÁN

40 Ebnek hívjuk mi azt a végzetet;
Tied lehet, de a miénk nem az.

STROOM

Tietek is lesz, íme, elhozám.
Keletre hordom áldását nyugotnak.

ISTVÁN

Ez a papíros áldás az talán.

STROOM

45 Igen, ez a nagy misztérium,
Mely megvált mindenféle régi lomtól.

ISTVÁN

Szokatlanabb terhével új lomoknak?
Hiába lom nélkül nincs régi ház,
Iparlovagnak új csak mindene.

STROOM

50 Több tisztelet árumnak, hogyha tetszik,
Ez az egyetlen egy panácea,
Mely gyökeres gyógyítást eszközöl.

ISTVÁN

De hát ki itt közöttünk a beteg,
Magam s cselédim jó színben vagyunk.

STROOM

55 Annál veszélyesb a baj, ha nem érzünk.

ISTVÁN

Ha orvost hívunk, a betegség eljő.
De mondjad hát el, e szolgálatért
Minő díjat vársz?

STROOM

Óh, nem várok én.

ISTVÁN

Ugyé? Erővel véssz hát. Biztosabb.

STROOM

60 Csak a kellő adót fogadom el.
Ekként tesz az erődús öntudat,
Az alaposság elvem mindenütt.

ISTVÁN

Ah, Mürzl! Ez, mint látom, honfitársad.

MÜRZL

65 Volt, már nem az, mostan házad hazám,
Te lányodul fogadtál, így atyám vagy.

STROOM

(Halkan a lányhoz.)

Csitt húgom, hisz ha engemet fiúl vesz,
Szintúgy hazám lesz, ahol jól lakom.

(Fennszóval.)

Igen, a nagy német haza honom!

ISTVÁN

És hol van az, ha kérdni merhetem.

STROOM

70 Mi bárgyuság. – A Rajna- és Dunánál.

ISTVÁN

Hát ama híres Katzenellenbogen,
A Bückebug, Hechingen, Sigmaringen,
Schwerin, Strelitz, Reis-Schleis, s más számtalan
Hitványság mind kiment már Áfrikába?

75 Vagy mint a szoknya-, ujj-, korc- és derékből
Ruhát fércelt-e valami szabó;
Mert a korc, a ránc, s ujj még nem ruha. –

STROOM

A szellemegység fűzi mindezt össze.

ISTVÁN

80 Ah, úgy, tehát a németnek hazája
Az, ahol egykor puskaport csináltak,
S ma is mindenki büszkén azt hiszi,
Hogy ő vala az egyik munkatárs.

STROOM

Nagy hívatas van a német előtt.

ISTVÁN

85 Már azt betölté, a sört feltalálta,
Romantikát, nadrágot, ulmerkopfot.
De tessék kissé asztalomhoz ülni.

MÜRZL

Szivesen lát el, hidd meg, házigazdám,
Jól tartott ő már nem csak egy csavargót.

ISTVÁN

90 Te meg, szűz, szállásold be ízibe
Istállóinkba végzetes lovát.
(*Mürzl a fuvarral elmegy, Stroom helyet foglal.*)

STROOM

95 Alig vagyok még kissé e helyen
S pirulnom kell a durvaság felett,
Mely itt szokásos e barbár vidéken,
Csak az imént is nadrágról beszéltél,
Most meg szüzet nem átalsz mondani,
Mindkettő trágár eszmékhez vezet.

ISTVÁN

Mi nem vagyunk még úgy civilizálva.

STROOM

Majd lesztek, hogyha Isten megsegít.
De nem vesz-é el kincsem a szekérről?

ISTVÁN

100 Itt olyanon ki sem kap.

STROOM

Fájdalom!

ISTVÁN

Mi haszna hát azon rakás fojtásnak?

STROOM

Hagyj csak most békét, aki kettőt boncol,

Az alaposan egynek sem felel meg.

És innen jó a félszeg művelődés.

105 Aki csizsmát varr, az csiríz legyen

Utósó ízeig, mi gondja másra.

Ki a holdat kutatja, e világra

Ne legyen gondja, és aki tanít,

Őrizkedjék akármit is tanulni.

110 Csak egy van, mit mindennek tudni kell,

Adót fizetni engedelmesen.

Így készül a derék sok szaktudós.

ISTVÁN

Nem szaktudós, de tudós szag talán.

No, csak fejezzed hát be azt a sódart;

115 Látom, hogy értesz alapos dologhoz,

Aztán beszéljed el nagy terveid.

Az ily miszórú munkás, egyszerű nép,

Bár rá nem ér, hogy alapos legyen,

Mert mindenik percét száz gond igényli,

120 És jobbra-balra foltoz, tatarol,

Hol éppen feslik, ahol dőlni készül,

Elveszne éhen, hogyha mindig varrna,

Rongyokban járna, hogyha mindég főzne,

Elveszne lelke szellemtáp hijában,

125 Elnyomorodnék, hogyha nem mulatna,

S önmemberségéből így csak megél.

De terveid, ha lelkesíteni nem,

Mulatni mégis okvetetlen fognak.

STROOM

130 Készen vagyok. S most mindenekelőtt
Szólj, jó barátom; ismered-e Hegelt?

ISTVÁN

Nem én.

STROOM

Hogy érted hát meg tervemet,
Csak azt a szubjektív- és objektívet,
A pozitív- és negatívot tudnád.
Teszem, ha az ember a pozitív,
135 Mi kívüle van negatív – nem ember.
Értetted-e?

ISTVÁN

Igen. – Ember vagyok,
Te kívülem – nem ember, vagy gazember.

STROOM

140 Szofizma volt, szofizma, Istenemre!
Hol a morális, a közérzet benned?
Ez nem germán-keresztény eszmelánc!

ISTVÁN

Hát hagyjuk abba.

STROOM

Másképp kísértjük meg
Argumentummal a posteriori.

ISTVÁN

(*Botot subogtatva.*)

Ah, ebben már erősebb is vagyok. –

STROOM

145 Megint csak félreértesz, hagyjad el;
De mondd meg, ott távol miért eszik
Magányosan az az egyén?

ISTVÁN

Hibát tett

S ez büntetése.

STROOM

Mily törvény szerént?

ISTVÁN

Bevett szokás.

STROOM

Hallatlan! Zsarnoki!

150 Hogy volna így biztos személy s vagyon,
Hogy tudja meg: mi a szabad, mi nem?

ISTVÁN

Igen kevés van, ami nem szabad,
A többiben tesz, aki mint akar.

STROOM

155 Hamis, hamis tan, aztat kell megírni,
Hogy mit szabad, a többi tiltva van.
Ha én intézném e ház dolgait,
Kitárnám a törvényt, mely mint a nap
Világos s jóltevő, majd lenne rend.

UROS

Bölcsen beszél – tán mártir is vagyok.

STROOM

Hát itt a többi milly állásban él?

ISTVÁN

160 Ezek cselédim, munkálnak velem
A ház javára, és én díjazom,
Amint mindenki érdemelni tud.
Az tót, ez rác, amaz oláh, olasz,
E lányka német, én magyar vagyok.

STROOM

165 S e sok derék nemzet megtűri-e,

Hogy a magyar parancsol mindnyájoknak?

ISTVÁN

Nem a magyar, de a gazda parancsol.

STROOM

Ha én intézném e ház dolgait,
Majd másképp lenne mindez, minden nemzet
Egyenlően van jogosítva élni.

170

CSELÉDEK

Ez nem bolond – mondott ám valamit.

ISTVÁN

Hisz tőlem élhet, hogyha otthon él,
De házamban csak én parancsolok.

STROOM

Mindenkinek az háza, ahol él.

CSELÉDEK

175 Szépen beszélsz, az Isten tartson érte.

STROOM

S mért van csizsmában az, bocskorban ez?
Ha én intézném e ház dolgait,
Egyenjogúság lenne mindenütt,
Ha meztelláb is kéne járnia.

CSELÉDEK

180 Miért is tűrjük, prófétánk, ne hagyj el!

ISTVÁN

(Gyűrekezve.)

Hálátlanok, – ki tudtok-e lakomból?
Nem voltam-é mindég igaz apátok!
De hogyha úgy van, jőjön, aki mer,
Ököltre hát, házamból mind kihánylak.
Prófétátokkal. – Nos, elő, legények.

STROOM

(Közbelépvé.)

Megálljatok – nem jöttem én ide,
Hogy nyílt erőszakkal kívánjak élni.

ISTVÁN

Csak mézes méreg-, gyáva cselszövénnyel.

STROOM

190 Eszmét hoztam, civilizációt
Rendezni jöttem. Paradicsomot
Állítani, melyben nyer mindenik,
És senki nem vesz.

ISTVÁN

Különös dolog.
De mondhatom: paradicsomodról
Nem nagy fogalmam. Hátha abban is
195 Oly paradicsom-almák termenek,
Melyektől a fog elvásul, s csodáljuk,
Ádám apánk mért adta értök üdvét.
De elmegyek, hogy mérgemet kifűjjam. *(El.)*

UROS

200 Most szólhatunk, hogy elment az öreg.
Mondd, mit nyerünk mi, hogyha hozzád állunk?

JANÓ

De jól ígérj, másképp nem alkuszunk,
Nem rossz dolgunk volt, azt elhiheted,
A te kegyedre éppen nem szorultunk.

STROOM

205 Hagyjátok a ház gondjait reám,
S várjátok békén a nagy dolgokat.
Ím, mindeniknek hoztam egy ereklýt.
Ez amulett az üdvnek záloga,
Nyakon hordjátok, és megőő gyümölcse.
(Az amuletteket szétoasztja.)

CSELÉDEK

Az alku áll.

STROOM

Fogjunk tehát dologhoz.

210

Jerünk a házba, nézzük a leltárat.

(*Mind a házba mennek. István visszatér.*)

ISTVÁN

Folytassuk most az értekezletet. –

Itt senki sincs, jerünk tehát utánok.

Mi az, bezárva? Hej! Eresszettek be!

STROOM

(*Az ablakon.*)

Ki háborít házukban?

ISTVÁN

Hát a gazda.

215

Alkudni jöttem.

CSELÉDEK

Későn, megvagyon már.

ISTVÁN

Hirem nélkül. – Felgyújtom ezt a házat,

Ördög, pokol – ki itt az úr kivülem?

CSELÉDEK

Add meg magad. Hisz minden jókat ígér.

Magadnak téssz kárt, s minket is megölsz,

220

Várj türelemmel.

STROOM

És bízzál szavamban,

Te léssz az úr ezentúl is, barátom,

Csak azt ne bánd, hogy én parancsolok.

ISTVÁN

Ha úgy van, lássuk hát, mit tudsz mutatni.

Sokat ígérsz civilizációddal,

225 Meglátjuk, jóllakunk-e mind belőle,
Avagy csak úgy, miként a kóceví. –
Légy hát intézőnk, Istenem segítsen,
Ha jól megy, én csak gondomról tevék le.

*(Szábbogarak jönnek hosszú menetben úti mállával,
porontyokkal, s ablakon, ajtón a házba mennek.)*

KAR

Strófa

Dicsérünk, mester, aki nekünk
230 Ma ismét új házat szereztél!
Híven járunk el ügyeidben,
Befurakodva minden zugba,
Mi, a civilizációnak
Ellentállhatlan hordozói.

Antistrófa

235 Mi csak erény a házi körben,
Mind a mi művünk. Éberségre
Szoktatjuk a hanyag gazdasszonyt,
És tisztaságra kényszerítjük,
Nem hagyjuk, hogy megavasodjék
240 A készlet, híven felfaljuk mind.

Második strófa

Hiába üldöz, pusztít a sors,
Százvezren kelnek fel utánunk,
A végzet szentelt eszközéül,
Napszámunkat betöltve híven.
245 Dicsérünk, mester, aki nekünk
Ma ismét új házat szereztél.

Második antistrófa

Óh, háládatlan az emberfaj!
Pusztít és útál, ahová csak
A civilizációt vittük.
250 De mi, hajh, szent szemtelenséggel
Megyünk, mert tudjuk, új világrészt

Csak féreg alkot, nem oroszlány.

ISTVÁN

255 Mi fajzat ez? – Gonosz lelkek talán,
De nem, a lélek bár elkárhozott,
Nemességének hordja bélyegét.
Csatázhatunk vele, s ha elbukunk,
Csak szenvedés érhet, gyalázat nem.
E hitvány fajjal, mely sárból terem,
260 Utálatosan hemzseg, s oly бүдös,
Mely küzdni gyöngeségében nem ért,
S csak a tömegnek szemtelenségével
Foglal tért, s hint cudar дögletet,
Csatázni sem lehet. Mi lesz mindebből?

CSELÉDEK

(Az ablakon.)

Ez már nekünk is kezd nem tetszeni.

(Stroom és a cselédek kijőnek a házból.)

STROOM

265 A leltár megvan. Most aktáimat
Hozzátok. Aztán mindenek előtt
Itélek Uroznak nevezetes
És bonyolult ügyében, hogy lássátok,
Mi az igazság, mit nem ismerétek.
*(Az aktákat hozzzák s az asztalra halmozják: Stroom
elübek ül és ír. A többiek körülé állnak.)*

UROS

270 Az én ügyem se nem nevezetes,
Se bonyolult, s már régtől vége is van.

STROOM

Addig nincs vége, míg nem akarom.

ISTVÁN

Hisz büntetését is kiállta már.

STROOM

275 Azon barbár eljárás mit se számít. –
De oly sok a teendőm, hogy ezúttal
Szóbelileg végzek csak, röviden.
Imé, készen van a protokoll is,
Még csak néhány csekélyebb pont hibázik,
Mit most kipótlunk. Az egész csekélyesség,
280 Tizenhat ív – meg is van bélyegezve.

ISTVÁN

Megbélyegezve – mint gonosztevők!

STROOM

A kétféjű sas van mindenik íven,
Uros fizet tizenhat jó huszast.

UROS

Nincsen szükségem a képes papírra.

STROOM

285 De nekem a huszasra annál több van.

KAR

(*Az ablakon.*)

De nekünk a huszasra annál több van.

UROS

290 De hát miért sas, és mért kétféjű?
Hol dög van, a sas, mondják, ott gyülekszik
S nem tetszik nekem az olyan igazság,
Mely mind előre, mind hátra tekint.

STROOM

Haszontalan okoskodol, fizess! –

UROS

Ha már éppen kell.

STROOM

Nem kell, de muszáj.
Lám mily hiányos nyelv az a magyar –

295 Hogy lenne képes kulturális nyelvnek,
Muszája sincs. – Kell – mintha kérdené,
Kell-é? Ki kérdi, ha mondom: muszáj.
E szót: muszáj, jól meg kell ám tanulni.
S úgy értsétek, ha mindjárt kérdem is,
Kell-é? Az is mindig muszájt jelent,
300 Konkrét példája az önkényes kölcsön.

ISTVÁN
Mi ördög az?

STROOM
 Az a jövő zenéje,
Preludiumából egy kis akkord.
De visszatérve barbár nyelvetekre,
Hogy értené meg Hegelt az a nép
305 Mely így beszél: Embernek és nem Nek-ember.
Hisz annak észjárása mind hibás.
Előbb való a birtok, mint az ember,
Ezért nem lesz, lám, semmi a magyarból.
De hát dologra. Halljuk a tanúkat.
310 Az első Mürzl.

MÜRZL
 Én mit sem tudok.

STROOM
Azt akkor mondd, hogyha kérdezem.
Hogyan hívnak hát?

MÜRZL
Most mondtad magad.

STROOM
Ha mondtam is, mindegy, most kérdezem.
Így rendeli a törvény tizedik
315 Könyvének hatvanhatodik cikkében
A hatvanharmadik paragrafus.

KAR

Mi óriási törvénytudomány!

STROOM

Hogyan hívnak hát?

MÜRZL

Mürzl.

STROOM

Más neven?

MÜRZL

Zielarsch.

STROOM

Ah, régi jó család, örülök.

320

Kaptál-e már vagy huszonöt botot?

MÜRZL

Uram, mit gondolsz, nálunk hölgyeket

Nem szoktak verni.

STROOM

Ez előítélet.

Legjobb sikerrel én régtől gyakorlom.

Hát nem kaptál? – Voltál-e katona?

MÜRZL

325

Mit gondolsz, ah, mi kérdés!

STROOM

Voltál vagy nem?

MÜRZL

Leány vagyok.

STROOM

Sackerment, voltál, vagy nem?

Itt a rovat, azt bé kell tölteni.

MŰRZL

Nem voltam.

STROOM

Így, most kérdem, hogy miket tudsz.

MŰRZL

Semmit sem.

STROOM

Ez gyanús válasz nagyon.

330 Meglátjuk később, cinkos nem vagy-é.
Janó, te lépj elő most, hogy neveznek?

JANÓ

Rityitma.

STROOM

Jó hangzású név ez is.

Hát tégedet?

ISTVÁN

Magyar.

STROOM

Mi parvenű név!

335 Vad származás, no mindegy, megjavítjuk.
Máder leszesz. Így – még csak ez hibázott,
Most már kimondom az ítéletet.

(Könyveket forgat.)

340 A nyolcadik kötet harmincadik
Cikkében harmadik paragrafus
Az engedetlenség bünéről szól,
S akasztófát mond a gonosztevőre.

KAR

Halált rá – annál több marad nekünk.

STROOM

Igaz, hogy azt a hatvanhatodik
Cikk ipszilon pontjában korlátozza,

345 S csak a felségsértési bűnre szól.
Valóban vagy szerencse gyermeke,
E pont dicsőn megvédi életed.
De rád reccsent már a következő könyv,
Im, itt van a cselédség viszonya
Urához, mely nyíltan hivatkozik
350 Az első könyv póttutasítására,
Hol is tisztán szabott a büntetés;
Tíz évi fogságtól hat botcsapásig.

KAR

Lám mily megnyugtató precízió.
Mily tiszta, csakhogy megtalálni baj.

STROOM

355 De itt könnyítő körülmények vannak,
Például: nem vélem ellenkezél,
Csak gazdáddal. Hús botot fogsz kapni,
E lánynak meg amnesztiát adok. (*Félre.*)
Köszönd, galambom, ragyogó szemednek.

MÜRZL

360 Ezért szememnek kár is volt ragyogni,
Gazdám másképpen tudta azt felszítani.

UROS

No mondhatom én szép ternót csináltam.
De nem jött ingyen – megfizettem érte.

MITRULE

Eben gubát cseréltünk, úgy hiszem.

STROOM

365 Máder, neked még fennmarad jogod
A kártérítést rajta követelni,
De ez külön polgári pört igényel,
Ha díjait előre leteszed.

ISTVÁN

Elálllok tőle.

STROOM

Szép nagylelkűség!

ISTVÁN

370 Nem volt nagy károm.

STROOM

Hát a napmulasztás,

A fáradság, a járás és kelés,

A vádbeszéd, viszonzbeszéd, ellátás

Szép összegecskét tenne, mondhatom.

ISTVÁN

Ingyenbe megy. Ha a pört nem gyűlölném,

375 Inkább keresném a szomszédomat,

Kukoricámat aki megrabolta.

STROOM

Te Urossal tehát kiegyezél,

Pöregyeséged díja tíz huszas.

Tessék letenni. A kukoricát

380 Mi illeti – (*Könyvekben keres.*)

csodálatos dolog,

Ez egy eset még nincs a törvénykönyvben,

No majd csinállok róla egy fapátenst. –

Tehát, uram, előbb is kérdezem –

385 Hogy alaposan járjak el e tárgyban,

Nem hebehurgyán, mint itten szokás volt –

Csak a gyümölcs, vagy a szár is szenvedt kárt?

ISTVÁN

Természetes, csak a kukorica.

STROOM

No látod-e, még ez nem nagy dolog,

Mert itten mondja a paragrafus,

390 Hogy ültetvényben tett hibát könyíti,

Ha csak gyümölcse sértetett, nem a törzs.

ISTVÁN

Mennykő üssön meg – hagyjuk ezt, uram.
Nem szóltam semmit, itt van a tíz húszas.
Isten velünk.

STROOM

Nem úgy, fel van már adva
395 Az ügy, s kell folynia, ha valamennyi
Papírgyár készítménye elfogy is.
Ha az utósó inged megy bélyegre,
Ha a hámból kidőlök, mint számár,
S székemre tízedik utódom ül,
400 Ki mostan még csak hallgatni tanul,
De néked igazat kell kapnod és
Testálhatsz e pörről, mint vagyondról,
Ha közbe nem jó a végső ítélet
Amnesztiája.

ISTVÁN

Rettentő öröm!

KAR

Strófa

405 Óh, mester! Kérlek mindenekre,
Mi szent előtted, sérthetetlen:
A császárnak fogadására
És az oktrojált alkotmányra,
A német egység jóvoltára,
410 Spenátra és sárgarépara.

Antistrófa

Ne kezdj, ne kezdj polgári pört el,
Tudod az a pedáns görög kor,
Pogányos klasszicitásával,
Időt s tért mi szűkre szabott ki,
415 Melyben komédiája játszik,
S milyen nagyot helyez a szépben.

Második strófa

Hogy fér belé két emberélet,
Hogy járjuk Ponciust, Pilátust,
Midőn még fel sem is találtuk
420 A civilrechtet, romantizmust,
A puskaport és az ásitást,
Népünk későbbi hívatását.

Második antistrófa

Kérünk hát, mester, hadd el, hadd el,
Ki jőne komédiát nézni,
425 Hogy végét unokája lássa,
Kit még otthon nem is csinált meg,
Vagy hogy csináljon a darab közt,
Butára sülné el, óh, félek. –

STROOM

Legyen buta, csak jó polgár legyen.
430 Ki mondja azt, hogy a lángész szükséges?
Az államban eszünk nekünk elég van,
S gondoskodunk eléggé a tömegről.
Annak nem is kell a fej, csak azért,
Hogy sógorom, a kalapos megéljen.
435 Aztán ne hidd, hogy úgy lesz csak buta,
Ha a színházban készül. Gondoskodtunk
Már oly rendszerről és oly eszközökről,
Hogy készüljön bár a Sion hegyén,
Butává nemesül. Hidd el nekem. –

KAR

440 Hát a jó ízlés, a klasszicitás
Nevében kérlek, hadd el azt a pört.

STROOM

Fitymálom a jó ízlést, klasszicizmust.
Török-szakad, a pörnek folyni kell.

KAR

445 Jaj nekünk, ám de néktek még jajabb.

STROOM

Fogjunk munkához. Mindenek előtt
Hozzuk tisztába a bevezetést.
Hol passzusod?

ISTVÁN

Nincs.

STROOM

Vajh mi szörnyűség.
De legalább, reménylem, el vagy látva
Tartózkodási jeggyel.

ISTVÁN

Nem vagyok.

STROOM

450 Nem utazol hát, s nem tartózkodol.
Mi vagy te hát? – Hol a keresztlevél?

ISTVÁN

Nincs.

STROOM

Úgy tehát még tán születve sem vagy,
S szomszédaiddal már pörölni mersz,
A rendetlenség itten végtelen,
455 Szörnyű rossz a politikus kormányzat,
Pedig mindennél ez elébb való.
De jótállok, hogy talpra állítom. –
Hallgasson addig a magánpanasz,
És sérelem, számára nincs fülem:
460 Az egyes veszhet, hogyha nyér a köz.

ISTVÁN

S ki az a köz, ha mind veszünk miatta?

STROOM

A köz azon nagy eszme és kapocs,
Mely egyesít, s mit én képviselek.

KAR

S mi véled, mester. Nélkülünk mi sem vagy.

STROOM

465 Szerencse, hogy gyanítva e hiányt,
Hoztam magammal mindenik egyénre
Vagy ötven ív rubrikázott papírost,
Előlegesen, úgy hiszem, elég lesz.
Itt néktek az igazolási jegy,
470 A marhapasszus, fegyverengedély. –
Névösszeírás, birtokív, adókönyv,
Keresztlevél, oltási bizonyítvány.

ISTVÁN

De nem vagyunk beoltva.

STROOM

Mit se tesz,
Csak a rubrika jól legyen betöltve.
475 De halljátok tovább, s örvendjetek:
Katonaságtól felmentő levél,
Pótlék-adó, dohányra engedély
És borboléta. Ím, itt a cselédkönyv,
Községi bizonyítvány, később jőnek
480 Tájékoztató a kormánylapok,
Hetenként egy szekérrel. –

KAR

Óh, pihenj meg!

Elég áldás ez egy lélegzetedre,
Mégfűlsz belé. –

CSELÉDEK

Félek, hogy mink fulunk meg.

ISTVÁN

Hová teendjük e tenger papírost?

STROOM

485 Egy részét mindenik magával hordja,

S elég nagy e ház hivatalszobának.

ISTVÁN

S mi hol lakunk?

STROOM

E kis kedélyes ólban.

De folytassuk csak. E póttutasítás

Szükséges mindeniknek; nélküle

490 Létezni sem lehet.

ISTVÁN

S mi azt hívők,

Hogy létezőnk. Szép herézisben voltunk.

STROOM

Kegyelmesen megengedi új adónem:

Személykereset. Mindenekre szóló.

MŰRZL

Bomolj meg, rám ugyancsak mit se szól,

495 Hazádba tán való ily kereset,

Itt a személy nem hoz be.

STROOM

Hát ingyen megy?

Tessék elhinni, még jobb kedvelem. –

De most a taksákat fizessétek le,

Aztán a többi.

ISTVÁN

Honnan győzzük ezt?

500 Szegénységünkől ennyi nem telik.

Inkább kérnénk kevesb kormányzatot,

Hogy nekünk is maradjon az, ami. –

STROOM

Nincs ám, mivel henyék vagytok nagyon,

Csak úgy dolgoztok, hogy megéljetez;

505 De én mindenre jó adót vetek,

Mentől nagyobbat, s hogy megéljete
Még orrotokkal is kell túrnotok
A földet. Így virul fel az ipar.

ISTVÁN

510 S mi hasznunk, hogyha többünk nem marad,
A munka nem nagyon kedves mulatság.

STROOM

Nekem lesz hasznom, s néktek károtok nem,
Önzsírotokban fuldokoltok úgyis,
De én hoztam civilizációt,
S egy érvágás egészséges leend.
515 Imé, minek e fityegő ruha?
(*Leveszi a mentét.*)
Esernyő is tesz ily szolgálatot.
Mi haszna e szárnyaknak itt, le vélek!
(*Levágja az atilla végeit.*)
E paszománt, – pénzül fog kamatozni.
Lám mennyi van csak itt meggazdálkodva.
520 Minek sarkantyú?

ISTVÁN

Nem járunk kutyán.

STROOM

Gyalog jár, aki bír, ki nem bír, fekszik.
Vagy mért a csizma is? Nagy fényüzés.
Im, a civilizáció nevében
Megajándékozlak e fapuccsal,
525 Ez olcsó és örök időkre tart.
Meg, amint hallom, tik gatyát is hordtok,
Mire való az, – én nélkülözöm,
S mi úr vagyok mégis – le a gatyával.

JANÓ

530 Úgy látszik, a paradicsom kezdődik,
Mezítelen fogunk maradni benne.

ISTVÁN

Jaj nékem, holnap István napja van,
Házunknak ünnepe, így menjek-e
Templomba?

STROOM

István? Hát mi ember az?

ISTVÁN

Ő alkotá e házat s rendezé
535 A konstitúciót.

STROOM

Ah, el vele!

E dekrétummal, ím, kasszírozom.
Ezentúl Zsófia lesz ünnepünk,
Kendervetések védőszente ez,
540 S a kender minden rendnek talpköve.
Kormányoz, mert papírt szolgáltat nekünk,
Igazságot tesz a kötél képében,
S pénzül forog, ha bankóvá silányul.

ISTVÁN

Mi az a bankó? Vagy mankó talán,
Olyannak támasz, aki járni nem tud.
545 De nekünk jó ám konstitúciónk.

STROOM

Megint a lázongó szót mondod el?
Miért nem mondod, jó az octroink?
Többé ne halljam. Íme, itt a bankó.
550 Jobb pénz, mint amit eddig bírtatok.
A húszas mától kezdve mit sem ér,
Csak én veendem még el kegyelemből
Adóba, s tikteket ezzel fizetlek.

ISTVÁN

Csodálatos – de mégis pénz, ha mondja.

MITRULE

Ki tudja, mit rejt, ámde pénznek látszik.

UROS

555 Talán csak pénzünk párticédulája.

CARLO

Beszélhet nékem, a rongy rongy marad.

STROOM

No lássátok, mi sok dicső reform,

De még koránt sincs vége.

CSELÉDEK

Jaj nekünk!

STROOM

560 Mi célra e fehér buzakenyér,
Midőn haszontalan dobjátok el
Szemétre a kukorica csutakját?
Én gépet hoztam azt megőrleni,
Jóllaktok véle, s a buzát adóba
Adjátok. Lám, mi egyszerű eszközlés.

ISTVÁN

565 Hát hogyha a csutak menne adóba?

KAR

Jaj, el ne vállald!

STROOM

570 Szörnyű butaság.
Hisz abbul áll éppen finansziális
Munkám előnye, hogy értéktelen
Lomot értékesítsz, ha megveszed,
S az értékes tárgy nékem megmarad.
De ezt oly könnyen fel nem foghatod,
Olvasd el e tárgyról a szakművet,
Ámbár rövid, de jól ki van merítve.
(Egy föliánst ad át.)

ISTVÁN

575 Inkább csak elhiszem, hisz jól tudom,
Zsebemből, milyen jól ki tudsz meríteni. –
De engedelmet kérek elvonulni,
Szégyenlek még tovább e lány előtt
Ugy állni, mint zilált madárijesztő.
(*Elvonul a kutyaólba.*)

MITRULE

Hát a bankó igazán pénz, uram?

STROOM

580 Pénz, hogyha mondom, s jaj, ki kétkedik.

JANÓ

S hát az adó kinek zsebébe megy?

UROS

Mondd, mit kapunk belőle?

STROOM

Nyugtatót.

UROS

S a pénzt?

STROOM

Segédeim a kormányzatban.

MITRULE

Leszünk segédeid.

STROOM

És ki dolgozik?

585 Tán én? Nekem hivatásom nagyobb,
Te szánts, te vess, vannak nekem segédim.
Elő – elő!
(*Néhányan a karból lejönnek.*)

Ezek bírák leendnek,
Méltóságos, megfontolt férfiak,
Büdösek bár, de még ez mit se tesz,

590 E fürge nép lesz a polícia,
Mely békésül száz rekesz dacára
S kevéssel több piszkot hagy hátra, mint
Ételt. – Finánc meg e szemérmetes
Piaci légy lesz. Ez a kis bogár,
595 Melynek hátulja fénylik, fogja a
Pátenseket kiadni s magyarázni.
Im, a tanítók itt: ez éji had,
Sötétséget keresve, meg penészt.
E nagybajúsú, nagyszájú gyerek,
600 Ki úgy csörtet, hogy szinte félelem,
Ez lesz házamnak véde, támasza.
Mindnyájatoknak itt a pápaszem,
A gravitást megadja néktek az
S ki dolgotokba fúrakodni mer,
605 Közös boszúnk választott célja lesz.

UROS

Nézzétek ott a hídról most esett
A sárba egy ökör – jerünk kihúzni.

STROOM

Avagy te lettél-e polícia?
Ki engedé meg az avatkozást?
610 Mikor fog egyszer a rend már bejöni?
Maradj. – Barátaim menjetek oda,
A protokollt vigyétek magatokkal,
Rendesen járjatok el ügyetekben,
Hogy lássa e nép, hogy mi a kormányzat. (*A kar el.*)

JANÓ

615 S mi lesz az ígéretből, szép uram:
Hogy sorsunkat javítani fogod,
Hogy egyiránt urak leszünk mindnyájan?

STROOM

S nem vagytok-é? Ki több a többinél?
Tán pénze van, ide vele, nem tudtam.

620 JANÓ
Amint látom, csizsmadiát fogánk.

UROS
Pogányt fogánk, és most visz a pogány.

STROOM
Csitt, lázadó, vagy egy paragrafust
Rád olvasok, hogy meg nem köszönöd.
Tartsátok a szent amuletteket
625 Híven őrizve, s várjatok nyugodtan,
Nagy terveim már érni kezdenek.
(*A kar jó az ökörbőrrel.*)

JANÓ
Lám itt is hoznak egy érett gyümölcsöt.

STROOM
Amint látom, már későn jöttetek.
No, semmi sem. Csakhogy a protokoll
630 Rendben van és aztán elég csinos:
Nyolc ív. Hiába, megnyugvást szerezhetsz,
Hogy rendes eljárás mellett dögölt el.
Most el, nyugodni ennyi fáradságra!
(*Bemegy a házba a karral.*)

UROS
Hogyan tetszik, barátim, e dolog?

MITRULE
635 Maradtunk volna bár a réginel,
Sajnálni kezdem régi uramat.

JANÓ
Vizsgáljuk át ez amuletteket,
Nincsen bizalmam már most semmihez,
Hát hogyha lóvá lettünk ebben is.

MÜRZL
640 Nézzük meg, rég kíváncsin forgatom,

Im, itt az olló, fejtsd fel Carlo, te.

CARLO

Egy lap papír beírva, olvassuk meg (*Olvas.*)

„Óh, macskaevő,

A te szép rendeltetésed

645

Órizni a civilizációt,

S a civilizáció én vagyok:”

Corpo di Bacco, ez ajándokod hát?

Maledetto tedesco, no, megállj!

Jó, hogy kitudtam idejekorán.

650

Búcsút veszek, im, a kapufélfától,

Velem csak német többé nem beszél. (*El.*)

UROS

Enyémben meg mily rejtélyes felírás,

Ebben talán mégis csak van erő.

(*Olvas.*)

„Cár dava, mi pak trazsimo.”

MÜRZL

(*Nevetve.*)

655

Ah, szép erő, olvasd csak megfordítva.

UROS

Ó, mi szart kap, im, a vadrác.

Akasztófát kiszolgált vakmerő,

Kerékbe törni régtől érdemes!

Ez-é, miért gazdámat elhagyám?

660

Megállj, ha élek, jóvá is teszem.

Hej, gazda, gazda!

MITRULE

Hát nekem mit írt?

(*Olvas.*)

„Ah, úgy szeretlek,

Hogy majd megbaszlak.”

Megállj, farodra forrjon ez a mondat.

665

Tudod-e mit tesz az, hogy cinye mintye!

Hej, gazda, gazda!

JANÓ

Lássuk most enyémet:

(*Olvas.*)

„Cso zse szi bol dotyat Jano?

Mizer szlovák vecser, rano.

Teraz bugyes, szlavni Rakuz.

670 Do rityi mi zakúz.” –

Zatraceni szvinyár, ördög, pokol,

Uhor szom, és az is leszek, míg élek.

Hej, gazda, gazda, nincsen-é füled?

MISKA

Hát ez:

(*Olvas.*)

„Segíts magad ten sorsodon,

675 Mert el van hagyva, aki másra vár.

Erőm nem bennem, – marhaságtokban van.” –

No jó, segítetek, csak te meg ne bánd.

Hej, gazda, gazda, jőj ki az odúból!

MÜRZL

Lássuk már az enyémet is. Im, itt van:

(*Olvas.*)

680 „Willst du dich gut unterhalten,

Werde ich gut aufgelegt sein.”

Jőj, kérlek, gazdám, végünk van különben.

UROS

Hogy is tűrhettük e földönfutót

Idáig is. Hogy félheténk egymástól,

685 De érdemeltük ezt a bűnhödést.

ISTVÁN

(*Félíg kibújva.*)

Mi zajt csináltok? Majd is ad a sógor,

Ha meg találja hallani.

JANÓ

Mi hívunk.

Megbántuk, amit véténk ellened,
Óh, jaj, bocsásd meg, és fogadj kegyedbe!

ISTVÁN

690 Ez ólba? Jőjön, aki belefér.
Csak halkan, halkan, nem leszek oka,
Ha rátok olvas egy paragrafust.

UROS

Paragrafussal mink verjük agyon,
Mít az udvarnak árnyain szedünk fel.

MISKA

695 Vezess te, és kiverjük a világból.

ISTVÁN

Az Istenért, mi lázadó beszéd!
Látjátok, hisz ki tudja, mit akar még;
Csak nem lehet feltenni, hogyha ember
Istennek mása, jót ne is akarjon,
700 Eddig még semmi jót nem leltünk benne,
Bizonnyal hát a jó mind hátra van még.

UROS

Ki még tovább vár, gyáva vagy bolond.

ISTVÁN

Az Istenért, csak tűrelem, barátim,
Fohászkodjunk inkább a szent Istenhez,
705 Hogy a szivét világosítsa meg;
S végezzük így, mondjátok el utánam:
Isten, ne nézzed benne, hogy ő sváb,
Igaz, hogy az nem szép, de mégse bűn;
Aztán meg ő is a te teremtesed,
710 Mivégből – azt te legjobban tudod. –
Jó éjszakát – nem hallok semmit is,
Éppen most álmodom, hogy jóra fordult.

(*Behúzódik.*)

JANÓ

Te vagy közöttünk első, légy vezér.
Hiszen már horkol. Óh, mit is tegyünk!

MISKA

715 Segítsünk hát magunkon, mint maga
Tanított a sógor. Fel, jőjtek,
Rejtekben fontoljuk meg a hogyan,
Aztán cselekszünk fényes napvilágnál.
(*Mind el, kivéve Mürzlt.*)

MÜRZL

720 Szegény gazdám! Mondhatlan fáj, hogy így
Ellágyult minden férfiereje. –
Estende itt szoktunk volt összejönni
Néhány édes szó- s még édesebb csókra,
S most ahelyett a kutyalyukba bújt.
(*Sír.*)

725 Kihívom őt és addig biztatom,
Míg végre tán még megkeményedik.

STROOM

(*Sompolyogna kijő.*)

730 Óh, hölgy! Örülök, hogy találkozánk,
Épedtem néhány édes szó után.
A sok fáradság és sok gond miatt,
Mint megterhelt villámtelep vagyok,
Melynek pozitív pólusán a láng ég.
Öledben lennék negatív helyet,
Hol átürülve megnyugodnék keblem.

MÜRZL

735 Kikérem én, az ily trágár beszédet.
Ott szólj így, hol személykereseti
Adót fizetnek.

STROOM

Óh, te félreértesz,
Pedig reményem abban pontosult,
Hogy engem, aki Hegelt megtanultam,
E barbár házban, a nem én-világból,
Te, eszméim konkrét szubjektuma,
740 Ki vágyam kézzelfoghatóvá tetted,
Te egyedül fogsz engemet felfogni.
Óh, hagyjad lelkem átolvadni benned,
Ne tarts el egy merő negációval,
S én véled az üdv minden mélyeit
745 Kifürkészendem.

MÜRZL

Menj el a pokolba,
Egy szót se értek e handabandából.

STROOM

Nem értsz? Meg fogsz majd később érteni,
Fogom használni az indukciót,
És úgy hiszem, hamar kapacitállak.

MÜRZL

750 Kapacitáld, tudod, a lovatat,
Engem csak nem fogsz. Lássá meg az ember!
(*El.*)

STROOM

E lány goromba, s rám sem hederít.
Bizonnyal tett már szeretőre szert,
Másképp magától nem taszítna így el.
755 No, semmi, majd segítek én azon,
Kihirdetek egy pátenst már ma még.
Rövid lesz, vagy kétszáz paragrafus:
Lakatra jó minden lány országszerte,
A kulcsok nálam lesznek őrizetben,
760 S csak taksa mellett adjuk ki naponta. –
Felséges gondolat! – Hogy ily késő jött!

Mi szép adó és mennyi hivatal,
Hát még a sok mellékes sportula!
No lány, meglágyulsz majd egy hét alatt.
(*Bemegy a házba, István dühösen előbúj.*)

ISTVÁN

- 765 Mit hallok? Hát még e kis jótul is
Eltiltanál! No, sógor, úgy akartad;
Hát rajtad töltöm mérgemet ezentúl.
Megállj! Lakolsz, ha villámhárítómat
Már nem birom, kétségbeesve vívok.
770 Fel, fel, cselédim! Harcra, jőjtek:
Veszedelembe jött a hon s szabadság,
(*A cselédek jönnek szaladva.*)
Fel! Mürzl, zászlóul szoknyádat add,
Hozz piszkafát, te villát, légycsapót
És békanyúzó. Fogjon mindenik
775 Isten nevében, amit kapni tud.

JANÓ

Szívből megyünk. Vezess a győzelemre!
Nincs oly vitéz több, mint a hős magyar,
Ha egy kicsit későcskén ébred is.

ISTVÁN

- No hát, utánam, jó barátaim,
780 Fegyverre minden, harcra, győzelemre.

STROOM

(*Az ablakon.*)

Mi ez, mi zajgás kint a csendes éjben?

ISTVÁN

Még kérded-é, csufos honáruló?

STROOM

Honáruló? Miért, hogy a pinát
Lakatra tettem? Vajh mi különös.

ISTVÁN

785 Sokat túrtünk, tovább már nem lehet.

JANÓ

Bolondul-e vagy gúnyol a vén kópé?

Mi balgaságot mond?

ISTVÁN

Ne bánd, Janó!

Az az én dolgom, fogjad fegyvered;

E vén gazembert mogyoróbotokkal

790 Mángoljátok meg, míg a többire

A légycsapó legalkalmasb eszköz lesz.

(*A házat ostromolják s védik.*)

STROOM

De mit vétettem hát mást, szóljatok.

JANÓ

Elmondjam-é ótott gazságaid?

STROOM

Az ótott gazság már politika,

795 Mint ótott vackoralma. Érted-é?

Politikát választok, amilyen kell,

Van nagyszerű, van síma, kétszínű,

De olyan nincs, mely nem volna szabad.

KAR

Strófa

Óh mester, látod, milyen hitvány

800 Mi nyomorult a büszke ember,

Ki kebelében az egeknek

Elorzott lángjával dicsekszik.

Lenyúzhatod hátáról a bőrt

És nyugton fogja elviselni,

805 Csak gyermekjátékát ne sértsd meg,

Mert mint titán zúdúl az égre.

Antistrófa

Fel társak, új csatára bátran,
Írjunk zászlónkra minden szépet,
Hazát, erényt és szabadságot,
810 S harcoljunk bőrünkért s a koncert.
Hivatkozzunk igaz ügyünkre,
S készítsük az akasztófákat.
A nyertes igazságot is nyer,
Igy az igazság mindég nyertes.

ISTVÁN

815 Fel, fel, mellettünk az Isten s igazság!

STROOM

(A házban.)

Ne féljetek, barátim, hát nem-e volt
Mindég multságunk a katonásdi?
Nem tudjuk-e Atilla, Scípió,
Napóleon minden stratégiáját?
820 Még azt is tudjuk, hol győztek hibából:
Aratni fogjuk a dicső babért.

KAR

Babért mi is szeretjük becsináltban,
Bizunk stratégiádban, csak vezess.

ISTVÁN

Ki hátrál, gyáva, társaim, előre.

STROOM

825 Csak az ajtókhöz mind, hogy bé ne törjék,
Így rendeli ezt a stratégia.

ISTVÁN

Hagyjátok az ajtót – az ablakokra.

(István s cselédei bemennek az ablakokon, Stroom és a kar kifut az ajtón.)

STROOM

Gyalázat – óh, hisz a stratégiáról

830 Ezeknek nincs még csak fogalmuk is:
Az ablakon jönnek s az ajtón várjuk.
Kivertek, ám de a stratégia
Szép tudománya ellen nem hibáztunk.

KAR

Csinálunk mi a te stratégiádra!
Ments meg, vagy kamra, pince odavan.
(*István s cselédei is kijőnek.*)

ISTVÁN

835 Csak forgassátok azt a légycsapókat.

STROOM

E fegyver nincsen a traktátusokban.

ISTVÁN

E fajzat sincsen, mit nyakunkra hoztál.

KAR

Strófa

Jaj néked, föld, kesergj, jajdulj fel,
Elesett Svábia, a szent vár
840 És Európa, melyet mink oly
Szépen germán-keresztényeztünk,
Ismét csak vad pogánnyá süllyed.
Ledobja válláról az ökröt,
Amelyet szépen ráültettünk,
845 S megint ő ül fel az ökörre.

Antistrófa

Erdő nő a szép síma állon,
Mint elhagyott kultúrán a gaz
S csak erről ismer rá az ember,
Hogy a földön most más világ van.
850 A gazság, szenvedés, szegénység
Örökké megmarad a régi.

Befejezés

Jaj néked, szép halványra éhült,

Aszkétikus képed leöltöd,
 Le azt az ékes salavárit,
 855 S nadrágtalan pozsgás pogány léssz.
 Mi lesz ebből a sok szép cikkből,
 Szépen felosztva paragrafra?
 Mi abból a szép társas rendből,
 Mely testhez illet, mint a járom,
 860 És mint a katona-kravátli,
 Hogy szinte a szem düllelt tőle?
 Tudom, eszményed mentől több zaj
 És annál kevesebb kormányzás!
 Óh, tisztviselők szent Mekkája,
 865 Szerencsétlen flótások vágya,
 Arany gallérok Kanaánja,
 Szent Svábia, ledűlsz örökre!
 Miért tartád a sok tanácsost,
 Ha most tanácsot mégsem adnak!

STROOM

870 No, gyermekim, stratégikus szempontból
 Mindenki fusson, aki merre tud.

ISTVÁN

Itt vagytok mégis?

KAR

Nem vagyunk, uram.

(*Elfut.*)

STROOM

Kössünk hát békét. Én önkénytesen
 Lemondok minden címem- és jogomról,
 875 Csak hagyjatok, hogy kenyerem keressem.

ISTVÁN

Legyen, tegyük le, gyermekim, a fegyvert,
 Nagylelkűség a győztest illeti.

STROOM

Igaz.

(*Félre.*)

Jó, hogy még nem civilizáltam,
Másképp most drága lenne a kötél.

ISTVÁN

880 Mit fogsz tehát már most elkezdeni?

STROOM

E klasszikus pogány komédia,
Látom, nem az én tettekörömbe vág,
Az államalkotás nem kenyerem.
Eszmém dicső volt, büszke, nagyszerű:
885 Az egységes erős monarchia,
De a prakszisban az enyv gyenge szer,
Csunyául szétment, amint ráütöttél.
Romantizmushoz térek vissza hát,
Keresztény művelődés tudományom,
890 Kozmopolitizmus a mesterségem.
Jó, hogy megőrzém aktáim között
A sípládát. Elő, te régi társ!

ISTVÁN

Ez jól van, húzz hát egyet rajta, sógor,
Bukfencet is hányhatsz, mi mulatunk,
895 S gondunk lesz rá, hogy úgy-ahogy megélj.
Mert kettőt nyertünk mégis általad:
Egy szót, mi eddig nyelvünkéből hiányzott,
A huncutot neked köszönjük, és
A drágább vívmány egy szakadhatlan pánt:
900 Az egyetértés, mely most összefűz.
Nem úgy, barátim?

CSELEDEK

Oh, igen, örökre.
Mi benned élünk, és te meg erős
Bennünk vagy.

ISTVÁN

Most e második szerződést

Pecsételjük meg, nem miként az elsőt,
905 Vérrel, de borral. Mürzl, hozz kupákat
Te meg játsszál romantikus danát.

STROOM

(Kintorna mellett énekel.)

Mikor én katona főt,
Oh, her Jézisz majd meghót;
Nem folt nékem egy tál kása,
910 Csak egész nap íres hása.
Nincs van nékem jó leni!

Itt hagyom én Mátyarorszak,
Elmenem én Némedorszak.
Oh, én szegény némedi,
915 Nincs van nékem szeredi.
916 Ott lesz nékem jobb leni!

AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

DRÁMAI KÖLTEMÉNY

ELSŐ SZÍN

(A mennyekben. Az Úr dicsőtől körülvetetten trónján. Angyalok serege térdel. A négy főangyal a trón mellett áll. Nagy fényesség.)

ANGYALOK KARA

Dicsőség a magasban Istenünknek,
Dicsérje őt a föld és a nagy ég,
Ki egy szavával híva létre mindent,
S pillantásától függ ismét a vég.
5 Ó az erő, tudás, gyönyör egésze,
Részünk csak az árny, melyet ránk vetett,
Imádjuk őt a végtelen kegyért, hogy
Fényében illy osztályrészt engedett.
Megtetesült az örökös nagy eszme,
10 Im, a teremtés béfejezve már,
S az Úr mindentől, mit lehelni enged,
Méltó adót szent számolyára vár.

AZ ÚR

Be van fejezve a nagy mű, igen.
A gép forog, az alkotó pihen.
15 Évmilliókig eljár tengelyén,
Mig egy kerékfogát ujítani kell.
Fel hát, világim véd-nemtői, fel,
Kezdjétek végtelen pályátokat.
Gyönyörködjem még egyszer bennetek,
20 Amint elzúgtok lábaim alatt.

(A csillagok védszellemi különböző nagyságú, színű, egyes, kettes csillaggömböket, üstökösöket és ködcsillagokat görgetve rohannak el a trón előtt. Szférák zenéje hallan.)

ANGYALOK KARA

Milyen büszke láng-golyó jó

Önfényében elbizottan,
 S egy szerény csillagcsoporthoz
 Épp ő szolgál öntudatlan. –
 25 Pislog e parányi csillag,
 Azt hinnéd, egy gyöngy lámpa,
 S mégis millió teremtes
 Mérhetetlen nagy világa. –
 Két golyó küzd egymás ellen
 30 Összehullni, szétsietni:
 S e küzdés a nagyszerű fék,
 Pályáján továbbvezetni. –
 Mennydörögve zúg amaz le,
 Távulnan rettegve nézed:
 35 S kebelében millió lény lel
 Boldogságot, enyhe béket. –
 Mily szerény ott – egykor majdan
 Csillaga a szerelemnek,
 Óvja őt meg ápoló kéz,
 40 Vigasztal a földi nemnek. –
 Ott születendő világok,
 Itt enyészők koporsója:
 Intő szózat a hiúnak,
 Csüggedőnek biztatója. –
 45 Rendzavarva jó amott az
 Üstökös rettentő képe:
 S ím, az Úr szavát meghallva,
 Rend lesz útja ferdesége. –
 Jössz te, kedves ifju szellem,
 50 Változó világgyömböddel,
 Aki gyászt és fénypalástot,
 Zöld s fehér mezt váltogatsz fel.
 A nagy ég áldása rajtad!
 Csak előre csüggedetlen;
 55 Kis határodon nagy eszmék
 Fognak lenni küzdelemben.
 S bár a szép s rút, a mosoly s könny,

60 Mint tavasz s tél, kört vesz rajta,
Fénye, árnya lészen együtt:
Az Úr kedve és haragja.
(*A csillagok védszellemei elvonultak.*)

GÁBOR FŐANGYAL
Ki a végetlen űrt kimérted,
Anyagot alkotván beléje,
Mely a nagyságot s messzeséget
Egyetlen szódra hozta létre:
65 Hozsána néked, Eszme!
(*Leborul.*)

MIHÁLY FŐANGYAL
Ki az örökké változandót,
S a változatlant egyesíted,
Végetlent és időt alkotva,
Egyéneket és nemzedéket:
70 Hozsána néked, Erő!
(*Leborul.*)

RÁFAEL FŐANGYAL
Ki boldogságot árjadoztatsz,
A testet öntudatra hozva,
És bölcseséged részesévé
Egész világot felavatva:
75 Hozsána néked, Jóság!
(*Leborul.*)

(*Szünet.*)

AZ ÚR
S te, Lúci fer, hallgatsz, önhitten állsz,
Dicséretemre nem talál sz-e szót,
Vagy nem tetszik tán, amit alkoték?

LUCIFER
S mi tessék rajta? Hogy nehány anyag
80 Más-más tulajdonokkal felruházva,

Miket előbb, hogysem nyilatkozzanak,
 Nem is sejtettél bennök, úgy lehet,
 Vagy, ha igen, másítani nincs erőd,
 Nehány golyóba összevissza gyúrva,
 85 Most vonzza, űzi és taszítja egymást,
 Nehány féregben öntudatra kél,
 Míg minden megtelt, míg minden kihűlt,
 És megmarad a semleges salak. –
 Az ember ezt, ha egykor ellesi,
 90 Vegykonyhájában szintén megteszi. –
 Te nagy konyhádba helyzed embered,
 S elnézed néki, hogy kontárkodik,
 Kotyvaszt, s magát Istennek képzei.
 De hogyha elfecsérli s rontja majd
 95 A főztet, akkor gyúlsz késő haragra.
 Pedig mit vársz mást egy műkedvelőtől? –
 Aztán mivégre az egész teremtés?
 Dicsőségedre írtál költeményt,
 Beléhelyezted egy rossz gépezetbe,
 100 És meg nem únod véges végtelen,
 Hogy az a nóta mindig úgy megyen.
 Méltó-e ilyen aggastyánhoz e
 Játék, melyen csak gyermekszív hevülhet?
 Hol sárba gyúrt kis szikra mímeli
 105 Urát, de torzalak csak, képe nem;
 Végzet, szabadság egymást üldözi,
 S hiányzik az összhangzó értelem. –

AZ ÚR

Csak hódolat illet meg, nem bírálat.

LUCIFER

Nem adhatok mást, csak mi lényegem.

(Az angyalokra mutatva.)

110 Dicsér eléggé e hitvány sereg,
 És illik is, hogy ők dicsérjenek.
 Te szülted őket, mint árnyát a fény,

De mindöröktől fogva élek én.

AZ ÚR

Hah, szemtelen! nem szült-e az anyag,
115 Hol volt köröd, hol volt erőd előbb?

LUCIFER

Ezt tőled én is szintúgy kérldhetem.

AZ ÚR

Én végtelen időtől tervezem,
S már bennem élt, mi mostan létesült.

LUCIFER

S nem érzéd-é eszméid közt az űrt,
120 Mely minden létnek gátjaul vala
S teremtni kényszerültél általa?
Lucifer volt e gátnak a neve,
Ki a tagadás ősi szelleme. –
Győztél felettem, mert az végzetem,
125 Hogy harcaimban bukjam szüntelen,
De új erővel felkeljek megint.
Te anyagot szültél, én tért nyerék,
Az élet mellett ott van a halál,
A boldogságnál a lehangolás,
130 A fénynél árnyék, kétség és remény. –
Ott állok, látod, hol te, mindenütt,
S ki így ösmérlek, még hódoljak-e?

AZ ÚR

Hah, pártos szellem! el előlem, el,
Megsemmíthetnélek, de nem teszem,
135 Számúzve minden szellemkapcsolatból
Küzdj a salak közt, gyűlöl, idegen.
S rideg magányod fájó érzetében
Gyötörjön a végtelen gondolat:
Hogy hasztalan rázod porláncodat,
140 Csatád hiú, az Úrnak ellenében.

LUCIFER

Nem úgy, ily könnyen nem löksz el magadtól,
Mint hitvány eszközt, mely felesleges lett. –
Együtt teremtenk: osztályrészemet
Követelem.

AZ ÚR

(Gúnyyal.)

Legyen, amint kívánod.

145 Tekints a földre, Éden fái közt
E két sudar fát a kellő közében
Megátkozom, aztán tiéd legyen.

LUCIFER

Fukar kezekkel mérsz, de hisz nagy úr vagy,
S egy talpalatnyi föld elég nekem,
150 Hol a tagadás lábát megveti,
Világodat meg fogja dönteni.
(Indul.)

ANGYALOK KARA

153 El Isten színétől, megátkozott,
Hozsán' az Úrnak, ki törvényt hozott. –

MÁSODIK SZÍN

(A paradicsomban. Középen a tudás és az örökélet fái. Ádám és Éva jönnek, különféle állatok szelíd bizalommal környezik őket. Az ég nyílt kapuján dics [glória] sugárzik elő, s angyali karok halk harmóniája hallik. Verőfényes nap.)

ÉVA

Ah, élni, élni: milly édes, mi szép!

ÁDÁM

155 És úrnak lenni mindenek felett.

ÉVA

Érezni, hogy gondoskodnak felőlünk,
És mindezért csupán hálát rebegnünk
Ahhoz, ki nyújtja mind e kéjeiket.

ÁDÁM

160 A függés, látom, életelv neked. –
Szomjúzom, Éva, nézd, mi csábosan
Néz e gyümölcs ránk.

ÉVA

Majd szakítok egyet.

AZ ÚR SZAVA

165 Megállj, megállj, egész földet neked
Adám, csak e két fát kerüld, kerüld,
Más szellem óvja csábgyümölcseit,
S halállal hal meg, aki élvezi. –
Amott piroslik a szőlőgerezd,
Ott enyhe árnyék kínál nyugalommal,
Ragyogó délnek tikkasztó hevében.

ÁDÁM

Csodás parancs, de úgy látszik, komoly.

- ÉVA
 170 Mért szebb e két fa, mint más; vagy miért
 Épp ez tilalmas?
- ÁDÁM
 Hát mért kék az ég,
 Miért zöld a liget – elég, hogy úgy van. –
 Kövessük a szót, jój utánam, Éva.
(Letelepednek egy lugosban.)
- ÉVA
 Hajolj keblemre, én meg majd legyezek.
(Nagy szélroham, Lucifer a lombok között megjelenik.)
- ÁDÁM
 175 Hah, nő! mi ez, nem hallék még hasonlót.
 Miként ha ellenséges idegen
 Erő tört volna rajtunk.
- ÉVA
 Reszketek.
 Az égi zengzet is elhallgatott.
- ÁDÁM
 Itt kebleden, úgy tetszik, hallom azt még.
- ÉVA
 180 Én meg, ha ott fen a dics elborul,
 Itt lenn találom azt szemedben, Ádám.
 Hol is lelhetném másutt kívüled,
 Kit létre is csak hő vágyad hozott,
 Mint – fényárjában a fejedelmi nap –
 185 A mindenségben árván hogy ne álljon –
 A víz színére festi önmagát
 S enyelg vele, örül, hogy társa van,
 Nagylelkűen felejtven, hogy csupán
 Saját tüzének halvány mása az,
 190 Mely véle együtt semmivé borulna.

ÁDÁM

Ne szólj így, Éva, meg ne szégyeníts.
Mi a hang, hogy ha nincs, ki értené?
Mi a sugár, ha szív nem fogja fel?
Mi volnék én, ha mint visszhang- s virágban,
195 Benned szebb létre nem feselne létem,
Melyben saját magam szerethetem?

LUCIFER

E lágy enyelgést mért is hallgatom? –
Elfordulok, másképp oly szégyen ér még,
Hogy a hideg számító értelem
200 Megírigylendi a gyermekkedélyt.
(Egy madárka énekelni kezd egy közel ágon.)

ÉVA

Hallgasd csak, Ádám, óh, mondd, érted-e
E kis bohó szerelmes énekét?

ÁDÁM

Én a patak zugását hallgatám,
És azt találom, szintén így dalolt.

ÉVA

205 Minő csodás összhang ez, kedvesem,
E sokszerű szó és egy értelem. –

LUCIFER

Mit késem ennyit? fel munkára, fel,
Megesküvém vesztőkre, veszniök kell.
S kételkedve állok mégis újra meg,
210 Nem küzdök-e hiába a tudás,
A nagyravágyás csábos fegyverével
Őellenek, kik közt, mint menhely áll,
Mely lankadástól óvja szívöket,
Emelve a bukót: az érzelem.
215 De mit töpregek. Az nyer, aki mer.
(Új szélrohám. Lucifer a megrettenő emberpár előtt megjelenik. A dics elborul. Lucifer kacag.)

Mit álmélkodtok? –

(Évához, ki futásnak indul.)

Óh, megállj, kecses hölgy!

Engedd egy percre, hogy csodáljalak.

(Éva megáll s lassanként felbátorodik.)

(Félre.)

E mintakép milljószor újuland meg.

(Fent.)

Ádám, te félsz?

ÁDÁM

Tőled, hitvány alak?

LUCIFER

(Félre.)

220 Ez is jó ősz a büszke férfinemnek.

(Fent.)

Üdvöz légy, szellem-testvér!

ÁDÁM

Mondd, ki vagy?

Alulról jössz-e hozzánk, vagy felülről?

LUCIFER

Amint tetszik, nálunk az egyre megy.

ÁDÁM

Nem tudtam, hogy van ember még kívűlünk.

LUCIFER

225 Hohó! nagyon sok van még, mit te nem tudsz,

S nem is fogsz tudni. Vagy a jámbor agg

Azért teremtett volna-é porondból,

Hogy a világot ossza meg veled?

Te őt dicséred, ő téged kitart,

230 Megmondja, végy ebből és félj amattól,

Óv és vezet, mint gypjas állatot;

Hogy eszmélj, szükséged nem is lehet.

ÁDÁM

Hogy eszméljek? – S nem eszmélnék-e hát:
Nem érzem-é az áldó napsugárt,
235 A létezésnek édes örömét
És Istenemnek végtelen kegyét,
Ki engemet tőn e föld istenévé?

LUCIFER

Ezt tartja tán az a kis féreg is,
Mely a gyümölcsöt eszi el előled,
240 Meg a sas, mely a kis madárra csap.
Avagy mi tesz nemesbbé tégedet?
Egy szikra az, mely bennetek dereng,
Egy végtelen erőnek mozzanása;
S mint a pataknak egyes habjai,
245 Egy percre felcsillogva visszahullnak
Közös medröknek szürke mélyibe. –
Igen, tán volna egy, a gondolat,
Mely öntudatlan szűdben dermedez,
Ez nagykorúvá tenne, önerődre
250 Bízván, hogy válassz jó és rossz között,
Hogy önmagad intézzed sorsodat,
S a gondviseletől felmentene.
De trágyaféregül tán jobb neked
Tenyészni kis körödnek lágy ölében,
255 S tudás nélkül elfogyni életeddel. –
Nagy kényelem a megnyugvás hitünkben;
Nemes, de terhes, önlábunkon állni. –

ÁDÁM

Nagy dolgokat mondsz, szédülök belé.

ÉVA

Én lelkesülök, szép s új dolgokat mondsz.

LUCIFER

260 De a tudás sem volna még elég;
Hogy testesüljön nagyszerű művekben,

A halhatatlanság is kellene.
Mit képes tenni az arasznyi lét?
E két fa rejti mind e birtokot,
265 S ettől tiltott el, aki alkotott.
Tudsz mint az Isten, azt ha élvezed,
Ettől örök ifjú marad kecsed.

ÉVA

Mégis kegyetlen a mi alkotónk!

ÁDÁM

De hátha megcsalsz?

(A dics kisé kísértul.)

ÉGI KAR

Jaj neked, világ,
270 Az ős tagadás kísért.

AZ ÚR SZAVA

Ember, vigyázz!

ÁDÁM

Mi hang ez ismét?

LUCIFER

A szél gallyakat ráz.

Segítsetek

Ti elemek,

Az embert nektek

275 Szerezni meg. –

(Szélroham, a dics elborul.)

E két fa az enyém!

ÁDÁM

Ki vagy tehát te?

Hisz olyannak tűnsz fel, mint mí vagyunk.

LUCIFER

Nézd ott a sast, mely felhők közt kovályg,

Nézd e vakondot, földet túrva lenn,

280 Mindkettőt más-más láthatár övedzi.
A szellemország látköröd-kivül van,
És ember az, mi legmagasb neked.
Az ebnek is eb legfőbb ideálja
S megtisztel, hogyha társaul fogad.
285 De éppen úgy, miként te őt lenézed,
És állsz felette végzete gyanánt,
Áldást vagy átkot szórva istenül rá,
Épp úgy tekintünk rátok mí alá,
A szellemország büszke részesi.

ÁDÁM

290 S azoknak volnál hát te egyike?

LUCIFER

Igen, erősek közt a leghatalmasb,
Ki ottan álltam az Úr trónja mellett,
S legszebb dicséből osztályom kijárt.

ÁDÁM

Mért nem maradtál hát a fényes égben,
295 E porvilágra mért jövel közénk?

LUCIFER

Megúntam ott a második helyet,
Az egyhangú, szabályos életet,
Éretlen gyermek-hangu égi kart,
Mely mindég dicsér, rossznak mit se tart.
300 Küzdést kívánok, diszharmóniát,
Mely új erőt szül, új világot ad,
Hol a lélek magában nagy lehet,
Hová, ki bátor, az velem jöhet.

ÁDÁM

Megmondta Isten, hogy büntetni fog,
305 Ha más utat választunk, mint kitűzött.

ÉVA

Miért büntetne? – Hisz, ha az utat

Kitűzte, mellyen hogy menjünk, kívánja,
Egyúttal ollyanná is alkotott,
Hogy vétkes hajlam másfelé ne vonjon.
310 Vagy mért állított mély örvény fölé,
Szédelgő fejjel, kárhozatra szánva. –
Ha meg a bűn szintén tervében áll,
Mint a vihar verőfényes napok közt,
Ki mondja azt vétkesbnek, mert zajong,
315 Mint ezt, mivel éltetve melegít?

LUCIFER

Lám, megjelent az első bölcselő!
Nagy sor jövend utánad, szép hugom,
Mely milljó úton ezt vitatja újra;
A tébolydába téved sok közülök,
320 Sok visszaretten, révbe egy sem ér.
Hát hagyjatok fel az okoskodással,
Minden dolognak oly sok színe van,
Hogy aki mindazt végigészleli,
Kevesbet tud, mint első pillanatra,
325 S határozatra jőni rá nem ér.
A tett halála az okoskodás. –

ÉVA

Én hát szakítok egyet a gyümölcsből.

ÁDÁM

Megátkozá az Úr.

(Lucifer kacag.)

De csak szakíts.

Jőjön reánk, minek ránk jőni kell,
330 Legyünk tudók, mint Isten.
(A tudás almáját előbb Éva, aztán Ádám megízleli.)

ÉVA

S e felett

Örökké ifjak. –

LUCIFER

Erre, erre csak.

A halhatatlanságnak fája ez.

Siessetek hát!

(A másik fa felé vonja őket, egy Kerub lángoló karddal útjokat állja.)

KERUB

Félre, bűnösök.

AZ ÚR SZAVA

Ádám, Ádám! elhagytál engemet,

335 Elhagylak én is, lásd, mit érsz magadban.

ÉVA

Végünk van.

LUCIFER

Csüggedtek?

ÁDÁM

Korántse hidd.

Csak ébredésem borzongása ez. –

El innen, hölgyem, bárhová – el, el!

Idegen már s kietlen ez a hely.

ÉGI KAR

340 Ah, sírjátok testvéri könnyeket,

341 Győz a hazugság – a föld elveszett. –

HARMADIK SZÍN

*(Pálmafás vidék a paradicsomon kívül. Kis durva fakaliba. Ádám cöve-
keket ver le kerítésül. Éva lugost alkot. Lucifer.)*

ÁDÁM

Ez az enyém. A nagy világ helyett
E tér lesz otthonom. Bírok vele,
Megvédem azt a kártevő vadaktól,
345 És kényszerítem nékem termeni.

ÉVA

Én meg lugost csinállok, éppen olyat,
Mint az előbbi, s így körénk varázslom
A vesztett Édent.

LUCIFER

Vajh, mi nagy szavat
Mondottatok ki. A család s tulajdon
350 Lesz a világnak kettes mozgatója,
Melytől minden kék s kín születni fog.
És e két eszme nő majd szüntelen,
Amíg belőle hon lesz és ipar,
Szülője minden nagynak és nemesnek,
355 És felfalója önnön gyermekének.

ÁDÁM

Rejtélyeket beszélsz. Igérted a
Tudást, az ösztön kérésről lemondtam
Érette, hogy, bár küzdve, nagy legyek.
S mi az eredmény.

LUCIFER

Hát nem érzed-e?

ÁDÁM

360 Érzem, hogy Isten amint elhagyott,
Üres kézzel taszítván a magányba,
Elhagytam én is. Önmagam levék
Enistenemmé, és amit kivívok,
Méltán enyém. Erőm ez, s büszkeségem.

LUCIFER

(Félre.)

365 Hiú báb, mostan fittyet hánysz az égnek,
Meglátjuk szíved, villámok ha égnek.

ÉVA

Nekem meg büszkeségem az csupán,
Hogy a világnak anyja én leszek.

LUCIFER

(Félre.)

370 Dicső eszmény, mit a nő szíve hord,
Megörökíteni a bűnös nyomort.

ÁDÁM

Mit is köszönjek néki? pusztá létem?
Hisz ez a lét, ha érdemes leszen
Terhére, csak fáradtságom gyümölcse.
A kéjet, amit egy ital víz ád,
375 Szomjam hevével kell kiérdemelnem,
A csók mézének ára ott vagyon –
Amely nyomán jár – a lehangolásban.
De hogyha a hálának csatja mind
Le is hullt rólam, bár szabad levék
380 Alkotni sorsom és újból lerontni,
Tapogatózva, amit tervezék –
Ahhoz segélyed sem kellett talán,
Megbírt volna azt saját erőm.
S te nem mentél meg a súlyos bilincstől,
385 Mellyel testem por földéhez csatol.
Érzem, bár nem tudom nevét, mi az,

Talán egy hajszál – annál szégyenebb, –
 Mi korlátozza büszke lelkemet.
 Nézd, ugranám, és testem visszahull,
 390 Szemem, fülem lemond szolgálatáról,
 Ha a távolnak kémlem titkait;
 S ha képzetem magasb körökbe von,
 Az éhség kényszerít, hunyászkodottan
 Leszállni ismét a tiprott anyaghoz.

LUCIFER
 395 Ezen kötél erősb, mint én vagyok.

ÁDÁM
 Ah, úgy te gyöngé szellem vagy igen,
 Ha e láthatlan pókháló, e semmi,
 Mit százezer lény észre sem veszen,
 S hálója közt szabadság érzetével
 400 Fickándozik, mit csak néhány kivált
 Magasb szellem sejt, még dacol veled.

LUCIFER
 S csakis ez az, mi velem bír dacolni,
 Mert szellem, mint én. Vagy tán azt hiszed,
 Hogy, mert elrejtve munkál s zajtalan,
 405 Nem is erős? – Ne hidd, homályban ül,
 Mi egy világot rendít és terem,
 Mert látásától megszédülne a fej.
 Csak ember műve csillog és zörög,
 Melynek határa egy arasnyi lét.

ÁDÁM
 410 Hagyd megtekintnem hát e működést
 – Egy percre csak, keblem, tudod, erős –,
 Mely rám befolyhat, aki enmagamban
 Olyan különvált és egész vagyok.

LUCIFER
 415 „Vagyok” – bolond szó. Voltál és leszesz.
 Örök levés s enyészet minden élet.

De nézz körül és láss szellem-szemekkel. –

ÁDÁM

(Amit a következőkben mond, mind láthatóvá is lesz.)

Mi áradat buzog fel így körüllem

Magasba törve szakadatlanul

Hol kétfelé vál, s a földszarkokig

420 Vihar gyanánt rohan.

LUCIFER

Az a melegség,

Mely életet visz a jegek honába.

ÁDÁM

Hát e két lángfolyam, mely zúgva fut

Mellettem el, hogy félek, elsodor,

És mégis érzem éltető hatását:

425 Mi az, mi az? elkábulok belé.

LUCIFER

Ez a delej.

ÁDÁM

Alattam ing a föld.

Amit szilárdnak és alaktalannak

Tartottam eddig, forrongó anyag lőn,

Ellentállhatlan, melly alak után tör,

430 Életre küzd. Amarra mint jegec,

Emerre mint rügy. Óh, e zűr között

Hová lesz énem zárt egyénisége,

Mivé leszesz testem, melyben szilárd

Eszköz gyanánt oly dőréen megbízám

435 Nagy terveimben és nagy vágyaimban.

Te elkényeztetett gyermek, ki bajt

S gyönyört szeresz számomra egyiránt,

Néhány marok porrá sülyedsz-e csak,

Míg többi lényed víz és tünde lég,

440 Mely még imént piroslott és örült,

S legott voltammal a felhőbe gőzölt.

Minden szavam, agyamban minden eszme
Lényemnek egy-egy részét költi el,
Elégék! – és a vészhozó tüzet
445 Talán rejtélyes szellem szítogatja,
Hogy melegedjék hamvadásomon. –
El e látással, mert megőrülök.
Ily harcban állni száz elem között
Az elhagyottság kínos érzetével,
450 Mi szörnyü, szörnyü! – Óh, miért lökém el
Magamtól azt a gondviseletet,
Mit ösztönöm sejtett, de nem becsült,
S tudásom óhajt – óh, de hasztalan.

ÉVA

Úgy-é, úgy-é, hasonlót érzek én is.
455 Ha majd te harcolsz a fenevadakkal,
Vagy én lankadva kertünk ápolom,
Körültekintek a széles világon,
És égen-földön nem lesz egy rokon,
Nem egy barát, ki biztasson vagy óvjon.
460 Nem így volt ám ez egykor, szebb időben.

LUCIFER

(Gúnyosan.)

Hiszen, ha oly kicsinyes lelketek,
Hogy fáztok ápoló gond s kéz ne'kül,
S alárendeltség oly szükségetek:
Idézek én fel Istent számotokra,
465 Ki nyájasabb lesz, mint a zord öreg:
E földnek szellemét, ismérem őt
Az égi karból, szép szerény fiú. –

Jelenjél meg szellem,
Látod, nem bírsz velem,
470 Az ősi tagadás
Hív, hisz nem merne más.
*(A földből lángok csapnak föl, tömör fekete felbő
képzködik szivárvánnyal, iszonyúan mennydörögve.)*

LUCIFER

(Hátrulépve.)

Ki vagy te, rém – nem téged hívtalak,
A föld nemtője gyöngé és szelíd.

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA

Mit gyöngéül látál az égi karban,
475 Az önkörében végtelen, erős. –
Im, itt vagyok, mert a szellem szavának
Engednem kelle, ámde megjegyezd,
Hogy fölzaklatni s kormányozni más.
Ha felveszem saját képem, leroskadsz,
480 S eme két féreg itt megsemmisül.

LUCIFER

Mondd hát, hogyan fér büszke közeledbe
Az ember, hogyha istenül fogad?

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA

Elrészletezve vízben, fellegekben,
Ligetben, mindenütt, hová benéz
485 Erős vágyakkal és emelt kebellet.
(Eltűnik.)
(A ligetet, forrást tünde játszi nimfák népesítik.)

ÉVA

Ah, nézd e kedves testvér-arcokat,
Nézd, nézd, mi bájosan köszöntenek,
Nincs többé elhagyottság, rengeteg,
A boldogság szállott közénk velek.
490 Ők adnak bűnkben biztató szavat,
A kétkedésben jó tanácsokat.

LUCIFER

Nem is kérhettek jobb helyütt tanácsot –
Kik, amint kértek, már határozátok –
Mint épp e kedves tünde alakoktól,
495 Kik úgy felelnek, mint kérdéseket szól:
A tiszta szívre mosolyogva néznek,

Ijesztő rémül a kétségbesőnek;
Ők kísérendnek végig száz alakban,
Százféleképpen átalváltozottan,
500 A fürkésző bölcsésznek üde árnya
S örökifjú sziveknek ideálja.

ÁDÁM

Mit ér, mit ér e játék csillogása,
Elöttem mely foly, nem hatok belé. –
S nekem csak egy rejtéllyel több jutott. –
505 Ne hitegess, Lucifer, ne tovább,
Hagj tudnom mindent, úgy, mint megfogadtad.

LUCIFER

(Félre.)

Keserves lesz még egykor e tudásod,
S tudatlanságért fogsz epedni vissza.

(Fent.)

De tűrelem. Tudod, hogy a gyönyör
510 Percét is harccal kell kiérdemelned;
Sok iskolát kell még addig kijárnod,
Sokat csalódnod, míg mindent megértesz.

ÁDÁM

Könnyű neked beszélni tűrelemről,
Előtted egy öröklét van kítárva,
515 De én az élet fájából nem ettem,
Arasznyi lét, mi sietésre int.

LUCIFER

Minden, mi él, az egyenlő soká él,
A százados fa s egynapos rovar.
Eszmél, örül, szeret és elbukik,
520 Midőn napszámát s vágyait betölté.
Nem az idő halad: *mi* változunk,
Egy század, egy nap szinte egyre megy.
Ne félj, betöltöd célokat te is,
Csak azt ne hidd, hogy e sártestbe van

525 Szorítva az ember egyénisége.
 Látád a hangyát és a méherajt:
 Ezer munkás jár dőréen össze-vissza
 Vakon cselekszik, téved, elbukik,
 De az egész, mint állandó egyén,
 530 Együttleges szellemben él, cselekszik,
 Kítűzött tervét bizton létesíti,
 Míg eljön a vég, s az egész eláll. –
 Portested is széthulland így, igaz,
 De száz alakban újlag felélsz,
 535 És nem kell újra semmit kezdened:
 Ha vétkezel, fiadban bűnhődöl,
 Köszvényedet őbenne folytatod,
 Amit tapasztalsz, érzesz és tanulsz,
 Évmilliókra lesz tulajdonod.

ÁDÁM

540 Ez visszapillantása az öregnek.
 De ifju keblem forró vágya más:
 Jövőmbé vetni egy tekintetet.
 Hadd lássam, mért küzdök, mit szenvedek.

ÉVA

Hadd lássam én is, e sok újulásban
 545 Nem lankad-é el, nem veszít-e bájam.

LUCIFER

Legyen. Bübáját szállítok reátok,
 És a jövőnek végeig beláttok
 Tünékeny álom képei alatt;
 De hogyha látjátok, mi dőre a cél,
 550 Mi súlyos a harc, melybe útatok tér;
 Hogy csüggedés ne érjen emiatt,
 És a csatától meg ne fussatok:
 Egére egy kicsiny sugárt adok,
 Mely biztatand, hogy csalfa tünemény
 555 Egész látás – s e sugár a remény. –
(Ezzel Ádámot és Évát a kalibába vezeti, kik ott elszunnyadnak.)

NEGYESEDIK SZÍN

(Egyiptomban. Elöl nyílt csarnok. Ádám mint fáraó, fiatalon, trónon ülve. Lucifer mint minisztere; tiszteletteljes távolban fényes kíséret. A háttérben rabszolgák egy gúla építésén dolgoznak, korbáccsal rendet tartó felügyelők alatt. Tiszta nap.)

LUCIFER

Felséges úr! aggódva kérdi néped,
Mely elvérezni boldog lenne érted,
Vajon mi az, mi a nagy fáraót
Nem hagyja trónja vánkosán pihenni?
560 Mért áldozod fel a nap kéjeit,
Az éjnek édes álmoképeit,
És nem bizod gondját nagy terveidnek
A rabszolgára, akit az megillet,
Midőn már úgyis a széles világon
565 Minden dicsőség, úralom tiéd
S a kék, mit ember elviselni bír. –
Száz tartomány bő kincse mond urának,
Neked nyit kelyhet illatos virága,
S édes gyümölcsöt csak neked növel.
570 Ezer hölgy keble sóhajtoz feléd:
A szőke szépség, lankadó szemével,
Finom, gyöngéd, mint játszi tünemény,
A barna lányka, lihegő ajakkal,
Égő szemében őült szenvedéllyel –
575 Mind a tiéd. Sorsuk egy szeszélyed,
Mind érzi, hogy betölté hivatását,
Ha néhány perced fűszerezni tudta.

ÁDÁM

Mindennek nincsen szűmre ingere.
Mint kénytelen adó jó, nem csatázok

580 Érette, nem köszönhetem magamnak.
De itt e művel, melyet alkotok,
Azt tartom, hogy meggletem az utat,
Mely a valódi nagysághoz vezet.
Művészetét a természet csodálja
585 S évezredekre hirdeti nevem.
Nincs földindulás, nincs vész, mely ledöntse:
Erősebb lett az ember, mint az Isten.

LUCIFER

S óh, fáraó, mégis boldog vagy-é
E képzeletben? tedd kezéd szivedre.

ÁDÁM

590 Nem én. Őrt érzek, mondhatatlan űrt.
De mindegy, hisz nem boldogságot esdtem,
Dicsőséget csak, s az megnyílt előttem.
Csak a tömeg ne sejtse kínomat –
Ha sajnálhatna, nem imádna többé.

LUCIFER

595 Hát hogyha egykor átlátod magad,
Hogy a dicsőség percnyi dőre játék?

ÁDÁM

Az nem lehet.

LUCIFER

S ha mégis?

ÁDÁM

Halni térnék,
Megátkozván utánam a világot.

LUCIFER

600 Nem fogsz meghalni, bár átlátod egyszer,
Sőt újra kezdesz, régi sikerreddel.
*(A dolgozó rabszolgák közül egyet a felügyelők annyira
vernek, hogy ez jajveszékelve és üldözötten egész a nyílt csar-
nokba fut, s a trón előtt összerogy.)*

A RABSZOLGA

Uram, segíts!

(A munkások közül Éva, mint a rabszolga neje, kibontakozik, s fájdalmas sikoltással férjére borul.)

ÉVA

Hiába kéred azt,

Ki kínjainknak nem volt részese,

Nem ért, nem ért! – Halk a jajnak szava,

S a trón magas. Mért nem hívsz engemet,

605 Ki eltakarlak, s testemmel fogok fel

Minden csapást.

ÁDÁM

(A betóduló felügyelőkhez, kik a rabszolgát s nejét ki akarják hurcolni.)

Hagyjátok ott. El innét.

(A felügyelők el.)

Mi ismeretlen érzés száll szivembe,

Ki e nő, és mi bűve-bája van,

Mellyel, mint láncsal, a nagy fáraót

610 Lerántja porban fetrengő magához? –

(Felkél.)

LUCIFER

Ez ismét a szálaknak egyike,

Melyekkel gúnyul vett körül urad,

Eszedbe hozni hernyó voltodat,

Ha önhitedben lepkéként csapongsz.

615 E vékony szál, láttad már, milly erős,

Kisiklik ujjainkból, és azért

Nem téphetem szét.

ÁDÁM

(Lejőve a trón lépcsőin.)

Azt ne is müveld.

Amilyen sértő, éppoly kellemes.

LUCIFER
 De illetlen, hogy egy bölcs és király
 620 Alatta nyögjön.
 ÁDÁM
 Mit tegyek hát?
 LUCIFER
 (*Gúnyal.*)
 Nincsen más hátra, mint hogy a tudás
 Tagadja létét e rejtett fonátnak:
 S kacagja durván az erő s anyag.
 ÁDÁM
 Én nem birom kacagni, sem tagadni.
 ÉVA
 625 Ah, kedvesem, véred csorogva foly,
 Megállítom; fáj, ügyebár, nagyon?
 A RABSZOLGA
 Az élet fáj csak, már nem fáj soká.
 ÉVA
 Nem úgy, nem úgy, mért éltél volna eddig,
 Ha most halnál meg, amint föllelél.
 A RABSZOLGA
 630 Mért él a pór? – a gúlához követ
 Hord az erősnek, s állítván utódot
 Jármába, meghal. – Milljók egy miatt.
 ÁDÁM
 Ah, Lucifer, mi rettentő beszéd ez!
 LUCIFER
 A haldokló hagymázos örülése.
 ÁDÁM
 635 Mit is beszélt?

LUCIFER

Nagy fáraó, mi bánt?
No, mondhatom, hogy nagyszerű dolog:
Egy rabszolgával a földön kevesb van.

ÉVA

Neked silány szám, nékem egy világ,
Óh, jaj, ki fog majd engemet szeretni? –

A RABSZOLGA

640 Én többé nem. – Felejts el, nő, örökre.
(*Meghal.*)

ÁDÁM

Majd foglak én. El innen a halottal.
(*A hullát felveszik.*)
Fel, hölgyem, e trón pamlagán helyed:
A bájnak éppen úgy fejedelme vagy,
Mint az erőnek én – meg kelle lelnünk
645 Egymást akárhol.

ÉVA

Óh, nagy fáraó,
Tudom, parancsod a pór végzete,
Nem is szabódom, csak kevés időt
Engedj magamnak, azután parancsolj.

ÁDÁM

650 Ne többször e szót. Óh, hát bírodalmam
Sohsem megy-é túl a parancs szaván?

ÉVA

Elég, ha egyelőre a parancs
Nem illet fájva – óh, ne írgyeld
Ez első percben könnyem a halottól. –
Mi szép halott, óh, Istenem, mi szép!
(*Ráborul.*)

ÁDÁM

655 Szép és halott; mi ellentétel ez:

Törekvésünkre gúny e nyugalom,
Vagy hívságukra szálnalmas mosoly.

LUCIFER

Szökött rabszolga, ki veled dacol,
Mondván: erősebb lettem láncaidnál.

ÁDÁM

660 A holtak béke, az élők üdv.
Amaz könyed nem érzi, mosolyod
Nélkülözöm kín.
(A halottat kiviszi, Ádám Évát a trónra vezeti.)
Oldalomra, nő!
Ah, milyen édes kebleden pihenni.
(Jajveszékelés a munkások közt; Éva összeherezzen.)
Mi lelt, szerelmem?

ÉVA

665 Óh, nem hallod-e
A nép jaját?

ÁDÁM

Először vettem észre.
Nem szép zene, igaz: de ne ügyelj rá,
Csókolj meg, és feledd el a világot.
Te meg némítsd el azt a jajgatást.

LUCIFER

670 Azt nem bírom, ez már a nép joga,
Együtt öröklé az igával azt.
(Ismét jajszó. Éva felsikolt, Ádám fölemelkedik.)

ÁDÁM

Hölgyem, te szenvedsz, s nem tudom, miként
Segítsek rajta. Szíveden keresztül
A jajszó, mint villám, fejembe csap
S úgy érzem, a világ kiált segélyt.

ÉVA

675 Óh, fáraó, zúzz el, de megbocsáss,

Ha a nép jaja nem hágy megnyugodni,
Ládd, jól tudom, hogy szolgálód vagyok,
Hogy éltem célja tégedet mulatni,
Felejték mindent, kívülem mi van:
680 Nyomort, nagyságot, ábrándot, halottat,
Hogy mosolyom üdv, ajkam láng legyen;
De hogyha a nép, e milljókarú lény,
Korbácsolt háttal jajgat odakint:
Mint fájó testnek kiseded porcikája,
685 Én, én, a népnek elszakadt leánya,
Szivemben érzem szintén mind e kint.

ÁDÁM

És én veled. – A milljók egy miatt –
Mondá a holt is. –

ÉVA

Óh, nagy fáraó!
Komor levél, és én vagyok oka,
690 Űzz el magadtól, vagy taníts, miként kell
Siketté lennem.

ÁDÁM

Jobb mester valál te,
Mert megtanítál a jajt hallanom. –
Ne halljam többé. – Ím, legyen szabad
A szolganép. Mit is ér a dicsőség,
695 Mit egy személyben ér utól az ember
Milljók vesztével és milljók jajával,
Kikben szintén az az ember lehel;
Milljószor érzem a kint, egyszer a kéjt.

LUCIFER

Ah, fáraó, rajongsz; hisz a tömeg
700 A végzet arra ítelt állata,
Mely minden rendnek malmán húzni fog,
Mert arra van teremtvé. Már ma mentsd fel:
Amit te eldobsz, ő meg nem nyeri,

705 És új urat keres holnap magának.
Vagy azt hiszed, hogy ülhetnél nyakán,
Ha a gazdának szükségét nem érzi?
Ha kebelében öntudat lakik?

ÁDÁM

Miért jajgat hát, mintha fájna néki
A szolgaság?

LUCIFER

710 Fáj, bár nem tudja, mi.
Mert minden ember uralomra vágy,
Ez érzet az, s nem a testvériség,
Mi a szabadság zászlajához űzi
A nagy tömeget – ámbár öntudattá
Nem ébred benne, és csak sejtelemként
715 Zaklatja minden olyasért, mi új,
S mi tagadása a már meglevőnek;
Abban remélvén testesülve látni
A boldogságról képzett álmait.
Pedig mély tenger a nép: bármi napfény
720 Sem hatja át tömét; sötét leend az,
Csak a hullám ragyog, mit színe fölvet,
És mely hullám esetleg épp te vagy.

ÁDÁM

S mért éppen én?

LUCIFER

Vagy más, veled rokon,
Kiben tudattá vált a népi ösztön,
725 S ki a szabadság bámult bajnokául
Fényes helyedre tolakodni mer.
Mig a tömeg, nem nyerve semmit is,
Nevet cserél, a gazda megmarad.

ÁDÁM

730 Mi végtelen körút okoskodásod,
Melyből menekvés nincsen is talán.

LUCIFER

Vagyon menekvés. Adj ezen néhány
Kivált egyénnek láncot és gyűrűt,
Adj más játékszert, s mondd: im, a tömeg
Fölébe tollak, ez teszen nemesbbé –
735 És elhiszik, és a népet lenézvén
Elszívelik, hogy őket is lenézd.

ÁDÁM

Ne kísérts ily csábító álokokkal.
El a szolgálakkal! légyen mind szabad.
Hirdesd ki nekik, ámde jól siess,
740 Hogy, míg megbánom, késő is legyen már.

LUCIFER

(Félre.)

Előre csak önhitten útadon,
Hidd, hogy te mégy, ha a sors árja von.

(Kimegy.)

ÁDÁM

E mű meg álljon bévégzetlenül,
Intő rom annak, aki nagyra tör,
745 Erőnk s gyöngénknek nagy kérdőjele.
(Kint nagy örömszaj, a munkások eloszolnak. Lucifer visszajár.)
Örülj pór, a nagyság hogy meghajolt
Előtted. Csak ne hidd, hogy kényszerítve.

ÉVA

Vigasztalódjál, óh, én kedvesem,
Úgyis mit ér az a rideg dicsőség,
750 Hideg kigyóként, mely közénkbe csúsz.

ÁDÁM

De nagy, de nagy.

ÉVA

El véle; látod, a jaj

Elnémult, üdvünket meg nem szakasztja,
Mi vágyad más, ha keblemen pihensz?

ÁDÁM

Óh, nő, mi szűk, mi gyarló látköröd.
755 S a büszke férfit épp ez vonzza hozzád –
Csak gyöngeség, mit az erő szerethet.
Mint a védő szülő gyámoltalan
Voltát karolja leghőbben fiának.

ÉVA

Ah, fáraó, tán már untatlak is
760 E hasztalan, e balga fecsegéssel?
Hiába, ha okosabb nem vagyok.

ÁDÁM

Ne is kívánd, hogy légy, én kedvesem.
Eszem elég van nékem önmagamnak,
Erő s nagyságért nem kebledre hajlok,
765 Sem a tudásért, mindezt könyveimben
Sokkal jobban föllelhetem. Te csak
Beszélj, beszélj, hogy halljam hangodat,
Rezgése szűmön végigárjadozzon.
Akármit mondasz, mindegy; óh, ki kérdi
770 Mit énekel a kis madár, azért
Édes sejtéssel halljuk hangjait.
Te csak virág légy, drága csecsebecs,
Haszontalan, de szép, s ez érdeme.
(*Luciferhez:*)
És mégis egy vágy ver föl mámoromból,
775 Talán bolond vágy – – óh, de teljesítsd –
Hagyj vetnem egy merész pillantatot
Előre, egy pár ezredév utánra,
Mi lesz hiremből?

LUCIFER

Amíg csókolódtok,
Nem érzed-é a lanyha szelletet,

780 Mely arcodat legyinti s elröpül?
Vékonyka porréteg marad, hol elszáll,
Egy évben e por csak néhány vonalnyi,
Egy századévben már néhány könyök,
Pár ezredév gúláidat elássa,
785 Homoktorlaszba temeti neved,
Kéjkerteidben a sakál üvölt,
A pusztán koldus, szolganép tanyáz.
(Amit Lucifer mond, láthatóvá is lesz.)
S mindezt nem a mennyrázó fergeteg,
Nem bömbölő földindulás cselekszi,
790 Csak gyöngé szellő, mely körülényelg.

ÁDÁM

Rettentő kép.

LUCIFER

(Gúnyyal.)

Ne félj, csak szellemed vesz,
De tested megmarad, mint múmia,
Kíváncsisága iskolás fiúknak,
Torz arculattal, melyről elmosódott
795 Az írás, szolga volt-e, vagy parancsolt.
*(Egy múmia felé rúg, mely ezalatt a trón előtt tűnt fel, s
lassa legördül annak lépcsőin.)*

ÁDÁM

(Felugorva.)

Pokolbeli káprázat, el veled,
Hiú törekvés, dőre nagyravágy –
Fülembe cseng még: milliók egy miatt.
E millióknak kell érvényt szereznem.
800 Szabad államban – másutt nem lehet.
Enyésszen az egyén, ha él a köz,
Mely egyesekből nagy egészt csinál.

ÉVA

S elhagysz-e engem is, szerelmedet? –

ÁDÁM

805 El, téged, a trónt, mindent elhagyok.
Vezess, vezess, új célra, Lucifer,
Ugyis sok szép időt vesztettem el
Ez ál-uton.
(*Indul, kardot vonva.*)

ÉVA

Királyom! tört reménnyel
Ha megjössz, szíved e szűn menhelyet lel.

ÁDÁM

810 Igen, igen; sejtem, hogy téged is
Tisztult alakban fel foglak találni.
S akkor nem fogsz ölelni már parancsból,
De mint egyenlő – kéjnek érzetével.
(*El.*)

LUCIFER

815 Ne oly vágtatva, még jókor beéred,
Talán előbb, a célt, hogysem reméled,
816 És sírni fogsz majd, látva, hogy mi dőre,
Mig én kacaglak. – Menjünk hát, előre.

ÖTÖDIK SZÍN

(Athénében. A közfér, középén szónokszékkel. Az előtérben oldalvást nyílt templomcsarnok istenszobrokkal, virágfüzérekkel, oltárral. Éva mint Lucia, Miltiádész hadvezér neje, fiával, Kimónnal, több szolgától kísérvé, kik áldozati tárgyakat visznek, jó a templom csarnoka felé. A téren rongyos nép ácsorog. Ragyogó reg.)

ÉVA

Csak erre, erre, kedves kis fiam.
Nézd, arra ment el gyors hajón atyád,
Csatázni messze hon határain.
820 Egy durva nép él ott, mely vakmerőn
Fenygeté szabadságát honunknak.
Imádkozzunk, imádkozzunk, fiam,
Hogy az ég védje e hon igazát,
S vezesse közzénk hős atyádat épen.

KIMÓN

825 Ugyan mért ment atyám oly messze földre,
Hogy védje ezt a rongyos, gyáva népet,
Ha szép nejét meg bú emészti honn?

ÉVA

Óh, jaj, ne ítélj jó apád felett,
Istennek átka űl oly gyermekén.
830 Csak a szerelmes nőnek van joga
Kesergni férje nagy lépésein,
Miket ha nem tesz, megszegyenlené.
Atyád úgy tett, mint kell a férfiúnak.

KIMÓN

Félsz hát, anyám, hogy gyenge, megverik?

ÉVA

835 Nem, nem, fiam, atyád hős, győzni fog,

Csak egy van, amitől őt félhetem,
Hogy önmagát nem győzi meg.

KIMÓN

Hogyan?

ÉVA

Van a léleknek egy erős szava
A nagyravágy. A rabszolgában alszik,
840 Vagy szűk körében bűnné aljasul.
De vérevel táplálván a szabadság,
Naggyá növeszti, mint polgárerényt.
Ez költ életre minden szép s nagyot,
De hogyha túl erős, anyjára tör,
845 S küzd véle, míg elvérzik egyikök. –
Ha e szó benne túlerőre jutna,
Ha megcsalhatná ezt a szent hazát,
Megátkoznám. Imádkozzunk, fiam.
*(A templom csarnokába mennek, ezalatt a térre mindig több-
ben gyülekeznek.)*

ELSŐ A NÉPBŐL

Nem hall az ember semmi izgató
850 Hírt, mintha sergünk ellent sem találna.

MÁSODIK A NÉPBŐL

És itthon is oly álmos minden ember,
Tán senki sem kohol már terveket,
Mint hajdanán, miknek kivitelére
A felséges nép torka kellene.
855 Ma reggel óta járom e helyet,
S szavazatomra nem akad vevő.

ELSŐ A NÉPBŐL

Unalmas élet, mit van tenni már?

HARMADIK A NÉPBŐL

Nem ártana egy gyöngé kis zavar.

(Éva ezalatt az oltár tüzeit meggyújtotta, kezzeit megmosá s a hozandó áldozatra elkészült. Szolgái himnuszot kezdenek, mely szakaszonként a következő jelenetbe vegyül. A tér megtelt polgárokkal, néppel, két demagóg a szószékért küzd.)

ELSŐ DEMAGÓG

Odább! ez a hely itten az enyém.

860 Veszélyben a hon, hogyha nem beszélek.
(A nép helyeslést üvölt.)

MÁSODIK DEMAGÓG

Akkor vesz el, ha szólsz. Bérenc, le innét!
(A nép kacag és tapsol.)

ELSŐ DEMAGÓG

Te nem vagy bérenc, mert ki sem veszen meg.

Polgárok! fájva emelek szavat,
Mert a nemes szívnek fáj, a nagyot
865 Porig alázni; s egy nagy férfiút
Kell vonnom bíróságuk elé
A dísz-szekérről.

MÁSODIK DEMAGÓG

Jól kezded, gonosz!

No, csak virágozd fel az állatot,
Mit áldozatra szántál.

ELSŐ DEMAGÓG

Félre innen!

A NÉPBŐL

870 Mit is hallgatjuk azt a gúnyolót.
(Rángatják a második demagógot.)

ELSŐ DEMAGÓG

De bármint fáj szívem, mégis beszélek,
Mert téged, óh, dicső, fejedelmi nép,
Még hadvezérednél is többre nézlek.

MÁSODIK DEMAGÓG

875 Ez árus lelkü, éhenholt csoportot,
Mely eb gyanánt a hulladékra les
Gazdái asztaláról? – Óh, te gyáva,
Ízlésedet nem írigyelhetem.

A NÉPBŐL

Le véle, ő is áruló, le véle!
*(Még inkább bántalmazták. Éva két galambot s tömjént
áldoz az oltáron.)*

ÉVA

880 Szent Aphrodíte! óh, fogadd, fogadd el
Ez áldozat füstét, hallgasd imámat:
Nem zöld babért kérek férjem fejére,
Családi enyhet csak bajnok szívére.
*(Az áldozat füstében Erósz mosolyogva megjelenik, a
Khariszok körülállják s rózsákat hintenek rá.
Ábítatba merült csoportozat.)*

A SZOLGÁLÓK

Hallgasd meg őt!

ERÓSZ

Óh, nő, a tiszta szív
Áldása rajtad! –

A KHARISZOK

885 És a Khariszok
Oltalma véled! –

A SZOLGÁLÓK

Hála, Aphrodíte!

ELSŐ DEMAGÓG

Halld hát a vádat, nép! nagy Miltiádész
Eladta a hont.

MÁSODIK DEMAGÓG

Óh, hazudsz, hazudsz!

Hallgassatok, vagy késő bánalomnak
Ér szégyene.

ELSŐ A NÉPBŐL

Le onnan, szemtelen!
(*Egészen a tömegbe sodorják.*)

ELSŐ DEMAGÓG

890 Ifjúságod virága van kezében,
Lemnoszt be bírta venni egy csapással,
S most veszteg áll Phárosznál. Megfizették.

HARMADIK A NÉPBŐL

Halál fejére.

ELSŐ POLGÁR

Nos, kiáltsatok,
Vagy bérletemből hurcolkodjatok ki.
(*Az áldozatnak vége, az istenségek eltűntek.*)

ÉVA

(*Felemelkedve.*)
895 Minő zaj az kint? nézzük meg, fiam.

KIMÓN

Egy árulót ítélnék el, anyám.

ÉVA

(*A csarnok lépcsőzetére lépve.*)
Szivem mindig szorul, ha éhező nép
Ítéletét látom nagyok felett.
Ha sárba hull a fényes, kárörömmel
900 Szemléli a pór, gúnnyal illeti,
Mint hogyha önmocskát is igazolná.

MÁSODIK A NÉPBŐL

Uram, rekedt vagyok, s kiáltani
Szeretnék.

MÁSODIK POLGÁR

Itt van, kend meg torkodat.

MÁSODIK A NÉPBŐL

Aztán mit mondjak?

MÁSODIK POLGÁR

Mondj halált fejére.

A NÉPBŐL

905 Halál! halál! –

ÉVA

Kiről is van tehát szó?

MÁSODIK DEMAGÓG

(Hozzája lépve.)

Ki másról, mint ki egy fejjel nagyobb,

Mint polgártársi, s azt nem tűrhetik.

ÉVA

Miltiádésről? – Óh, nagy istenek!

S te is, vén Kriszposz, kit rabszolgaságból

910 Mentett ki férjem, most halált kiáltasz?

KRISZPOSZ

Engedj meg, asszonyom, kettőnk közül

Csak egyik élhet. Három gyermekemmel

Tart, aki így szavaztat.

ÉVA

Jaj neked,

Ha sorsod, Kriszposz, így lealjasít!

915 Bár megbocsájtok, hogyha éhez.

De hát te, Therszitész? s ti mind, ti mind,

Kik a jólétben nyugton szunnyadoztok,

Mert a kapuktól ellenségeteket

Férjem veré el. – Óh, hálátlanok! –

THERSZITÉSZ

920 Ah, asszonyom! keservesen esik bár,

De mit tegyünk, ez a néphangulat:

Ki kockáztatja minden birtokát,

Dacolva a felgerjedett habokkal!

ELSŐ DEMAGÓG

Kimondom hát a nép ítéletét.

(Lucifer mint barcos, rémült arccal, szaladva jó.)

LUCIFER

925 Vészt hirdetek! Az ellen a kapuknál!

ELSŐ DEMAGÓG

Az nem lehet, győzelmes hadvezérünk

Nincs-é előttük?

LUCIFER

Éppen ő az ellen.

Megtudta, mit forraltok ellene,

Felkelt szívében a méltó harag,

930 S míg szóltok, tűzzel-vassal itt terem.

MÁSODIK DEMAGÓG

Ti hoztátok mindezt ránk, árulók.

A NÉPBŐL

Üssük le őket. – Éljen a vezér! –

Jaj nekünk, fusson, aki merre tud. –

Mindennek vége. –

ELSŐ DEMAGÓG

Nincs. Hódolni néki

935 Elébe a kapukhoz!

ÉVA

Istenek!

Az ítélet fáj, melly által nekem

Elvesztél férjem, óh, de keserűbb,

Hogy igazoltad azt – bár visszanyerlek. –

ELSŐ A NÉPBŐL

Fogjátok el nejét; ha városunknak

940 Bántása lesz, haljon meg gyermekestül.

ÉVA

Meghalnék érted, férjem, szívesen,
Csak a hon átka gyermekem ne érné. –

KIMÓN

Engem ne félts, anyám, jőj, jőj velem,
Megóv e szentély minden bántalomtól.

*(Felmennek az üldöző csoport elől a csarnokba, két nimfa
rózsálancot bocsát le mögöttük a nép előtt, mely azonnal
visszalép. Kívülről harsonák hangzanak, a nép jajveszékelve
szétszalad. – A nimfák eltűnnek.)*

LUCIFER

(Kacagva kezét dörzsöli.)

945 Szép tréfa volt. Mi jó az értelemnek
Kacagni ott, hol szívek megrepednek.

(A templom felé fordulva.)

Csak e mindig megifjuló, örökké
Szépnek látása ne zavarja folyvást.
Úgy fázom idegenszerű körében,

950 Mely a meztelent is szemérmessé,
A bűnt nemessé és a végzetet
Magasztossá teszi rózsáival
S az egyszerűség csókos ajkival. –

Mért késik oly soká az én világom,

955 A torzalak, a kétes rémület,
Hogy elriassza e káprázatot,
Mely küzdelmemben a már-már bukó
Embert mindannyiszor fölkelte újra. –

De majd meglátjuk, hogyha a halál

960 Borzalma eljő hozzánk nemsokára,
Unalmas árnyjátékoknak vajon
Nem lesz-e akkor itt végső határa.

(A nép közé vegyül.)

*(Ádám mint Miltiádész, fegyveres csapat élén vezettetik
megsebesülten. Előtte könnyörögve a nép és a demagógok.)*

A NÉPBŐL

Éljen vezérünk. Könyörülj, nagy ember.

ÁDÁM

965 Mi vétkeitek hát, amiért könyörgtök?
S a gyöngétől mit kérhet az erő? –
De nőm nem jó élém, se gyermekem;
Tán csak nem érte őket bánatom! – –

ÉVA

970 Ah, Miltiádész, mért is jössz, ha nőd
Sem bír örülni jöttödön. – Fiam,
Anyád leroskad, tartsd fel, tartsd fel... Ah,
Még jó nevet se hágy reád atyád! –

ÁDÁM

Mi ez? nem értem. A nép esdekel,
Nőm átkoz, és e mell vérzik hazámért. –

ÉVA

975 De jobban vérzik a hon és szivem.
Vagy mért jövel, mondd, hadseregnek élén. –

ÁDÁM

980 Nem illet-é rangomban ily kiséret?
Eljöttem, mert e súlyos seb nem enged
Továbbra is tisztelnem megfélelni.
Eljöttem, hogy küldőimnek kezébe,
A felséges népnek kezébe téve
Hatalmammat, beszámoljak neki.
Im, elbocsátlak, bajnok társaim,
Kérdemlétek a háztűz nyugalmát.
S most én is e kardot, Athéne Pallasz,
985 Szentelve tűzöm oltárod fölé.
(*Felvezetteti magát a csarnok lépcsőin. Fegyveresei
eloszolnak.*)

ÉVA

(*Férje nyakába borulva.*)

Ah, Miltiádész, hol van boldogabb nő,
Mint a te nőd, nemes nagy férfiú!
Nézd, nézd fiad, milyen hasonlatos
Hozzád, mi nagy, mi szép!

ÁDÁM

Ti kedvesek!

KIMÓN

990 Jól tudtam én, hogy amit tesz atyám,
Az jól van téve. –

ÉVA

Óh, ne szégyeníts meg,
Ezt a hitvesnek kelle tudni jobban.

ÁDÁM

Fiam! Atyád kardját mutasd be te.

KIMÓN

(A kardot felakasztva.)

995 Óvd, istenasszony, ezt a drága kardot,
Mig egykor érte hozzád eljövök.

ÉVA

E kettős áldozathoz az anya
Hadd szórja a tömjént. Pallasz, tekints le.
(Tömjént áldoz.)

ELSŐ DEMAGÓG

(A széskéken.)

1000 Nem volt-e igazam, hogy áruló?
Hogy Dáriusz megvette? tettetés csak
A seb, nem kíván ellene csatázni.

A NÉPBŐL

Halál reá.

ÁDÁM

Mi zaj az odakint?

ÉVA

Ah, Miltiádész, rettentő beszéd az:

Árulónak mond újra a tömeg.

ÁDÁM

Nevetséges vád; engem, árulónak,

1005 Ki Marathónnál győztem?

ÉVA

Óh, hogy úgy van.

Gonosz világ az, mellyet itt lelél.

ELSŐ DEMAGÓG

Mit késtek őt elfogni?

(Nép tolong a templom csarnoka elé, köztük Lucifer.)

ÉVA

Miltiádész!

E szentélyben biztos vagy, meg ne mozdulj. –

Miért is oszlatád szét a hadat?

1010 E bűnbarlangot mért nem gyűjtatád fel?

Csak láncot érdemel e csőcselék,

Mely érzi, hogy te születél urául,

Ki nemesebb vagy, mint ők összevéve,

S megöl, megöl, hogy lábadhoz ne essék. –

ELSŐ DEMAGÓG

1015 Halljátok-e, egy áruló neje

Miként beszél? –

ÉVA

Az a nőnek joga,

Hogy férjét védje, mégha bűnös is,

Hát még ha olyan tiszta, mint uram!

És ellensége olyan korcs, miként ti. –

ELSŐ DEMAGÓG

1020 Mért hagyja a felséges nép magát

Így becsmérlni.

ELSŐ A NÉPBŐL

Hátha igazat mond.

ELSŐ POLGÁR

Ki vélök tart, gyanús. Kiáltsatok
Rongy lelkek, vagy dögöljetek meg éhen.

A NÉPBŐL

Halál reá. –

ÁDÁM

Takard el e fiút.

1025 Ne lássa vérem, – el, nő, e kebelről.
A villám, melly a szirtre csap, ne érjen.
Csak én haljak meg – vagy miért is éljek,
Midőn látom, mi dőre a szabadság,
Melyért egy élten küszködém keresztül.

ELSŐ DEMAGÓG

1030 Mit tétováztok még.

A NÉPBŐL

Halál reá!

ÁDÁM

E gyáva népet meg nem átkozom,
Az nem hibás, annak természete,
Hogy a nyomor szolgává bélyegezze,
S a szolgaság, vérengző eszközévé
1035 Sülyessze néhány dölyfös pártütőnek.
Csak egyedül én voltam a bolond,
Hívén, hogy ilyen népnek kell szabadság.

LUCIFER

(Félre.)

Elmondtad a sírverset önmagadra,
S utánad illőt sok nagy sírromra. –

ÁDÁM

1040 Vezessetek le. Nem veszem igénybe

Tovább e szentélyt.

(Levezetteti magát a lépcsőn, Évát gyöngéden szolgálói karjába téve.)

Ím – készen vagyok. –

MÁSODIK DEMAGÓG

Védjed magad, még nincsen veszve semmi.

ÁDÁM

Nagyon gyötörne a seb, hogyha szólnék
Védelmemül.

MÁSODIK DEMAGÓG

Tedd meg, hisz ez a nép

1045 Csak az imént porban csuszott előttd.

ÁDÁM

Ah, épp azért minden haszontalan,
Önszégyenét meg nem bocsátja a nép.

LUCIFER

Kijózanodtál-é hát?

ÁDÁM

Óh, nagyon.

LUCIFER

Átláttad-é, hogy a bódult tömegnek
1050 Nemesb ura voltál, mint ő neked?

ÁDÁM

Lehet, de mind a kettő kárhozat;
Más név alatt a végzet ugyanaz.
Hiú törekvés azzal küzdeni,
Nem is fogok. – Aztán miért, miért is
1055 Vágynék magasra bármi hő kebel.
Éljen magának, és keresse a kéjt,
Mellyel betölti az arasznyi létet,
S tántorgjon ittasan Hádész felé. –
Vezess új útra, Lucifer, vezess,

1060 S kacagva nézem más erényeit,
 Más kínjait, csak élvezet kívánva.
 Te meg, nő, aki – úgy rémlik szívemnek –
 Egykor lugost varázsolál nekem
 A sivatagba, hogy ha még fiamból
 1065 Polgárt nevelnél tisztos anyaként:
 Bolond vagy, méltán gúnyol a leány,
 Ki festett arccal a bordélyban ül
 Bortól felgerjedt, csókvágyó ajakkal.
 Örülj, mulass, tagadd meg az erényt. –
 1070 Vérpadra mostan, büntetésemül.
 Nem mintha aljast bírtam volna tenni,
 De mert nagy eszme lelkesíteni bírt.
(Ezalatt egy tőkét hoznak a lépcsők elé, mellette Lucifer áll bárdal. Ádám lehajtja a fejét.)

ELSŐ DEMAGÓG

Végezzétek ki. Éljen a haza!

LUCIFER

(Félsúgva.)

1075 Szép búcsu, nemde? – Nos, vitéz uram,
 Nem borzogat most furcsán egy kevésbé
 A torzképű halál rideg szele? –

ÉVA

Ah, Pallasz! meg nem hallgatád imámat. –

(A templomból a halál nemője, mint szelíd tekintetű ifjú, lefordított fátylával s koszorúval Ádárhoz lép.)

ÁDÁM

Pallasz meghallgatott. – Az ég veled,
 Megnyugvás szállt szívembe, Lúciám.

LUCIFER

1080 Átok reád, hiú ábrándvilág,
 Megint elrontád legszebb percemet. –

ÉVA

Átok reád, te közlelkű rideg nép,

A boldogságot durván illetéd,

S üde virága menten porba hullt.

1085 Pedig nem olyan édes a szabadság

1086 Neked, amilyen fájdalmas nekem volt. –

HATODIK SZÍN

*(Rómában. Nyílt csarnok istenszobrokkal, díszedényekkel, melyekben il-
latok égneek, kilátással az Appenninek felé. – Középen terített asztal bá-
rom lecticával. Ádám mint Sergiolus, Lucifer mint Miló, Catulus, mind
megannyi kéjenc, Éva mint Júlia, Hippia és Cluvia kéjbölgyek ledéren
öltözve dőzsölnek. Egy emelvényen gladiátorok harca foly, rabszolgák
állnak parancsra készen, fuvalások zenélnek. Alkony, később éj.)*

CATULUS

Nézd, Sergiolus, mily serény, ügyes
Ez a piros szalagú gladiátor,
Mernék fogadni, hogy amazt legyőzi.

ÁDÁM

1090 Nem, Herculesre!

CATULUS

Ah, mit, Herculesre,
Ki hinne még közöttünk istenekben?
Mondd Júliádra, jobban elhiszem.

ÁDÁM

Legyen.

LUCIFER

Erős alapra esküszöl:
Álistent tévén, álisten helyébe.
1095 De mondd, hogy értsük mégis azt az esküt,
Szépségét értsük-é, szerelmed-e,
Avagy tán éppen hűségét irántad? –

CATULUS

A báj muló, s ha még nem volna is,
Unott lesz holnap, ami elragad ma,
1100 S kevesb kecsű nő csábít tőle el

Az újdonság bűbájos ingerével.

ÁDÁM

Hűségit értém. Vagy ki pazarol
Hölgyére többet nálam?

HIPPIA

Óh, bohó!

Hát bírod-é őt vég nélkül ölelni?
1105 S ha bírnád is, te, aki telhetetlen
Gyönyörre váagsz s haszontalan csapongsz,
Mert a kének csak egy-egy elszakadt
Részét bírod egy-egy nőben találni,
1110 Míg a szépség s kéj eszményképe mindig
Elérhetlen varázsként leng előtted,
Hogyan tudod, hogy szintén egy szeszélye,
Egy ábrándkép nem csábítandja-é el?
Egy gladiátor roncsolt izmai – –

ÁDÁM

Igaz, igaz, ne többet, Hippia.
1115 Miért is vonz az a kéj Tantalusként,
Ha Herculesnek ereje hiányzik,
Ha Proteusként nem változhatunk,
S egy megvetett rab, kínos hét után
Oly órát élvez, millyet hasztalan
1120 Ohajt ura. – Vagy a gyönyör csak egy
Ital víz-é hát a meglankadottnak,
S annak halál, ki habjaiba dűl?

LUCIFER

Ah, mily dicső erkölcsi tanfolyam
Szép lányok keblén, fűzéses pohárnál. –
1125 De hát fogadástok? –

ÁDÁM

Ha veszteném,

Úgy Júlia tiéd. –

CATULUS

S ha nyersz?

ÁDÁM

Lovad

Enyém. –

CATULUS

Négy hétre visszaveheted,
Vagy bétaszítom ángolnás tavamba. –

LUCIFER

Nézd, Júlia, e szép kövér halat:
1130 Egyél, hiszen majd hizlalsz másikat.

ÉVA

S nem dőzsöl-é rút féreg rajtad is?
Örüljön, aki él, vagy hogyha nem
Tud is örülni, legalább kacagjon.
(*Iszík.*)

ÁDÁM

(*A gladiátorhoz.*)
Jól tartsd magad, hé! –

CATULUS

Rajta csak, vitézül.

(*Catulus gladiátora elesik, s életéért esdve, ujjait föl emeli.
Ádám a kegyelmi jelt akarja adni, de Catulus lefogja kezét,
s összeszorítva markát, hüvelykét a gladiátor felé tartja.*)

1135 Recipe ferrum! – Gyáva korcs. Elég
Rabszolgám van még, nem vagyok fukar.
Ki sajnálná e kis felzaklató

Jelenetet, szép hölgyek, tőletek,
Midőn a csók oly sokkal édesebb,
1140 Forróbb a vágy, ha egy kis vér ömölt.
(*A gladiátort ezalatt ellenfele kivégezte.*)

ÁDÁM

A ló enyém, jój Júliám, ölelj meg.

Vigyék ki azt a hullát. – Táncosok!
Csináljatok most már komédiát,
Ebből elég volt mára.
(A hullát kiviszik, az emelvényt táncosok foglalják el.)

CATULUS

Cluvia!

1145 Jőj hát te is, nem nézhetem soká,
Ha más ölelkezik.

LUCIFER

S mi, Hippia,
Követjük-é szintén példájukat?
De nyald meg ajkad, nincs-e rajta méreg,
No úgy, most már mulathatunk, galambom.

ÁDÁM

1150 Mit is dobog szived olyannyira,
Nem nyughatom fölötte, Júlia.
(Suttognak.)

LUCIFER

Halld, e bolond még a szívről beszél! –

CATULUS

Ládd, kedves, én nem bántom a tiédet,
Tehetsz vele akármit, csak ne tudjam,
1155 Ha csókod forró s mindig kész nekem.

CLUVIA

Nagylelkű kedves! ím, javadra e bort.
(Iszítja.)

CATULUS

Jól van, jól, Cluvia, de lágy karod,
Puhácska kebled tőlem el ne vond,
Füzérem is lesiklott, ládd, fejemről. –
(A táncosnőkhöz.)
1160 Ah, ez remek fordulat táncotokban,
Mi buja tűz, kellemmel egyesülve!

CLUVIA

Szemed befogom, ím, ha ott leled
Azt, amiért én is versenyt futok,
S csak egy jó szót sem bírok érdemelni. –
(*Luciferre mutatra.*)

- 1165 Ezen savanyu arcot nézzed inkább –
Miért is ennek az a szép leány,
Ha már különb hasznát se tudja venni,
Mint hogy szunyadni hagyja, míg maga
Gúnyos mosollyal és hideg szemekkel
1170 Kísér száz édes, bárha dőre dolgot,
Mi a társalgás illatát teszi. –

CATULUS

- Valóban, egy ily arc egész körök
Költészetére fagylepelt borít.
Ki ellenáll a perc ígézetének,
1175 S nem hagyja lelkét ártól elragadni,
Nem is jó ember, s bár maradna otthon. –

HIPPIA

Valóban szinte félek, hogy szegényben
Már megfogant a fekete halál,
Mely a várost pusztítja. –

ÁDÁM

- El vele,
1180 E gyászos képpel. Pajzán dalt nekünk,
Ki tudja a legszebbet köztetek.

HIPPIA

(*Énekel.*)

- Borral, szerelemmel
Eltelni sohsem kell;
Minden pohárnak
1185 Más a zamatja.
S a mámor, az édes mámor,
Mint horpadt sírokat a nap,

Létünk megaranyozza.
Borral, szerelemmel
1190 Eltelni sohsem kell,
Minden leánynak
Más a varázsa.

MIND

S a mámor, az édes mámor,
Mint horpadt sírokat a nap,
1195 Létünk megaranyozza.

CATULUS

Jól van biz az, nos, Cluvia, te mit tudsz?

CLUVIA

(*Énekel.*)

Bolond világ volt hajdanában:
Lukréciát az özvegy ágyban
Hogy megkereste szép gavallér,
1200 Nem lángol ajka, több kéjt nem kér,
Tárt szível nem fut bordélyházba,
Hideg vasat merít magába. –
Örülünk, okosabb világ van,
Örülünk, hogy mi élünk abban. –

1205 Bolond világ volt hajdanában:
Brutus nem ült szép villájában,
Kardot fogott s harcolni méne,
Mint hitvány zsoldos, s még mivégre?
A rongyos nép jóléte végett,
1210 S tar földön érte el is vérzett.

MIND

Örülünk, okosabb világ van,
Örülünk, hogy mi élünk abban. –

CLUVIA

Bolond világ volt hajdanában,
Rém járt fel a hősek agyában,

1215 Szentnek hívék, mit kacagunk ma,
S egy-két ily örült, ha akadna,
Cirkuszainkban éppen elkel,
Nekünk látvány, a vadnak étel.

MIND

Örülünk, okosabb világ van,
1220 Örülünk, hogy mi élünk abban.

LUCIFER

Ah, Cluvia, leverted Hippiát.
Szeretnék e dalnak költője lenni.

ÁDÁM

S te nem danolsz, mit búsongsz, Júlia?
Körülünk minden vígad és nevet.
1225 Nem jólesik pihenned keblemen? –

ÉVA

Ah, jól, nagyon. De nézd el, Sergiolus,
A boldogság midőn elkomolyít.
Azt tartom, mely kacag, nem is valódi.
Legédesebb percünkbe is vegyül
1230 Egy cseppje a mondhatlan fájdalomnak,
Talán sejtjük, hogy az ily perc – virág,
S így hervatag.

ÁDÁM

Ah, én is érzek ilyest.

ÉVA

S kivált, ha még dalt hallok és zenét,
Nem hallgatom a szűkkorlátu szót,
1235 De a hang árja ringat, mint hajó,
S úgy érzem, mintha álomban feküdném:
A rezge hangon messze múltba szállnék,
Hol napsugáros pálmafák alatt
Ártatlan voltam, játszi, gyermeteg,
1240 Nagy és nemes volt lelkem hivatása.

Bocsáss meg, őrült álmnak varázsa
Mindez. – Csókollak ismét – ébredek.

ÁDÁM

El a zenével, tánccal, émelyít
Ez örökös édesség tengere,
1245 Keserület kívánna már szívem.
Boromba ürmöt és fulánkot a
Piros ajakra, vést fejem fölé.
(*A táncosok elmennek, jajgatás hallik kívülről.*)
Mi jajszó ez, mely úgy velőbe hat?

LUCIFER

Néhány őrültet most feszítenek fel,
1250 Testvériségről, jogrul álmodókat.

CATULUS

Úgy kell nekik, miért nem ültek otthon,
Élvezve és feledve a világot,
Miért vitatták mások dolgait.

LUCIFER

Koldús a dúst testvéreül kívánja,
1255 Cseréld meg őket, és ő von keresztre.

CATULUS

Hagyd hát kacagnunk a nyomort, hatalmat,
Dögvészt, mi a várost tizedeli,
Az isteneknek minden végzetét.
(*Új jajszó.*)

ÁDÁM

(*Magában.*)
Úgy érzem, mintha álomban feküdném,
1260 A rezge hangon messze múltba szálllok,
Hol nagy s nemes volt lelkem hívatása. –
Nem így monád-e, Júlia?

ÉVA

Igen.

(Ezalatt besötétült. A csarnok előtt temetési menet vonul el tibiákkal, fáklyákkal és jajveszékáló nőekkel. Az egész társaság egy ideig merev hallgatásba süllyed.)

LUCIFER

(Felkacagva.)

Mint látom, itt a jókedv elborult.

1265 Bor nincs-e már, vagy elfogyott az élc,
Hogy a savanyu úr is megsokallja?
Talán bizon valaki fél közöttünk,
Vagy éppen megtért.

ÁDÁM

(Feléje sújtva poharát.)

Vessz, ha azt hiszed.

LUCIFER

No, majd hívok új vendéget közénk.

1270 Talán megifjult kedv is tér be véle.

Hej! hozzátok be, szolgák, ízibe,

Ki fáklyafénnyel erre utazik.

Csak megkináljuk egy pohár itallal. —

(A halottat nyílt koporsóban behozzák, s az asztalra helyezik. Kísérete a háttérben marad. Lucifer ráköszönt.)

Igyál pajtás, holnap nekem, ma néked!

HIPPIA

Talán inkább csókot kívánsz?

LUCIFER

Öleld meg,

1275 És lopd ki szájából az obulust.

HIPPIA

Ha tégedet csókollak, őt miért ne?

(A halottat megcsókolja. Péter apostol a kíséret közül kilép.)

PÉTER APOSTOL

Megállj, a döghalált szivod magadba.

(Mindnyájan visszaborzadva, helyeiken felemelkednek.)

MIND

A döghalál – rettentő – félre innen.

PÉTER APOSTOL

- Te nyomorú faj! – gyáva nemzedék,
1280 Míg a szerencse mosolyog felettéd,
Mint napsugárban a légy, szemtelen,
Istent, erényt, gúnyolva taposó.
De hogyha a vész ajtódon kopog,
Ha Istennek hatalmas ujja érint,
1285 Gyáván hunyász, rútul kétségb'eső.
Nem érzed-é, hogy az ég büntetése
Nehezkedik rád. Nézz csak, nézz körül,
A város pusztul, durva idegen nép
Tiporja el arany vetésidet,
1290 Szétbomlik a rend, senki nem parancsol
S szót nem fogad. A rablás, gyilkolás
Emelt fővel jár a békés lakok közt,
Utána a halvány gond, rémület
S égből, földről se részvét, sem segély.
1295 Nem bírod, úgy-e, kéjek mámorával
Elandalítani azt a szózatot,
Mely a kebelnek mélyét felteri
S jobb cél felé hiába ösztönöz.
Kielégítést, ügyebár, nem érzesz,
1300 Csak undort ébreszt szűdben a gyönyör,
S aggódva nézsz körül, ajkad rebeg:
Hiába mind, a régi istenekben
Nincs már hited, kövekké dermedeztek.
(*Az istenszobrok szétporlanak.*)
Elporlanak, s új istent nem találsz,
1305 Mely a salakból újra fölemelne. –
Nézz csak körül, mi pusztít városodban
Hatalmasabban, mint a döghalál,
Ezren kelnek fel a lágy pamlagokról,
Hogy Thébaisznak pusztá téreit
1310 Vad anachorétákkal népesítsék,

Ottan keresve tompult érzetöknek
Mi még izgassa, ami még emelje. –
El fogsz pusztulni, korcsult nemzedék,
E nagy világ most tisztuló színéről.

HIPPIA

(Az asztal előtt összeroskadva.)

1315 Óh, jaj nekem, mi szörnyű fájdalom,
Hideg veríték, orcusnak tüze –
A dögvész, óh, a dögvész – elveszek.
Nem gyámolít ki sem közűletek,
Kik annyi élvet osztátok velem?

LUCIFER

1320 Ma néked, holnap nékem, édesem. –

HIPPIA

Hát öljetek meg, átkom ver különben.

PÉTER APOSTOL

(Hozzálépve.)

Ne átkozódjál lányom, sőt, bocsáss meg –
Majd gyámolítlak én és a nagy Isten,
A szent szeretet örök Istene.
1325 Emelkedjél fel hozzá, ím, e vízzel
Lelked kitisztul menten a salaktól,
S hozzá siet.

(Megkereszteli az asztalról vett edényből.)

HIPPIA

Atyám – megkönnyülék.

(Meghal.)

CATULUS

(Indul.)

Én még ma Thébaiszba utazom.
Elundorodtam a bűnös világtól.

CLUVIA

1330 Megállj, Catulus, én is elkísérlek.

(Kimennek.)

ÁDÁM

(Elgondolkodva, az előtérre lép, Éva követi.)

S te itt vagy, Júlia, mondd, mit keressz itt,
Hol a halál az örömet kiölte.

ÉVA

S nem ott van-é helyem, ahol te vagy?

Ah, Sergiolus! vajh mi sok nemes

1335 Érzést találtál volna e kebelben,
Hol csak mulékony kék után kutattál. –

ÁDÁM

És önmagamban is. Mi kár, hogy úgy van!

Elveszni nyomorultan, kisszerűen,

S szenvedni addig. Óh, ha él az Isten,

(Letérdel, s kezét égnek emeli.)

1340 Ha gondja van ránk, és hatalma rajtunk,

Új népet hozzon s új eszmét a világra,

Amazt, a korcsba jobb vért önteni,

Ezt, a nemesbnek hogy köre legyen

Magasra törni. Érzem, elkopott mind,

1345 Mi a miénk volt – s újat létrehozni

Erőnk kevés. Hallgass meg, Istenem.

(Az égen glóriában a kereszt feltűnik. A hegyek megöl égő városok pírja látszik. A csúcsokról félvad csapatok szállnak alá. Távolról áhítatos himnusz hallik.)

LUCIFER

(Magában.)

E látvány kissé borzogatja hátam,

De nem emberrel kell-e küzdenem?

Mit én nem bírok, ő teszi helyettem.

1350 Hasonló tréfát már gyakorta láttam.

A glória ha lassan elveszett,

Még megmarad a vérengző kereszt.

PÉTER APOSTOL

- Az Úr meghallgatott. – Tekints körül,
Az elkorcsult föld újra kezd születni.
1355 E medvebőrös barbár harcfiak,
Kik üszköt vetnek fényes városokra,
Kiknek lova múlt századok vetését
Tiporja el s istállót elhagyott
Templomfalak közt lél, új vért hozand
1360 Az elsilányult, megfogyott erekbe.
S kik a cirkuszbán himnuszt énekelnek,
Mig a bős tigris keblöket kitépi,
Új eszmét hoznak, a testvériséget,
És az egyénnek felszabadulását,
1365 Melyek meg fogják rázni a világot. –

ÁDÁM

Ah, érzem, érzem, mást is kér a lélek,
Mint dagadó párnákon renyhe kéjek;
A szív vérének lassu elfolyása
Olyan kék, melynek vajh, mi lenne mása?

PÉTER APOSTOL

- 1370 Legyen hát célod: Istennek dicsőség,
Magadnak munka. Az egyén szabad
Érvényre hozni mind, mi benne van.
Csak egy parancs kötvén le: szeretet.

ÁDÁM

- 1375 Fel hát csatázni, fel hát lelkesülni
Az új tanért. Alkotni új világot,
Melynek virága a lovag-erény lesz,
Költészete az oltár oldalán
A felmagasztalt női ideál.
(*Péterre támaszkodva, indul.*)

LUCIFER

- 1380 Ah, a lehetlen lelkesít fel, Ádám!
A férfiúhoz méltó ez s dicső ám.

1382 Istennek tetszik, mert az ég felé hajt,
S ördögnek kedves, mert kétségbe ejt majd.
(*Utánamegy.*)

HETEDIK SZÍN

(Konstantinápolyban. Piac néhány őgyelgő polgárral. – Középen a Pátriárka palotája, jobbra apácázárda, balra liget. Ádám mint Tankréd, erődús férfikorban más lovagokkal, Ázsiából visszatérő keresztes hadak élén, lengő zászlók s dobszó mellett jó, Lucifer mint fegyvernöke. Estve, később éj.)

ELSŐ POLGÁR

Im, itt jön ismét egy barbár csapat.
Fussunk, zárjunk be ajtót és kaput,
1385 Nehogy rabolni jőjön kedvök újra.

MÁSODIK POLGÁR

El hölgyeinkkel; e vad csőcselék
Isméri a szerájok kéjeit.

ELSŐ POLGÁR

És hölgyeink is a győző jogát.

ÁDÁM

Megálljatok, mit futtok így előttünk;
1390 Vagy nem látjátok ezt a szent jelet,
Testvérileg mely egy célhoz csatol? –
Hitünk világát vittük Ázsiának,
Szeretetnek tanát, hogy elvadult
Milljóit, melyek közt szent bölcseje
1395 Ringott üdvünknek, érezzék malasztját.
S tikóztetek nem volna szeretet?

ELSŐ POLGÁR

Hallottunk már mi sokszor ily beszédet,
S legott házunkra az üszök repült.
(Elszédnek.)

ÁDÁM

(*A lovagokhoz.*)

- 1400 Imé, látjátok, ez átkos gyümölcse,
Ha aljas tervvel annyi martalóc
Kezében a szent zászlót lengeti,
S gyáván hizelgve a népszenvedélynek,
Hivatlanul tolakszik fel vezérül. –
Lovag barátim! míg a szennytelen
1405 Becsület, Isten szent dicsérete,
A nő védelme és a hősiség
Lesz kardjainkon, mink vagyunk hivatva
E ronda démont féken tartani
S vezetni, hogy vágynak ellenére
1410 Nagyot s nemest műveljen szüntelen.

LUCIFER

Szépen szólsz, Tankréd, ámde majd, ha a nép
El nem hiendi többé, hogy vezér vagy – –

ÁDÁM

Hol a szellem van, ott a győzelem.
Lesújtom. –

LUCIFER

- 1415 És ha szellem nála is lesz?
Leszállsz-e hozzá?

ÁDÁM

Mért leszállani?

- Hát nem nemesb, ha őtet emelem fel. –
Lemondni a küzdés nehéz helyéről
Társak híjában épp olyan kicsínyes,
Mint szűkkeblűség társt be nem fogadni.
1420 Irígyelvén részét a pályabérben. –

LUCIFER

Lám, lám, mivé silányult a nagy eszme,
Melyért a cirkusz vértanúi haltak. –
Ez az egyénnek felszabadítása? – –

Csodálatos fajú testvériség. –

ÁDÁM

1425 Ne gúnyolj. – Óh, ne hidd, hogy a dicső tant
Fel nem fogom. Éltemnek vágya az. –
Tehet, s tegyen, kiben szent szikra van,
Ki felküzd hozzánk, szívesen fogadjuk,
Egy kardcsapás rendünkbe emeli.

1430 De őriznünk kell a rend kincseit
A még forrongó zűrnék ellenében.
Bár jóne már, bár jóne az idő,
Meváltásunk csak akkor fog betelni,
Midőn ledűl a gát, mert tiszta minden. –

1435 De ilyen napnak jöttét kétleném,
Ha az, ki a nagy művet indítá,
Nem önmaga lett volna a nagy Isten. – –
Barátim, láttátok, hogyan fogadtak.
Árván a zajgó város népe közt.

1440 Nincs hátra más, mint ott azon ligetben
Táborba szállni, mint azt megszokók
Már a pogány közt. Míg majd jobbra fordul.
Induljatok, követni foglak én is,
Minden lovag felel népségeért.
(*A keresztes had tábort üt.*)

LUCIFER

1445 Mi kár, hogy szép eszméid újlag
Csak olyan hírhedett almát teremnek,
Mely künt piros, de béle por.

ÁDÁM

Megállj.

Hát nem hiszesz már semmi nemesebbe’?

LUCIFER

Ha hinnék is, mit ér, fajod ha nem hisz.
1450 Ez a lovagrend, mellyet állítasz
Fárosz gyanánt tenger hullámi közt,

Egykor kialszik, félig összedűl,
 S vészesb szirtté lesz a merész utasra,
 Mint bármelyik más, mely sosem világlott. –
 1455 Minden, mi él és áldást hintve hat,
 Idővel meghal, szelleme kiszáll,
 A test tuléli ronda dög gyanánt,
 Mely gyilkoló miazmákat lehel
 Az új világban, mely körülé fejlődik. –
 1460 Ládd, így maradnak ránk a múlt idők
 Nagyságai.

ÁDÁM

Míg rendünk összedűl,
 Tán szent tanai a tömegbe hatnak,
 És akkor nincs veszély.

LUCIFER

A szent tanok. – –

Ah, épp a szent tan mindig átkotok,
 1465 Ha véletlen reá bukkantatok:
 Mert addig csűrítetek, hegyezítetek,
 Hasogatjátok, élesítetek,
 Míg örültség vagy békó lesz belőle.
 Egzakt fogalmat nem bírván az elme,
 1470 Ti mégis mindig ezt keresitek
 Önátkotokra, büszke emberek.
 Vagy nézd e kardot, hajszállal nagyobb,
 Kisebb lehet, s lényben nem változott,
 Ezt folytathatnók véges-végtelen,
 1475 S hol az egzakt pont, mely határt tegyen?
 Bár érzésed rögtön reátalál,
 A változás nagyban midőn beáll. –
 De mit törekszem – fáraszt a beszéd,
 Tekints magad csak kissé szerteszét.
(Nehány polgár ismét megjelen.)

ÁDÁM

1480 Barátim! népem fáradt, menhelyet kér.

Tán a kereszténység fővárosában
Nem kér hiába.

HARMADIK POLGÁR

Kérdés, nem vagy-é
Eretnekségben rosszabb a pogánynál.

NEGYESEDIK POLGÁR

1485 Mondd, mit hiszel, a Homousiont,
Vagy Homoiusiont?

ÁDÁM

Ezt nem értem. –

LUCIFER

Ne valld be, ez most itt a fő dolog.

NEGYESEDIK POLGÁR

Lám, kételkedik, ez is hamishitű.

TÖBBEN

El tőlük, el, zárkózzunk házainkba. –
Átok reá, ki nékiek fedélt nyújt.

(Elszédnek.)

*(A pátriárka fejedelmi pompában és kísérettel jó palotájából,
egy csapat barát követi láncravert eretnekeket kísérve, végre
katonák s nép.)*

ÁDÁM

1490 Elámulok! – De mondd, mi fejdelem
Közelg amott, oly dölyfösen, kihívón? –

LUCIFER

A főpap az, apostolok utóda.

ÁDÁM

1495 S e meztelábas ronda csőcselék,
Mely a bilincselt népet kárörömmel,
Hazudt alázat színével kíséri?

LUCIFER

Keresztény-cinikus, barátsereg.

ÁDÁM

Nem láttam ilyest ősi hegyeim közt.

LUCIFER

Majd látsz utóbb; a poklosság, tudod,

Lassan terjed. De vigyázz, meg ne sértsd

1500 Ez abszolút erényű s épp azért

Engesztelhetlen népet.

ÁDÁM

Ah, minő

Erény lehetne ily fajnak sajátja.

LUCIFER

Erényök a sanyargás, a lemondás,

Mit mestered kezdett meg a kereszten.

ÁDÁM

1505 Az egy világot váltta meg ezáltal,

De e gyávák csak Istent káromolnak,

Mint lázadók, megvetve kegyeit.

Ki szűnyog ellen oly fegyvert ragad,

Mit medve ellen vinni hősiség,

1510 Bolond.

LUCIFER

De hátha ők a szűnyogot

Medvének nézik. – Nincs-e rá joguk?

Nincs-é joguk hős voltuk érzetében

Pokolra űzni minden élvezőt? –

ÁDÁM

Látok, miként Tamás, és nem hiszek. –

1515 Szemébe nézek e káprázatoknak. –

(*A pátriárka elé lép.*)

Atyám! a szent sír harcosi vagyunk,

S a fáradalmas útból megpihenni

E város népe még be sem fogad. –
Ki oly hatalmas vagy, segíts ügyünkön.

PÁTRIÁRKA

- 1520 Fiam, csekély dolgokra most nem érek,
Az Isten dicsé, a nép üdve hív,
Eretnekek fölött kellvén itélnem,
Kik mérget szórva dudvaként tenyésznek,
S tűzzel-vassal bár irtjuk, szüntelen
1525 Újult erővel küldi a pokol ránk. –
De hogyha a kereszt vitézi vagytok,
Minek kerestek messze szerecsent,
Itt a veszélyesb ellen. Fel tehát,
Fel falvaikra, irtsátok ki őket,
1530 Pusztítsatok nőt, aggot, gyermeket.

ÁDÁM

Az ártatlant, atyám, csak nem kívánod. –

PÁTRIÁRKA

Ártatlan a kigyó is, míg kicsiny,
Vagy hogyha már kihullt méregfoga,
S kíméled-é?

ÁDÁM

Valóban szörnyű bűn

- 1535 Lehet, mi ily haragra gyűjthatá
Egyházát a szeretetnek.

PÁTRIÁRKA

Fiam!

- Nem az szeret, ki a testnek hizelg,
De aki a lelket vezérli vissza,
Ha kell, kard élén vagy lángon keresztül
1540 Ahoz, ki mondá: Nem békét, de harcot
Hozok a földre. – E gonosz hitűek
A szentháromság rejtélyes tanában
A homoiusiont hirdetik,
Míg az egyház a homousiont

1545 Alapította meg a hit cikkeül.
 BARÁTOK
 Halál reájuk, már a máglya ég. –
 ÁDÁM
 Adjátok fel, barátim, azt az *i*-t,
 Szébb áldozat lesz életmegvetések
 A szent sirért vivandó hős csatában. –

1550 EGY AGG ERETNEK
 Sátán, ne kísérts, mink igaz hitünkért
 Ott vérezünk, hol Isten rendelé.

EGYIK BARÁT
 Hah, szemtelen, igaz hittel dicsekszel?

AZ AGG ERETNEK
 Nincs-é velünk a rimini zsinat
 S más számtalan?

A BARÁT
 Rosz útra tévedett.

1555 De Nicaeában s más igaz hívő
 Zsinatban ügye mellettünk ítélték?

AZ AGG ERETNEK
 A pártosok. – Mi szemtelen kísérlet
 Még versenyezni vélünk. Vagy, felelj,
 Hol van csak egy egyházatyátok is,
 1560 Mint Árius és a két Euséb? –

A BARÁT
 Hát bírtok-é egy Athanásiust?

AZ AGG ERETNEK
 Hol vértanúitok?

A BARÁT
 Több, mint tinektek.

AZ AGG ERETNEK

Szép vértanúk, kiket káprázatával
Az ördög csalt el, kárhozott halálra. –
1565 Mondom, ti vagytok a nagy Babilon,
Az a kéjhölgy, kiről Szent János írt,
Mely el fog veszni a világ színéről. –

A BARÁT

A hétfejű sárkány, az Antikrisztus
Vagytok ti, kikről Szent János beszél,
1570 Gazok, csalárdok, ördög cimborái.

AZ AGG ERETNEK

Rablók, kigyók, paráznák, torkosok...

PÁTRIÁRKA

El vélök, el, máris soká időzünk,
Isten dicsére, a máglyára őket!

AZ AGG ERETNEK

Isten dicsére, jól mondád, gonosz,
1575 Isten dicsére hull az áldozat. –
Erősek vagytok, tesztek kény szerint,
De jó-e a tett, ítéld majd az ég. –
Számlálva immár bűnőráitok,
Vérükből új csatárok születendnek,
1580 Az eszme él, s a láng, mely fellobog,
Világot késő századokra vet. –
Jerünk, barátim, a dicső halálba. –

AZ ERETNEKEK

(Karban énekelnek.)

1. Én erős Istenem, én erős Istenem, miért hagytál el
engemet, és miért távoztál el az én megtartásomtól
1585 és az én jajgatásaimnak beszédétől?
2. Én Istenem, kiáltok mind napestig, de nem
hallgatsz meg, éjjel is nincs nekem veszteglésem.
3. Te pedig szent vagy – – *(XXII. zsolt.)*

A BARÁTOK

(Karban közbevágnak.)

- 1590 1. Perelj, Uram, az énvelem perlőkkel, és harcolj a
velem harcolókkal.
2. Ragadj fegyvert és paizst, és kelj fel az én
segítségemre.
3. És vedd fel dárdádat és rekeszd meg az én
háborgatóim eleinek útát. (XXXV. *szolt.*)
(Ezalatt a pátriárka s a menet elvonul. Néhány barát
traktátusokkal a keresztesek közé vegyül.)

LUCIFER

- 1595 Mit állsz oly szótlan, mondd, mit borzadasz?
Tragédiának nézed? nézd legott
Komédiának, s mulattatni fog. –

ÁDÁM

- Óh, jaj, ne tréfájl! – hát egy *i* miatt is
Mehetni illy elszántan a halálba? –
1600 Mi akkor a magasztos, nagyszerű? –

LUCIFER

- Az, ami másnak tán kacagtató.
Egy szál választja csak e két fogalmat,
Egy hang a szívben ítél csak közöttük,
S ez a rejtélyes bíró a rokonszenv,
1605 Mely istenít vagy gúnyával megöl. –

ÁDÁM

- Mért is tűnt csak szemembe mind e bűn!
E kisszerű harc büszke tudományban,
E gyilkos méreg mesterül kivonva
A legfényesb, legüdítőbb virágból. –
1610 E szép virágot egykor ismerém,
Üldött hitünknek zsendülő korában:
Ki az a bűnös, aki tönkretette?

LUCIFER

A bűnös önmaga a győzelem,

1615 Mely szerteszór, száz érdeket növel.
A vész, mely összehoz, mártírt teremt,
Erőt ad; ott van az eretnekekkel. –

ÁDÁM

Valóban, elhajítnám kardomat,
És visszamennék éjszaki honomba,
Hol még az ős erdők árnyékiban
1620 A férfibecs, a tiszta egyszerűség
Dacol e síma kornak mérgivel,
Ha titkos szó nem sügná szüntelen,
Hogy e kort nékem kell újjáteremtni.

LUCIFER

Hiú törekvés. Mert egyént sosem
1625 Hozandsz érvényre a kor ellenében:
A kor folyam, mely visz vagy elmerít,
Uszója, nem vezére, az egyén. –
Kiket nagyoknak mond a krónika,
Mindaz, ki hat, megérté századát,
1630 De nem szülé az új fogalmakat.
Nem a kakas szavára kezd viradni,
De a kakas kiált, merthogy virad. –
Amott azok, kik békóban sietnek
Mártírhalálra, gúnytól környezetten,
1635 Látnak csak egy embernyomot előre,
Köztük dereng fel az új gondolat;
S azért meghalnak, mit utódaik
Az utcaléggel gondtalan szivandnak. –
De hagyjuk ezt, nézz kissé táborodba,
1640 Mit járnak ott azon piszkos barátok,
Mi vásárt ütnek, mit szónoklanak,
Őrült taglejtés vad kiséretében. –
Hallgassuk őket.

EGY BARÁT

(*A tolakodó keresztesek közt.*)

Bajnokok, vegyétek!

1645 Vegyétek a vezeklésnek tanát
Kalauzul minden kétségetekben,
Ez megtanít, a gyilkos, a parázna,
A templomrabló, a hamis tanú
Hány évig fog szenvedni a pokolban.
És megtanít, egy évi büntetést
1650 Hogy a gazdag megválthat húsz s néhány,
Míg a szegény három solidival.
S ki már fizetni éppen képtelen,
Nehány ezer korbácsütéssel is. –
Vegyétek e becses könyvet, vegyétek. –

A KERESZTESEK

1655 Ide vele. – Nekünk is, szent atyám! –

ÁDÁM

Hah, rossz árús, és még rosszabb vevők.
Vonj kardot, és verd szét e ronda vásárt!

LUCIFER

(Zavarban.)

1660 Bocsáss meg, e barát rég cimborám.
S nem is utálok én az ily világot,
Az Úr dicse ha szinte felkapott is,
Felkaptam én is egyúttal vele.
Csak te maradtál egy kissé alant.

*(Éva mint Izóra s Heléne, annak komornája sikoltva
rohannak Ádámmal, néhány keresztéstől üldözve,
kik azonban ízibe elosonnak.)*

ÉVA

(Összerogyva.)

Ments meg te, bajnok.

ÁDÁM

(Felkarolva.)

Eszmélj, óh, nemes hölgy,
Itt biztosan vagy. Vesd fel szép szemed.

- 1665 Minő igéző! – Vajh mi érhető?
- HELÉNE
 Élvezni voltunk a természetet
 Kertünk árnyékos sűrüségi közt,
 Gondatlan ülve az üde gyepen,
 A csattogányt hallgattuk és kísértük;
- 1670 Midőn csillogni látunk két szemet
 Vad szenvedéllyel a bokor megől.
 Ijedve kezdünk futni, míg utánunk
 Lihegve és dőbörgve négy keresztes
 Majd-majd beért, midőn hozzád jutánk.
- ÁDÁM
 1675 Nem is tudom, kívánjam-é, hogy ébredj;
 Hát hogyha elhagysz, álomkép gyanánt?
 Hogy is lehet test így átszellemülve,
 Ilyen nemes és illy imádatos –
- LUCIFER
 Átszellemült test! – Óh, a sors valóban
 1680 Nem büntethetné jobban a szerelmest
 Őrülségéért, mint beteljesítvén
 Mindazt, amit csak kedvesére halmoz. –
- ÁDÁM
 Úgy rémlik, egykor már ismertelek,
 Hogy együtt álltunk Isten zsámolyánál.
- LUCIFER
 1685 Mindenre kérlek, azt sose feledd,
 Szerelmed amilyen mulattató
 Kettesben, olly izetlen harmadiknak.
- ÁDÁM
 Felnéz, – mosolyg, óh, hála néked, ég!
- ÉVA
 Lovag, megmentél, hogy köszönjem azt meg?

1690 ÁDÁM
 Nem gazdag díj-e a szó ajkadon?

 LUCIFER
 (Helénéhez.)
 Elég sovány díj, s illyet sem nyerek? –

 HELÉNE
 S mi hálával tartoznám én neked?

 LUCIFER
 Hát azt hiszed, hogy a nemes lovag
 Megmente téged is? Minő hiúság.
 1695 Ha a lovag megmenti a kisasszonyt,
 Komornáját a fegyvernök bizonyyal.

 HELÉNE
 S mit nyertem volna? Vagy hálás leszek,
 És ott vagyok, mintha elér a vész:
 Vagy háladatlan, így is kárhozott. –
 1700 Pedig nem volt rút a négy üldöző.

 ÁDÁM
 Óh, hölgy, hová vezesselek, parancsolj.

 ÉVA
 Előttünk áll a zárda ajtaja.

 ÁDÁM
 A zárda, mondd? Óh, de ajtaja
 Nem zárja tőlem a reményt el, úgy-e?
 1705 Adj nekem egy jelt, tűznöm e kereszthez,
 Hogy míg amaz tisztemben küzdni hív,
 Legszebb álmomnak hozza vissza képét,
 S ne únjak várni hosszú éveken,
 Melyek végéről pályabérem int. –

 ÉVA
 1710 Im, e szalag. –

ÁDÁM

Ez éjsötét szalag? –
Óh, hölgy! reményt, reményt, ne bánatot.

ÉVA

Enyém ez a jel, mást nem adhatok.
A zárdafal közt nem tenyész remény.

ÁDÁM

De szerelem sem. És ahol te vagy,
1715 Hogyan ne volna szerelem, leány!
Mezed mutatja, nem vagy még apáca.

ÉVA

Ne is gyötörj tovább kérdéseiddel,
Pedig gyötörsz, ha búdat nőni látom. –

LUCIFER

És el fog zárni e fal téged is?

HELÉNE

1720 El ám, de kulcsa nincs tengerbe vetve.

LUCIFER

Nagy kár – beh szép elégiát faragnék
E bús esetről. –

HELÉNE

Csalfa, menj előlem!

LUCIFER

S miért? hát nem nagy eszme az, midőn
Tengerfenékre szállok kulcsodért?

HELÉNE

1725 Ah, ezt nem is kívánom.

LUCIFER

Már megyek. –
A mélynek szörnye fen reám agyart.

HELÉNE

Jöjj vissza, jöjj, megöl a félelem –
Inkább a kulcs majd ablakomba' lesz. –

ÁDÁM

1730 Hadd tudjam hát neved meg legalább,
Imámba, tudjam meg, hogy mit csatoljak,
Áldást kérvén rád, hogyha végzeted
Gyászát megosztani már nem engeded.

ÉVA

Nevem Izóra. S a tiéd, lovag?
Imádság jobban illet zárdaszűzet.

ÁDÁM

1735 Tankréd vagyok.

ÉVA

Tankréd, Isten veled.

ÁDÁM

1740 Izóra, óh, ne hagyj el ily sietve,
Megátkozom különben a nevet,
Melyet bucsúzva mondottál először, –
Rövid volt e perc, még álomnak is,
Hogy folytatom, ha ily rejtély maradsz,
S nem bírom sorsod drága fonalával
Kihímzeni? –

ÉVA

Halljad hát sorsomat.

1745 Atyám is a szent sír vitéze volt.
Midőn egy éjt meglepte a vad ellen,
Üvöltve, tűzzel-vassal, táborát.
Menekvéséhez már nem volt remény,
És szent fogadást tőn Szűz Máriának,
Hogy engemet, ki még gyermek valék,
Ha visszatérhet, néki felajánl.
1750 Ő visszatért, én szent ostyát vevék

Ez ígéretre.

ÁDÁM

Óh, te szent anya!

Te testesített tiszta szeretet,
Nem fordulál-e el megbántva ily
Szentségtelen ígértől, minő
1755 Erényeidre nyom bűnbélyeget,
Átokká téve az égnek malasztját. – –

HELÉNE

S te nem kívánod tudni sorsomat?

LUCIFER

Azt már tudom: szerettél, megcsalódtál,
Szerettél újra, s akkor már te csaltál.
1760 Ismét szerettél, – hőödöt meguntad;
S üres szived most új lakóra vár. –

HELÉNE

Ez különös! Az ördög van veled tán?
De oly szerénynek mégse hittelek,
Hogy szívemet üresnek hidd jelenleg.

LUCIFER

(*Ádámhoz.*)

1765 Uram, siess. Te nem bírsz elbucsúzni,
S én nem bírom gátolni győzedelmem.

ÁDÁM

Izóra! minden szód fulánk szivemben.
Egy csókkal mérgét, óh, hölgy, édesítsd meg.

ÉVA

Lovag, mit kívánsz, – hallád eskümet.

ÁDÁM

1770 De az nincs tiltva tán, hogy *én* szeresselek.

ÉVA

Te boldog vagy, de hogy feledlek én?

Tankréd, megyek már, vagy kifogy erőm.
Isten veled – meglátlak ott az égben.

ÁDÁM

Isten veled. – E nap emléke vélem. –
(*Éva a zárdába lép.*)

HELÉNE

1775 (*Félre.*)
Ah, gyáva te – hát mindent én tegyek?
(*Fent.*)
Ablakba' lesz majd, nem tengerben a kulcs.
(*Évát követi.*)

ÁDÁM

(*Feleszmélve.*)
Most hát jerünk. –

LUCIFER

Már késő – vége van. –
Ládd, ilyen örült fajzat a tiéd,
Majd állati vágyának eszközéül
1780 Tekinti a nőt, és durvult kezekkel
Letörli a költészet hímporát
Arcárul, önmagát rabolva meg
Szerelme legkecsesb virágítól; –
Majd istenül oltárra helyezi,
1785 És vérzik érte és küzd hasztalan,
Míg terméketlen hervad csókja el. –
Mért nem tekinti és becsüli nőül,
Nőhívata megjelölt körében.
(*Ezalatt egészen besötétült, a hold felkél. Izóra és Heléne az ablakon.*)

ÉVA

1790 Mi vágyva néze rám, mint reszketett,
Ah, e hős férfi reszketett előttem,
De nőérényem és a hit parancsol –
Itt szenvedek ki, mint szent áldozat.

HELÉNE

Csodálatos, minő őrült nemünk!

Ha az előítélettel szakít,

1795 Vadállatul rohan a kék után,

A méltóságot arcáról letépi

És megvetetten sárban ténfereg.

Ha nem szakít, önárnyától remeg,

Fonnyadni hagyja meddő bájait,

1800 Mástól s magától elrabolva a kéjt. –

Miért nem jár közében. Vagy mit árt

Egy kis kaland, egy kis gyöngéd viszony

Illemmel olykor, meg nem foghatom.

Hiszen a nő se szellem csak merőben.

ÉVA

1805 Heléne, nézz ki, itten áll-e még?

Hogyan ment volna olyan könnyen el.

Csak egyszer halljam még meg szózatát.

ÁDÁM

(*Luciferhez.*)

Tekints körül, nem áll-e ablakánál,

Nem küldne-é egy pillantást utánam?

1810 Csak egyszer lássam még sugár alakját –

Izóra! óh, ne bánd, hogy itt vagyok még.

ÉVA

Mindkettőnkért jobb lenne itt nem állnod.

Az elszakadt szív könnyen összeforr,

S megint csak fáj, ha újra elszakasztjuk. –

ÁDÁM

1815 Nem félsz-e így a csendes éjbe nézni,

Mely, mint nagy szív, szerelemtől dobog.

Szeretni hol csak nekünk nem szabad?

Nem félsz-e, hogy varázsa elragad? – –

ÉVA

Él bennem is mindez, mint tünde álom,

1820 Mely tán az égből kísért e világra;
A lég hullámin szép dal áradoz,
Mosolygni látok nemtők ezreit
Testvéri csókkal minden lomb mögül,
De hozzánk többé, Tankréd, nem beszélnek. –

ÁDÁM

1825 S miért, miért! e rossz fal gátol-é? –
Ki annyi sarcot vívtam a pogánytól,
Nem bírom-é áthágni ezt a sáncot? –

LUCIFER

Nem ám, mert védi a kor szelleme,
Erősebb, mint te.

ÁDÁM

Hah, ki mondja azt!

(A háttérben egy mághya világa gyúl ki.)

AZ ERETNEKEK

(Karbantávozlás.)

1830 21. Mentsd meg az én lelkemet a fegyvertől és
az én egyetlen egyemet az ebnek kezéből.
22. Szabadíts meg engemet az oroszlánnak
szájából és az unicornisoknak szarvaik ellen
hallgass meg engemet.
1835 23. Hirdetem a te nevedet az én atyámfiainak;
a gyülekezetnek közepette dicsérlek tégedet.

ÉVA

Irgalmazz, Isten, bűnös lelkeiknek! –

ÁDÁM

(Viszaborzodva.)

Mi rettentő dal.

LUCIFER

Nászénektek az.

ÁDÁM

Mindegy, legyen, én meg nem rettenek.

1840 Dacolni érted mindennel fogok.

A BARÁTOK

(Karbantávolról.)

26. – – öltöztessenek fel gyalázatossággal és szidalommal, kik felfuvalkodnak ellenem.

27. Vigadjanak és örüljenek, kik akarják az én igazságomat; és mondják azt mindenkor: Magasztaltassék az Úr, ki akar békességet az ő szolgájának.

1845

(A fentebbi karének kezdetével Ádám, ki a zárdai ajtajához lépett volt, ismét megállt, a tornyon egy kúvik kiált, a légből boszorkányok szállnak, s az ajtó előtt egy csontváz kél a földből, s fenyegetve áll Ádám előtt.)

ÉVA

(Az ablakot becsapva.)

Isten segíts!

A CSONTVÁZ

El e szentelt küszöbről.

ÁDÁM

Ki vagy te, rém!

A CSONTVÁZ

Én az vagyok, ki ott lesz

Minden csókodban, minden ölelésben. –

BOSZORKÁNYOK

(Kacagva.)

Édes vetés, fanyar gyümölcs,

1850

Galambfival kigyókat költ.

Izóra, hívunk!

ÁDÁM

Millyen alakok!

Ti változatok-é el, vagy magam?

Ismertelek, midőn mosolygatok.
Mi itt valóság és mi itten álom?
1855 Varázsotokra ellankad karom. –

LUCIFER

Véletlenül mi kedves társaságba
Juték. Mi régtől várom e szerencsét,
Ez illedelmes szép boszorkahad,
Mely a meztelen nimfát mindazáltal
1860 Orcátlanságban messze túlhaladja,
Ez a vén bajtárs, a rémes halál,
Mely torzképezve a rideg erényt,
Megútáltatja azt a föld fiával.
Mind üdvözöllek. Kár, hogy rá nem érek
1865 Közöttetek az éjet elfecsegni. –

(A jelenések eltűnnek.)

Tankréd, fel, Tankréd! kedvesed becsapta
Az ablakot; mit állunk itt az éjben?
A szél hideg, köszvény leszen jutalmad.
Heléne meg mindjárt jó, s mit teszek?
1870 Szerelmeskedni nem fog tán az ördög,
Nevetségessé lenne mindörökre,
S akkor hatalmát elvinné maga. –
Csodálatos, az ember hő kebellet
Eseng epedve szerelem után,
1875 S csak kint arat. Az ördög jégkebellet
Alig bír tőle szabadulni jókor.

ÁDÁM

Vezess, vezess új létre, Lucifer!
Csatára szálltam szent eszmék után,
S találtam átkot hitvány felfogásban,
1880 Isten dicsére embert áldozának,
S az ember korcs volt, eszmémet betöltni.
Nemesbbé vágytam tenni élveink,
S bűn bélyegét süték az élvezetre,
Lovagerényt állíték, s ez döfött

- 1885 Szivembe tört. El innét, új világba,
Eléggé megmutattam, hogy mit érek,
Ki vívni tudtam és lemondni tudtam,
Szégyen ne'kül elhagyhatom helyem. –
Ne lelkesítsen többé semmi is,
1890 Mozogjon a világ, amint akar,
Kerekeit többé nem igazítom,
Egykedvűen nézvén botlásait.
Kifáradtam – pihenni akarok. –

LUCIFER

- Pihenj tehát. De én alig hiszem,
1895 Hogy szellemed, e nyugtalan erő,
1896 Pihenni hagyjon. Ádám, jój utánam.

NYOLCADIK SZÍN

(Prágában. A császári palota kertje. Jobbra lugos, balra csillagász-torony, előtte tágas erkély Kepler íróasztalával, székekkel, csillagász-eszközökkel. Lucifer mint Kepler famulusa az erkélyen. A kertben udvaroncok s bölgyek csoportokban sétálnak, közöttük Éva is mint Borbála, Kepler neje. – Rudolf császár Ádámmal mint Keplerrel beszélde mélyedve áll. A háttérben egy eretnek máglyája ég. Estve, később éj. Két udvaronc az előtérben elmenve.)

ELSŐ UDVARONC

Ki az megint, ki ottan fűtözik,
Eretnek vagy boszorkány?

MÁSODIK UDVARONC

Nem tudom.

1900 Nincs már divatban, hogy még érdekeljen,
Csak söpredék gyűl a máglyák köré.
S nem őrzöng az sem már öröm miatt,
Csak hallgatag néz és morog magában.

ELSŐ UDVARONC

1905 Az én időmben ünnep volt az illyes,
Ott volt az udvar, a nemes világ.
Ah, így fajulnak el a jó idők. –
(Elhaladnak.)

LUCIFER

1910 Ily hűvös estve a tűz jólesik,
Bizon-bizon már jó régen melenget.
De félek, hogy kialszik nemsokára.
Nem férfias határozattól eloltva,
Nem új nézetnek engedvén helyet,
De e közömbös korban nem leend,
Ki új hasábot vetne a parázusra,

S én fázhatom. – Minden nagy gondolatnak,
Hiába, ily kicsínyes a bukása. – –

(El a toronyba.)

(Rudolf és Ádám az előtérre lépve.)

RUDOLF

1915 Állítsd fel, Kepler, horoszkópomat,
Rosz álmam volt az éjjel, rettegek,
Mi konjunktúrákban van csillagom.
Baljóslatú jel tűnt fel udvarában
Már múltkor is, ott a kigyó fejénél.

ÁDÁM

1920 Meglesz, uram, amint parancsolod.

RUDOLF

Ha majd e klimaktérikus napok
Elmúltak, a nagy műt is újrakezdjük,
Mely a minap sikertelen maradt.
Átnéztem újra Hermes Trismegistust,
1925 Synesiust, Albertust, Paracelsust,
Salamon kulcsát és más műveket,
Míg rátaláltam az ejtett hibára.
Amint izzasztók a vénhedt királyt,
Feltűnt a holló s a veres oroszlány,
1930 Utánuk a kettes merkur kifejlett
A két planéta egyesült hatásán,
S leszállt az ércek bölcsseletsava.
De elhibáztuk a nedves tüzet,
Száraz vizet, s azért nem létesült
1935 A szent menyegző, a dicső eredmény,
Mely ifjúságot önt az agg érébe,
Nemességet visz át a szürke ércbe.

ÁDÁM

Értem, felséges úr.

RUDOLF

Egy szóra még.

1940 Rossz hír kering az udvarban felőled,
Hogy új tanoknak híveül szegődtél,
Rostálod a szentegyház téteit;
Sőt most, midőn anyád mint rút boszorkány
Legsúlyosb vád alatt börtönben ül,
Méltó gyanúba jössz te is, midőn
1945 Olyan nyakasan s ernyedetlenül
Igyekszel őt kiszabadítani.

ÁDÁM

Felséges úr! hiszen fia vagyok.

RUDOLF

A szentegyház, fiam, igazb anyád.
Hagyd a világot, jól van az, miként van,
1950 Ne kívánd kontárul javítani. –
Nem halmozalak-é kegyekkel el,
Atyád, tudod jól, korcsmáros vala
S nemességed kétség fölül helyeztem,
Pedig bizony elég bajomba telt.
1955 Fölemelélek trónomhoz, s csak így
Jutál Müller Borbála szép kezéhez.
Azért, ismétlem, légy, fiam, vigyázó.

(El)

*(Ádám gondolatokba merülve erkélyének lépcsőinél megáll.
Két udvaronc az előtérbe érve.)*

HARMADIK UDVARONC

Nézd, mint mereng ismét a csillagász.

NEGYEDIK UDVARONC

A féltés bántja szüntelen szegényt,
1960 Hiába, nem tud új körébe szokni,
Kíri belőle mindig a paraszt.

HARMADIK UDVARONC

Nem fogja fel, hogy az igaz lovag,
Bár istenség gyanánt imádja a nőt,
Vérét odadni volna érte kész,

1965 Ha rágalom érintené erényét; –
Ő hódolásban mellékcélt gyanít.

ÉVA

*(Más csoporttal a két udvaronchoz csatlakozik, s nevetve
legyezőjével a második udvaronc vállára ver.)*

Ah, menj, lovag – az istenért, kegyelmezz,
Tréfaidon halálra kell nevetnem. –
Nézd, itt e két úr mily szörnyű komoly. –
1970 Talán megszállott már titeket is
Az újításnak átkos szelleme?
Úgy el szememből! Nem szenvedhetem
E fajt, mely oly epés, bús felfogással
Megírigyelte ezt a csillogó
1975 Nyugodt világot tőlünk s újat eszmél.

HARMADIK UDVARONC

Minket nem illet e vád, drága hölgy,
Ki vágyna ilyen körben változásra.

ELSŐ UDVARONC

De, hogyha nem csalódom, ottan áll
Egy férfi, arcán e sötét jelek.

ÉVA

1980 Férjem szegény? – az istenért, urak,
Kiméljétek meg őt az ily gyanútól
Előttem, kit hozzá szent kötelék
Csatol. – Hisz ő beteg – nagyon beteg.

MÁSODIK UDVARONC

Betegje tán e sugárzó szemeknek?

HARMADIK UDVARONC

1985 Valóban, amit senki nem merészel,
Ő sértne-é meg féltékeny gyanúval? –
Óh, bár lehetne lovagod gyanánt
Szemébe kesztyűt dobnom a merésznek.
(Ezalatt Ádámhoz érnek.)

- 1990 Ah, mester! épp jó, hogy találkozunk,
Jószágaimra kívánnék utazni,
Időjóslást szeretnék!
- ELSŐ UDVARONC
- Én pedig
Fiamnak vágnám csillagát kitudni.
Éjfél után, múlt éjjel jött világra.
- ÁDÁM
Reggel mindkettő készen vár, urak.
- 1995 NEGYEDIK UDVARONC
A társaság oszol, menjünk mi is.
- HARMADIK UDVARONC
Lépcsője itt van – jó éjt, asszonyom.
(*Súgva.*)
Egy óra múlva.
- ÉVA
(*Súgva.*)
Jobbra, a lugosban.
(*Fent.*)
Jó éjt, urak. – Jőj, kedves Jánosom.
(*Mind elmennek. Ádám és Éva az erkélyre. Ádám
zöldígyesébe dől. Éva előtte áll. Mindinkább besötétedik.*)
- ÉVA
János, nekem szükségem volna pénzre.
- 2000 ÁDÁM
Egy fillérem sincs, mind elhordtad immár.
- ÉVA
Örök szükségem tűrjek-e tehát?
Az udvarhölgyek pávaként ragyognak,
Szintúgy szégyellek köztük megjelenni.
Valóban, hogyha egy-egy udvaronc
- 2005 Felém hajolva, mosolyogva mond,

Hogy a királyné köztük én vagyok,
Szégyenkezem miattad, aki a
Királynét így állítod udvarába.

ÁDÁM

2010 Nem fáradok-e éjet és napot,
Elárulom tudásomat miattad,
Megfertőzőm, midőn haszontalan
Időjósást, horoszkópot csinállok,
Eltitkolom, mit lelkem felfogott,
És hirdetem, mit jól tudok, hamis.
2015 Pirulnom kell, mert rosszabbá levék,
Mint a szibillák, kik hívének abban,
Amit jóstak, míg én nem hiszek.
De megteszem, hogy leljem kedvedet.
Hová teszem, mit bündijul kapok?
2020 Hisz nékem nem kell semmi a világon,
Csak az éj és tündöklő csillaga,
Csak a szférák titkos harmóniája
Tied a többi. – Ámde ládd, ha a
Császár pénztára többnyire üres
2025 Sok kérelemre rendetlen fizetnek.
Tied lesz most is, mit reggel kapok,
S te hálátlan vagy, ládd, ez fáj nekem.

ÉVA

(*Sírva.*)

Szememre hányod, hogy mit áldozasz,
S nem áldozék-e én is eleget,
2030 Miattad? én, nemes háznak leánya,
Midőn kétséges rangodhoz csatoltam
Jövőmet, és nem általam jutál-e
Jobb társaságba? Hálátlan, tagadd el. –

ÁDÁM

2035 Kétséges rang-e hát szellem, tudás?
Homályos származás-e a sugár,
Amelly az égből homlokomra szállt?

Hol van nemesség, más ezen kívül?
 Amit ti úgy neveztek, porlatag
 Hanyatló báb, mit lelke elhagyott,
 2040 De az enyém örökifjú, erős. –
 Óh, nő, ha te meg bírnál érteni,
 Ha volna lelked oly rokon velem,
 Minőnek első csókodnál hívém,
 Te büszke lennél bennem, s nem keresnéd
 2045 Kívül a boldogságot körömmön,
 Nem hordanál mindent, mi benned édes,
 Világ elé s mindent, mi keserű,
 Nem tartanál fel házi tűzhelyednek. –
 Óh, nő, mi végtelen szerettelek.
 2050 Szeretlek most is, ah, de keserűen
 Fuláncos a méz, mely szívembe szállt.
 Fáj látnom, mily nemessé lenne szűd,
 Ha nő lehetnél; a sors semmivé tett,
 Mely a nőt báb-istenként tartja még,
 2055 Mint istenül tartotta a lovagkor,
 De akkor hittek benne, nagy idő volt,
 Most senki sem hisz, törpe az idő,
 S a báb-istenség csak vétket takar. –
 Elváltnék tőled, szívemet kitépném,
 2060 Ha fájna is, tán nyúgodtabb lehetnék,
 S te is nélkülem boldogabb lehetnél;
 De ott van újra a már meglevő rend:
 Az a tekintély – egyházunk szava;
 S együtt kell túrnunk, míg a sír felold.
(Fejét kezébe hajtja, Éva meghatva simogatja.)
 ÉVA
 2065 No, Jánosom, oly gyászosan ne vedd,
 Ha mondok is egyet-mást néha-néha,
 Nem akaralak bűba ejteni.
 De ládd, az udvar oly csodálatos,
 És hölgyei oly büszkék, gúnyosak,
 2070 Mit kezdjek én dacolni ellenök?

Nincs már közöttünk, ügyebár, harag,
Jó éjt – reggelre ne feledd a pénzt.
(*Lemegy a lépcsőn a kertbe.*)

ÁDÁM

2075 Minő csodás kevercse rossz s nemesnek
A nő, méregből s mézből összeszűrve.
Mégis miért vonz? mert a jó sajátja,
Míg bűne a koré, mely szülte őt.
Hej, famulus!
(*Lucifer jó lámpával, s az asztalra teszi.*)

LUCIFER

Parancsolsz, mesterem?

ÁDÁM

Időjóslatra és nativitásra
Vagyon szükségem, készíts íziben.

LUCIFER

2080 Természetes, csillámlót, fényeset;
Ki venne pénzeért rideg valót.

ÁDÁM

De ne olyant, mely szinte képtelen.

LUCIFER

2085 Olyat nem is bírnék tán feltalálni,
Min megbotránkoznának a szülők,
Nem messiás-é minden újszülött,
Fénylő csillag, mely feltűnt a családnak,
S csak későbbben fejlík szokott pimasszá.
(*Ír:*)
(*Éva ezalatt a lugoshoz ért, a harmadik udvaronc elébe lép.*)

HARMADIK UDVARONC

Mi rég epesztesz itten, óh, kegyetlen.

ÉVA

Talán neked nagy már az áldozat

2090 Az éj hűvös szelét kiállani,
Mig én egy jó, nemes férjet csalog meg,
Az ég átkát, világ ítéletét
Vonom magamra éretted, lovag?

UDVARONC

Ah, az ég átka, a világítélet
2095 Nem hat titkába e sötét lugosnak.

ÁDÁM

(Merengve.)

Kivántam kort, mely nem küzd semmiért,
Hol a társas rend megszokott nyomát,
E megszentelt előítéletet
Nem bántja senki, hol nyugodhatom,
2100 És egykedvű mosollyal hagyhatom
Hegedni hosszú harcaim sebét. –
Megjött a kor, s mit ér, ha e kebelben
A lélek él – e kínos szent örökség,
Mit az egekből nyert a dőre ember –,
2105 Mely tenni vágyik, mely nem hágy nyugodni,
S csatára kél a renyhe élvezettel. –
Hej, famulus! hozz bort, úgy reszketek,
Fagyos világ ez, kell, hogy feltűzeljem.
E törpe korban így kell lelkesülni
2110 És elszakadni mocskoló porától. –
(Lucifer bort hoz, a szőn végéig iddógál.)
Óh, tárd ki, tárd ki, végtelen nagy ég,
Rejtélyes és szent könyvedet előttem;
Törvényidet ha már-már ellesém,
Felejtem a kort és mindent körüllem.
2115 Te örökös vagy, míg az mind mulandó,
Te felmagasztalsz, míg amaz lesújt. –

UDVARONC

Borbála, óh, ha az enyém lehetnél!
Ha Isten elszólítná férjedet,
Hogy az eget jobban fel bírja fogni,

- 2120 Miért éltében mindig fáradott.
 ÉVA
 Hallgass, lovag, úgy sajnálnám szegényt,
 Hogy könnyeim közt csók nem jutna néked.
 UDVARONC
 Te tréfát űzesz.
 ÉVA
 Sőt, valót beszélek.
- UDVARONC
 Ki érti ezt a rejtélyes kedélyt?
 2125 Borbála! hisz te így nem is szeretsz.
 Vagy mondd, ha volnék számüzött, szegény,
 Mit volnál képes tenni hívedért? –
 ÉVA
 Valóban, azt mostan nem tudhatom.
- ÁDÁM
 Óh, jó-e kor, mely e rideg közönyt
 2130 Leolvasztandja, s mely új tetterővel
 Szemébe néz az elavult lomoknak,
 Biróul lép fel, büntet és emel,
(Felkél, és tántorogna az erkély szélére lép.)
 Nem retten vissza a nagy eszközöktől,
 Nem fél a rejtett szót kimondani,
 2135 Mely majd hatalmas görgeteg gyanánt
 Haladni fog a végzetes uton,
 S lezúzza tán azt is, ki *őt* kimondta.
(A Marseillaise dallama hallik.)
 Óh, hallom, hallom a jövő dalát,
 Megleltem a szót, azt a nagy talizmánt,
 2140 Mely a vén földet ifjává teszi:

KILENCEDIK SZÍN

(A nézőhely hirtelen Párizs Grève-piacává változik. Az erkély egy guillotin emelvényévé, az íróasztal nyaktilóvá, mely mellett Lucifer mint bakó áll. Ádám mint Danton az emelvény széléről zúgó néptömegnek szónokol. – Dobszó mellett igen rongyos újonchad jelenik meg, és az állvány-nál sorakozik. Fényes nap.)

ÁDÁM

(Folytatva.)

Egyenlőség, testvériség, szabadság! –

NÉPTÖMEG

Halál reá, ki el nem ismeri!

ÁDÁM

Azt mondom én is. – Két szó menti meg

A mindenünnen megtámadt nagy eszmét,

2145 A jók számára mondjuk egyikét:

„Veszélyben a hon” és ők ébredeznek.

A másikat a bűnre mennydörögjük,

E szó: „reszkessetek!” – s megsemmisülnek. –

Felkeltek a királyok ellenünk,

2150 S eléjük dobtuk fejedelmünk fejét,

Felkeltek a papok, s villámukat

Kicsavarók kezökből, visszatéve

Trónjára az észet, e rég üldözöttet.

De a másik szózat sem hangzik el,

2155 Mit a jobbakhoz intézett honunk.

Tizenegy hadsereg küzd a határon,

S mi hő ifjúság tódul szüntelen

Az elhullott hősök helyét kitölteni.

Ki mondja, hogy vérengző őrlöt

2160 A nemzetet meg fogja tizedelni?

Ha forr az érc, a rossz salak kihull,

De a nemesb rész tisztán megmarad.
És hogyha mindjárt vérengzők vagyunk is,
Tekintsenek bár szörnyeteg gyanánt,
2165 Nem gondolok nevemmel, légyen átkos,
Csak a haza legyen nagy és szabad. –

ÚJONCOK

Fegyvert nekünk, csak fegyvert és vezért!

ÁDÁM

Helyes, helyes! Ti csak fegyvert kívántok,
Míg annyi tárgyban szenvedtek hiányt,
2170 Ruhátok foszlik, lábatok mezetlen,
Hanem szuronnyal mind kisserzitek,
Mert győzni fogtok. A nép győzhetetlen.
Most hulla vére egy tábornokunknak,
Ki katonáink élén meg hagyá
2175 Magát veretni.

NÉPTÖMEG

Óh, az áruló! –

ÁDÁM

Helyesen mondod. Nincs más kincse a
Népnek, mint a vér, melyet oly pazar
Nagylelkűséggel áldoz a hazának. –
S ki egy népnek szent kincsével parancsol,
2180 Nem bírván meghódítani a világot,
Az áruló. –

(Az újoncok közül egy tiszt kilép.)

A TISZT

Tégy engemet helyébe,
Polgár, s letörlöm a gyalázatot.

ÁDÁM

Dicséretes, barátom, önbizalmad,
De biztosítást, hogy szavadnak állsz,
2185 Előbb a harcok színhelyén szerezz.

A TISZT

A biztosíték lelkemben lakik,
Aztán imé! van nékem is fejem,
Mely többet ér tán, mint az a lehullott.

ÁDÁM

S ki a kezes, hogy elhozod, ha kérem.

A TISZT

2190 S kell-é kezes jobb, mint magam vagyok,
Ki életem nem nézem semmibe?

ÁDÁM

Az ifjuság nem úgy gondolkodik.

A TISZT

Polgár, még egyszer felszólítalak. –

ÁDÁM

Türelem még, a cél el nem marad.

A TISZT

2195 Nem bízol bennem, látom, hát tanulj
Felőlem jobban vélekedni, polgár. –
(*Főbe lövi magát.*)

ÁDÁM

Kár érte, egy ellenséges golyót
Megérdemelt. Vigyétek el, barátim. –
Viszontlátásig, győzelem után.
(*Az újonchad elléptet.*)

2200 Óh, bár oszthatnám én is sorsotok. –
De nékem harc jutott csak, nem dicsőség,
Nem ellenség, mely által esni is dísz,
De mely rejtekből orvul leskedik
Fondorlatával rám s a szent hazára. –

NÉPTÖMEG

2205 Mutasd meg ujjal, és halál reá!

ÁDÁM

Akit mutatni bírok, az meg is halt.

NÉPTÖMEG

Hát a gyanúsak? – Hisz aki gyanús,

Már bűnös is, megbélyegezte a

Népérzület, ez a nem tévedő jós. –

2210 Halál, halál az arisztokratákra! –

Jerünk, jerünk a börtönüregекbe,

Tegyünk törvényt, a nép törvénye szent.

(A néptömeg indul a börtönökbe.)

ÁDÁM

Nem ott van a vész, a retesz erős,

A bűzhödt lég, mely elmét, izmot öl,

2215 Szövetségesek úgyis, hagyjuk őket.

Az árulás emelt fővel kacag,

S tört és élesít a Konvent padjain.

NÉPTÖMEG

Fel a Konventre hát, nincs még eléggé

Átválogatva. – A Konventre később,

2220 Gyakorlatúl előbb a börtönökbe. –

Addig szedd össze minden áruló

Nevét, Danton.

(A néptömeg fenyegetve el. Ezalatt néhány sans-culotte egy ifjú márkít és Évát mint ennek testvérét burcolja az állvány elé.)

EGY SANS-CULOTTE

Imé, itten hozunk

Ismét két ifju arisztokratát,

E büszke arc, finom fehér ruha

2225 Világosan mutatja bűnöket!

ÁDÁM

Milyen nemes pár. Jöjtek fel, ifjak.

A SANS-CULOTTE

Mi meg jerünk bajtársaink után,

Hol munka vár ránk, s vész az árulókra.

(A sans-culotte-ok elmennek a többi néppel, az ifjak az állványra lépnek. Az állvány körül csak néhány ór marad.)

ÁDÁM

2230 Nem értem, mily rokonszenv vonz felétek,
De önvészelyemmel megmentelek.

A MÁRKI

Nem, Danton, hogyha bűnösök vagyunk,

Elárulod a hont, ha el nem ítélsz;

Ha nem vagyunk, nem kell hiú kegyelmed.

ÁDÁM

Ki vagy te, hogy Dantonnal így beszélsz? –

A MÁRKI

2235 Márki vagyok. –

ÁDÁM

Megállj – vagy nem tudod,
Hogy „polgáron” kívül nincs cím egyéb?

A MÁRKI

Nem hallottam, hogy eltörlé királyom

A címeket.

ÁDÁM

2240 Szerencsétlen, ne folytasd,
E guillotíne is szinte hallgatózik. –
Lépj sergeinkbe, s pályád nyitva áll.

A MÁRKI

Nincs engedélyem, polgár, a királytól,

Hogy idegen seregbe léphetek.

ÁDÁM

Úgy meg fogsz halni.

A MÁRKI

Egyel több leend
Családomból, ki meghalt a királyért.

ÁDÁM

2245 Miért rohansz ily vakmerőn halálba?

A MÁRKI

S azt véled-é, hogy e nemes előjog
Csak titeket illet, népemberek? –

ÁDÁM

2250 Dacolsz velem, jó, hát én is fogok.
Ki lesz erősb? megmentlek ellenedre,
S e jellemért egy higgadtabb jövő,
Melyben kihamvadt a pártszenvédély,
Hálát fog adni nékem. – Nemzetőrök!
Lakomra véle. Tí felelték érte.
(*Néhány fegyveres nemzetőr a márkát elkíséri.*)

ÉVA

Bátyám, erős légy!

A MÁRKI

Húgom! óvjon Isten. –

(*El.*)

ÉVA

2255 Itt is van egy fő, nem rosszabb Rolandnál.

ÁDÁM

Ne ily kemény szót e gyöngéd ajakról.

ÉVA

A vérpadon gyöngédebb szó nem illik.

ÁDÁM

2260 Az én világom e szörnyű emelvény.
Midőn ráléptél, véled egy darab
Menyország szállt le, s szentélyébe zár.

ÉVA

Az áldozatra szentelt állatot
Sem gúnyolák útjában a papok.

ÁDÁM

Az áldozat, hidd el, magam vagyok.
S ha írigyelve nézik is hatalmam,
2265 Örömtelen, megvetve életet
Meg a halált, nézem királyi székem,
Melyről mellőlem hullnak el naponkint,
S várom, mikor jó már reám a sor. –
E vér közt úgy gyötör az egyedüllét,
2270 A sejtelem, mi jó lehet szeretni. –
Óh, nő, csak egy napig tanítanál
Ez égi tudományra – második nap
Nyugodtan hajtnám bárd alá fejem. –

ÉVA

S e rémvilágban még szeretni vágysz,
2275 Nem rettent-é a lelkiösmeret? –

ÁDÁM

A lelkiösmeret a közvilág
Előjoga; kit a végzés vezet,
Az rá nem ér körültekinteni. –
Hol hallád a viharról, hogy megállt,
2280 Ha gyöngé rózsá hajlong útain? –
S aztán ki lenne vakmerő eléggé,
Itélni a közélet emberéről?
Ki látja a szálát, mely színpadán
Egy Catilínát, egy Brutust vezet?
2285 Vagy azt hiszik, kiről a hír beszél,
Meggzúnt egyúttal ember lenni, és
Oly földfeletti lényé változott,
Kit a lenézett apró száz viszony,
Mindennapos gond mitsem érdekel. –
2290 Óh, jaj, ne hidd – a trónon is ver a szív,
S Caesárnak, hogyha volt szerelmese,

Ez őt talán csupán úgy ismeré,
 Mint jó fiút, s nem volt sejtelve sem,
 Hogy retteg tőle s megrendül a föld. –
 2295 S ha így van ez, mondd, mondd, mért nem szeretnél?
 Nem nő vagy-é, s én nemde férfiú?
 Mondják, hogy a szív gyűlöl vagy szeret,
 Amint magával hozza e világra:
 Én érzem, e szív hogy rokon tiédde,
 2300 S te ezt a szót, hölgy, meg nem értenéd? –
 ÉVA
 S ha meg? Mi haszna. Más Isten vezet,
 Mint akit én szivemben hordozok.
 Nem érthetjük meg így egymást soha. –
 ÁDÁM
 Hagyd el tehát avult eszményidet,
 2305 Mit áldozol száműzött isteneknek?
 A nőt ugysis oly oltár illeti
 Csupán, mely mindig ifju – és ez a szív.
 ÉVA
 Az elhagyott oltárnak is lehet
 Mártírja. Óh, Danton, magasztosabb
 2310 Kegyelettel megóvni a romot,
 Mint üdvözölni a felkelt hatalmat;
 S e hívatas nőt legjobban megillet.
 ÁDÁM
 Nem látott ember még érzelgeni,
 S ha látna most, ellenség, jóbarát,
 2315 Hogy az, kit a sors korbácsolt tova,
 Vihar gyanánt tisztítani a világot,
 Mostan megáll a vérpadon, szeretni
 Egy kisleánynál, és köny ég szemében:
 Megjósolná, hogy Danton elbukik,
 2320 Kacagna, és nem félne senki többé. –
 S mégis könyörgők egy reménysugárt. –

ÉVA

Ha síron túl kibékélt szellemed

Levetkezi a kor véres porát,

Talán –

ÁDÁM

Ne mondd, ne mondd, leány, tovább,

2325 Én azt a túlvilágot nem hiszem,

Reménytelen csatázok végzetemmel. –

*(A néptömeg véres fegyverekkel, lándzsákon néhány véres főt
burcolva, vadul visszatér. Nehánya az állványra bat.)*

NÉPTÖMEG

Igazságot tevénk. – Mi büszke faj volt.

EGY SANS-CULOTTE

(Gyűrűt adva Dantonnak.)

Imé, e gyűrű a hon zsámolyára.

2330 Kezembe nyomta az egyik cudar,

Midőn nyakának tartám késemet.

Azt tartja e faj, hogy rablók vagyunk. –

Hát még te élsz? – kövesd testvéridet. –

(Évát leszúrja, ki az állvány hátrészén lebukik.)

ÁDÁM

(Szemét elfödve.)

Jaj, vége hát. – Óh, sors, ki bír veled?

NÉPTÖMEG

Most a Konventbe. Polgártárs, vezess. –

2335 Kiszdedted-é az árulók nevét? –

*(A nép letakarodik az állványról. Éva mint rongyos, fel-
gerjedt pórné kibontakozik a sokaságból, és egyik kezében
tőrrel, másikban egy véres fejjel Dantonhoz rohan.)*

ÉVA

Danton! tekints ez összeesküvőre,

Téged kívánt megölni, én ölém meg.

ÁDÁM

Ha e helyet jobban megállta volna,
Roszul tevél; ha nem, tetted helyes. –

ÉVA

2340 Tettem helyes, s jutalmamat kívánom:
Tölts vélem egy éjet, nagy férfiú.

ÁDÁM

Miő rokonszenv kelhet ily kebelben?
Mi gyöngéd érzés a nőigrisé?

ÉVA

2345 Valóban, polgár, úgy látszik, te is
Kékvér arisztokrataul szegődtél,
Vagy hagymázban szólsz ily regényesen. –
Te férfi vagy, én ifju s nő vagyok,
Bámúlatom hozzád vezet, nagy ember.

ÁDÁM

(Félre.)

2350 Végigborzongat; elfordul szemem.
Nem bírom e szörnyű káprázatot.
Miő csodás hasonlat! – Aki az
Angyalt ismérte, s látta azután,
Hogy elbukott, az látott tán hasonlót.
Azon vonások, termet és beszéd,
2355 Minden, csak egy kicsinyke semmiség,
Amit leírni sem lehet, hiányzik,
S minő egészen más lön az egész! –
Azt nem bírhattam, védte glóriája,
Ettől pokolnak gőze undorít el. –

ÉVA

2360 Mit is beszélsz magadban?

ÁDÁM

Számolom,
Asszony, hogy nincsen annyi éjszakám,

Ahány áruló van még a hazában.

NÉPTÖMEG

Fel a Konventre, csak nevezd meg őket.

(Ezalatt Robespierre, Saint-Just s más konvent-tagok új néptömeggel jönnek, s egy rögtönzött emelvényre állnak.)

SAINT-JUST

Hogyan nevezné, ő főcinkosuk. –

(A nép zúg.)

ÁDÁM

2365 Vádolni mersz, Saint-Just, nem ismered,
Minő erős vagyok? –

SAINT-JUST

Voltál előbb,

A népben. Ámde a nép bölcs, megismert,
S a Konvent végzését megszentesíti.

ÁDÁM

2370 Nem ismerek birót magam felett
Mást, mint a nép, s a nép, tudom, barátom.
(Ismét zúgás a nép között.)

SAINT-JUST

Barátod az, ki a hon ellene.

A felséges nép majd ítél fölötted,

Előtte vádollak, honáruló:

2375 Csempészetért az állami javakban,
Rokonszenvért az arisztokratákkal,
Vágyódásért a zsarnok úralomra.

ÁDÁM

Saint-Just, vigyázz, lemennydörög szavam.

Vádad hamis. –

ROBESPIERRE

Ne hagyjátok beszélni,

Tudjátok, nyelve síma, mint kigyó.

2380 Fogjátok el, szabadságunk nevében. –
 NÉPTÖMEG
 Ne halljuk őt, ne halljuk, vesszen el.
(Körülvesszik s elfogják.)

ÁDÁM
 Ne halljatok hát, ámde én se halljam
 A hitvány vádat. Nem győzzük meg egymást
 Beszéddel. Sőt tettel sem győztetek le.

2385 Robespierre, megelőztél csupán,
 Ez az egész, ne kérkedjél vele.
 Magam teszem le a fegyvert – elég volt. –
 De ím, ezennel felszólítalak,
 Hogy három hó alatt kövess ez úton. –

2390 Bakó, ügyes légy – órást vesztesz el.
(Fejét a nyaktiló alá hajtja.)

TIZEDIK SZÍN

(Az egész hirtelen olyanná változik vissza, mint a nyolcadik színben volt. Adám ismét mint Kepler, íróasztalára hajtott fővel látszik, Lucifer mint famulus mellette áll s vállára üt. A reg szürkül.)

LUCIFER

Ezúttal a nyakazás elmarad. –

ÁDÁM

(Felemelkedve.)

Óh, hol vagyok, hol vannak álmaim?

LUCIFER

Elszálltak a mámorral, mesterem.

ÁDÁM

2395 E hitvány korban, megvénült kebelnek
Csak a mámor teremte hát nagyot?
Mi nagyszerű kép tárult fel szememnek!
Vak, aki Isten szikráját nem érti,
Ha vérrel és sárral volt is befelve.
2400 Mi óriás volt bűne és erénye,
És mind a kettő mily bámúlatos.
Mert az erő nyomá rá bélyegét. –
Óh, mért ébredtem? hogy körültekintve,
Jobban megértsem e kor törpeségét,
Mosolygó arc alá rejtett bűnével,
2405 S a megszokás hazug erényivel. –

LUCIFER

Ismérem én az ily lehangolást,
Mely a mámornak reggelén köszön be.

ÉVA

(A lugosból kilépve.)

El tőlem, el – nem csalt tehát gyanúm,

2410 Fel mersz szólítani férjem gyilkosául.
Ily ocsmány tette képesnek hiszed,
Kit szíved ideáljaul hazudsz.

AZ UDVARONC

Az istenért, nyugodtan, kedvesem,
Ha észrevesznek, még botrányt okozsz.

ÁDÁM

2415 S az a két nő is álom volt-e csak?
De mit beszélek, egy nő, két alakban,
Változva sorsom zajgó végzetével,
Mint a hab, mely most fénylik, most sötét.

ÉVA

Ah, úgy, a botrány nálad fődolog,
Mit érdekelne a bűn, rejtekében,
2420 Te megrovást nem szenvedő lovag! –
Óh, jaj, ti addig gúnyoljátok a nőt,
Míg szűz erénye ősi hagyományát
Előítéleteként ledobja, s akkor
Kicsínyelő mosollyal nézitek
2425 Önbűnötöknek aljas eszközéül. –
El tőlem, el, ne lássalak ezentúl.

AZ UDVARONC

Ez ismét túlzás. Gúnytárgyul leszünk
Ily ünnepélyes színben nézve e
Hétköznapios ügyet. – Mi látjuk egymást
2430 Ezentúl is, mosolygva és enyelgve,
S arról, mi történt, szót sem ejtve többé.
Jó reggelt, asszonyom. –
(El.)

ÉVA

A nyomorult! –
Im, itt vagyok, bűnömmel s könnyeimmel.
(El.)

ÁDÁM

Tehát csak álom volt, és vége van.
2435 De nem mindennek. Az eszmék erősbek
A rossz anyagnál. Ezt ledöntheti
Erőszak, az örökre élni fog.
S fejlődni látom szent eszméimet,
Tisztulva mindig, méltóságosan,
2440 Míg, lassan bár, betöltik a világot.

LUCIFER

A nap halad, mester, vár a tanóra,
Az ifjuság már nyugtalan gyülekszik,
Bölcsességedből elleshetni egy szót.
(A csillagász-toronyra alkalmazott csengetőn csenget.)

ÁDÁM

Ne gúnyolj, óh, ne gúnyolj a tudással,
2445 Pirulnom kell, ha dicsérnek ezért.

LUCIFER

Nem oktatsz-é oly sok jeles fiút?

ÁDÁM

Nem oktatom, csak idomítom őket,
Szavak szerint, miket nem értenek,
De értelmök sincs, ezt vagy azt csinálni.
2450 Az oktalan bámúl, és azt hiszi,
E szép szavakkal szellemet idézünk,
Pedig fogás csak az egész, takarni
A szemfényvesztés mesterségeit.
(Egy tanítvány gyors léptekkel jó s az erkélyre megy.)

TANÍTVÁNY

Kegyes voltál magadhoz hívni, mester,
2455 Igérvén, hogy tudvágyamat betöltöd,
S mélyebben engedsz a dolgokba nézmem,
Mint másra célszerűnek tartod azt.

ÁDÁM

Igaz, igaz, szorgalmad oly kitűnő,
Hogy ez előnyre méltán tart jogot.

TANÍTVÁNY

2460 Im, itt vagyok, lelkem vágytól remeg,
Belátni a természet műhelyébe.
Felfogni mindent és élvezni jobban,
Uralkodván felsőbbbség érzetével
Anyag- s szellemvilágban egyaránt.

ÁDÁM

2465 Sokat kívánsz. Paránya a világnak,
Hogy lássad át a nagyszerű egészet? –
Uralmat kérsz, élvét kérsz és tudást.
Ha súlyától nem dűlne össze kebled,
S mindezt elérnéd, Istenné leendnél. –
2470 Kevesbet óhajts, s tán elérheted.

TANÍTVÁNY

Bármely titkát fejtsd hát meg a tudásnak,
Nagy férfiú, én csak nyerek vele,
Mert érzem, semmit fel nem fogok.

ÁDÁM

Jól van tehát, látom, te érdemes vagy,
2475 S a legrejtettebb szentélyig beviszlek,
Lásd a valót, mint én látom magam.
De nem les-é avatlan hallgató, mert
Az az igazság rettentő, halálos,
Ha nép közé megy a mai világban.
2480 Majd jó idő, óh, bár itt lenne már,
Midőn utcákon fogják azt beszélni,
De akkor a nép sem lesz kiskorú. –
Most adj kezet, hogy el nem árulod,
Amit megértesz. – Így – halljad tehát. –

TANÍTVÁNY

2485 Mint reszketek vágytól és félelemtől –

ÁDÁM

Mit is mondtál előbb, fiam, nekem?

TANÍTVÁNY

Hogy lényegében semmit nem fogok fel.

ÁDÁM

(Vigyázattal.)

No, látod, én sem – s hidd el, senki más.

A bölcsélet csupán költészete

2490 Azoknak, mikről még nincsen fogalmunk. –

S egyéb tanok közt ez legjámborabb még.

Mert csak magában múltat csendesen,

Agyrémekkel hímzett világa közt.

De számtalan egyéb oly társa van,

2495 Mely fontos arccal rajzol a porondban,

Egyik vonalt örvénynek mondogatja,

Szentélynek a kört, hogy már-már kacagsz

A vígjátékon, amidőn belátod,

Mi rettentő komoly csiny az egész.

2500 Mert míg szorult kebellet és remegve

Kerüli minden a porrajzokat,

Itt-ott kelepce áll, s a vakmerőt,

Ki általlépi, véresen megejti.

Ily dőreség áll, látod, szüntelen

2505 Utunkba, szentséges kegyeletül

Védő a már megalakult hatalmat. –

TANÍTVÁNY

Ah, értlek, értlek, s így lesz-é örökre?

ÁDÁM

Egykor nevetni fognak az egészen.

Az államférfit, kit nagynak neveztünk,

2510 Az ortodoxot, akit bámulánk –

Komédiásnak nézi az utókor,

Ha a valódi nagyság lép helyébe,

Az egyszerű és a természetes,

2515 Mely ott ugrat csupán, ahol gödör van,
Ottan hagy utat, ahol nyílt a tér.
S a tant, mely most őrütséghez vezet
Szövevényes voltával, akkoron
Bár nem tanulja senki, minden érti.

TANÍTVÁNY

2520 Ez a nyelv hát az a megérthető,
Melyen beszéltek az apostolok. –
De hogyha minden más merő lom is,
Ne vedd el a művészetben hitem.
S azt bétanulni mégiscsak szabály kell.

ÁDÁM

2525 A művészetnek is legfőbb tökélye,
Ha úgy elbú, hogy észre nem veszik.

TANÍTVÁNY

Hát a rideg valónál álljak-é meg?
Eszményesítés ad művünkbe lelket.

ÁDÁM

2530 Igaz, igaz, az önt rá szellemet,
A természettel, mely egyenjogúvá
Teszi s teremtett lénné érleli,
Mi anélkül csupán halott csinálmány.
Attól ne tarts, hogy míg eszményesítsz,
Kifogsz az élő nagy természetén.
De a szabályt, a mintát hagyd pihenni.
2535 Kiben erő van és Isten lakik,
Az szónokolni fog, vés vagy dalol,
Ha lelke fáj, szívrázóan zokog,
Mosolyg, ha a kéj mámorát alussza.
S bár új utat tör, bizton célra ér. –
2540 Művéből fog készíteni új szabályt,
Nyügűl talán, de szárnyakul soha
Egy törpe fajnak az absztrakció. –

TANÍTVÁNY

Óh, mit tegyek hát, mester, mondd nekem.

Ki annyi éjt szenteltem a tudásnak,

2545 Csak a butával lettem-é egyenlő,
És mind e munka elveszett hiába? –

ÁDÁM

El nem veszett, mert épp ez ád jogot,

Most már megvetni minden csábjait.

Ki még nem nézett a vésznek szemébe,

2550 Ha hátrál, gyáva. A próbált vitéz

Bátran mellőzi a kötekedőt,

Bátorságához nem férhet gyanú. –

Fogd hát e sárgult pergamenteket,

E fóliánsokat, miken penész ül,

2555 Dobd tűzre mind. Ezek feledtetik

Saját lábunkon a járást velünk,

És megkimélnék a gondolkodástól.

Ezek viszik múlt századok hibáit

Előítéletül az új világba.

2560 A tűzre vélők! és ki a szabadba.

Miért tanulnád mindig, hogy mi a dal,

Minő az erdő, míg az élet elfoly,

Örömtelen poros szobafalak közt.

Hosszúnak nézed-é az életet,

2565 Hogy sírodig teóriát tanulsz?

Együtt mondunk bucsút az iskolának,

Téged vezessen rózsás ifjuságod

Örömhözó napsúgár- és dalokhoz;

Engem vezess te, kétes szellemőr,

2570 Az új világba, mely fejlődni fog,

Ha egy nagy ember eszméit megérti,

S szabad szót ád a rejlő gondolatnak,

2573 Ledúlt romoknak átkozott porán. –

TIZENEGYEDIK SZÍN

(Londonban. A Tower és a Temze közt vásár. Tarka sokaság hullámzik, zajong. Ádám mint élemedett férfiú Luciferrel a Tower egyik bástyáján áll. Estve felé.)

KAR

(A zibongó sokaság morajából eggyéolvadva, s halkan zenétől kísérve.)

2575 Zúg az élet tengerárja,
Mindenik hab új világ,
Mit szánod, ha elmerül ez,
Mit félsz, az ha feljebb hág? –
Majd attól félsz, az egyént hogy
Elnyelendi a tömeg,
2580 Majd, hogy a kiváló egyes
A milljót semmíti meg.
Rettegsz a költészetért ma,
Holnap a tudás miatt,
S szűk rendszernek mértékébe
2585 Zárod a hullámokat,
S bármint küzdesz, bármint fáradsz,
Nem merítsz mást, mint vizet,
A méltóságos tenger zúg,
Zajg tovább is és nevet.
2590 Hagyd zajongni, majd az élet
Korlátozza önmagát.
Nem vesz el harcában semmi,
Mindig új s mindig a régi.
Halld csak ígéző dalát.

ÁDÁM

2595 Ez az, ez az, miért mindég epedtem,
Pályám mindeddig tömkeleg vala,

Az élet áll most teljesen előtttem,
Mi szép, mi buzdító versenydala.

LUCIFER

2600 Szép a magasból, mint a templomének,
Bármily rekedt hang, jajszó és sohaj
Dallamba olvad össze, míg fölé. –
Így hallja azt az Isten is, azért
Hiszi, hogy jól csinálta e világot.
De odalent másképpen hallanók,
2605 Hol közbeszól a szív verése is.

ÁDÁM

Te, kétkedő gúny, hát nem szebb világ ez,
Mint mindaz, amin eddig átgötyörtél?
Ledűltek a mohos korlátfalak,
Eltűntek a rémes kísértetek,
2610 Miket a múlt megszentelt glóriával
Hagy a jövőre, kínzó átokul.
Szabad versenytér nyílt meg a kebelnek,
Rabszolgákkal gulát ma nem emelnek. –

LUCIFER

Egyiptomban sem hallott volna fel
2615 Ilyen magasra a rabok nyögése,
S mi istenik enélkül művei!
Vagy Athenében nem cselekszik-é
A felséges nép méltón, nagyszerűen,
Feláldozván nagy s kedves emberét,
2620 Mivel a hon forog máskint veszélyben,
Ha ily magasról nézzük, s nem zavarnak
Nőkönnyek és egyéb hitvány fogalmak.

ÁDÁM

Hallgass, hallgass, te, örökös szofista.

LUCIFER

2625 De bárha áll is, a jaj hogy kihalt,
Helyette minden úgy el van lapulva. –

Hol a magas, mi vonz? a mély, mi rettent?
Hol életünknek édes tarkasága?
Többé nem tenger küzdő fényes árja,
Sima mocsár csak, békával tele. –

ÁDÁM

2630 Kárpótol a közjólét érzete.

LUCIFER

Ugy ítélsz, ládd, te is nagy polcodon
Az életről, mely lábadnál mozog,
Mint a múltakról a história.
Nem hallja a jajszót, rekedt beszédet;
2635 Mit feljegyez, a múltnak csak dala.

ÁDÁM

Ah, már a sátán is romantizál,
Vagy doktrinér lesz; vívmány ez s amaz.

LUCIFER

(A Towerre mutatván.)

Az nem csoda, midőn az ősidők
Kisértetén állunk, egy új világ közt.

ÁDÁM

2640 E korhadt álláspont se kell nekem,
Az új világba elszántan leszálok,
S nem félek, a költészetet, nagy eszmét
Hullámi közt, hogy újra ne találjam. –
Lehet, hogy többé nem nyilatkozik
2645 Eget megrázó ős titáni harcban,
De annál ígézőbb, áldásosabb
Világot alkotand szerény körében.

LUCIFER

Haszontalan aggódás is leendne
Azt féltened. Míg létez az anyag,
2650 Mindaddig áll az én hatalmam is,
Tagadásul, mely véle harcban áll.

S míg emberszív van, míg eszmél az agy,
S fenálló rend a vágnak gátat ír,
Szintén fog élni a szellemvilágban
2655 Tagadásul költészet és nagy eszme.
De mondd, mi alakot vegyünk magunkra,
Midőn leszállunk a zajgó tömegbe,
Mert így csak e helyen birunk megállni,
Hol múlt idők ábrándja leng körül.

ÁDÁM

2660 Akárminőt. Hisz nincsen már kiváló,
Hála a sorsnak. Hogy tudjuk, mit érez:
Le kell szállnunk a nép nagy rétegéhez.

(Mindketten lemennek a Tower belsejébe, s csakhamar munkásokul öltözve kilépnek annak kapuján, a sokadalomba vegyülvén. – Egy bábjátékos bódéja mellett áll, melyen majom ül veres kabátban, láncon.)

A BÁBJÁTÉKOS

Csak erre, erre, kedves jó urak,
Mindjárt kezdődik az előadás.
2665 Mulatságos komédia nagyon,
Szemlélni, mint szedé rá a kigyó
Az első nőt, ki már kíváncsi volt,
S mint vitte ez csávába akkor is már
A férfiút. – Láthattok fürge majmot,
2670 Mi méltósággal játssza emberét,
Láthattok medvét táncmester gyanánt.
Csak erre, erre, kedves jó urak! –
(Tolongás a bódé körül.)

LUCIFER

Ah, Ádám! itten minket emlegetnek,
Csak szép dolog, kinek olyan szerep
2675 Jutott, hogy még hat ezredév után is
Mulat felette a víg ifjuság. –

ÁDÁM

El az izetlen tréfától. – Tovább.

LUCIFER

Izetlen tréfa? nézd csak, mint mulatnak,
Kik még imént sunnyadtak a padokban,
2680 Hallgatva Népost – e piros fiúk.
S ki mondja meg, kinek van igaza,
Azoknak-é, kik az életbe lépnek
Az ébredő erő önérzetével,
Vagy aki, korhadtt aggyal már, kilép. –
2685 Vajon tetszőbb-e egy Shakespeare neked,
Mint nekik e torzképü összevissza?

ÁDÁM

A *torz* az éppen, mit nem tűrhetek.

LUCIFER

Rajtad tapadt még a görög világból.
Ládd, én fia vagy apja, hogyha tetszik
2690 – Mert szellemek közt ez nem nagy különbség –,
Az új iránynak, a romantikának,
Én éppen a torzban gyönyörködöm.
Az emberarcra egy majomvonás;
A nagyszerű után egy sárdobás;
2695 Ficamlott érzés, tisztos szőrruha;
Kéjhölgytül a szemérem szózata;
Tömjénezése hitványnak, kicsinynek;
Szerelmi élvre átka egy kiéltnek:
Feledtetik, hogy országom veszett,
2700 Mert új alakban újraéledek. –

A BÁBJÁTÉKOS

(*Ádám vállára ütve.*)

Mit foglaljátok ezt a jó helyet,
Te, jómadár, csak az mulattat ingyen,
Ki életunt, s felkötötte magát.

(*Ádám és Lucifer félreállnak. Egy kisleány ibolyát árulva jó.*)

A KISLEÁNY

2705 Kis ibolyák, első követei
A jó tavasznak. Vásároljanak!
E kis virág az árvának kenyéért,
És a szegénynek is szép éket ad. –

EGY ANYA

(Ibolyát vásárolva.)

Adj, adj nekem, holt gyermekem kezébe.

EGY LEÁNY

(Szőntén vásárolva.)

Sötét hajamnak lesz legszebbik éke.

A KISLEÁNY

2710 Kis ibolyák! – Vegyenek, uraim!
(Elhalad.)

EGY ÉKSZERÁRUS

(Bódéjában.)

Hogy e gaz mindig versenyez velünk,
S ki nem bírjuk szorítani a divatból. –
Pedig szép nyakra drága gyöngy való csak,
Melyért az is már, aki fölhozá,
2715 Kétségbecjűtől elszántsággal a
Tenger mélyének szörnyeit kísérti. –
(Két polgárlány együtt jó.)

ELSŐ POLGÁRLÁNY

Mi sok szép kelme, mennyi drága ékszer!

MÁSODIK POLGÁRLÁNY

Vásárfiát ha volna, aki venne.

ELSŐ POLGÁRLÁNY

2720 A máii férfi illyesmit csupán
Gyalázatos mellékcélokra tenne.

MÁSODIK POLGÁRLÁNY

Még úgy se, nincs többé ízlése már

Elrontá sok ledér hölgy s káviár.

ELSŐ POLGÁRLÁNY

Azért oly elbizott, hogy nem veszen fel.

MÁSODIK POLGÁRLÁNY

Vagy oly szerény, hogy többé már nem is mer.

(Elhaladnak.)

(Leveles szőnyeg alatt italt mérnek, az asztal körül dőzsölő munkások. Hátrább zene és tánc. Katonák, polgárok s mindenféle nép mulat és ácsorog.)

KORCSMÁROS

(Vendégei között.)

2725 Urak, vigan, a tegnap elveszett,
A holnapot nem érjük el soha,
Isten táplálja a madarakat,
S minden hiúság, mond a Biblia.

LUCIFER

Tetszik nekem e filozófia.

2730 Üljünk le itt e szép árnyas padon,
S nézzük, mi olcsón és mi jól mulat
Savanyu borral s rossz zenével a nép.

ELSŐ MUNKÁS

(Az asztalnál.)

A gépek, mondom, ördög művei:
Szánktól ragadják a kenyeret el.

MÁSODIK MUNKÁS

2735 Csak az ital maradjon, elfeledjük.

ELSŐ MUNKÁS

A dús meg – ördög, vérünk szíja ki.
Most jőne csak! hadd küldeném pokolba.
Több példa kéne, mint a múltkori.

HARMADIK MUNKÁS

Mit nyernél véle. Már ma függni fog.

2740 Sorsunk meg, mint előbb, csak úgy forog.

MÁSODIK MUNKÁS

Bolond beszédek, jöjön hát az a dús,
Nem véték néki, mellém ültetem,
Lássuk, ki az úr, és ki tud mulatni.

A KORCSMÁROS

(Ádámhoz.)

Uram, mivel szolgáljak?

ÁDÁM

Semmivel.

A KORCSMÁROS

2745 El hát padomról, semmiháziak.
Azt vélték tán, a pénzt csak lopom,
Vagy gyermekem s nőm koldusbotra termett.

ÁDÁM

(Fölkeve.)

Így mersz beszélni?

LUCIFER

Hagyd el a pimaszt.

ÁDÁM

2750 Jerünk tehát, mit is nézzük tovább,
Hogyan silányul állattá az ember.

LUCIFER

Ah, íme, itt van, mit régtől kerestem,
Itt vígadunk kedéllyel, fesztelen.
Ez a döbörgés és e vad kacaj,
E bacchanális tűz felgerjedése,
2755 Mely minden arcra rózsá-árt idéz,
Mint dőre képzet a nyomor fölé,
Hát nem dicső ez?

ÁDÁM

Engem undorít.

(Ezalatt a táncolókhöz értek. Két koldus civódva jó.)

ELSŐ KOLDUS

E hely sajátom, itt van engedélyem.

MÁSODIK KOLDUS

2760 Könyörülj rajtam, másként meghalok,
Már két hete, hogy nem dolgozhatom.

ELSŐ KOLDUS

Igaz koldus sem vagy hát eszerint,

Kontár sehonnai, rendőrt hívok. –

(A második koldus elsompolyog. Az első helyet foglal.)

Krisztusnak öt sebére, alamizsnát

A szenvedőnek, édes uraim! –

(Egy katona egy mesterlegény kezéből elveszi táncosnőjét.)

KATONA

2765 Paraszt, odébb! – vagy azt hiszed talán,
Hogy még te is valami vagy.

MESTERLEGÉNY

Megérzed,

Ha nem hiszed.

MÁSODIK MESTERLEGÉNY

Ne bánts. Térj ki előle:

A hatalom s dicsőség mind övé.

ELSŐ MESTERLEGÉNY

2770 No hát, lenézéssel miért tetézi,
Ha már ugys nadályként szívja vérünk?

EGY KÉJHÖLGY

(Danolva.)

Sárkányoktól is kivívták

Egykoron az aranyalmát –

Almák még most is teremnek,

A sárkányok rég kivesztek:

2775 Bamba, aki nézi, nézi,

És letépni nem merészli. –
(*Egy ifjúhoz simul.*)

LUCIFER

(*A mulatók nézésébe merülve.*)

Ez a kacérság tetszik, ládd, nekem,
Mutassa a dús, hogy mi kincse van.
Vasas ládában, mellyen a fukar
2780 Ül, úgy lehet fővény, mint színarany. –
Mi megható féltése e kamasznak!
Hogy őrzi lánya egy tekintetét,
Isméri a jelen percnak becsét,
Bár tudja jól – de hát mi gondja arra –,
2785 Hogy a jövőben másnak dől karára.

ÁDÁM

(*Egyik zenészhez.*)

Miért bánasz így a művészettel, ember!
Mondd, tetszik-é, amit húzasz, magadnak?
A ZENÉSZ
Dehogy tetszik, dehogy! Sőt végtelen kín
Ezt húzni napról napra, s nézve nézni,
2790 Miként mulatnak kurjongatva rajta.
E vad hang elhat álmaimba is.
De mit tegyek, élnem kell, s nem tudok mást.

LUCIFER

(*Még mindig a szemléletbe merülve.*)

Ah, ilyen gondos filozófiát
Ki tenne fel a röpke ifjúságról. –
2795 E lányka tudja, hogy nem az utolsó,
Melyet most élvez, a perc életében,
S amíg ölelget, új viszonyt keres
Máris szeme. – Ah, drága gyermekek;
Mi örömem telik most bennetek,
2800 Hogy oly mosolygva munkáltok nekem!
Áldásom a bűn és nyomor legyen.

MÁSODIK MESTERLEGÉNY

(Danolva.)

2805 Aki munkás hét után
 Tiszta szívvel, dal között
 Csókot és bort elkészönt,
 Kacagja az ördögöt. –

(Templomi zene néhány régakkkordja hallik, Éva mint polgárlány, imakönyvvel s bokrétával kezében anyjával jó a templomból.)

EGY ÁRUS

Csak erre, erre, drága szép kisasszony!
Olcsóbban senki nem szolgálhat önnek.

MÁSIK ÁRUS

Ne higgyen néki, rossz mértéke van,
S árúja régi. – Erre, szép kisasszony!

ÁDÁM

2810 Ah, Lucifer! ládd, ily hitvány helyen
 Tartasz le, míg az üdv, megtestesülten,
 Majd észrevétlen leng tőlem tova.

LUCIFER

Ilyesmi már éppen nem új dolog. –

ÁDÁM

A templomból jó, óh, mi szép, mi szép!

LUCIFER

2815 Láttatni volt ott, s látni is talán.

ÁDÁM

E gúny hideg, ne érintsd őt vele.
Az ájtatosság ül még ajkain.

LUCIFER

Látom, megtérsz, sőt pietista léssz.

ÁDÁM

2820 Rosz élc, mert keblem bárminő rideg,
Az nékem baj; de a leánykebelben
Kivánom az előítéletet,
E szent poézist, múlt idők zenéjét,
Érintetlen zománcát a virágnak. –

LUCIFER

2825 De mellyik hát, mutasd, az a darab menny –
Mert azt az ördögtől sem várhatod,
Ízlésedet hogy mindig felkutassa,
Elég, ha aztán birtokába juttat.

ÁDÁM

Lehet-e más, mint e hölgy? –

LUCIFER

2830 Így beszél
A zsolna is, ha férget fog magának,
Féltékenyen körülnéz, s azt hiszi,
Hogy a világon ez legjobb falat,
Míg a galamb undorral néz reá.
Az ember is üdvét csak önmaga
Találja fel – sokszor tán éppen ott,
2835 Hol másik társa poklot alkotott.

ÁDÁM

Minő méltóság, milyen szűz-erény;
Megközelíteni szinte nem merem.

LUCIFER

Bátran csak, nem vagy a nőknél ujonc,
S ha jól mégnézzük, ő is eladó lesz.

ÁDÁM

2840 Hallgass!

LUCIFER

Hisz tán drágább a többenél.

*(Egy ifjú ezalatt szerényen Évához lép s egy
mézescalács-szívet nyújt neki.)*

AZ IFJÚ

Kisasszony, kérem, e vásárfiát
Fogadja el kezemből szívesen.

ÉVA

Artúr, ön jó, megemlékszik felőlem.

ANYA

Rég nem láttuk már; mért nem látogat meg?
*(Halkan beszélgetnek, Ádám izgatottan nézi, míg az
ifjú távozik.)*

ÁDÁM

2845 Ez éretlen fiú bírná-e hát,
Mit férfiszívem hasztalan ohajt –
Mi meghitten szól véle, mint mosolyg –
Még int utána – óh, mi kín, mi kín! –
Meg kell szólítnom. –
(Évához közelít.)

ANYA

2850 Artúr szülei
Vagyonosak, igaz, de nem tudom,
Mi szemmel nézik a viszonyt veled.
Azért egészen vágytársát se mellőzd,
Ki ma is e csokorral meglepett.

ÁDÁM

2855 Engedjék, hölgyeim, hogy elkísérjem,
Nehogy baj érje e tolakodásban.

ÉVA

Mi szemtelenség!

ANYA

El, tolakodó!
Tán azt hiszi, hogy olyan e leány,

Kinek akárki mondhat szépeket? –

ÁDÁM

2860 S hát mondhat-é mást? – Sokszor álmodám így
A hölgytökélynék legszebb ideálját.

ANYA

Álmodhatik, amit tetszik magának;
De akinek e lányka báji nyílnak,
Az ily gézenguz ember nem lehet. –
(*Ádám zavartan áll, egy cigányasszony Évához lép.*)

CIGÁNYASSZONY

2865 Ah, drágalátos hölgy, világ csodája,
Mutassa csak piciny fehér kezét,
Hadd mondjam el, a sors ezer malasztja
Miként hímzendi boldog életét.
(*Kezébe nézve.*)
Szép mátká várja – ah, közel nagyon –,
Szép gyermekek, egészség és vagyon.
(*Pénzt kap.*)

LUCIFER

2870 (*Ádámra mutatva.*)
Hugom! társam sorsárol is beszélj. –

CIGÁNYASSZONY

Nem látom tisztán, éhség vagy kötél. –

ÁDÁM

(*Évához.*)
Ne útasítson így el ön magától,
Ah, érzem, e szív nékem van teremtvé. –

ÉVA

Anyám, ne engedd hát –

ANYA

2875 Rendőrt kiáltok,
Ha nem tágul.

ÉVA

Ne bántsod – eszére tér tán,
S tulajdonképp nem is tett semmi rosszat.
(*Elhaladnak.*)

ÁDÁM

Óh, szent költészet, eltünél-e hát
E prózai világból már egészen?

LUCIFER

2880 Dehogy tűnt! hát az a mézeskalács,
Virágcsokor, az a tánc, gallylugos,
Mi volt egyéb? csak oly finnyás ne légy,
És ábrándozni van még tárgy elég.

ÁDÁM

2885 Mit ér, ha a nyervágy, haszonlesés,
Olálkodik köztük, s önzéstelen
Emelkedettség nincsen már sehol.

LUCIFER

Az is akad az iskolás padok közt,
Hol még az élet nem gazdálkodott.
Épp itt jó néhány ilyen cimbora. –
(*Néhány tanuló jó sétálva.*)

ELSŐ TANULÓ

2890 Vigan, fiúk, mögöttünk a penész,
Ma élvezünk valami derekast.

MÁSODIK TANULÓ

Ki a szabadba, a várost utálom,
Korlátolt rendét, e kalmár világot.

HARMADIK TANULÓ

Valakivel próbáljunk összetűzni,
Ez izgató és férfias mulatság.

ELSŐ TANULÓ

2895 Ragadjuk el e zsoldosok öléből

Lánykáikat, s mindjárt lesz háború is;
Aztán szabadba sietünk velök,
Nehány pohár sör és zenére van pénz,
S estélig győzelmünk emlékével
2900 Piros pofák közt hercegek leszünk.

NEGYEDIK TANULÓ

Dicső, dicső, bosszantni a filisztert.

ELSŐ TANULÓ

Összébzfűzvén frigyünknek láncait –
S mulatni, ahogy most tőlünk telik,
Mig egykor a hazáért lelkesedve,
2905 Nemesebb küzdtert foglal majd erélyünk.
(*Elhaladnak.*)

ÁDÁM

Kedves látvány ez e lapos világban,
Szebb kor csiráját sejtí benne szűm.

LUCIFER

Meglátod, a csira mivé fesel,
Lerázva majd a tantermek porát.
2910 E két gyáros, ki itt felénk közelg,
Ifjontan az volt, mik most e fiúk.
(*Két gyáros beszélgetve jó.*)

ELSŐ GYÁROS

Hiába, a versenyt nem állhatom,
Mindenki az olcsóbb után eseng,
Árum jóságát kell megvesztegetnem.

MÁSODIK GYÁROS

2915 A munka bérét kell csökkenteni.

ELSŐ GYÁROS

Azt nem lehet, most is lázonganak,
Hogy meg nem bírnak élni, a kutyák,
S van is tán a panaszban egy kicsi,
De hát ki mondja, hogy nőszüljenek,

2920 Ki mondja, hogy hat gyermekek legyen.

MÁSODIK GYÁROS

Erősebben kell hát befogni őket,
Dolgozzanak fél éjjel gyárainkban,
Elég pihenni a másik fele,
Kinek álmodni úgysem célszerű.

(Elmennek.)

ÁDÁM

2925 El vélek. – Mért is hagytad látnom őket. –
De mondd, hová is lett az a leány? –
Most, Lucifer, mutasd hatalmadat,
Segíts, hogy meghallgasson.

LUCIFER

Lucifer se

Fecsérli erejét ily semmiségre.

ÁDÁM

2930 Mi néked semmi, nékem egy világ.

LUCIFER

Nyerd el tehát. – Csak korlátozni bírd
Érzésidet, hazugságtól ne félj,
Felelj, mint kérdlek, s karjaidba dűl.

*(Hangosan, hogy a mögöttük hallgatózó cigányasszony
meghallja.)*

2935 Most látja már, mylord, mi kellemetlen,
Álarc alatt a nép közé vegyülni,
Minduntalan új bántalomra botlunk.
Ha sejtene e nép, hogy négy hajónk
Még már ma révbe szálland Indiából,
Másképp fogadna.

ÁDÁM

Az valószínű.

CIGÁNYASSZONY

(Félre.)

2940 E felfödözés szép sommát megér.

(Ádámhoz.)

Egy szóra kérem – ön elrejtezett,
Én megbüntettem a jövőveléssel,
Mert énelőttem nem létez titok,
Ki a sátánnal régen cimborálok.

LUCIFER

(Félre.)

2945 No, még az kéne csak, te vén szipirtyó.

CIGÁNYASSZONY

Önnék hajói már ma itt leendnek,
De, ami ennél még örvedetesb,
Egy szép leányka epedez önért.

ÁDÁM

S hogy nyerhetem meg?

CIGÁNYASSZONY

Hisz már-már öné.

ÁDÁM

2950 Elútasított.

CIGÁNYASSZONY

Épp azért öné lesz.

Meglátja, itt lesz ismét nemsokára.
Emlékezzék bár a jósnő szavára.

(El.)

ÁDÁM

Lucifer! e banya rajtad kifog.

LUCIFER

2955 El nem vitázom fényes érdemét,
Most ő pótolja az ördög helyét. –

*(Egy nyegle, taligán, trombitaszóval, tömegtől környezve
megjelen, s a színpad közepén megáll.)*

A NYEGLE

Félrébb az útból! – tisztelet nekem,
Megőszült tudományban a fejem,
Míg a természet titkos kincseit
Felástam ernyedetlen szorgalommal.

ÁDÁM

2960 Minő csodás bolond ez, Lucifer?

LUCIFER

A *tudomány*, mely nyegle, hogy megéljen,
Éppen, mint akkor, hogy tudóskodál,
Csakhogy több zaj kell most, mint kelle hajdan.

ÁDÁM

2965 Ilyen mértékben azt sosem tevé.
Gyalázat rá.

LUCIFER

Arról ő nem tehet.
Természete, ha fél, s kerülni vágyik,
Hogy ez ne álljon sírköve felett:

Ex gratia speciali

Mortuus in hospitali.

2970 Ha másokért áldozván éjt, napot,
Jutalmának kéréséhez jutott.

A NYEGLE

2975 Az emberek javára fáradék,
S im, itt van a dicső eredmény:
Ez az edényke élet-elixir,
Melytől megifjul a beteg, vén.
Ezt szedték hajdan a nagy fáraók.
Ez Tankréd bűvös bájitalja;
E szépitőt használta Helene,
Ez Kepler asztrológiája. –

2980 ÁDÁM
 Hallod, mit árul? – Míg mi a jövőben
 Kerestük a fényt, ő a rég lefolytban.

LUCIFER
 Sohase' tiszteletes a jelen.
 Mint embernagyság a hálósobában.
 Nőnk az, tízévi házasság állapotban –
 2985 Már azt is tudjuk, hogy szeplője hány van.

A NYEGLE
 Vegyetek ím, nem bánja meg, ki vesz,
 Ily alkalom még nem volt és nem is lesz.

A TÖMEGBŐL
 Ide vele. – Nekem bármellyik elkel. –
 Ah, mily szerencse. – Millyen drága vétel.

LUCIFER
 2990 No, ládd, e nép, mely közt már senki nem hisz,
 Ami csodás, hogyan kapkodja mégis. –
(Éva, anyjával visszajő, a cigányasszony suttogva követi.)

ÉVA
 Haszontalan beszéd, hisz ismerünk már.

CIGÁNYASSZONY
 Ne üdvözljek, hogyha nem igaz.
 Olyan szerelmes önbe az az úr,
 2995 Hogy már ma még maîtresse-ének veszi.
 Mint hercegasszony, oly szállást lakik,
 Színházba, táncra négy lovon robog.

ANYA
 Ha jól felvesszük, százszor célszerűbb,
 Mint elhervadni fejkötő alatt
 3000 Egy szurtos varga bűzös műhelyében.

CIGÁNYASSZONY
 Csak nézze ön, ott áll – hogyan keres.

ÉVA

Elég nem szép, hogy még nem láta meg. –
Keze finom, tartása úrias. –

ANYA

3005 Nekem még társa sincsen ellenemre,
Bár orra kissé horgas, lába görbe,
De olyan tisztos, éltos férfiú. –
Megyek, leányom. Legjobb közbejárás,
Ha magatokra hagylak egy kicsit.

CIGÁNYASSZONY

(Ádámhoz.)

Lám, itt van a szép; mint eped önért. –

ÁDÁM

3010 Repülök hozzá. – Óh, mi kél – mi kél!

CIGÁNYASSZONY

A közbejárót sem kell elfeledni.

LUCIFER

(Pénzt ad neki.)

Társamtul a pénz, tőlem kézszorítás.

CIGÁNYASSZONY

(Felsikoltva.)

Uh! mily kemény kéz!

(El.)

LUCIFER

Kéljét érzénéd,

Ha az volnál, kit játszol, vén banya! –

ÉVA

(Ádámhoz.)

3015 Vehetne ön vásárfiát nekem,
E szépitőszor mint kínálkozik –

ÁDÁM

A nőiség varázsa arcodon

A szépítőszer, melynek párja nincs.

(A nyegle ezalatt elvonul.)

ÉVA

Ah, ön nagyon kegyes.

ÁDÁM

Ne szégyeníts meg:

3020 Gyémántot, gyöngyöt fűzök szép nyakadra,
Nem mintha ékesíteni akarnám,
De mert méltóbb helyen már nem ragyoghat.

ÉVA

Amott odább láttam sok ékszerárust,
De nem való az ily szegény leánynak.

ÁDÁM

3025 No, hát nézzük meg.

LUCIFER

Az felesleges.

Kitűnő ékszer van velem esetleg.

(Ékszereket ad át, melyeket Éva nagy örömmel nézeget és próbál.)

ÉVA

Mi szép, mi kedves, mint irigylik ezt majd. –

ÁDÁM

De ezt a szívet – ezt többé ne lássam.

ÉVA

Eldobhatom, ha ellenére van.

(Elveti.)

LUCIFER

3030 Helyes, majd én meg rálépek.

(Ráhág.)

ÉVA

Mi az:

Sikoltást hallok, vagy csak képzelődöm?

*(Ezalatt egy elítéltet hoznak taligán a színen keresztül, nép
tolong utána.)*

A TÖMEGBŐL

Siessünk. – Mondtam úgy-e, hogy mi gyáva. –
Most is dacos még. – Fel csak, fel, utána!

ÁDÁM

Minő zaj ez, mi hallatlan tolongás?

ÉVA

3035 Akasztanak. Beh jó, hogy itt vagyunk.
Gyerünk mi is, oly izgató e látvány,
S szép alkalom ragyogni ékeimben.

ÁDÁM

Mi bűne a hitványnak?

ÉVA

Nem tudom.

LUCIFER

3040 Mindegy is az, de majd elmondom én:
Lovel gyárában dolgozott soká.
De az ön méreg, s azt szivá örökké,
Aztán több hétre kórházba került.
Kedves nejénél a szükség beszólt,
Lovel fia ifjú volt s jószívű,
3045 Meglelték egymást, és mindent feledtek. –

ELSŐ MUNKÁS

Vigan, pajtás! – mártírként vérzel el,
Neved közöttünk fényes név marad.

LUCIFER

3050 A férj kigyógyult, s a nőt nem lelé,
Helye betölt, munkát hiába kért,
Fellázadt keble, fenyegetni mert,
Lovel fia pofonnal válaszolt.
Az átkozottnak kés akadt kezébe –

Most itt viszik – a vén Lovel megőrült. –
(*Az utolsó szavaknál Lovel örült mélasággal jó.*)

LOVEL

3055 Hazudsz, hazudsz, én örült nem vagyok,
Nem értem-é, mit súg fiam sebe?
Vegyed, vegyed végetlen kincsemet,
S tedd, hogy ne értsem. Örüljek meg inkább.

HARMADIK MUNKÁS

Ne félj, ne félj, meg léssz boszulva egykor.

ELSŐ MUNKÁS

Emelkedjél fel, ők a csúfosak. –
(*Az elítélt elhalad kíséretével.*)

ÁDÁM

3060 Velőt fagyasztó látvány, mit kísérsz?
Ki mondja itt meg, melyik bűnösebb,
Avagy csupán a társaság talán –?
Hol ez rohad – buján tenyész a bűn.

LOVEL

3065 A társaság, igen. – Vedd kincsemet,
Csak azt a seb beszédét hadd ne értsem.
(*El.*)

ÉVA

Jerünk, jerünk, mert nem kapunk helyet.

ÁDÁM

3070 Áldlak, sors, hogy bíróné nem tevé.
Mi könnyű törvényt írni pamlagon –
Könnyű itélni a felületesnek,
És mily nehéz, ki a szívet kutatja,
Méltányolván minden redőzetét.

LUCIFER

Ily elvek mellett pör nem érne véget.
A rosszat, mert rossz, senki nem cselekszi,

3075 Az ördög is jogcímeket idéz,
S magáét véli mindenik erősbnek.
A törvénytudós széjjelvágja a
Kuszált csomót, minek fonalait
Ezer filantróp szét nem bontaná. –
*(Ezalatt a Toverbez érnek, melynek egy fülkéjében
szentkép áll.)*

ÉVA
3080 Megálljunk csak, barátom, egy kicsinyt,
Hadd tűzöm e szentképhez csokromat. –

LUCIFER
(Súgva.)
Ne hadd, ne hadd, vagy végünk van különben.

ÁDÁM
Ártatlan gyermek – én nem gátolom. –

ÉVA
Megszoktam e képről, még mint gyerek,
Megemlékezni, hogyha elmegyek
3085 Előtte, s most is olyan jólesik.
Mindjárt meglesz már, s futva pótolandjuk,
Mit elmulasztunk.
*(A virágcsokrot feltűzi a kép mellé, de az hirtelen lehervad, s
nyakáról, karjáról az ékszerök gyíkokká változva
leperegnek.)*

Istenem, mi ez?

LUCIFER
Haszontalan intettelek. –

ÉVA
Segítség!

ÁDÁM
3090 Nyugodtan, kedves, a nép megfigyel –
Ezerte dúsabb ékszer jó nyakadra.

ÉVA

El tőlem, el! segítség, irgalom!

Szemfényvesztők és egy rút vén boszorkány

Így meggyaláztak egy becsületes nőt. –

(A nép csoportosulni kezd, a cigányasszony rendőrökkel jó.)

CIGÁNYASSZONY

3095 Hamis pénzt adtak, itt kell lenniök,
Higannyá olvadt markomban.

LUCIFER

Talán

Markodban volt, nem a pénzben, hiba. –

Ádám, el innen, itt nem jó mulatni.

*(A Towerbe tűnnek, s míg lent a csoportozás és zavar
növekszik, ismét megjelennek a bástya tetején.)*

ÁDÁM

Ismét csalódtam, azt hívém, elég

Ledönteni a múltnak rémeit,

3100 S szabad versenyt szerezni az erőknék. –

Kilöktem a gépből egy főcsavart,

Mely összetartá, a kegyeletet,

S pótolni elmulasztám más erősbbel.

Mi verseny ez, hol egyik kardosan

3105 Áll a meztelen ellennek szemében,

Mi függetlenség, száz hol éhezik,

Ha az egyes jármába nem hajol.

Kutyáknak harca ez egy konc felett.

Én társaságot kívánok helyette,

3110 Mely véd, nem büntet, buzdít, nem riaszt,

Közös erővel összeműködik,

Minőt a tudomány eszmél magának,

És melynek rendén értelem viraszt. –

Ez el fog jőni, érzem jól, tudom,

3115 Vezess, vezess, Lucifer, e világba. – –

LUCIFER

Hiú ember, s mert korlátolt szemed
Zilált csoportot lát csak odalent,
Már azt hiszed, nincs összeműködés,
Nincs rendszer az életnek műhelyében?
3120 Nézz hát egy percre szellemi szemekkel,
És lásd a munkát, melyet létrehoznak,
Csakhogy nekünk ám, s nem kicsiny magoknak.

(Besötétül. Az egész vásár csoportoszáttá alakul, mely a színpad közepén tatóngó síron ás, azt körüljárja, míg egymás után mind beléje ugornak, részint némán, részint, amint egymás után szólottak.)

KAR

Csak rajta, pengjen a kapa:
Ma kell végezni, holnap késő,
3125 Bár egypár ezredév után
Még mindig nem lesz kész a nagy mű.
Bölcső s koporsó ugyanaz,
Ma végzi, amit holnap kezd el,
Örökké éhes s jóllakott,
3130 Mi már ma bémegy, holnap felkel!
(A lélekharang megcsendül.)
Megcsendült, ím, az estharang,
Bevégezők; el, nyugalomra,
Kiket a reg új létre költ,
A nagy művet kezdjék el újra.

A BÁBJÁTÉKOS

3135 Én a komédiát lejátsztam,
Mulattattam, de nem mulattam.

A KORCSMÁROS

Kiutta mindenik borát,
Vendégeim, jó éjszakát!

A KISLEÁNY

Kis ibolyáim mind elkeltek,

3140

Majd újak síromon teremnek.

CIGÁNYASSZONY

Jövőjét vágyta látni minden:
S szemét behúnyja most ijedten.

LOVEL

Kincsem nem nyújtja boldogságot:
S most ingyen nyúgalmat találok.

MUNKÁS

3145

A hét letelt, a szombatest itt,
Kinyugszom végre fáradalmit.

TANULÓ

Álmodtam szépet – felzavartak,
Szép álom, jój, most már folytatlak.

KATONA

3150

Hivém, derék vagyok nagyon,
S egy rossz gödörben megbukom. –

KÉJHÖLGY

A mámor elszállt, a festék lement,
Itt oly hideg van: jobb-e odalent?

AZ ELÍTÉLT

Maradj, bilincs, a hitvány por felett,
Más törvényt sejték e küszöb megett.

A NYEGLE

3155

Egymást szedtük rá azzal, hogy tudunk:
Most a valónál mind elámulunk.

ÉVA

3160

Mit állsz, tátongó mélység, lábaimnál!
Ne hidd, hogy éjed engem elriaszt:
A por hull csak belé, e föld szülötte,
Én glóriával átallépem azt.
Szerelem, költészet s ifúság
Nemtője tár utat örök honomba;

E földre csak mosolyom hoz gyönyört,
Ha napsugár gyanánt száll egy-egy arcra.
(*Fátyolát, palástját a sírba ejtve, dicsőülten felemelkedik.*)

LUCIFER

3165

Isméred-é, Ádám?

ÁDÁM

Ah, Éva, Éva! –

TIZENKETTEDIK SZÍN

(U alakra épült nagyszerű falanszter udvara. A két szárny földszintje nyílt oszlopos csarnokot képez. A jobb oldali csarnokban mozgásban levő kerekas gőzgépek között munkások foglalkoznak. A bal oldaliban a legkülönfélébb természettudományi tárgyak, mechanikai eszközök, csillagászati, kémiai műszerek s egyéb különösségek múzeumában egy tudós működik. Mindnyájan a falanszterhez tartozók – egyenlően vannak öltözve. Ádám és Lucifer az udvar közepén felbukkannak a földből. Nappal.)

ÁDÁM

Mi ország ez, mi nép, melyhez jövénk?

LUCIFER

E régi eszmék többé nincsenek.

Nem kisszerű volt-é a *bon* fogalma?

Előítélet szülte egykor azt,

3170 Szűkkeblőség, versenygés védte meg.

Most már egész föld a széles haza,

Közcél felé társ már most minden ember,

S a csendesen folyó szép rend fölött

Tisztelve áll órúl a tudomány.

ÁDÁM

3175 Beteljesült hát lelkem ideálja,

Ez mind derék, ezt így kívántam én is.

Egyet bánok csak: a haza fogalmát,

Megállott volna az tán, úgy hiszem,

Ez új rend közt is. Az emberkebel

3180 Korlátot kíván, fél a végtelentől,

Belterjében veszt, hogyha szétterül;

Ragaszkodik a múlthoz és jövőhöz;

Félek, nem lelkesül a nagyvilágért,

Mint a szülők sírjáért lelkesült.

3185 Ki a családért vérét ontaná,
Barátjaért legfeljebb könnye van. –

LUCIFER

Eszményedet, mint látom, elveted,
Előbb még, mintsem testesülhetett.

ÁDÁM

Korántse hidd, de kandivá levék:
3190 Mi eszme az, mely a széles világot
Eggyé olvasztja, mely a lelkesülést,
Az emberszív e szent, örök tüzét,
Mit eddig száz hitványsággal szitott,
S ábrándos harcra zsákmányolt ki csak,
3195 Nemesb célhoz vezérelendi végre. –
De mondd, hol állunk mégis, mily hely ez?
Aztán vezess, hogy lelkem kéjelegjen
A boldogságban, mellyet annyi harcra
Jól érdemelt díjul kapott az ember.

LUCIFER

3200 Sok más hasonló közt ez egy falanszter,
Tanyája az új eszmék emberének. –

ÁDÁM

Jerünk tehát.

LUCIFER

Megállj, ne oly sietve.
Előbb levetjük ezt a régi bőrt.
Ha mint Ádám s Lucifer érkezünk,
3205 Nem hinne bennünk e tudós világ,
S megsemmisülnénk, vagy lombikba zárna.

ÁDÁM

Mily oktalan beszéd ez már megint.

LUCIFER

Már az nincs másképp a szellemvilágban.

ÁDÁM

Tégy hát, amint akarsz, de szaporán.

(Lucifer mindkettőjüket átalakítja a falanszterbeliekhez hasonlóvá.)

LUCIFER

3210 Ím, vedd e gúnyát. El hajfürteiddel –
Készen vagyunk. –

ÁDÁM

Szóljunk be e tudóshoz.

LUCIFER

Üdvöz légy, tudós!

TUDÓS

Meg ne háboríts

Nagy művemben, nem érek rá fecsegni.

LUCIFER

3215 Nagyon sajnálom. Mink az ezredik
Falanszterből vagyunk tudósjelöltek,
S ily messze útra nagy hired hozott.

TUDÓS

Dicséretes buzgóság, mondhatom.

De hisz művem most félben is maradhat,

3220 Csak a meleg ne fogyjon lombikomban,
S akaratomnak enged az anyag. –

LUCIFER

Ah, nem csalódtam, megmaradt tehát

Még benned is, ki a természetet,

Embert leszűrte, mint végső salak,

A nagy hiúság. –

TUDÓS

Most mulathatunk már. –

3225 De mely szakmába tartoztok sajátlag?

ÁDÁM

Mi a tudvágyat szakhoz nem kötők,
Átpillantását vágyjuk az egésznek. –

TUDÓS

Ez helytelen. Kicsinyben rejlik a nagy,
Olyan sok a tárgy, s létünk oly rövid.

ÁDÁM

3230 Igaz. – Tudom jól, hogy kell olyan is,
Ki homokot hord, vagy követ farag:
Nélküle nem emelkedik terem.
De ez csak a homályban tévelyeg,
S fogalma sincs arról, miben segít. –
3235 Csak az építész látja az egészet,
S bár megfaragni nem tud egy követ,
A művet ő teremti, mint egy isten. –
Ily építész nagy a tudásban is.

LUCIFER

S azért jövénk tehozzád, óh, nagy ember.

TUDÓS

3240 Azt jól tevétek, méltányolni tudlak.
A tudománynak gazdag ágai
Egy organizmus sok külön vonása,
Együtt igéző csak.

LUCIFER

Szép hölgy gyanánt.

TUDÓS

De mindamellett a vegytan csupán –

LUCIFER

3245 Az a közép, hol élete lakik. –

TUDÓS

Találtad.

LUCIFER

Ezt mondá a matézisről
Előttem már egy matematikus.

TUDÓS

Hiúságból mindenki önmagát
Tekinti látkörében a középnek. –

LUCIFER

3250 Te jól választád kedvenc tárgyadul
A kémiát.

TUDÓS

Abban nyugodt vagyok. –
De hát nézzük meg a muzeumot.
Páratlan az egész mai világon,
Az ősvilág kihalt állatai
3255 Valódi példányokban állnak itt,
Mind jól kitömve. – Ezrenként lakoztak
Apáink közt, míg barbarok valának,
Megosztva vélők a világ uralmát. –
Maradt felőlők sok csudás mese,
3260 Például erről, hogy gőzmozdonyul volt.

ÁDÁM

Ez *lő*, de korcsult fajta, mondhatom,
Más állat volt ám hajdan Al-borak.

TUDÓS

Erről meg azt regélik, hogy barátul
Tartá az ember, ingyen, munka nélkül,
3265 S fel bírta fogni, hű elismeréssel
Lesvén, az ember gondolatjait.
Mi több, mondják, hogy elsajátítá
Bűnét is, a tulajdonnak fogalmát,
S mint ő, od'adta érte életét. –
3270 Ezt úgy beszélem csak, mint írva van,
Nem mintha hinném mind feltétlenül.
Sok örültség volt a múltban, sok ábránd,

Melyből ránk szintén e mese maradt.

ÁDÁM

Ez a *kutya*. – Mind áll, mit róla mondasz. –

LUCIFER

3275 Vigyázz, Ádám, elárulod magad. –

TUDÓS

Ez a szegénynek rabszolgája volt.

ÁDÁM

Mint a szegény meg *ökre* gazdagoknak.

TUDÓS

Ez a puszták királya.

ÁDÁM

Az orosz lány –

3280 Im, itt a tigris, itt a fürge őz,
Mi állat él tehát még a világon?

TUDÓS

Minő kérdés, hát nálatok nem így van?

Él, ami hasznos, és mit ekkorig

A tudomány pótolni nem tudott:

A disznó és a birka, de korántse

3285 Olyan hiányosan már, mint minőnek

A kontár természet megalkotá:

Az élő zsír, *ez* hús- s gyapjútömeg,

Mely, mint a lombik, céljainkra szolgál.

De úgy látom, hogy ezt mind ösmered,

3290 Lássunk tehát mást. Ím, ásványaink.

Nézzétek, milyen roppant széndarab:

Egész hegyek valának illy anyagból,

Az emberek már készen szedheték

Mit most a légből szűr a tudomány

3295 Nagy fáradsággal. Ezt az ércet itt

Vasnak nevezték, s míg el nem fogyott,

Az alumínért nem kellett kutatni. –

Ez a darabka az arany, nagyon
 Nevezetes s nagyon haszontalan.
 3300 Mert még midőn az ember, vakhitében,
 Imádott felsőbb lényeket magánál,
 Felülállókát még a sorson is:
 Ilyennek hitte az aranyat is,
 Oltárain jólétet és jogot,
 3305 Mindent, mi szent volt, áldozott, hogy egy
 Bűvös darabját bírja megszerezni,
 Melyért cserébe mindent kaphatott –
 Csodálatos tény, még kenyeret is.

ÁDÁM

Mást, mást mutass, ezt is mind ösmerem.

TUDÓS

3310 Valóban nagy tudós vagy, idegen.
 Lássuk tehát az ős növényzetet.
 Im, itt van az utolsó rózsza, mely
 Nyílt a világon. Hasztalan virág,
 Más százezer testvérrel foglalá el
 3315 A legbujább tért a lengő kalásztól;
 Nagy gyermekek kedves játékszere.
 Sajátságos jelenség az valóban,
 Mint kaptak egykor ily játékokon,
 Virágot terme még a szellem is:
 3320 A költészet s hit ábrándképeit,
 S csalóka álmok karján ringatózva
 Eltékozolta a legjobb erőit,
 Hogy életcélja parlagon maradt.
 Itt őrizünk még ritkaság gyanánt
 3325 Két ily művet. Az első költemény;
 Íróját akkor, még midőn bűnös
 Önhittel az egyén érvényt kívánt,
 Homérnak hívták. Ábrándos világot
 Rajzol le abban, Hádésznek nevezvén.
 3330 Rég megcáfoltuk már minden sorát.

A másik Tacitus Agricolája,
Nevetséges s mégis sajnálatos
Fogalmak képe a barbár világból.

ÁDÁM

3335 Hát fennmaradt még e néhány levél
A nagy napokból, mint végrendelet,
S nem bírja mégis lángra gyújtani
A korcs utódot, tette ingerelvén,
Mely mesterkelt világtokat ledönti?

TUDÓS

3340 Helyes megjegyzés, átláttuk mi ezt,
A méreg, melyet rejt, nagyon veszélyes,
Azért nem is szabad olvasni másnak,
Csak aki hatvan évet meghaladt,
S a tudománynak szentelé magát.

ÁDÁM

3345 De hát a dajka tündér daljai,
Ezek nem olnak-é a gyöngye szívébe
Sejtelmeket?

TUDÓS

Igen bizon, s azért
Dajkáink a magasb egyenletekről,
A mértanról beszélnek gyermekinknek. –

ÁDÁM

(*Félre.*)

3350 Ah, gyilkosok, nem féltek-é egész
S legszebb korától a szűt megrabolni!

TUDÓS

3355 Menjünk tovább. – Im, itt e műszerek,
Műtárgyak mily csodás alakzatúak,
Ez álgyu; rajta rejtélyes fölírás:
Ultima ratio regum. – Hogyan
Használtatott, ki tudja? – Im, e kard,

Kizárólag csak embergyilkoló szer –
És nem volt bűnös, aki ezzel ölt.
E kép szabad kézzel készült egészen,
Fél emberéltet vett talán igénybe,
3360 És tárgya, nézd, csak hóbotos mese.
Ma a nap végzi e munkát helyettünk,
S míg az csalárdul idealizált,
Ez mély hűséggel szolgál céljainknak.

ÁDÁM

(Félre.)

De a művészet, a szellem maradt el –

TUDÓS

3365 E százszerű tárgy, milyen cifra mind,
Mi gyermekes. A serlegen virág,
A széktámlán ábrándos arabeszk,
Emberkezek pazarlott műve mind.
S üdítőbb-é a víz azon pohárból,
3370 Kényelmesb-é e széken az ülés?
Most gépeink teszik mindezt helyettünk,
Legcélszerűbb, legegyszerűbb alakban,
És a tökélyről az kezeskedik,
Hogy a munkás, ki ma csavart csinál,
3375 Végső napjáig amellettt marad.

ÁDÁM

Azért nincs élet, nincs egyéniség,
Mely mesterén túl járna, semmi műben. –
Hol leljen tért erő és gondolat,
Bebizonyítani égi származását?
3380 Ha küzdni vágyik és körültekint
Ezen szabályos, e rendes világban,
Még a veszély gyönyörét sem leli,
Nem lel csak egy vérengező vadat se.
Csalódtam hát a tudományban is:
3385 Unalmas gyermekiskolát lelek
A boldogság helyén, mit tőle vártam.

TUDÓS

Nincs-é behozva a testvériség?
Hol szenved ember anyagi hiányt?
Valóban, illy eszmék megérdemelnék
3390 A megfenyítést.

ÁDÁM

Mondd, mi hát az eszme,
Mely egy ily népbe egységet lehel,
Mely, mint közös cél, lelkesíteni tud?

TUDÓS

Ez eszme nálunk a megélhetés.
Midőn az ember földén megjelent,
3395 Jól bérházott éléskamra volt az:
Csak a kezét kellett kinyújtani,
Hogy készen szedje mindazt, ami kell.
Költött tehát meggondolatlanul,
Mint a sajtféreg, s édes mámorában
3400 Ráért regényes hipotézisekben
Keresni ingert és költészetet.
De már nekünk, a legvégső falatnál,
Fukarkodnunk kell, általlátva rég,
Hogy elfogy a sajt, és éhen veszünk.
3405 Négy ezredév után a nap kihűl,
Növényeket nem szül többé a föld;
Ez a négy ezredév hát a mienk,
Hogy a napot pótolni megtanuljuk.
Elég idő tudásunknak, hiszem.
3410 Fűtőszerűl a víz ajánlkozik,
Ez oxidált legtűztartóbb anyag.
Az organizmus titkai közel-
Állnak ma is már a fölleplezéshez. –
Éppen jó, hogy beszédünk erre vitt,
3415 Majdnem feledtem volna lombikom,
Mert én is épp e tárgyban dolgozom.

LUCIFER

Nagyon vénül az ember, hogyha már
Lombikhoz tér, midőn organizál. –
De hogyha sikerülne is müved,
3420 Mi szörny lesz az, mi szótlán gondolat,
Szerelmi érzés, melynek tárgya nincs,
Lény, melyet a természet eltagad,
Melyhez nincs ellentét, nincsen rokon,
Ha nem korlátozandja az egyén.
3425 S honnan veendi ennek jellegét,
Elzárva külhatástól, szenvedéstől,
Egy szűk üvegben kelve öntudatra?

TUDÓS

Nézd, nézd, hogyan forr, nézd, miként ragyog,
Itt-ott tűnékeny alakok mozognak,
3430 Ezen meleg, e jól elzárt üvegben,
A vegyrokonság és ellenhatás
Mind összevág, és kényszerülve lesz
Engedni az anyag kíváнатomnak.

LUCIFER

Bámullak, tudós! Még csak azt nem értem,
3435 Tudnád-e tenni, hogy, mi most rokon,
Ne vonja egymást, és ne lökje el
Az ellentét.

TUDÓS

Minő badar beszéd;
Örök törvénye ez az anyagoknak.

LUCIFER

Ah, értem, mondd csak el, min alapul?

TUDÓS

3440 Min alapul? törvény, mert úgy vagyon,
Mutatja nekünk a tapasztalás.

LUCIFER

A természet fűtője vagy tehát csak,
A többit ő magában végezi. –

TUDÓS

3445 De én szabom korlátit az üveggel,
S kivonszoló a rejtélyes homályból.

LUCIFER

Nem látok eddig még életjelet.

TUDÓS

El nem maradhat. Én, ki úgy kilestem
Az organizmus minden titkait,
Ki százszor boncolám az életet –

ÁDÁM

3450 Hullát fogál fel csak mindannyiszor.
A tudomány sántán követi csak
A meglevő ifjú tapasztalást,
S miként bérénc költője a királynak,
Kész kommentálni a nagy tetteket,
3455 De megjósolni hívatása nincs. –

TUDÓS

Mit gúnyolódtok, nem látjátok-é,
Egy szikra kell csak, és életre jó? –

ÁDÁM

De azt a szikrát, azt honnan veszed?

TUDÓS

Csak egy lépés az, ami hátra van.

ÁDÁM

3460 De ezt az egy lépést ki nem tevé:
Az nem tett semmit, nem tud semmit is.
A többi mind künn volt az udvaron,
A legszentebbe épp ez egy vezetne. –
Óh, lesz-e, aki egykor megteszi? –

(Ezalatt a lombik felett lebegő füst sűrűdni kezd s dörög.)

A FÖLD SZELLEMEÉNEK SZAVA

(A füstből.)

3465 Nem lesz soha. – Ez a lombik nekem
Nagyon szűk és nagyon tág. – Hisz te ismersz,
Ádám, ugy-é? – most még nem is gyanítanak.

ÁDÁM

Hallottad-é a szellem-szózatot,
Óh, nézd, óh, nézd, te gőgös, gyöngé ember,
3470 Hogy bírnál azzal, aki ott lebeg. –

TUDÓS

Őrült roham. Ah, aggódom miattad.
(A lombik elpattan, a szellem eltűnik.)
A lombik eltört, újra kezdek
A nagy művet. Midőn már int a cél,
Kisdéd göröngy, a dőre vakeset,
3475 Elejt.

LUCIFER

Végzetnek hívták hajdanán.
S kevésbé szégyenítő volt hatalma
Alatt megtörni, mint engedni most
A dőre vakesetnek. –
(Csengetnek.)

Mit jelent ez?

TUDÓS

A munka megszűnt, jó a sétaóra,
3480 Itt jönnek a gyárakból, a mezőről,
Most kap fenyítést, aki vétkezett,
Most osztatnak be a nők s gyermekek.
Jerünk oda, dolgom lesz nekem is.

*(Hosszú sorban férfiak jönnek, másban nők, néhányan
közülük gyermekkel, köztük Éva is. Az udvaron
mindnyájan kört képeznek, egy aggastyán eléjük lép.)*

Ádám, Lucifer s a tudós az előtérben állnak a múzeum mellett.)

AZ AGGASTYÁN

Harmincadik szám!

LUTHER

(A sorból kilépve.)

Itt vagyok.

AZ AGGASTYÁN

Te ismét

3485 Mértéktelenen fűtötted a kazánt.
Valóban úgy látszik, hogy szenvedélyed
Veszélybe hozni az egész falansztert.

LUTHER

3490 S ki állna ellent a csábnak, midőn
Szikrázva, bőgve a vadult elem,
A láng ezer nyelvével vesz körül,
Elérni kíván, hogy megsemmisítsen:
S ott állni bátran, szítani tovább,
Jól tudva, hogy hatalmunkban vagyon. –
Nem ismered te a tűznek varázsát,
3495 Ki csak fazék alatt ismérled azt.

AZ AGGASTYÁN

Hiú beszéd, ezért ma nem ebédelsz.

LUTHER

(Visszalépve.)

De holnap újra szítom a tüzet.

ÁDÁM

Mit látok? ezt a férfit ismerem.
Ez volt Luther.

AZ AGGASTYÁN

Kétszázkilencedik!

CASSIUS

(Kilépve.)

3500

Itt.

AZ AGGASTYÁN

Tégedet harmadszor intelek már,
Hogy ok nélkül keressz verekedést.

CASSIUS

(Visszalépve.)

3505

Ok nélkül, merthogy nem panaszkodom? –
Pulya, ki más segítséget keres,
Míg karja ép. Vagy gyöngébb volt-e tán
Ellenfelem, mért nem védé magát? –

AZ AGGASTYÁN

3510

Ne felelj. – Nem menti koponyád
Alakzata sem e rossz hajlamot,
Mert az nemes, mert az hiánytalan.
De véred oly forrongó és szilaj!
Gyógyítani fognak, amíg megszeliődülz.

ÁDÁM

3515

Ah, Cassius! ha ismernél, ki véled
Philippinél csatáztam. – Hát odáig
Bir-é a rossz rend, a teória
Tévedni, hogy egy ily nemes kebel
Csak gátjaul van, s fel sem ismeri.

AZ AGGASTYÁN

Négyszázadik szám.

PLÁTÓ

(Kilépve.)

Hallom.

AZ AGGASTYÁN

Már megint
Úgy elmerültél álmokképeidben,
Hogy a rádbízott marha kárba ment.

Hogy ébren légy, borsón fogsz térdepelni.

PLÁTÓ

(Visszalépve.)

3520 Még a borsón is szépet álmodom.

ÁDÁM

Ah, mily szerep jutott, Plátó, neked
A társaságban, melly után epedtél! –

AZ AGGASTYÁN

A hetvenkettedik szám!

MICHELANGELO

(Kilépve.)

Íme, itt. –

AZ AGGASTYÁN

Rendetlenül hagyád el műhelyed.

MICHELANGELO

3525 Igen, mert mindig széklábat csináltam,
És azt is a leghitványabb alakra.
Soká könyörgtem, hagyják módosítnom,
Engedjék, hogy vések rá holmi dísz,
Nem engedék. Kivántam változásul
3530 A szék támláját, mindent hasztalan.
Megőrüléshez voltam már közel,
S otthagytam a kint, ott a műhelyet.
(Visszalép.)

AZ AGGASTYÁN

E rendbontásért a szobába még,
S nem élvezed e szép meleg napot.

ÁDÁM

3535 Michelangelo, mily pokol lehet
Szűd istenének, hogy nem bír teremtni. –
Óh, mennyi ismerős mindenfelé,
És mennyi szellem, mennyi őserő.

3540 Ez vélem harcolt – az mártírhálált halt,
Ez szűknek érzé a világtekét,
S mi egyformára, mily törpére szűrte
Az állam. Óh, Lucifer, jőj, jerünk;
Nem bírja lelkem e látványt tovább. –

AZ AGGASTYÁN

3545 Ma két gyerek tölté be az időt,
Melyben szükséges volt az anyagond,
Most a közös növelde várja őket,
Elő, elő!

(Éva és még egy nő gyermekeikkel kilépnek.)

ÁDÁM

Mi ragyogó jelenség!
Megvan hát e rideg világnak is
Költészete!

LUCIFER

Nos, Ádám, nem megyünk?

ÁDÁM

3550 Sőt inkább itt fogunk csak megnyugodni.

AZ AGGASTYÁN

Tudós! vizsgáld fejalkotásukat
E gyermekeknek.

(A tudós észleli a gyermekeket.)

ÉVA

Óh, mi vár reám.

ÁDÁM

E hang!

LUCIFER

De mit kapsz e közsorsu nőn,
Ki Szemirámisz csókját ízleled?

Még akkor ezt nem ismerém.

LUCIFER

Ah, úgy!

Ez régi dalja a szerelmeseknek:
Azt tartja mind, hogy ő fedezte fel
A szenvedélyt, előtte senki még
Szeretni nem bírt, és ez így megyen
Néhány évezred óta szüntelen.

TUDÓS

E gyermeket orvosnak kell tanítani,
Ebből pásztor lesz.

AZ AGGASTYÁN

El tehát velök.

(A gyermekeket el akarják vinni. Éva ellentáll.)

ÉVA

Hozzá ne nyúlj! e gyermek az enyém:
Ki tépi őt el az anyakebelről! –

AZ AGGASTYÁN

Vegyétek el, mit késtek még vele.

ÉVA

Óh, gyermekem! hisz én tápláltalak
Szivem vérével. – Hol van az erő,
Mely e szent kapcsot elszakítani bírja?
Lemondjak-é hát rólad mindörökre,
Hogy elvessz a tömegben, és szemem
Fürkésző gonddal hasztalan keressen
A száz egyenlő ídegen között?

ÁDÁM

Ah, emberek, ha van elöttetek szent,
Hagyjátok ez anyának gyermekét.

ÉVA
 3575 Ugy-é, ugy-é, te áldott idegen.
 AZ AGGASTYÁN
 Merész játékot űszesz, idegen;
 Ha a család előítéletét
 Éledni hagyjuk, rögtön összedől
 Minden vívmánya a szent tudománynak.
 ÉVA
 3580 Mit nékem a fagyasztó tudomány!
 Bukjék, midőn a természet beszél.
 AZ AGGASTYÁN
 Meglesz már?
 ÁDÁM
 Hah! hozzá ne nyúljatok.
 Amott van egy kard, megtanítalak,
 Hogy kell kezelni.
 LUCIFER
 Álomkép, ne mozdulj!
 (*Ádám vállára teszi kezét, ez megdermed.*)
 3585 Érezd kezemnek végzetes hatalmát. –
 ÉVA
 Óh, gyermekem!
 (*Összerogy, gyermekét elhívzik.*)
 AZ AGGASTYÁN
 E két nő pártalan,
 Jelentkezzék, ki párjaúl igényli.
 ÁDÁM
 Ezt én igénylem.
 AZ AGGASTYÁN
 Túdós! véleményed.

TUDÓS

3590 Rajongó férfi és idegbeteg nő
Korcs nemzedéket szül, ez nem helyes pár.

ÁDÁM

De én nem állok el, ha ő akarja.

ÉVA

Tiéd vagyok, nagylelkű férfiú.

ÁDÁM

Szeretlek, hölgy, szívem egész hevével.

ÉVA

Szeretlek én is, érzem, mindörökké.

TUDÓS

3595 Ez örülés. – Sajátságos, valóban,
A múlt kisértetét feltűnni látni
Világos századunkban. – Honnan ez?

ÁDÁM

Az édenkertnek egy késő sugára.

AZ AGGASTYÁN

Sajnálatos. –

ÁDÁM

Ne szánjatok. – Miénk

3600 Ez örülés; mi józanságtokat
Nem irigyeljük. Hisz, mi a világon
Nagy és nemes volt, mind ily örülés,
Melynek higadt gond korlátot nem ír. –
Szellembeszéd az, mely nemesb körökből
3605 Felénk rebeg, mint édes zöngemény,
Tanúja, hogy lelkünk vele rokon,
S megvetjük e földnek hitvány porát,
Keresve utat a magasb körökbe. –
(Évát ölelve tartja.)

AZ AGGASTYÁN

Mit hallgatjuk tovább, kórházba őket!

LUCIFER

3610

Itt gyors segély kell. Ádám, utazunk!

(Elsüllyednek.)

TIZENHARMADIK SZÍN

(Az űr. Földünk egy szelete a távolban látszik, mindég kisebbedve, míg nem csillagul tűnik csak fel, a többiek közé vegyülten. A szín félhomályal kezdődik, mely vaksötétté válik lassankint. Ádám mint öreg, Luciferrel röptülve.)

ÁDÁM

Őrjöngő röptünk, mondd, hová vezet?

LUCIFER

Hát nem vágytál-e, menten a salaktól,
Magasb körökbe, honnan, hogyha jól
Értettelek, rokon szellem beszédét

3615

Hallottad?

ÁDÁM

Az igaz, de ily ridegnek
Nem képzelém feléjük útamat.
E tér oly pusztá, olyan idegen,
Mint hogyha szentségsértő járna benne,
S keblemben két érzés küzdelme foly:
3620 Érzem, mi hitvány a föld, hogy magas
Lelkem lezárja, s vágyom el köréből;
De visszasírok, fáj, hogy elszakadtam. –
Ah, Lucifer! nézz csak földünkre vissza,
Először a virág tűnt el szemünkből,
3625 Aztán az erdők rezgő lombjai;
A jólismert táj száz kedves helyével
Jellem nélküli síksággá lapult.
Mi érdekes volt, minden elmosódott.
Most már a szirt törpül le rossz görönggyé,
3630 A villámterhes felhő, melyben ott lenn
Szent szózatot sejt a pór s megriad,
Mi nyomorú párázattá silányul.

A bömbölő tenger végetlene
Hová, howá lett? szürke folt gyanánt áll
3635 A gömbön, mely keringve elvegyül
Millió társ közt, s az volt egész világunk.
Óh, Lucifer, aztán meg ő, meg ő – –
El kelle tőlünk annak is maradni? – –

LUCIFER

Emelkedett szempontunkból, hiába,
3640 Először a báj vész el, azután
A nagyság és erő, míg nem marad
Számunkra más, mint a rideg matézis. – –

ÁDÁM

A csillagok megettünk elmaradnak,
S nem látok célt, nem érzek akadályt.
3645 Szerelem és küzdés nélkül mit ér
A lét. Hideg borzongat, Lucifer!

LUCIFER

Ha eddig tartott csak nagy hősiséged,
Úgy térjünk vissza porban játszani.

ÁDÁM

Ki mondja ezt? előre hát, előre:
3650 Csak addig fáj, míg végképp elszakad,
Mely a földhöz csatol, minden kötél. –
De, hajh, mi ez, lélegzetem szorul,
Erőm elhagy, eszméletem zavart,
Több volna-é mesénél Antaeus,
3655 Ki addig élt csak, míg a föld porával
Érintkezett?

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA

Igen, több az mesénél.
Te ismersz már, a földnek szellemét,
Csak én lélegzem benned, tudhatod.
Itt a sorompó, eddig tart hatalmam,
3660 Térj vissza, élsz – hágd át, megsemmisülsz,

Mint ázalagféreg, mely csöpp vizében
Fickándozik. – E csepp a föld neked. –

ÁDÁM

Dacolok véled, hasztalan ijesztesz,
Testem tiéd tán, lelkem az enyém,
3665 A gondolat s igazság végtelen,
Előbb megvolt az, mint anyagvilágod.

A FÖLD SZELLEMEÉNEK SZAVA

Hiú ember! próbáld, s szörnyet bukol.
Előbbvaló-e rózsánál az illat,
Alak a testnél, s napnál a sugára?
3670 Óh, hogyha látnád árva lelkedet
A végtelen űrben keringeni,
Amint értelmet és kifejezést
Keres hiába, idegen világban,
S nem érez többé semmit és nem ért,
3675 Megborzadnál. Mert minden felfogás
És minden érzés, mely benned feszül, csak
Kisúgárzása e csoport anyagnak,
Mit földednek hívsz, s mely ha más leendne,
Nem létezhetnék többé, véled együtt. –
3680 A szépet, rútat, üdvöt és pokolt
Csak szellememtől vontad el magadnak,
Mely kis hazádnak rendét lengi át. –
Óh, ami itten örökös igazság,
Egy más világban az tán képtelen,
3685 És a lehetlen tán természetes.
A súly nem létez, a lét nem mozog,
Mi itten lég, az ott tán gondolat,
Mi itten fény, az ottan hang talán,
S jegecül tán, mi itten nőve nő. –

ÁDÁM

3690 Nem tántorítsz el, lelkem felfelé tör. –

A FÖLD SZELLEMEÉNEK SZAVA

Ádám, Ádám, a végső perc közelg:
Térj vissza, a földön nagygyá lehetsz,
Míg, hogyha a mindenség gyűrüjéből
Léted kiteped, el nem tűri Isten,
3695 Hogy megközelítsd őt – s elront kicsinyül. –

ÁDÁM

Ugyis nem ront-e majd el a halál? –

A FÖLD SZELLEMEÉNEK SZAVA

A vén hazugság e hiú szavát
Ne mondd, ne mondd, itt a szellemvilágban –
Egész természet átborzadna tőle. –
3700 Szentelt pecsét az, feltartá az Úr
Magának. A tudás almája sem
Törhette azt fel.

ÁDÁM

Majd én feltöröm.

(Továbbrepülnek. Ádám egy sikoltással megmerevül.)
Végem van!

LUCIFER

(Kacagva.)

Győzött hát a vén hazugság. –

(Amint Ádámot eltaszítja magától.)

E báb-istenség most már elkeringhet
3705 Az űrben, új bolygóként, mellyen újra
Számomra fog tán élet fejlédezni. –

A FÖLD SZELLEMEÉNEK SZAVA

Korán a káröröm még, Lucifer!
Csak érinté az idegen világot,
Nem oly könnyű országomból kitörni. –
3710 Honos szózat hív, térj, fiam, magadhoz!

ÁDÁM

(*Eszmélve.*)

Élek megint. – Érzem, mert szenvedek,
De szenvedésem is édes nekem,
Oly iszonyatos az, megsemmisülni. – – –
Óh, Lucifer! vezess földemre vissza,
3715 Hol oly sokat csatáztam hasztalan,
Csatázzam újra, és boldog leszek. –

LUCIFER

S e sok próbára mégis azt hiszed,
Hogy új küzdésed nem lesz hasztalan?
S célt érsz? Valóban e megtörhetetlen
3720 Gyermekkedély csak emberé lehet. –

ÁDÁM

Korántse vonz ily dőre képzelet,
A célt, tudom, még százszor el nem érem.
Mit sem tesz. A cél voltaképp mi is?
A cél, megszünte a dicső csatának,
3725 A cél halál, az élet küzdelem,
S az ember célja e küzdés maga.

LUCIFER

Valóban szép vigasz, már hogyha még
A harc eszméje volna legalább nagy,
De holnap gúnyolod, miért ma vívsz,
3730 Gyermejjáték volt, ami lelkesített. –
Nem vérezél-e el Chaeroneánál
A megbukott szabadság védletében,
És Constantinnal nem küzdél-e később,
Világuralmát hogy megalapítsd?
3735 Nem vesztél-e el hitmártír gyanánt,
S később a tudománynak fegyverével
Nem álltál-e a hitnek ellenében?

ÁDÁM

Igaz, igaz, de mindegy, bármi hitvány

3740 Volt eszmém, akkor mégis lelkesített,
Emelt, és így nagy és szent eszme volt.
Mindegy, kereszt vagy tudomány, szabadság
Vagy nagyravágy formájában hatott-e,
Előre vitte az emberemet. –
Óh, vissza hát a földre, új csatára. –

LUCIFER

3745 S feledted-é már a tudós szavát,
Ki felszámolta, hogy négy ezredévre
Világod megfagy – a küzdés eláll?

ÁDÁM

Ha tudományunk nem dacol vele.
De fog dacolni, érzem, tudom. –

LUCIFER

3750 S aztán? – Van-é küzdés, nagyság, erő
A mesterkelt világban, melyet az
Ész rendezett teóriáiból,
S melyet magad szemlélhetél imént. –

ÁDÁM

3755 Csak mentse meg a földet – elmulik
Az is, mint minden, ami hívását
Betölté, s akkor újra felmerül
Az eszme, melly éltet lehel reája.
Vezess csak vissza, égek látni már,
A megmentett földön mi új tanért
3760 Fogok fellelkesülni.

LUCIFER

Vissza hát! –

TIZENNEGYEDIK SZÍN

(Hóval és jéggel borított hegyes, fáttalan vidék. A nap mint veres, sugártalan gölyő áll ködfoszlányok között. Kétes világosság. Az előtérben néhány korcs nyír, boróka és kúszófenyő-bokor között eszékimó viskó. Ádám mint egészen megtört aggastyán, bot mellett jó lefelé a hegyekről Luciferrel.)

ÁDÁM

Mit járjuk e végetlen hóvilágot,
Hol a halál néz ránk üres szemekkel,
Csak egy-egy foka ver zajt, vízbe bukva,
Amint felretten lépteink zaján;
3765 Hol a növény is küzdni már kifáradt,
Korcsult bokor leng a zuzmók között,
S a hold vörös képpel néz köd megőll
Halál lámpájaként a sírgödörbe. –
Oda vezess, hol pálmafák virulnak,
3770 A napnak, illatoknak szép honába,
Holott az ember lelke, erejének
Öntudatára fejlődött egészen. –

LUCIFER

Ottan vagyunk. E vérgolyó napod.
Lábunk alatt a föld egyenlitője. –
3775 A tudomány nem győzött végzetén. –

ÁDÁM

Szörnyű világ! – csupán meghalni jó.
Nem sajnálandom, amit itt hagyok.
Ah, Lucifer! ki egykor ottan álltam
Az ember bölcséjénél, aki láttam,
3780 Mi nagy jövő reménye ringa benne,
Ki annyi harcát mind végigcsatáztam,
Ez órjas síron, melyre gyászleplelt

A természet dobott, midőn merengek,
Első, utolsó ember a világon:
3785 Szeretném tudni, hogy bukott fajom?
Nemes küzdelemben, nagyszerűen-é,
Nyomorun-é, törpülve ízről ízre,
Nagyság nélkül és könnyre érdemetlen.

LUCIFER

Ah, ah, hiú ha vagy *nagy* szellemedre, –
3790 Amint nevezni már, úgy kedveled
Azon erőt, mely a vért lükteti,
És ifjú keblet eszményért dagaszt:
Ne kívánj állni végre mint tanú
Saját halotti ágyadnál. – Ez óra
3795 Csodálatos átvizsgálása ám
A gazda nélkül készült számvetésnek.
A hagymázos láz elriasztja mind
Az élettánc csillámló képeit,
Aztán ki tudja, melyik volt való.
3800 A végső küzdele kisserű jaja
Nagy gúnykacaj éltünk küzdelmire.

ÁDÁM

Miért nem veszem hát el a magasban,
Erőm és lelkem teljes érzetével,
Inkább, mint így hallgatni önmagam
3805 Síríratát, mit egy szellem rideg
Közönye tart, ki harcaimban és
Halálomban nem osztozik velem. –

LUCIFER

Ismét fajodra ismerem könyvedben,
Mellyel kíséred ébredésedet
3810 Kedvenc ábrándból tiszta felfogásra. –
De nyúgodjál meg, hisz még él fajod.
Nézd, ott is áll még egy embertanya,
S gazdája, ím, most lép ki ajtaján. –
(Egy eszkeimó a galibából kilép, jókavadászátra felkészülten.)

ÁDÁM

3815 E korcs alak, e torzkép volna-é
Nagyságomnak bitor örököse?
Mért hagytad látnom, Lucifer! valóban
A vigasz rosszabb, mint volt bánatom.

AZ ESZKIMÓ

Léteznek hát mégiscsak istenek
Felettünk? ím, előttem megjelentek.
3820 De hát, ki tudja, jók vagy rosszak-e,
Menekszem tőlük, az legbiztosabb.
(*Vissza akar vonulni.*)

LUCIFER

Megállj, egy szóra!

AZ ESZKIMÓ

(*Leborulva.*)

Kegyelem, uram!

Az első fókát néked áldozom,
Mit elfogok, csak hallgass meg, s ne ronts el.

LUCIFER

3825 Hát ahhoz a fókához mily jogod van,
Hogy éltével váltod meg a tiédet?

AZ ESZKIMÓ

Hogy bírok véle: hisz látom, körüllem
Miként eszi a férget fürge hal,
Halat a foka, a fókát meg én.

LUCIFER

3830 S a nagy szellem veled táplálkozik.

AZ ESZKIMÓ

Tudom, tudom, de a kicsíny időt,
Melyben mozogni hágy kegyelmesen,
Vásárolom meg véres áldozattal.

ÁDÁM

Mi gyáva nézlet!

LUCIFER

S mást tevé-e te?

3835 Az a különbség csak közöttetek,
Hogy ő fókát, te embert áldozál
Az istenségnek, mellyet alkotál
Saját képedre, mint ez az övére.

AZ ESZKIMÓ

Látom, haragszol, és érzem, miért.
3840 Ínségemben hogy fel mertem sohajtni
A nap jótékony istenéhez, aki
Nem kér, csak ad, ki ős regénk szerint
Itt is parancsolt egykor. – Óh, bocsáss meg,
S elátkozom örökre.

ÁDÁM

3845 Ím, nagy Isten,
Tekints le és pirulj, mi nyomorult,
Akit remeknek alkotál, az ember!

AZ ESZKIMÓ

Nagyon haragszik társad, éhes ő is?

LUCIFER

Sőt, mert nem éhes, épp azért haragszik.

ÁDÁM

Mi helytelen faragsz rossz élceket!

LUCIFER

3850 Igazság az, nem élc. Okoskodásod
A jóllakotté, míg itt társadé
Éhes gyomornak filozófiája.
Okokkal egymást meg nem győzitek,
De egyetérttek rögtön, hogyha te
3855 Kiéhezél, vagy ő majd jóllakott.
Igen, igen, akár mint képzelődöl,

Mindég az állat első bennetek,
És csak midőn ezt el bírád csitítani,
Eszmél az ember, hogy nagy-gőgösen
3860 Megvesse azt, mi első lényege. –

ÁDÁM

Méltó beszéd hozzád, Lucifer, ez,
Ki minden szentet kárörvendve vonsz
A föld porába. Hát minden nagy eszme,
Nemes cselekmény konyhánk gőze csak,
3865 Vagy oly körülmény dőre magzata,
Mit egytül egyig a hitvány anyag
Nehány törvénye mozgat, s tart lekötve? –

LUCIFER

S van-é különben? – Azt hiszed talán,
Hogy Leonídász meghal a szorosban,
3870 Ha ahelyett, hogy barna levesével
Táplálkozik olyan köztársaságban,
Melynek még pénze sincs, lucullusi
Villában issza édes mámorát
Kelet minden kéjének? Vagy talán
3875 Brutus meghal, ha a szép Porciához
Hazasiet, s a harc izgalmait
Kiheveri egy jó ebéd után?
Hogyan tenyész a bűn, hogy a nemesség?
Nem ronda lég, nyomor szülé-e azt,
3880 Nem napvilág, szabadságérzet ezt,
Átörökítve késő származékban
Alakban és szellemben önmagát?
Hányan mondák, hogy számoltak magukkal,
És felköték egy fára magukat.
3885 De ha leoldák hívatlan kezek,
Az élet új érintkezése már
Feledteté velök a számadást. –
Ha nagy Hunyad nem méltó nép körében
Jó a világra, hogyha szerecsen

3890 Sátornak árnya reszket bölcsején:
Mi lesz első hőséből a keresztnek?
Vagy Luther, hogyha pápa lessz esetleg,
S Leó tanár egy német egyetemen:
Ki tudja, nem reformál-é emez,
3895 S az sújtja átkát a dúló merészre?
Mi lesz Napóleon, ha büszke útját
Nem egy nép vére egyenlíti ki?
Elposhad tán egy búzhödt laktanyában. –

ÁDÁM

(Lucifer száját befogva.)

Ne többet! – mind, amit csak fejtegetsz,
3900 Oly egyszerűnek látszik, oly valónak:
De annál károsabb. – A babona
Bárgyút vakít csak, aki úgysem érzi
A szellemet, mely köztünk hat, mozog;
De testvérét felismerné a jobb, ha
3905 Rideg tanod számokkal meg nem ölné. –

LUCIFER

Beszélj tehát társaddal, meg nem árt
Még egy kis lecke az önismeretből.

ÁDÁM

Sokan tengődtek-é még e vidéken?

AZ ESZKIMÓ

Sokan bizon, többen, mint ujjamon
3910 Számíthatok. – Szomszédimat, igaz,
Agyonverém már mind, de hasztalan,
Mindég kerülnek újak; s oly kevés
A fókafaj. – Ha isten vagy, tegyed,
Könyörgök, hogy kevesb ember legyen,
3915 S több fóka. –

ÁDÁM

Lucifer, jerünk, elég volt!

LUCIFER

No, legalább tekintsük meg nejét.

ÁDÁM

Nem akarom meglátni, mert ha süllyedt

A férfiú, szemünknek ronda látvány:

De megvetést szül keblünkben csupán.

3920

A nő, az eszmény, e megtestesült

Költészet, hogyha süllyedt, torzalak lesz,

Mely borzadályt szül. Menj, ne lássam őt.

*(Ezalatt Lucifer Ádámot a gunyhó felé vonta, most az ajtót
felrúgja, bent Éva, mint az eszkimó neje, látszik. Ádám
mereven bámul, a küszöbön állva.)*

LUCIFER

Nem lelsz-e benne régi ismerősre?

Öleld meg hát, hisz e becsületes

3925

Ember halálba' sértve lesz, ha így

Tisztességet se gyakorolsz nején.

ÁDÁM

Öleljem ezt, ki egy Aszpásziát

Tarték karomban! Ezt, kiben derengni

Látom megint annak vonásait,

3930

De úgy, mint hogyha csókjai között

Állattá válna. –

AZ ESZKIMÓ

(Gunyhójába lépve.)

Nóm! vendégeink

Érkeztek ím. Lásd őket szívesen.

(Éva Ádám nyakába borul, s a gunyhóba vonja.)

ÉVA

Légy üdvözölve, idegen, pihenj meg.

ÁDÁM

(Bontakozva.)

Segítség, Lucifer! el innen, el,

3935 Vezess jövőmből a jelenbe vissza,
Ne lássam többé ádáz sorsomat:
A hasztalan harcot. Hadd fontolom meg:
Dacoljak-é még Isten végzetével. –

LUCIFER

3939 Ébredj hát, Ádám! álmod véget ért. –

TIZENÖTÖDIK SZÍN

(A nézőbely átváltozik a harmadik szín pálmafás vidékévé. Ádám, ismét mint ifjú, még álomittasan kilép a gúnyhóból s álmélkodva körülnéz. Éva bent szunnyad. Lucifer a középén áll. Ragyogó nap.)

ÁDÁM

3940 Rettentő képek, óh, hová levétek?
Körültem minden úgy él, úgy mosolyg,
Mint elhagyám, míg szívem megtörött.

LUCIFER

Hiú ember! Hát azt kívánod-é,
Hogy a természet rendje felbomoljon,
3945 Új üstökös ragyogjon éjeden,
Remegjen a föld, egy féreg, ha elvesz?

ÁDÁM

Álmodtam-é csak, vagy most álmodom,
És általán több-é, mint álom, a lét,
Egy percre melly a holt anyagra száll,
3950 Hogy azzal együtt végképp szétbomoljon?
Miért, miért e percnyi öntudat,
Hogy lássuk a nemlét borzalmait? –

LUCIFER

Síránkozol? – csupán a gyávaság
Fogadja el harc nélkül a csapást,
3955 Mit elkerülni még hatalma van.
De a végzetnek örökös betűit
Nyugodtan nézi, és nem zúgolódik
Miattuk az erős, azt nézve csak,
Hogy állhatand meg még alattuk is.
3960 Ily végzet áll a történet felett,
Te eszköz vagy csak, mellyet hajt előre. –

ÁDÁM

Nem, nem, hazudsz, az akarat szabad.
Kérdemteltem ezt nagyon magamnak,
Lemondtam érte a paradicsomról.
3965 Sokat tanultam álmokképeimből,
Kiábrándultam sokból, s most csupán
Tőlem függ, útam másképpen vezetni.

LUCIFER

Ha a felejtés és örök remény
Nem volna a végzetnek frígyese,
3970 Hogy, míg amaz hegeszti a sebet,
Ez szőnyeget von a mélység fölé
S biztatva mondja: száz merész beléhullt,
Te léssz a boldog, aki átugorja. –
De látál, úgye, mint tudós, egyéb
3975 Sok furcsaság közt oly belférget is,
Mely vércsében s macskában bír csak élni,
S kifejlődése első korszakát
Mégis csak az egérben töltheti.
Sem egy, sem más egér nincs kitűzve
3980 Érezni macska-, vércse-körmöket,
S mely óvatos, ki is kerülheti,
Mint agg múlván ki házias körében.
De renditetlen törvény őrködik,
Hogy annyi jusson mégis ellenének,
3985 Amennyi kell, hogy ezredek után
Még a puhány is éljen a világon. –
Az ember sincs egyénileg lekötve,
De az egész nem hordja láncait;
A lelkesülés, mint ár, elragad,
3990 Ma egy tárgyért, holnap másért megint.
A máglyának meglesznek martaléki,
S meglesznek, akik gúnyolódni fognak. –
S ki lajstromozza majd a számokat,
Következetes voltán bámuland
3995 A sorsnak, mely házasságot, halált,

Bűnt és erényt arányosan vezet,
Hitet, őrlést és öngyilkolást. –

ÁDÁM

Megállj! mi eszme villant meg fejemben –
Dacolhatok még, Isten, véled is.
4000 Bár százszor mondja a sors: eddig élj,
Kikacagom, s ha tetszik, hát nem élek.
Nem egymagam vagyok még e világon?
Előttem e szirt, és alatta mély:
Egy ugrás, mint utolsó felvonás...
4005 S azt mondom: vége a komédiának. –
(*Ádám a szírt felé halad, Éva kilép az ajtón.*)

LUCIFER

Ah, vége, vége: mily badar beszéd!
Hiszen minden perc nem vég s kezdet is?
Ezért láttál-e néhány ezredévet? –

ÉVA

Ádám, miért lopóztál tőlem úgy el,
4010 Utolsó csókod oly hideg vala,
S gond vagy harag van most is arcodon.
Úgy félek tőled...

ÁDÁM

(*Továbbhaladva.*)

Mért is jársz utánam,
Mit leskelődöl lépteim után?
A férfiúnak, e világ urának,
4015 Más dolga is van, mint hiú enyelgés.
Nő azt nem érti, s nyűgül van csupán.
(*Ellágyulva.*)
Mért nem szunyadtál még csak egy kicsinyt:
Nehezebb lesz most már az áldozat,
Mit a jövőnek hozni tartozom. –

ÉVA

4020 Ha meghallgatsz, még könnyebb lesz talán,

Mert ami eddig kétséges vala,
Most biztosítva áll már: a jövő. –

ÁDÁM
Hogyan?

ÉVA

Tudom, fel fog mosolygni arcod,
Ha megsugom. De jój hát közelebb:
4025 Anyának érzem, óh, Ádám, magam.

ÁDÁM
(*Térdre esve.*)
Uram, legyőztél. Ím, porban vagyok,
Nélküled, ellened hiába vívok:
Emelj vagy sújts, kitárom keblemet.

LUCIFER
Féreg! feledted-é nagyságodat,
4030 Melyet nekem köszönhetsz. –

ÁDÁM

Hagyd el azt!
Hiú káprázat volt; ez nyugalom!

LUCIFER
S te, dőre asszony, mondd, mit kérkedel?
Fiad Édenben is bűnnel fogamzott.
Az hoz földedre minden bűnt s nyomort.

ÉVA
4035 Ha úgy akarja Isten, majd fogamzik
Más a nyomorban, aki eltörűli,
Testvériséget hozván a világra. –

LUCIFER
Fellázadsz-é, rabszolga, ellenem?
Fel a porból, állat!
(*Ádám felé rág. Az ég megnyílik: az Úr dicsőülten,
angyaloktól körvegyezve megjelen.*)

AZ ÚR

A porba, szellem!

4040 Előttem nincsen nagyság.

LUCIFER

(Görnyedezve.)

Átok, átok!

AZ ÚR

Emelkedjél, Ádám, ne légy levert,
Midőn látod, kegyembe veszlek újra.

LUCIFER

(Félre.)

Mint látom, itt családi jelenet
Fejlődik, szép talán az érzelemnek,
4045 De értelmemnek végtelen unalmas.
Legjobb elsompolyognom.

(Indul.)

AZ ÚR

Lucifer!

Szavam van hozzád is, maradj tehát.
Te meg, fiam, beszéld el, hogy mi bánt úgy.

ÁDÁM

Uram! rettentő látások gyötörtek,
4050 És nem tudom, mi bennök a való.
Óh mondd, óh mondd, minő sors vár reám:
E szűkhatáru lét-e mindenem,
Melynek küzdése közt lelkem szűrődik,
Mint bor, hogy végre, amidőn kitisztult,
4055 A földre öntsd, és béigya porond?
Vagy a nemes szeszt jobbra rendeléd?
Megy-é előbbre majdan fajzatom,
Nemesbedvén, hogy trónodhoz közelgjen,
Vagy, mint malomnak barma, holtra fárad,
4060 S a körből, melyben jár, nem bír kitörni?
Van-é jutalma a nemes kebelnek,

Melyet kigúnyol vérhullásaért
A kislelkű tömeg? Világosíts fel,
S hálásan hordok bármi végzetet;
4065 Csak nyerhetek cserémben, mert ezen
Bizonytalanság a pokol. –

AZ ÚR

Ne kérdd
Tovább a titkot, mit jótékonyan
Takart el istenkéz vágó szemedtől.
Ha látnád, a földön mulékonyan
4070 Pihen csak lelked, s túl örök idő vár:
Erény nem volna itt szenvedni többé.
Ha látnád, a por lelkedet felissza:
Mi sarkantyúzna, nagy eszmék miatt,
Hogy a muló perc élvéről lemondj?
4075 Míg most, jövőd ködön csillogva át,
Ha percnyi léted súlyától legörnyedsz,
Emel majd a végetlen érzete.
S ha ennek elragadna büszkesége,
Fog korlátozni az arasznyi lét.
4080 És biztosítva áll nagyság, erény. –

LUCIFER

(Kacagva.)

Valóban, melyre lépsz, dicső a pálya,
Nagyság s erény leszen tehát vezéred,
E két szó, mely csak úgy bír testesülni,
Ha babona, előítélet és
4085 Tudatlanság álland mellette őrt. –
Miért is kezdtem emberrel nagyot,
Ki sárból, napsugárból összegyúrva
Tudásra törpe, és vakságra nagy. –

ÁDÁM

Ne gúnyolj, óh, Lucifer, csak ne gúnyolj:
4090 Láttam tudásod tiszta alkotását,
Nagyon hideg volt ottan e kebelnek. –

De, óh, Uram! ki fog feltartani,
Hogy megmaradjak a helyes uton?
Elvontad tőlem a vezérkezet,
4095 Hogy a tudás gyümölcsét ízlelém.

AZ ÚR

Karod erős – szived emelkedett:
Végetlen a tér, mely munkára hív,
S ha jól ügyelsz, egy szózat zeng feléd
Szünetlenül, mely visszaint s emel,
4100 Csak azt kövesd. S ha tettdús életed
Zajában elnémúl ez égi szó,
E gyöngé nő tisztább lelkülete,
Az érdekek mocskától távolabb,
Meghallja azt, és szíverén keresztül
4105 Költészetté fog és dallá szűrődni.
E két eszközzel álland oldalodnál,
Balsors s szerencse közt mind-egyaránt,
Vigasztaló, mosolygó génusz. –
Te, Lucifer meg, egy gyűrű te is
4110 Mindenségemben – működjél tovább:
Hideg tudásod, dőre tagadásod
Lesz az élesztő, mely forrásba hoz,
S eltántorítja bár – az mit se tesz –
Egy percre az embert, majd visszatér.
4115 De bűnhődésed végtelen leend
Szünetlen látva, hogy mit rontni vágyol,
Szép és nemesnek új csirája lesz. –

ANGYALOK KARA

Szabadon bűn és erény közt
Választhatni, mily nagy eszme,
4120 S tudni mégis, hogy felettünk
Pajzsul áll Isten kegyelme.
Tégy bátran hát, és ne bánd, ha
A tömeg hálátlan is lesz,
Mert ne azt tekintse célul,

4125 Önbecsét csak, ki nagyot tesz,
Szégyenelve tenni másképp;
És e szégyen öntudatja
A hitványat földre szegzi,
A dicsőöt felragadja, –
4130 Ámde útag felségében
Ne vakítson el a képzet,
Hogy, amit téssz, azt az Isten
Dicsőségére *te* végzed,
És ő éppen rád szorulna,
4135 Mint végzése eszközére:
Sőt te nyertél tőle díszet, ha
Engedi, hogy tégy helyette. –

ÉVA

Ah, értem a dalt, hála Istenemnek!

ÁDÁM

Gyanítom én is, és fogom követni.

4140 Csak az a vég! – csak azt tudnám feledni! –

AZ ÚR

4141 Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!

MÓZES

TRAGÉDIA ÖT FELVONÁSBAN

SZEMÉLYEK

JEHOVA

MÓZES

ÁRON

HÚR

KÁLEB

JÓZSUÉ

ABIRAM

DÁTÁN

GERZÓN, Mózes fiacskája

NÉP

} zsidók

FÁRAÓ

FŐPAP

ORSZÁGLÁR

TISZTTARTÓ

RENDŐRFŐ

HÍRNÖK

POROSZLÓK

} egyiptombeliek

JETHRO, midianita főpap

JÓKHEBÉD, Mózes dajkája, Áron anyja

MÁRIA, leánya, Húr jegyese

CIPPORA, Jethro leánya, Mózes neje

AMRA, moabita leány

KOZBI, Mária szolgálója

NEHÁNY SZOLGÁLÓ

ELSŐ FELVONÁS

(Trónterem fáraó palotájában. Fáraó trónon ül, mögötte toll-legyezős szolgák. Körüle fényes kíséret, a főpap, az országlár, Mózes, Jókhebed sat.)

A FŐPAP

(Mózeset a trón elé vezetve.)

Nagy fáraó! Az ifju itten áll,
Kit gondjainkra bízál egykoron,
Hogy a tudásnak szentélyét kitárjuk
Vágyó szemének, s a magas egek
5 Kristályboltjától a tengerfenék
Borzalmaig le semmi se maradjon,
Mi őt tudatlan bámulatra hozza. –
Vedd, íme, vissza talpig fegyverezve
Könyvtárainknak minden készletével,
10 Tanácsod dísze, trónod fénye lesz.
Ezt vallanám, ha védenced helyett
Kegyvesztett szolgád sarja lenne is.

JÓKHEBÉD

(A háttérben.)

Ah, nézzétek csak, mily nemes alak.
Mi lelkes arc! – Vajh mily boldog leendne
15 A nő, ki őtet mondhatná fiának.

FÁRAÓ

Hálám müvedhez mérendem bizonynal,
S ebből beláthatod, mi nagy lesz az.

FŐPAP

Ne művemhez mérd hálád, fáraó,
Hozzád nem illő semmivé lesz úgy,
20 Kezedből készen jött a drágakő,

Csiszolnom kelle azt nekem csupán;
Szivedhez mérd hálád, hogy nagy legyen.

FÁRAÓ

Ifjú! E sok dísz el ne tántorítson,
Ha egy fejjel nagyobb vagy a tömegnél,
25 Még mindég nem teszesz rendkívülit,
Ha két közember napszámát betöltöd. –

MÓZES

Az ösztöngzés csak lomha állatot,
Csökönös szolgát illet, fáraó,
Ki zúgolódva hordja láncait,
30 S terhét lerázni alkalmat keres.
De én, ki azzá, ami most vagyok,
Csak általad lettem, s világra is
Csak úgy jövék, mint eltépett virág,
Mit zúgó szélvész pusztaságba hajt,
35 Nem ismervén anyának csókjait –

JÓKHEBÉD

(Magában.)

Szegény fiú, s még sajnósabb anya. –

MÓZES

Nem az apának áldásos nevét,
Csak a kezét, mely védve felfogott. –
Mi bennem érez, gondol és lehel,
40 Magad vagy, fáraó! – Sugárod az,
Mely napjához hűtlen nem is lehet. –

FÁRAÓ

Kelj fel, fiam, s fogj mellettem helyet.
Feldíszesítlek a tanács mezével,
S te a tanácsot elméddel diszítsd. –
45 Első ügyünk már próbakőre tesz,
Sok edzett férfi fáradt benne meg,
S kibonyolítani nem bírá bajunk.
Vérző seb az, hatalmam szíverén,

50 Melyet gyógyítani amint nem bíránk,
Kicsinyleni kezdtünk és nevetni.
De nem használ, mert amint rejtegetjük,
A seb mindegyre mérgesebb leszen,
Szorongó aggályt költ népem között,
A megnyugodt biztonságnak helyében,
55 Mi jólétünknek egyedüli földje.
S lankadni érzem fegyveres karom,
Mely a szomszédot tiszteletre készte,
Hogy nemsokára megvető mosollyal
Említ, ki eddig félt – az idegen. –

MÓZES

60 Értem miről szólsz, fáraó! – Sebünk
Az Izraelnek népe, ügyebár,
Mely Gózen földén őrzi nyájait?

JÓKHEBÉD

(Magában.)

E sebnek én is érzem kínjait.

FÁRAÓ

65 Találtad, ifju. – E nép, mely makacs
Előítélettel függ ősei
Szokásain, nyelvén és istenén,
Utálva mindent, ami a mienk.
Melyet sem jó szó, fényes biztatás,
Nem tántorít el. Sem korbács, bilincs
70 Nem tör meg. És műveltségünk malasztja
Durvult kebléről nyom nélkül lepattan.
Mert mint olaj a víz közül kiválik,
Úgy fél ő minden összeolvadást
Egy nagy s hatalmas nemzetté velünk.

MÓZES

75 Fonák eljárás, félszeg rendszabály
Okozta, e baj hogy megsúlyosult,
Szilárd határzat még jóváteszi. –

JÓKHEBÉD

(*Magában.*).

Isten megáldjon bölcs, kedves fiú,
Te második József, megáldjon Isten! –

ORSZÁGLÁR

- 80 Nagy fáraó! Már harminc éve, hogy
E tárgynak szánok éjet és napot.
Mit szolgahűség, emberi erő
Csak tenni képes, mindent megkísértem,
Tán isteneknek rendelése volt,
85 A munka hogy sikertelen maradjon. –
Ez ifju most, ki még az iskolák
Porát sem rázta le sarúiról,
Engem leckéztet, rám hárítva mindent.
Mondd néki, kérlek: én is ismerem
90 A csillogó elméletek világát,
Mik oly simán peregnek könyveinkben.
De hátra van még a tapasztalás,
Mely minden lapnak kérlelhetlenül
Egy-egy legfényesb ábrándját kitörli.
95 Azért, habár ezüst legyen beszéde,
Ily ifjunak még most a hallgatás
Arany leendne, e gyülekezetben.

MÓZES

- Parancsra szóltam, nem tolakodásból.
De hogyha egyszer szólnom kellett,
100 Nincsen kegyelet, ősz haj nincs előttem.
Csak kettő: fáraó – meg az igazság. –
Lássuk hát, harminc évig mit cselekvél?
Midőn már úgy megnőtt volt Izrael,
Hogy rettegéd, s megnyerni nem bírád,
105 Mért nem cselekvél nyíltan? – Mért buvál
Vénasszonyok mögé, bábákra bízva,
Hogy fojtsanak meg minden kisdedet? –
S maradtál volna aztán e szabálynál,

Most már nem volna, aki bajt okoz.
110 De elhivéd a bábaasszonyoknak,
Hogy a zsidó nő nem szorul segélyre,
Különb, erősebb más hölgyek felett.
És megmaradt volt a bűn lelleden,
A gyűlölet nőtt Izrael között,
115 S a bűn gyümölcse elveszett nekünk.

JÓKHEBÉD

(Magában.)

Jól kezdte el – mit von ki majd belőle? –

MÓZES

Majd vízbe fojtál egy szak gyermeket,
S elhagytad újra az anyák jajára.
Veszélyesebbek voltak-e azok,
120 Kiket megfojtál, mint azok leendnek,
Kiket meghagytál, értök bosszút állni? –
Sarcolni küldél ismét földüket.
A tisztartók még mostan is rabolnak,
Hizottan tér ez és az nyugalomra,
125 Mint jóllakott nadály – de mondd, mi jó
A drága vérből a közjó érébe? –
A botrány megvan, s újra nincs eredmény. –
Mint vérbő testet a nadály marása
Még vidorabb növekedésre hozza,
130 Nem lesz koldussá Izrael maig.
S a várműveknek építése közt
Csak teste edződik fegyverfogáshoz,
Nem hajlik lelke törpe szolgaságba.
S a rejtett bosszu nő – erősödik. –
135 Hogy megbékéljen, túl kemény valál,
S túl engedelkeny arra, hogy kivesszen.

JÓKHEBÉD

(Magában.)

Igaz, igaz, csak bátran mondd ki, hogy
Kiveszni nem fog – s így engedni kell.

MÓZES

- 140 Kint állnak ismét e nép nagyjai,
Óh, fáraó, kihallgatást keresve,
S kihallgatásuk biztosítva van. –
Mi végre ez? – Nem tudjuk-é bajuk?
Nem értjük-é, hogy nékik az igazság,
Mit nekünk tenni mérhetlen hiba? –
145 S mégis biztassuk csillogó szavakkal,
Ígérjünk mindent, bé nem töltve semmit? –
Nem, fáraó! – Ez trónodhoz nem illő.
Küldd őket el, rideg, szilárd parancssal.
Ne tűkkel szurkáld – karddal vágd agyon.
150 S mondd nékik, hogy ezt javad kívánja. –
A férfiaságban, hidd, bűverő van,
Mely megdöbbszent és tiszteletre készít.
Ki a sakállal küzd élethalálra,
Lemondással fogadja az oroszlányt.

JÓKHEBÉD

(Magában.)

- 155 Ah, ah, mi szépen megtanult beszélni,
Épp, mint a kígyó – épp, mint a kígyó! –

ORSZÁGLÁR

- Ha fáraónak tetszik e tanács,
Ám lépj helyembe. – Én sosem bírák
Levetni az embert, e díszruhát
160 Magamra öltve. Tán erősb leszesz. –
Az szentigaz, hogy így már törni fog,
Mit én csak ingaték, a büszke fa,
De az ég tudja, hogy kire esik. –

FÁRAÓ

- Nekem tetszett ez ifjunak tanácsa.
165 Jöjön hát Izrael – beszélj velök,
Mózes, s intézd el, amiként javalltad.
(Egy szolgálta el.)

ORSZÁGLÁR

(A főpaphoz.)

Mit mondasz e fellépéshez, barátom?

Növeltetd, félek, gazdádá leend.

FŐPAP

Bizony, bizony, a szellem, tartok én is,

170 Melyet felhíttam, most szómnak nem enged.

De hogy hatalmas s nagy lesz, az való. –

ORSZÁGLÁR

Csak adja az ég, hogy se fáraó,

Se mi ne álljunk ott, hol ő keres

Helyet magának – mert hidd el, legázol.

(Áron, Húr s még néhány zsidó előljáró belép, s a trón elé járul.)

MÓZES

175 Mit jöttök újra a trónnak nyugalját

Haszontalan panasztokkal zavarni,

Fontosb tárgyaktól lopva az időt? –

ÁRON

Ki vagy te – ily fennen hogy szólni mersz?

Téged nem ismerünk. – Nagy fáraó!

180 Ne hagyd e felhőt, hogy napod borítsa,

Mely ránk mindenkor kegymosolyt lövell. –

Nem élünk-é mi is, nem-é születtünk

Szolgáidul mi is, vért és vagyont

Nem áldozunk-e trónod zsámolyán? –

185 Kevésbé szép-e Izrael leánya,

Kit háremednek díszeül veszesz,

Kevésbé izmos-e munkás karunk,

Mely Pithomot és Rahamsest emelte,

Fejedelmi díszben fénylő váraid –,

190 Mint más szolgálidé? – Hogy csak nekünk

Ne volna, fáraó, jogunk panaszcra? –

MÓZES

Áron jöhet, Húr is, vagy bárki más
Egyes panaszra – Izrael soha.
Nem ismerjük, mi az? –

ÁRON

Megmondom én hát.

195 Egy nép az, melyet büntelen rabol,
Pórgőggel néz le, vérig ostoroz
A leghitványabb szolgál. Ámde ő
Csak hallgat és tűr, tesz, mint rendelik,
S panasz-szót is csak kénytelen emel.

MÓZES

200 Igen, de titkon alkalmat keres,
Vágyó imával külvészélyt ohajt,
Hogy ellenségink zászlajához álljon.

ÁRON

Ki mondta azt neked – Isten vagy-é,
Hogy a veséknak titkait kitárod? –
205 Vagy élnünk is bűn – ahhoz sincs jogunk? –

MÓZES

Óh, élni van, de elzárkózni nincs,
A megvetés nem tőlünk – tőletek jó,
Kik pornak férgeként fetrengetek bár,
Koldusgőggel mindég lenézitek
210 A népet, mely uratokká leve,
Gunyolva törvényét, oltárait.

ÁRON

Ez nem lenézés, ez csupán önérzet,
Hogy Istennél választott nép vagyunk,
Nagy céljait kivinni a világon.

MÓZES

215 Maroknyi nép! Nagy célt vágyol kivinni?
Tedd félre hát hiú ábrándjaid –

Hisz Istened, látod mi gyöngé Istén,
 Nem bírja láncod megtágítani.
 Hagyd abba. – Fáraó nagy nemzetébe
 220 Olvadj bele, s velünk naggyá lehetsz,
 Mig így, ha a jó szót be nem veszed,
 Elég hatalmas a nagy fáraó
 E pártos, büszke fájt, mely gátul áll
 Kitérő útján, hogy megsemmisítse.

ÁRON
 225 Mit állna gátul e maroknyi nép? –
 Mi dísz nyerhetne a szörnyű oroszlány,
 Ha egy egérkét eltapodna is? –
 Kivált, midőn ez hűn szolgálta sokszor.
 Vagy nem menté-e meg Egyiptomot
 230 József, bár hű maradt is Istenéhez?
 S nem zárta-e kebléhez őt ura,
 Nemtőjeként, dacára, hogy zsidó volt,

MÓZES
 Régmúlt idő az, mellyet felmelengetsz.

ÁRON
 235 Hiú álom, melyért te lelkesülsz. –
 Látom, viaszba vésik a nagyok
 Az érdemet – szeszélyöket acélba. –
 Óh, fáraó! Mig itt állunk előtted,
 Kint ádáz szolga rémjátékot űz,
 És Izrael mégis, kétes reménnyel
 240 Átok helyett imát küld Istenéhez,
 S pillantásodtól vár éltet – halált.
 Ne lökd el a szűt, mely hálára tárul,
 Hogy bécsukódják a kétségbeeséssel.

FÁRAÓ
 245 Már eddig is sért a feleselés.
 Menj békén, Izrael, fogadd be a szót,
 Vagy jó erő napod.

*(Fáraó kíséretével el. Csak Mózes, Jókhebed s a zsidó
küldöttség marad.)*

ÁRON

Erősb az Isten. –

Jöjön tehát, minek még jőni kell,
Az Úr végezze, mit mi nem bíránk.
Térjünk, barátim, gunyhóink közé.
(Indul.)

JÓKHEBÉD

(Előbe lépve.)

250 Áron, fiam, megállj! –

ÁRON

Anyám – bocsáss! –

JÓKHEBÉD

Nem – így távoznod nem szabad, fiam.
Baljóslatú harag villog szemedben –
S e másik férfi, amint elmereng,
Látom, nagyot forral szintén agyában.
255 Óh, Mózes! Hallgasd dajkádnak szavát.

MÓZES

Mit kívánsz, Jókhebed!

JÓKHEBÉD

Ím! Nézd, ez Áron.

Kiről oly sokszor hallottál beszélni.
Ez ő, kitől számodra elvonám
Fél szívemet és gondjaim felét,
260 Hogy karjaimban lágyan ringatálak. –
Kivel egy emlő táplált, egy kebel
Melengetett, midőn a boldogult
Hercegnő, Mózes, mint megdermedett,
Mint ellökött kicsinyt reám bizott.
265 Nem tőn-e testvérré az a közös téj,
Az a megosztott, édes anyagond,

Hogy így akartok mostan megszakadni? –

MÓZES

Rajongsz, jó asszony, útunk távolabb
Esik egymástól, minthogy illyenekről
270 Közöttünk szó lehetne.

ÁRON

Úgy van, úgy.
Nem elég-é, ha kebleden nevelted
Néped hóhérát. Mostan meg fiad
Fogadja őt szívébe.

JÓKHEBÉD

Halljatok csak!
Ha én nem bírlak már testvéresíteni,
275 Úgy nézzetek körül e nagy hazán,
Van-é több olyan férfi, mint ti vagytok? –
Két pálmaszál, vállvetve az eget
Hordozni termett, míg ha zsörtölődtök,
Egymást fogjátok hitványan letörni,
280 Nagy öröme a középszerűnek. –
Ha már értem nem, óh, ezért, ezért –
Szorítsatok testvéries kezet. –

ÁRON

Anyám, ne kívánd népem ellenével.
(*El társaival.*)

MÓZES

Sajnálom, nő – de fiad pártütő. –

JÓKHEBÉD

285 Óh, milyen büszke mindkettő! – Sötét szirt,
Mely egymást méri szülemlő viharban.
Én gyöngé hab, mely köztük hányatik
És jajgat. – Áron! – Lám, már elhagyott. – –
Mózes! – Csak teste van még a teremben,
290 Vajh hol csapong a lélek? –

MÓZES

(magában)

Úgy van, úgy.

Megnyílt előttem a legfényesebb út,

A trónig – és mért a trónig csupán?

Ah – ah – bátorság! –

JÓKHEBÉD

(kézen fogja).

Mózes! Rám figyelj.

MÓZES

Jó asszony, mit kívánsz? –

JÓKHEBÉD

Előbb, midőn

295 Egy fényes udvar hódolt érdemednek,
A dajka, a zsidó nő messziről
És elvonulva mert csak rád tekintni.
De óh, ne hidd, hogy nem vert volna szíve
Erősebben, mint egykor életében.

MÓZES

300 Hiszem, vén Jókhebéd, s hálás vagyok.
Te mindég olyan hű valál irántam.

JÓKHEBÉD

Ugyé? Ugyé? – Nem ótt-e meg karom
Virgonc fiút a testi sérelemtől?
Illik, hogy most megmentsem lelkedet,
305 Rajtam leendne Ábrahámnak átka,
Hiúságból, ha bűnbe vesztenélek. –

MÓZES

Mi lesz mindebből?

JÓKHEBÉD

Azt még nem tudom,

Áldás vagy átok, mint az ég akarja.

Amint emlőmon függve hordozálak,
 310 Egy titkot is dajkáltam még veled.
 S el voltam szánva, hogy míg karjaimból
 Fényes pályára hagylak majd szökellni,
 Zordon testvéred, a fájó titok,
 Sötét síromba költözend velem. –
 315 De óh, Mózes, hogy távol szögletemből
 A tisztességet néztem, mely reád hullt:
 Bú és öröm közt hánykodott szívem.
 Sírtam, nevettem, s hogy megértsd, miért,
 E szörnyű titkot kell neked kitárnom.

 MÓZES
 320 Csak addig rettent, míg titok. – Ki véle!

 JÓKHEBÉD
 Mózes, te is zsidó vagy.

 MÓZES
 Hah! Ne mondd –
 Rettentő e szó tréfaképpen is. –
 Negédből mondod ezt csak, Jókhebéd,
 Mivel zsidó nő volt, ki felnevelt.
 325 Ne többet e szót, fényes úton
 Még rém gyanánt állhatna az élém.
 A feltűnőt sok írigy környezi,
 S ilyen termekben les még a fal is.

 JÓKHEBÉD
 Nem könnyelmű szó, Mózes, mit kimondtam.

 MÓZES
 330 Makacskodol? – Ah, értem az egészet,
 Ez ismét néped egy újabb fogása,
 Megvesztegettek, úgye, téged is,
 Hogy semmivé tedd, akit ők remegnek.

 JÓKHEBÉD
 Egy anyaszűt ki vesztegetne meg?

335 S anyának szíve, mely hozzád beszél.
Mózes, fiam! Ki meg bírja tagadni
Száz édességét a szülő-örömnnek,
Ki hallgatott, midőn dicsérni hallá
Fiát, mi szép, mi jó, minő okos,
340 S fel nem kiáltott büszke mámorában:
Ez a dicséret, e fiú enyém; –
Titkát akkor sem mondta volna el,
Midőn szégyent s átkot hoz csak reá. –
De az erős Úr, népem Istene
345 Nem hagyja azt, hogy öntudatlanul
Engedjem testvérgyilkos kardodat
Apáid Istene ellen kivonni.
Tudd hát zsidó vagy – Lévi sátorából.

MÓZES

Halkabban e szót. Tán meg is figyeltek.
350 Hadd lám, beszélhetünk-e biztosan.
Hej, örök! Senkit sem kell bébocsájtani. –
Óh, Jókhebed – anyám –, ha nem hazudsz.
Ha e létet neked köszönhetem;
Ne tedd, hogy a lét átkomul legyen,
355 Ne mondd ki többé szörnyű titkodat. –
Ígérd meg nekem – ígérd meg nekem. –
Ládd most, midőn egy bátor szárnycsapással
Fejedelmi kegy verőfényébe jöttem,
Ifjú lelkemben teljes öntudattal,
360 Hogy még erőm csak útja kezdetén van:
Most lépjek-é irigyek gúnya közt
A megvetett rabszolganép közé,
S pórmunka közt törjön meg szellemem,
Mely a tömeg felett ragyogni lett. –

JÓKHEBÉD

365 Az én fiam már, jaj – nagyobbra nézi
A trón fényét – mint testvér-könnyeket!
Mindegy, meg kelle mondanom: zsidó vagy.

Most már tehetsz, mit jobbnak látsz – fiam! –
Lelked megmentém, mint boldog szülő,
370 Vagy sírba hajtom ez öreg fejet,
A mondhatatlan átoksúly alatt,
Hogy én szülém a szörnyet, mely jöve,
Hogy Isten népét a földről kiirtsa.

MÓZES

Hisz, hogyha e nép olyan lenne még,
375 Mely tenni képes, élni érdemes,
Melyet felrázni álmából remény van,
Azon szellemmel, mely szűmben lakik.
De szolgaságnak gyáva bélyege
Lelkébe mélyen ette bé magát.
380 Vele csak halni – élni nem lehet,
S még a sír is, mely várja – dísztelen. –

JÓKHEBÉD

És honnan ismered te népedet –
Mondd, vakmerőn, hogy pálcát törsz felette?
Jártál-e közte, meghallgattad-é
385 A szívnek rejtett és szent dobbanását?
Figyeltél-é a szókra, mellyeket
Baráti fülbe sűg meghitt barát? –
Te, elfogulva termék fényitől
Csak alkalmatlan kérőt láthatál,
390 Ki csúful elveretve annyiszor,
Ismét és ismét csúszva visszatért, –
És gyávaságnak mondád e kitartást,
Mely Istenéért szívét vértetzi.
Dacnak hívéd a szent ragaszkodást
395 Múltjához, hogy megóvja a jövőt.
És mártírsága őrült képzelet
Előtted, kit hite nem lelkesít. –
De menj csak egyszer kunyhóik közé,
S ha meghat a szellem, mely ott lebeg;
400 Aranyománc fog rengni minden

Körűled és rég sejtett képeket fest.
Megértesz mindent.

MÓZES

Jó. – Megyek, anyám!

S ha úgy találom, amint mondod azt,
Legjobb erőm, hiúságom, reményem,
405 Mindent, mindent feláldozok apáim
Szent Istenének. – Ah, mint elragad
A perc hatalma. – Millyen gyöngye lelkem! –
S ki biztosított, hogy szód nem mese,
Hogy indokod nem az, mit felhozék? –

JÓKHEBÉD

410 Ki biztosítna más? E szív, fiam! –
Nélkülözél-e anyagondokat?
S ne hidd, hogy azt is tán pénzen veszik. –
Azon szörnyű napokban, amidőn
A gyil lakott Nilus sötét vizében,
415 Halál várt minden újszülött zsidóra,
És számtalan piros kicsiny fiú
Anyjának édes csókjától letépve,
Kékült ajakkal érzé a hideg
Elemnek csókját. – Számtalan fiú
420 Általhevülve anyja kebelén,
Ajkával az életforrást kereste,
És csak halált nyelt a piszkos habokból.
S midőn heverték – kányák martaléka –
Iszapba gyűrött szőke hajzatukkal,
425 Nem ismeré fel az anya fiát,
Kiért kesergni is vétek vala. –

MÓZES

Ne izgass, asszony, csak rólam beszélj. –

JÓKHEBÉD

Akkor szülélek búra és örömré.
Eltitkolák három hónapig,

430 De éles a zsarnokságnak szeme,
 Befúrákszik legszentebb rejtekünkbe,
 Hogy a mindég éh szörnyet, a gyanút,
 Ujabb szívvérrrel bírja elcsitítani.
 Nem rejtheték többé keblemen,
 435 S mesterséggel készíték kis tobozt,
 Ágyat veték ürébe, bétevélek,
 S a nád közé helyezélek gondosan,
 Hová fürödni járt a hercegasszony –
 Ott leskelődtem, hogy bajod ne essék,
 440 Hogy kígyó vagy más szörnyeteg ne bántson,
 S midőn megleltek, és dajkát kerestek,
 Ott voltam én – hogy akit mint anya
 Nem csókolhattam, dajkaként öleljek.

MÓZES

(Ellágyulva megöleli.)

Óh, jó anyám! – Ne többet már – ne többet. –
 445 Fellázad a vér minden ereimben,
 S tán még korán van. – Hátha nemzetem
 Nem érdemel mást, mint hogy vízbe fojtsák! –
 Gózen földére most. Az ég veled –
 Még egyszer mondom: titkod a halál. –
(El.)

JÓKHEBÉD

(Térdre esve.)

450 Jehova! Izraelnek Istene
 Önts rá malasztot, hogy szeme kinyíljék! –

VÁLTOZÁS

*(Gózen földén. Kicsiny faluban, fás tér Áron háza előtt. Mária jó Kozbi
 s néhány más szolgálóval.)*

MÁRIA

Ah, mily sokára tér meg Áron ismét!

Miért is járnak mindég fáraóhoz?
Tudhatnák már, kérelmük hasztalan.
455 S csak minket hagynak kettes félelemben,
Saját magunkért és sorsunk felett.

KOZBI

Ne elegyedjünk férfiak ügyébe.
Nekem úgy látszik, lelkőknek kevés
Édes felizgatottságot szerez
460 A házi gond, ez ártatlan gyönyör,
Mi hölgyszívünknek egy egész világ.

MÁRIA

Igaz, igaz. S azért keresnek aztán
Rejtélyes eszmét, melyet meg sem értünk,
Azért keresnek kardot oldaluknál,
465 Midőn ölelve környékezzük őket. –
De már ezen nem változtathatunk,
Adjuk tehát a sorsnak meg magunkat. –
Menj, Kozbi, menj csak, ott a dombtetőre;
Nézd, nem jön-e még Áron. – Nos, siess.

KOZBI

470 Hiszen már három őrt is állítál.

MÁRIA

Tán elszunyadtak, menj csak.
(*Kozbi el.*)
Mink meg addig
Terítsünk asztalt e pálmák alatt.
Ily hűs hely jólesik a vándoroknak. –
Itt mellettem fog ülni jegyesem,
475 Húr, a szelíd, a kedves, jó fiú. –
Idább a sajtot – többet a gyümölcsből –
Siessetek hát hozni a tejet! –
Ha nem találunk készen, azt hiszik,
Hogy tán nem is várók elég epedve. –
480 Hát Józsué, hú szolgám merre van,

Ki úgy függ rajtam, mint testén az árny,
Hogyan nélkülöz épp most ily soká?
Csalódnám, hogyha ő nem volna első,
Ki jó hírrel jó.

JÓZSUÉ

(Szaladva jó.)

Asszonyom! Gonosz hír.

MÁRIA

485 Mit mondasz, Nún fia, minő gonosz hír?
Ijesztess úgye, hogy örüljek aztán.
Vendégink jönnek? –

JÓZSUÉ

Jőnek, Mária.

De nem kívántuk őket.

MÁRIA

Menj gonosz!

490 Ha férfi volnál, megbüntetne Húr,
Ha gyermek volnál, e kéz tépne meg;
Sem egy, sem más – ezúttal megmenekszel,
Csak híredet javítsd meg. – Mondd: jőnek. –

JÓZSUÉ

495 Ha gyermek volnék, jöttem volna sírva,
Ha férfi volnék, úgy tegezt ragadnék;
Sem egy, sem más – ezúttal kérve kérlek,
Rejtőzzél házad legtítkosb zugába,
Mert fáraónak tisztartója jó. –

MÁRIA

500 Ah, mit beszélsz! – Szörnyű, és senki itthon.
Mutasd meg, Józsué, hogy gyors futó vagy,
Siess eléjük. – Mégis vesztegelsz? –

JÓZSUÉ

Ha vágyamat lábam félig beéri,

Úgy visszatérek, mint a gondolat.

(El.)

(Zsidó nép nőkkel, gyermekekkel, szaladva jó.)

NÉP

A sarcolók, a sarcolók! – Nagy Isten. –

Ki a pusztára nőkkel, gyermekekkel –

505 Ah, Istenem, hol késel Áron! – Áron!

Haszontalan kegyet hozasz, ha késel. –

MÁRIA

Ki várja inkább szívszakadva, mint én,

Nem késheetik soká. – Óh, várjatok csak! –

Ne hagyjatok magamra, gyöngé lányt.

NÉP

510 Hiszen falunk végében rablanak már! –

De fuss velünk te is, jó Mária.

MÁRIA

Jaj, nem lehet, jaj, el nem futhatok,

Megesküvém, és itt nem hagyhatom

A házat, mely népem szentségeit

515 S oltárát rejt. – Jaj – óh, jaj nekem.

NÉP

Mért gyűlöléd meg, Isten, népedet? –

Im, itt jönnek már! El, ki merre tud. (*Szélfutnak.*)

MÁRIA

Lányok, lányok! Miért hagytok magamra,

Nincs-é velünk az Úr? – Mind elfutott! –

520 Ah, óvj tehát te meg, kis ősi ház.

(*Bemegy a házba.*)

(*A tisztartó poroszlókkel jó.*)

TISZTARTÓ

Sehol egy ember! – Átkozott makacs nép.

Hah! Itt suhant be egy karcsú alak,

Ezt megtekintjük. – Sokszor kincseink

525 Javát feledjük el bódult zavarban. –
 Hajtsátok a marhát tovább, fiúk!
 És a zsákmánnyal megterhelt tevéket,
 Mig én e rejtélyt kissé megvigyázom.
(A poroszlóké el.)
 Az ajtó zárva. – Senki nem felel.
 Majd enged a bárd megpróbált fokának.
 530 Mit jó szó nem tesz, az erő kivívja,
 S ha megvan, mindegy – szentel a siker.
(Az ajtót betöri s bemegy. Kisvártatva Áron s társai
Mózesessel, ki vándorol van öltözve, jönnek.)

ÁRON

Csak erre, vándor! – Ládd, csendes falunk,
 Üldött népemnek egyik menhelye.
 Itt megpihenhetsz. – És mit a szegénység
 535 Jóindulattal fűszerezni bír,
 Üdítésül számodra készen áll. –
 Ki értené meg jobban a nyomort,
 Mint az, ki szintén járja iskoláját. –

MÓZES

Valóban, amit rajzolál előttem,
 540 Úgy megdermesztett – néped szenvedése. –
 Saját bajom hogy megtörpült előttem,
 És szégyellnék panaszt emelni én is.

ÁRON

Ez házam – a zsidó nép temploma.
 Körüle gyűlög, rejtve, titkosan,
 545 Száz leskedő kaján szemet kijátszva,
 Hogy kétszeres buzgósággal megóvja
 Elhunyt apáknak Istenét, hitét. –
 Ládd, ott a pálmák árnyában terített
 Gondos nővérem már számunkra asztalt.
 550 Mi az, hogy nyugtalan szerelme nem
 Üzé előnkbe? – Olyan néma minden. –
 A nép sem jó, mint máskor, híremért,

Hogy megkönnyítse bánatterhemet.

HÚR

555 A rendes úton vártak ők bizonynal,
Az itatóknál, míg mi felkerültünk
A szirtösvényen, a csürök mögött.

JÓZSUÉ

(Szaladva.)

Uram! Meglelted-é már Máriát?

ÁRON

560 Megleltem-é, mi kérdés ez, fiú?
Rémült arcád, elfúlt lélegzeted,
Félek, rettentő szóknak hírnöke.

JÓZSUÉ

A sarcoló tisztartó itt vagyon.

(Az ajtó felpattan, Mária lengő hajjal kirohan, utána a tisztartó jő.)

MÁRIA

Kigyó! Kigyó! – Óh, mért hagyál el, Isten. –

TISZTTARTÓ

565 Mi végre e zajgás, kis vadgalamb,
Nincs itten senki. – Vagy van? – Lám-e, lám-e!
Annál jobb. – Hej! Nagy fáraó nevében:
Hozzátok vissza e leányt nekem.
E perctől fogva háremem sajátja. –

MÁRIA

570 Óh, Áron! – Óh, Húr! Mit bámultok így –
Tán Máriát keresi szemetek? – –
Késő – késő, nem fogjátok találni. –

TISZTTARTÓ

Nem mozdul senki? – Majd lakoltok érte.

MÁRIA

Ne csókot, Húr – vasat – vasat szívembe.

Nem bírod-é becsületed megóvni,
Ha mátkádat nem bírtad?

TISZTTARTÓ

Már unakszom.

575 Jój, Mária. – Hallod, parancsolom.

MÓZES

Ember! Ne illesd.

TISZTTARTÓ

Félre! –

ÁRON

Irgalom! –

Uram, ne fossz meg minket e leánytól.

MÓZES

El innen, Áron! Nem szégyellsz könyörgni,

Hol a fellázadt érzés vért kiált? – –

580 Ember, csitulj le, mert meghalsz azonnal,

S ily felforrt vérrel, ilyen állatul

Apáidhoz nem illik vándorolnod. –

TISZTTARTÓ

Mi lázadó ez! Üssétek le őt –

Habár testvérték, fáraó nevében.

MÓZES

585 Isten nevében vessz te el, gonosz. –

(Leszúrja.)

ÁRON

Ah, idegen, mit tettél! Elveszítsz

Egész házammal, s meg nem óvod a lányt.

MÓZES

Ah, ah, következményeit vigyázod

A tettnek, melyet perc hatalma súg,

590 Midőn lelkedben mennydörögni kéne. –

Kárt és haszont latolgatsz kisszerűen. –

Ezért nem lesz, ládd, semmi Izraelből.
Jaj a népnek, ha nincs költészete,
Lelkét elfojtja a körültekintés,
595 S csak lelkesülés szült mindég nagyot. –
Ismerjete meg – én Mózes vagyok,
Zsidó miként ti – testvérték – barátok.
Igen Áron – testvéred. – Nos, ölelj meg. –
Ma tudtam csak meg e titkot, s jövők,
600 Saját szememmel, hogy lássam, saját
Szívemmel, hogy megértsem sorsotok;
S ha érdemesnek látom népemet,
Hogy véle éljek, véle vesszek el. –
Kegyetlenül bánt a végzet velem:
605 Növért találtam, hogy gyalázatot
Leljek vele. – És óh, fivért találtam,
Hogy lássam, e nép élni érdemetlen.

HÚR

Sógort találtál, aki kész veled
A történetbe egy lapot beírni. –

JÓZSUÉ

610 S egy ifjat, aki vért ad e betűkhöz.

ÁRON

Ah, Istenem, mi lesz még mindezekből.

MÁRIA

Mit késtek még a szalmakoszorúval?
Fejemre véle, aztán öljetek meg. –

HÚR

Nyugodtan, Mária!

MÁRIA

Mit Mária!

615 Volt egyszer egy lány, akit így neveztek –
Szerette Húr – de vége – vége – vége –

HÚR

Most is szeret, s meg fog szentelni lány,

Kiomló vérrel – Isten zsámolyánál.

Jőj, Mária, jőj! Én leszek papod. –

MÓZES

620 Ne nyúlj hozzá, Húr! Látod, hogy megőrrült,

Istennek lelke felszentelte őt.

Belőle fog tüzes nyelvvel beszélni,

Fel fogja rázni egykor Izraelt

Álmából. – Most vigyétek e gonoszt,

625 S hogy meg ne sejtsék, ássátok homokba.

(Józsué és Húr a tisztartót elhúszik. Abiram és Káleb jó nehányad magával.)

ABIRAM

Haszontalan szó, mért szenvedjek én,

Ha a véletlen nékem kedvezett.

KÁLEB

Én adjam-é a sarcot érted is?

Miért pusztítná Kálebet magát

630 A tisztartó, véték-e ellene?

ABIRAM

Itéljen a bíró.

KÁLEB

Igen, ítéljen.

ÁRON

Mi rút feleselés ez, emberek?

KÁLEB

Hallgass meg, kérlek. Amint itt valának

A sarcolók, marhákat meglepék

635 Az itatónál, s egy részt elszakasztva,

Elhajtották magukkal mindenestül;

Míg a másik rész sértetlen maradt.

Esetleg Abiram marhája mind

640 Egy szőrig megmaradt, míg az enyém
Utolsó kis gödölyémig kipusztult.
Kértem, segítsen meg néhány darabbal,
S gúnyos kacajjal elkerget magától.

ABIRAM
Én loptam-é el Káleb barmait?
Ki ő, hogy néki én sarcot fizessek? –

645 KÁLEB
Nem Izraelt sarcolják-é talán?
A tisztartó Kálebre volt-e küldve?

ABIRAM
Mondd néki, Áron, hogy mit sem nyerend.

KÁLEB
Igaz bíró légy, adj kármentesítést.

650 MÓZES
Ne hagyjad, Abiram, itélni Áront,
Adj jószántodból, amit adni bírsz.
Te gazdag vagy, s jól szolgált a szerencse,
Míg a szegény elvész, ha nem segíted.

ABIRAM
Elöljáróul, mondd, ki küldé hozzánk,
Ki tett sáfárul téged birtokomba,
655 Hogy ily fennen szólsz? – Itt nem ismerünk.

MÓZES
Barátul vedd csak tőlem e tanácsot.

ABIRAM
Tanácsodat fizessed meg magad.
Itéljen Áron a törvény szerint.

660 MÓZES
Jól mondod, Abiram, törvény szerint. –
Van-e más törvény, mint hogy Izrael
Testvér legyen. Egy bú és egy öröm

Lakozzék minden férfiúi szívben,
S egy szellem álljon őrt minden tanyán. –
Nem kínozt-e még, nem ront-e eléggé
665 Az idegen, hogy gyermek gyermek ellen
Ármányt sző, verseng és hivalkodik?
Nem forrasztott-e még a köznyomor
Oly élő testté, mely eloszthatatlan,
Mely végig érzi és végig sajong,
670 Ha egy kisujját éri fájdalom? –
Óh, hogyha nagy idők nagy tanjait
Nem akarod szűkkeblűen megérteni;
Hitványan vessz el, élni érdemetlen. –
A kár közös lesz. Ami megmaradt,
675 Arányosan fog kárpótlásra menni.

ABIRAM

Lám, lám, mi kész vagy a bölcs ítélettel,
Csak lenne aztán, aki megfogadja.
De gondoskodhatol inkább magadról,
Hogyan felelsz a tisztartó felől.

ÁRON

680 Szerencsétlen! Mi szót merél kiejteni.

ABIRAM

A dombtetőről láttuk, amidőn
E jómadár...

ÁRON

Nem láttál semmit is.
Szemed káprázott. Fel vagy ingerelve.
Menj, menj haza.

ABIRAM

De láttam.

ÁRON

Óh, hazudsz.

MÓZES

685 Hagyd őt, hagyd őt, jól látta, én ölém meg.
Én, Mózes, fáraónak volt kegyence.
Ki megborzadva a vérbűn miatt,
Mit egy egész nagy népen elkövetnek;
Megölte a tisztartót. – Én valék.
690 Menj, gyáva szolga, menj, siess feladni.
Nem írgyellek és nem is remeglek. –
El a szememből.

(Abiram, Káleb s társaik el.)

Áron, nincs időnk,
Hogy vesztegeljünk. Óh, én megcsalódtam.
E nép nem érett még, nem szenvedett még
695 Eléggé, hogy jobb sorsot érdemeljen. –
Üldözni fognak, futnom kell tehát.
Kibujdosom. – Testvér, az ég veled! –
Ha jó idő sok szenvedés után,
Melyben körülnéz majdan Izrael,
700 S embert keres: akkor jőj, s hívj haza.

ÁRON

S hol lellek, Mózes, az időt, ha érem,
Bár félek, addig a sírban leszek.

MÓZES

Kicsinyhitű! – Megéred azt bizonynal. –
Mint esti árny, olyan gyorsan növekszik,
705 Mi nemzeteknek éltében megindul.
Majd Mídiában várja azt be Mózes.
Hol Mária, e szentelt áldozat? –
Őrizzed őt, belőle Jehova szól,
Mutasd a népnek, amidőn mulat,
710 Mutasd a népnek, amidőn feled.
S kígyómarás lesz tévtekintete
A sorsában megnyúgovó pulyának. –
Kezet, Húr – Áron! Még egyszer kezet.

JÓZSUÉ

Még én is itt vagyok.

MÓZES

Látom, fiam.

715 Mi ketten még, tudom, találkozunk.

JÓZSUÉ

Nem úgy, Mózes, mert most megyek veled.

Nézd, meg bírom feszíteni a nyilat,

Ember vagyok már.

MÓZES

Várj még egy kicsinyt.

Mit mondana, ha megtudná anyád?

JÓZSUÉ

720 Mit is vezérel ifjat nő – anya,

Ki azt vigyázza csak, mind megvan-é

Fészkében a fiú, hogy ép-e mind,

S kéz vagy láb nélkül retteg látni őket.

MÓZES

Viszontlátásra.

(El)

JÓZSUÉ

Jó. – Korhely leszek,

725 Hogy elkergessen jó anyám keresni

Más hont magamnak. – Szó nélkül megyek.

A puszta ház beszéljen honn helyettem,

728 Mig majd hirem hozand vigasztalást. –

MÁSODIK FELVONÁS

(Midianban. A Hóreb hegye tövéénél forrás-kút, Mózes juhnyáját őriz.)

MÓZES

Egy nap megint örök sírjába dült,
730 Egy lépést tettem ismét sír felé,
És nyertem-é csak egy hajszálnyi tért
A cél felé, mely lelkesít – emel? –
Örök várás az élet, s véghatárán
Nem megnyugvás, de fáradt únalom
735 Oldatja meg velünk vándorsarunkat. –
Epedve nézek a távol hazára,
Esengve várok egy üdvözlötet,
Mig ott talán már régen elfeledtek;
És úgy vagyok, mint aki hön szeretve,
740 A kedvest várni éjeket viraszt,
Mig az, vetélytársának karjain
Mindent feledve csókban kéjeleg. –
De mit panaszlok, mért ábrándozom?
Nem díszlik-é, nincs-é jól tartva a nyáj?
745 Nem mosolyog szerelmes nő felém,
Piros fiúval vágyó karjain? –
Mit kérjen ember többet? – Óh, hanyan
Mondják irigyen: nézzétek, mi boldog! –
Igen, igen – de a szellem hatalma,
750 Az éji kürt, mely felvesz álmainkból,
E rossz barát; ki hozzánk bélopózik,
S szegénységünk hiányait kilesve,
Gúnyal figyelmeztet sorban reájuk;
Nem hágy élveznem. – Láng az, melly emészt,
755 Átok nekem, csak másnak volna áldás,
Ha volna, akihez világa érne. –
Ha más csillagzat áll bölcsőm felett,
Talán milliók közt, tán trónon világol,

760 Körülragyogva, majdnem istenítve;
Mig így – a pusztában leég magában,
Én ismeretlen – barmokat fejek,
S a pásztor sírjánál ki is gyanítná,
Hogy itt is hamvad egy oly égi tűz. – –
Ah, lám-e, nőm, a kedves Cippora!
765 Mi jót hozasz, mi fűszert ételemhez?

CIPPORA

(Estebédet hozva.)

Csókot s mosolyt, mint szoktam, Mózesem.
Mit is hoznék mást, legkivált e helyre,
Melyet szerelmünk serdülő korából
Oly boldogító képek népesítnek.

MÓZES

770 Óh, kedvesem!

CIPPORA

A forrásnál ülünk le,
Ott találom fel a szűk estebédet.

MÓZES

Hát a kis Gerzón hogy van?

CIPPORA

Tégedet kérd.
Egészen apja – csakhogy szebb fiú.

MÓZES

Egészen anyja, csakhogy jobb szeret.

CIPPORA

775 Ne mondd, vagy még megneheztelek.
Ki adta szívét, amily hirtelen,
Éppoly lángolva egy bús száműzöttnek?
S azóta mindég: mondd, ki őrzi meg
A nőhüségét, hálátlan – neked?

MÓZES

780 Egy nő, ki nálam szebbet még nem ismert.

CIPPORA

Hallgass gonosz. – Épp e kúthoz jövék
Leánytestvérimmel, korsókkal fejünkön,
Midőn a puszták vad juhászhajói
Szidalmas szóval, durva bántalommal
785 Üzőbe vettek, s már-már elveszénk,
Hogy ím, egy bátor, büszke hontalan
Mint ég küldöttje jó – pártunkra áll,
Ércskarja megvéd – és szeme ígéz.
Testvéreim bámulták – én szerettem.

MÓZES

790 Elkísérélek a szülői házba,
Atyád, Jethró, az áldott, jó öreg,
Ki bárha főpapul nem volna is,
Isten szolgája lenne tiszteletben,
Gazdag jutalmat nyújta tettemért;
795 Hont adva a bujdokló hontalannak,
És mennyet adva benned a pokol
Helyett, mit keblem pusztasága zárt.

CIPPORA

Ah, Mózes! Régi dolgokról fecsegve,
Az újságot már szinte elfeledtem.
800 Idegen férfiak szálltak be hozzánk,
Téged keresnek, Mózes, nem tudom, mért.

MÓZES

Minők e férfiak? Mondd, Cippora.

CIPPORA

Arcok sötét – fösvénykedők szavakkal –
Egy-egy pillantást lopva váltanak,
805 Hogy fél az ember, mert titkuk nem érti,
S még jobban félne titkukat kilesni. –
De messze földről kelle jőniök,

Mezők viselt – s midőn lábukra öntém
 A hűsítő vizet, láttam, mi kéreg
 810 Van talpukon – mit a pusztán nyerének.

 MÓZES
 Ha ők volnának! – Istenem, ha ők!
 S ki volna más – ki kérдне engemet? –
 Nem, nem, szebb az, hogysem való legyen.
 Az ily sejtések, ilyen kósza képek
 815 Csak hogyha rosszak, vesznek húst magukra. –
 Hát hogyha ellenségim feltaláltak,
 S orgyilkost küldenek tán ellenem.
 Mondd, Cippora, nem nézed ilyeneknek?

 CIPPORA
 Nem, Mózesem, és mégis rettegek,
 820 Hogy gyászt hozandnak boldog kis körömbe.

 MÓZES
 Úgy mégis ők. Az Isten hozta őket.

 CIPPORA
 Kiről beszélsz?

 MÓZES
 Kiről? Kiről beszélnék,
 Mint akiket már évektől lesek.
 És vágyaim eléjük vándoroltak
 825 A pusztaságba – eddig hasztalan.

 CIPPORA
 Mit mondasz, Mózes! És mindezt nekem.
 Ah, Cippora – te elmehetsz aludni.

 MÓZES
 Ne nyugtalankodjál, én kedvesem.
 Hisz ládd, a férfi nem csupán szeretni
 830 Vagyon teremtve. Lelkében nemesb
 Érzés kel.

CIPPORA

Óh, s mi volna hát nemesb? –

MÓZES

Mi a rózsától a vadonba űzi. –

Megérted mindezt – most siess, siess –

S vezesd hozzám az idegeneket. –

CIPPORA

835 Nehéz sejtéssel bár – de megteszem. (El.)

MÓZES

Kínzó kétség, derülj fel, óh, derülj fel!

Örömré, bűrre, mindegy – csak hamar.

Hisz addig fáj csak a vérző seb is,

Mig élet és halál csatáz felette,

840 Aztán beáll a fásult nyugalom. –

Óh, szív! Ki érti rejtélyes valód?

Ki évekig nem untál várva várni,

E néhány percet, a végcél előtt,

A végtelen kínjával népesíted. –

845 S ha ők is végre, s jó hírt hoznak is,

Fognék-e még szívből örülni tudni –

Ki idegen égélj növényeként

Soká fájlalva a szülőházát,

Új állásomban végre megszokám,

850 Virág s gyümölcs fejlődtek ágamon,

S csak új seb ér, ha újlag kitépnek? – –

De, hah, mi ez? – Egy csipkető kigyúlt –

Lobogva ég és mégis ép marad. –

Lelkem reszket rejtélyes borzalomtól. –

855 Le a sarukkal! – Itt szent hely vagy. (Mennydörög.)

Jehova! Ábrahám nagy Istene,

Hahogy te vagy, ki e lángmezt vevéd fel,

Megengedvén, hogy szolgál rád tekintsen,

Engedd, hogy értsem is parancsodat,

860 S szerinte tennem aztán adj erőt. – –

JEHOVA SZAVA.

Mózes kelj fel, s kövesd testvéredet.

Szabadítóját várja Izrael –

S bilincseit letörni vagy hivatva.

MÓZES

S hogy bírom én ez óriási művet? –

865 Karom lelankad, és gyarló szavamnak

Ki ad hitelt, ha mondom, hogy te küldtél? –

Válassz magadnak, népem Istene

Erősebb eszközt – és hagyj engemet

Őrizni nyájamat, neved dicsérni,

870 S hű nő ölében távolról örülni

A nép javának – melyhez tartozom. –

JEHOVA SZAVA.

Karod erős lesz, és nyelved hatalmas,

Ha én leszek veled, meg az igazság.

875 Te győzni fogsz ármány- s erőszakon,

Ha a hit nem hagy el, meg a kitartás,

A szellem az csak, ami győzhetetlen.

Előtte minden más a porba dül. –

Fel hát! – Kit az Úr választ eszközévé,

880 Az megszűnt lenni többé önmagáé,

S a nép szívében ver csak élete.

(A láng jelensége eltűnik.)

MÓZES

Uram, legyen, amint parancsolod.

Megyek, megyek; hová szavad vezet.

Széttépek minden drága kötelet,

Mi éltémhez vonz, gyöngévé tehet.

885 Ne érintsen már többé női ajk,

Ne kéjelegtesen gyermekmosoly –

Nincs nőm – nincs gyermekem – nincs otthonom –

Te egyedül csak harcok Istene,

Te egyedül nép – ameddig szabad léssz. –

(Áron, Húr, Józsué jönnek.)

890 Üdvöz légy, testvér – üdvöz légy, barát!
Te is, kit még mint gyermeket hagyték el,
S kettős örömmel látlak férfiúnak! –

ÁRON

Sokáig hagyunk várni, ügyebár?

MÓZES

895 A nép türelme hosszú, jól tudom,
De csakhogyan végre mégis eljövötek. –
Hát jó anyám, hogyan van, él-e még?
Óh, jaj, hogy ily kérdés is még helyén van.

ÁRON

900 Él még szegény, mivel meghalni nem bír,
Míg mentőképpen téged visszavár.
Mint jó családfő, nem lel enyhe álmot,
Amíg övéit nyugalomba helyezi.

MÓZES

Hát Mária?

HÚR

 Megroncsolt teste még
Mindég tanyául szolgál a hatalmas
Szellemnek, mely megszállta.

MÓZES

Szóljatok:

905 Hogy kezdjük el az óriás művet.
S én, kit halálra üldöz fáraó,
Hogyan lépek közétek?

ÁRON

 Légy nyugodt,
A fáraó, ki üldött, sírba szállt,
Bünöd emlékét elvivé magával.

MÓZES

910 És kész-e a nép áldozatra, mondd,

Szabadságáért s Ábrahám uráért? –
Lemond-e a trónnak hiú kegyéről,
És a jólétről férfiöntudattal?
Mert az nagyon olcsó hazafiság.
915 Mely, hogyha nagy szavat hall, tapsra csapja
A szolgaságtól durva tenyerét. –

ÁRON
Mindenre kész, ha ép testét veszem.
Egyes önző, kislelkű mindenütt van,
Mint legnemesb fán is van száradó gally,
920 Fenésedett kéreg – mely majd lehámlik.

MÓZES
Mit is teszünk. – Ha kérünk, nem bocsájt el
Ily tenger szolgát – más hazát keresni. –

JÓZSUÉ
Ásót, kapát fogunk, Mózes, reájuk,
A szolgaságnak minden eszközét,
925 S szabadságunkat nyerjük meg vele,
Ki ép érzésű, az hozzánk siet.

MÓZES
Tüzed nemes, de nem jó a tanács.
Népem megromlott hosszú szolgaságban,
Lassan kell azt sok szenvedésen át
930 Szabadságára tenni érdemessé.
Merészebb lépés elriasztana
Sokat, ki hogyha lassudan beléjő,
Bár fél is – kénytelen megyen velünk,
S ezer baj közt megedződik, kitisztul. –
935 Csel ellen cselet. Kérünk három napot,
Hogy a pusztán imádjuk Istenünket.
Ha kint leszünk, könnyen továbbszökünk.

JÓZSUÉ
S nem-é lesz ez gyalázat?

MÓZES

Ök teszik,
Kik kényszerítnek. Ők szégyeneljük. –
940 De induljunk barátim. Jőjtek
Csak egyenest a pusztaság felé. –

ÁRON

Hogyan, bucsú nélkül hagynád-e el
A hű fedélt, mely itten befogadt,
Mint hontalant?

MÓZES

Mindent, mindent, barátim!
945 Nőt, gyermeket, az áldott, vén apát.
Szöknöm kell a boldogság hű öléből,
Mint a gyilkosnak, aki érzi, hogy
Előtte küzdés és utána bűn van.
Hogy méltatlant tesz, ámde önművét,
950 A vérző üdvöt mégsem bírja látni. –
(*Jethro, Cippora, Gerzón jőnek.*)

CIPPORA

Mózes! Még mindég itt, e férfiakkal?
S mi elmerülve, milyen zordonan. –
Hogyan! Kerülsz – rejtőzöl-é előttem,
Mint hogyha félnéd nődnék csókjait? –
955 Milyen halvány vagy, óh, beszélj, mi baj? –

MÓZES

Nincs semmi, Cippora.

CIPPORA

Annál nagyobb baj,
Mert a sötét arc úgy csak engem illet,
Én voltam a betegség, mely okozta.

MÓZES

Te a nap vagy, mely felderíti azt. –
960 Egyről-másról szóltam vendégeimmal;

Ah, nő, az élet nem mindig mosolygó.

CIPPORA

Az volt, vendégeink míg nem jövének.

Óh, szóljatok, szokás-e nálatok,

Hogy a vendég a háznak asszonyát

965 Megfossza férje szívétől – kegyétől.

ÁRON

Az ég óvjon meg minket ily hibától,

Sőt érted tenni bármit is örülnénk.

CIPPORA

Csak egy szolgálatot kérek tehát;

Távozzatok és hagyjatok magunkra.

970 Előbb is sokszor sejtém, hogy szívében

Más dolgok is laknak még, mint szerelmem.

El-elmerengett, mormogott magában,

És oldalamtól éjjel felriadt,

Kardot keresve, harctól izgatottan.

975 De akkor ez mind ábránd volt csupán,

S valóvá fejle, ahogy eljövetek. –

Óh, Mózesem! Térj újra Cipporádhoz.

MÓZES

S eltértem-é hát tőled? – Nem, soha.

Szívem tiéd, bár menni készit is a sors.

980 De hosszú búcsu, hosszú küzdelem. –

Isten megáldjon – át kell rajta esni.

CIPPORA

S elhagynád-é berkünknek illatát,

E lány eget, egy hű nőt s gyermeket,

Hogy messze földön, szürke ég alatt,

985 Véres mezőkön éjeket virassz? –

Elhervadandnak fáid – kedvesed –

S mit nyersz helyettök? –

HÚR

Mindég zöld füzért.

CIPPORA

Hideg, hideg díj – csak sirokra jó.

JÓZSUÉ

A hon háláját.

CIPPORA

A nép háládatlan.

990

Rabságra termett.

MÓZES

Győztél, Cippora.

Karod között rémálomból üdülök.

ÁRON

Egyet feledtél még – az öntudat.

MÓZES

Az öntudat! –

CIPPORA

Óh, jaj! Ne halld, ne halld!

Ne hagyd el, kedvesem, e bájgyűrűt.

995

Ne nézz fel e szivetlen férfiakra.

Szemök megígéz, mint a baziliszk. –

Távozzatok, távozzatok örökre. –

ÁRON

Jó, távozunk. Csalódva, mert nemesnek,

Vitéznek tartja Mózes nemzete.

MÓZES

1000

S ki állíthatja az ellenkezőt? –

CIPPORA

Ha annak tartják, bépróbálta azt.

Próbáljon más is, ő már megpihenhet.

ÁRON

1005 Bocsánatot mind e sok bánatért,
Mit akaratlan hoztunk rád, nemes hölgy.
Nem hittük, férjednek, hogy ily gyűlölt
Vendége lesz, ki tartozásra inti,
Mit a becsület s egy anya kíván.

MÓZES

Anyám! –

ÁRON

Hiába vár.

JETHRO

1010 Nem vár hiába,
A végzet választotta is csak ember,
S ha gyöngeségét mint ilyen, lerója,
Jobb, hogyha itten a pusztán teszi,
S midőn a térre mint vezér kilép,
Lefoszlott róla már minden salak. –
Fiam! Esmélj fel! –

MÓZES

1015 Cippora, bocsáss!
A végzet int – a végzet int – megyek;
Karod fel nem tarthatja kerekét.

CIPPORA

1020 Atyám, te is? – Úgy hát jőj, kisfiam,
Látod, nem kellünk már többé atyádnak. –
Atyám, te is! – Legalább jőj te hát,
Vezesd az árvát és az özvegyet,
Leroskadok különben.

MÓZES

Cippora! –

JETHRO

Fiam, siess – én már mindent tudok,
Áldásom véled – ismét látlak egykor.
(*Mind el.*)

VÁLTOZÁS

*(Köztér. Középen fáraó palotája erkélyel. Összecsoportosult zsidóság.
Húr, Káleb, Abiram, Dátán, Józsué, Jókhebed. A rendőrfő.)*

KÁLEB

1025 Óh, fáraó! Hallgasd meg népedet,
Mely a nyomorból hozzád felkiált.

NÉP

Hallgass meg, fáraó! –

RENDŐRFŐ

Csitt, nyugalom.

Elvégzik azt ott fent az okosabbak,
Nincsen miért rekedtre bőgd magad.

JÓZSUÉ

1030 Kiált az is, kit a gyil elkapott,
Pedig szintén szó nélkül végzene
Felette a vad.

RENDŐRFŐ

Ej, merész fiú vagy.

A házsártos faj, látom, hogy ki nem vész,
S addig szükség lesz ilyenekre is,
Mint jó magam. Így mindnyájan megélünk.

KÁLEB

1035 Nyisd meg, nagy Isten, fáraó szívét,
S úgy halljad őt, mint ő minket kihallgat.

NÉP

Igen, nagy Isten, állj pártunkra, állj.

RENDŐRFŐ

Mi rendbontás ez, félre, ronda nép! –

JÓKHEBÉD

Ne űzd el, ember, fáraó elül,
1040 Ki esdekelve jó – mert úgy lehet,
Hogy visszatér még, s nem tudod elűzni.

RENDŐRFŐ

Hallgass, banya – hallgass, te vén szipirtyó.
Tán azt hiszed, hogy dühbe hozsz? – No, várj –
Utálkodom majd véled, hogy kacagjon
1045 E söpredék – ez a rongy gyűjtemény! –

NÉP

Választ, óh, fáraó!

RENDŐRFŐ

Mi szemtelenség!

NÉP

Elúnunk várni.

RENDŐRFŐ

Még szebb. – Nos, megállj!
Majd én hozok választ, ha visszatérek. *(El.)*

HÚR

Már négy órája vannak odabenn
1050 Mózes, meg Áron, fáraó előtt;
S még semmi hír! –

ABIRAM

Valóban rettegek.
Mi lesz mindebből. Régen mondom én:
Ne húzzon ujjat, aki térdre temett.

JÓZSUÉ

Csak nem tűrhettük a gyalázatot,
1055 Hogy nem hagyják imádni Istenünket? –

ABIRAM

Igaz, igaz, de hogyha Istenünk
Csak áldozatot kíván szüntelen,

S kenyeret a nagyok adnak nekünk. –

JÓZSUÉ

Óh, törpe lélek!

ABIRAM

Törpe? Hadd legyen.

1060 Ismérem én ezt. – Majd rájössz te is,
Ha amit, azt szerezni fogsz magadnak.

JÓKHEBÉD

Imádkozzunk, imádkozzunk, barátim,
Hogy megmutassa népem Istene,
Miként elannyi ármány s bűn dacára
1065 Ő az erős, más Istenek felett.

NÉP

Imádkozzunk.

JÓKHEBÉD

Tedd, hogy megnyerjük a
Három napot, mit oly epedve kérünk,
Hogy a pusztán imádjunk háborítlan.

KÁLEB

Zsibongást hallok, jőnek, úgy hiszem.

HÚR

1070 Jőnek, de arcuk nem mutat sikert.
(*Mózes és Áron jőnek a palotából. Moraj, zsidobongás.*)

JÓZSUÉ

Halljunk szót! – Tán jobb lesz, mint arcaik.

ÁRON

Ismét hiába jártunk.

NÉP

Óh, nagy ég!

ABIRAM

Tehát mindennek vége! –

MÓZES

Kishitű!

- 1075 Nincs vége semminek. – Ki küldte engem?
Nem-é népem hatalmas Istene? –
S ki volt, ki úgy megedzé fáraó
Szívét, hogy kérés, indok, égi szó,
Mint durva szirtről, nyom nélkül lepattant?
Ugyé, megint csak ő volt, a nagy Isten? –
1080 Csapás csapásra jó, rémülve jajgat
A nép – és pusztul számban és vagyonban.
Mindenki érzi Istennek kezét,
Csak fáraó dacol. – Ki tudja, hátha
Nem voltunk még elég tiszták előtte,
1085 Lángokba kell, hogy vessen, mint az ércet,
S kiválják a haszontalan salak.
Vagy fáraónak nem volt még betelve
Bűnmérlege, hogy az örök igazság
Kimondja: száraz e fa, tűzre véle.

DÁTÁN

- 1090 Adná az ég, hogy úgy legyen.

MÓZES

Az úgy lesz.

Nincs-é megírva, hogy eszét veszi
Az Isten annak, akit veszni szánt.

ABIRAM

Hej, csakhogy az úr ész nélkül is úr,
S mi dupla ésszel addig elveszünk.

JÓZSUÉ

- 1095 Miért is várunk – elfoly az idő –
Régen mondom már: döntsön fegyverünk.
(*Az erkélyen egy hírnök jelen meg*)

HÍRNÖK

Nagy fáraó nevében halljatok,
Parancsolatja a következő:

1100 Mivel még oly kevés a szolgamunka,
Mely Izrael népére vettetett,
Hogy Istenének is három napot
Henyélve kíván a pusztán ajánlni;
Ezentul kettes munkát végezend. –
S mivel még oly csekély, mely nyomja őt
1105 A sarc, hogy kincset gyűjt haszontalan
Oltárain, meg lesz kettőzve sarca.
(El)

NÉP

Óh, jaj nekünk – végünk van – elveszénk.

ABIRAM

Lám, lám, hogy ízlik első kóstolóra
Fanyar gyümölcse éretlen tanácsnak?–
1110 Nem mondtam-é, túrjuk, mit ránk vet a sors.
Ritkán nem jó még rosszabb rossz után.

MÓZES

Szörnyű igaz – de szűnk nyugodt lehet,
Mit a becsület kívánt, megkísértük.

DÁTÁN

Becsület? Ah, hát mit tesz ez üres szó?
1115 Van-é zsidónak még becsülete?
Gyógyít-e, táplál-e, mit adnak érte?
Hagyj békét, Mózes, hát becsületeddel.

ABIRAM

Látjátok-é prófétátok hová vitt?
Nem mondtam-é mindig, ne ingereljük
1120 Magunk ellen, szegény, rabszolga nép,
Ádáz haragját a hatalmasoknak? –
Mit is bíránk mi tenni ellenök,
Lehelletök, mint polyvát, szertehord.

DÁTÁN

Most már kifosztanak vég filléreinkből,

1125 Miken véres verejtékünk tapad.
Lemondhatunk most a husosfazékról,
S éhezve, rongyos koldusok gyanánt
Dicsérhetjük, ha tetszik – Istenünket.

ABIRAM

Miért is tűrjük e gonosztevőt –
1130 Nem ő volt-é, ki egykor fáraónál
Népünk vesztére tört gonosz tanáccsal.
S most is, ki tudja, nem jött-é azért,
Hogy elveszítsen. – Óh, üssük le őt. –

NÉP

Kövezzük őt meg.

ABIRAM

Aztán térden állva
1135 Kérjük meg fáraót, hogy megbocsásson.

MÓZES

Ím, itt vagyok, kitárom keblemet! –
Követ belém, követ – de megjegyezd,
Hogy az a kő Jehovát is találja. –
Ha jobban tetszik a húsfazék,
1140 A trón csilláma, mely egy-egy sugárt
Alamizsnául a szolgára vét;
Válaszd az állat nyúgódtt jászolát,
Mely gondtalan bizalmat biztosít. –
S engem kacagj, vagy dobj belém követ.
1145 De hogyha jobban tetszik a szegény
Szabadság és a véres harc – lemondás
Apáid Istenéért – összetarts!
És rám figyelj, kit Isten küldte hozzád.
Ne aggódjál, csak tégy. Én gondolok
1150 Helyetted. Nálad májd meg az erő lesz. –
Ha én mondom, hogy most éhezni kell,
Az éhezés divat legyen közötted.
Ha mondom, a koldusság tisztelet,

1155 Koldus kívánjon lenni minden ember.
S nincs messze a megváltásnak határa,
Mert az erős lesz polyva, és nem a nép,
Melynek türelmét ismeré csak eddig,
Mint jármos állatét – de nem hatalmát.
(*Húr Máriát elővezeti.*)

MÁRIA
1160 Óh, Mózes, vedd koszorúmnak felét,
Jutalmul küldi néked nemzedet.

HÚR
E hölgyben Isten ítél tikteket,
Kik Mózes ellen még gyanút emeltek.

MÁRIA
Soká késik nászommal fáraó.
Elhervad a virág – boszú – boszú –

MÓZES
1165 Óh, népem! E kép szolgaságodé.

NÉP
Igaz. – Boszú. – Vezess, Mózes – megyünk.

A RENDŐRFŐ
(*Jő poroszlókkal.*)
Szét, gyáva nép – el fáraó lakától,
Rekedt lármátok nyúgalmát zavarja. –
(*A tért kiűriti.*)

MÁSODIK VÁLTOZÁS

(*Mózes lakában szoba. Jókhebedet Mózes és Áron bevezetik. Mária, Húr, Józsué, Kaleb s még néhány zsidó követi őket.*)

JÓKHEBÉD
Fiam! Sokáig kell-e még virasztnom,

- 1170 Míg nyugalomra hajthatom fejem.
Mert nem szeretnék messze tőletek
A szolgaság földében megmaradni.
- MÓZES
Nem vársz sokáig – csak tűrj, jó anyám.
- MÁRIA
Nem fogsz maradni. – Ott kint az uratlan
1175 Puszták homokján vet számunkra ágyat
A síró szél – a síró szél – anyám! –
- MÓZES
Ez éjjel még eljő Aszasziel,
A rém-angyal, s e földön átrepülve
Megfojt mindent, mi csak elsőszülött.
1180 E végcsapásra fáraó megindul,
És elbocsájtja Izraelt, hogy a
Pusztán kérlelje meg ura haragját,
Mely országán oly súlyosan feküdt. –
Barátim! Jól figyeljete azért:
1185 Mind menjete szét a zsidók közé,
És minden háznál békopogjatok,
Hogy útra készen álljon a család,
Pakolva a szekér – a marha készen.
- KÁLEB
Úgy lesz, mint mondod.
- MÓZES
Hallj Káleb tovább:
1190 Egy-egy bárányt öljön minden családfő,
S annak vérével minden oly küszöb
Be légyen festve, hol zsidó lakik.
Az lesz jelül a megismerésnek.
Magát a bárányt minden hű család
1195 Elköltse estebédül – ámde állva –
Vándorbottal kezében – ágyba senki,
Még székre is csak a beteg pihenjen;

Ha van elég bizalma önmagában. –
Szabadság érlel csak nagy eszközökre,
Rajtad még a rabságnak bűne van.
Félsz mint fogoly, szédülsz a végtelentől,
1225 Midőn először mégy ki börtönödből.

ÁRON

De hátha meglesett az áruló –
Hol biztos illyentől a szolganép? –
S titkunkat fáraó elébe hordja;
Mi lesz belőlünk? – Börtön és halál
1230 Vár mindnyájunkra, akik tenni tudnánk,
Ha a cselekvés napja megjövend.

MÓZES

Az árulót az félheti csupán,
Ki orvul érlel tervet, összeség,
S eszmét, mi néhány agyvelőben él,
1235 Egy nép dacára vágyik létesíteni. –
De a mi titkunk nyilvános titok,
A légben él, az utcákon mozog,
Társunk egész nép – védőnk a nagy Isten! –
Kit árul itt el, aki leskelődik? –
1240 Elveszhet ez, elveszhet az talán,
De az, ki meg van híva Istenétől,
És a népet meg fogja menteni;
Az el nem veszhet, azt az Isten óvja.
Én el nem veszhetek, s a nép szabad lesz. –
1245 De bésötétült, mennem kell megint,
Még egyszer, és utószor fáraóhoz.
Úgy várjatok rám, amint rendelém. –
Anyám, csókolj meg! Hogy legyen szerencsém.

JÓKHEBÉD

Áldásom véled. Mózes, légy erős! –

MÓZES

1250 Csókolj meg, Mária, s erős leszek.

MÁRIA

Igen, igen, csókom nem méz, de mérég.

HÚR.

Óh, bárha jó hírt hoznál vissza nekünk.

MÓZES

Nem hozhat rosszat, aki úgy megyen

Könyörögni, hogy mostan jár utószor. (El.)

ÁRON

1255 Imádkozzunk! – Nagy perc köszön reánk.

(Csendes imádság.)

JÓKHEBÉD

Már ott lehet.

MÁRIA

Én szinte szólni hallom.

Szerény beszéde, de határozott.

Majd arca égni kezd – szeme tüzel –

Beszéde, mint hatalmas áradat

1260 Emelkedik – kitör – mindent sodor.

Csak fáraó – inog bár – még nem enged. –

Óh, jaj, fejem, fejem – tovább nem értem.

ÁRON

Készen van-e minden, mint rendelé?

Be van-e festve vérrel a küszöb?

HÚR

1265 Itt hozzák már az estebédet is.

(Szolgálók behozzák a vacsorát. Mind körülállják, csak Jókhebed ül.)

JÓKHEBÉD

Még semmi nesz. Mi kínos várva várni,

Kivált ha már nem várhatunk soká. –

ÁRON

Hah, nem kopognak?

JÓZSUÉ

A szél zúg csupán.

JÓKHEBÉD

1270 Már itt lehetne. – Óh, ha így időz,
Megszégyenítem, és megyek előre.
Áron, fiam, jój, tartsd fel agg fejem.

ÁRON

Anyám, ne lankadj, toldd meg egy negyeddel
A várás hosszú, hosszú éveit. –

JÓKHEBÉD

De ez már mégiscsak kopogtatás.

ÁRON

1275 Nem az, nem az még – várj csak, jó anyám! –

MÁRIA

(Hirtelen fellelkesülve.)

Megvan tehát! – Hálistennek, megyünk!

Látom, amint jó, égő arculattal.

(Mindenfelől kopogás hallik, rá zaj ébred.)

NÉP

(Kívül.)

Menjünk, menjünk. – Hol vagy Mózes! Vezess.

(Mózes egy csapat néppel jó.)

NÉP

1280 Hála neked, dicső, nagy fáraó,
Hogy meghallgattad esdő népedet,

MÓZES

Nem fáraóé itten a dicsőség,

De Izrael örök nagy Istenéé,

Kinek engedni mindig kénytelen

A jókedvében nem hajló erő. –

1285 Fel hát, barátim! Útazunk. –

NÉP

Jerünk.

(Kürtszó.)

JÓKHEBÉD

1290 Riadj, riadj, kürt! Ébressz másokat,
Nekem jelented, hogy már alhatom. –
Áron fiam – Mózes fiam – idább.
E két kezet, mit haldokló anyátok
Most egyesít, ne tépje semmi szét.
Erőt Mózes – tanácsot Áron ad,
S Jehova áldást küld a szent dologra.
Vigyétek testemet e rabházából
Ki a pusztára.

(Meghal.)

MÁRIA

1295 Én fáklyát veszek,
S dobot pergetve fennlobogtatom,
Míg messze elzeng a győzelmi ének.

MÓZES

1300 Emeljétek fel az átszenderültet.
Hagyják e lányt – hadd vezesse lelke –
S utánam. – Óh, egy őrült s egy halott
Kísér. – Ki merné állni útamat.

(Mind el.)

HARMADIK FELVONÁS

(A pusztában. A Sinai hegye alatt, a zsidók táborán kívül. Áron, Abiram, Dátán, Józsné és sokan a zsidók közül jönnek.)

ABIRAM

Ne tarts tovább, Áron, hiú szavakkal,
Mindég kértél, várjunk negyven napot;
Elmúlt az is, s Mózes még nincs elő.
Vagy itt hagyott vesztünkre, s megszökött,
1305 Vagy széjjeltépték a fenevadak.

ÁRON

Hogy mersz illet még csak gondolni is!
Nem félsz-e, hogy hátad megett terem?
Mert hidd el nekem, ő még visszatér.

DÁTÁN

Nem az többé.

ÁRON

Nem többé? – Sőt igen.
1310 Ki átvezette fáraó előtt,
Száraz lábbal népét a tengeren;
Forrást nyitott a sziklán; és kiégett
Pusztára tápláló mannát könyörg;
Védő paizst tart mindnyájunk felett;
1315 Nem tűnik el ily gyáván, kisszerűen.

DÁTÁN

Hová lett hát szemem, hová fülem?
Vagy, hogyha nem vagyok vak és süket;
Mégiscsak eltűnt. –

ÁRON

Hát nem mondta-é,
Hogy Ábrahám hatalmas Istenének

1320 Hozandja el írott törvényeit? –
De aki addig, amíg megjövend
Más Istenhez tér, vagy bálványt imád
Az a halál halálával vesz el.
S mindannyian meg is esküdtetek
1325 Jehovának s Mózesnek.

DÁTÁN

Szent igaz.
De hát nem-é ők lettek hűtlenek,
Levették rólunk a védő kezét,
Elhagyjuk mink is.

ABIRAM

Téged állított
Közénk főpappá Mózes – hát mutass
1330 Istent, ki e puszták közül kiment.

DÁTÁN

Már összehordta a nép kincseit
Boglár, perec, serleg, lánc, tű, kapocs,
Mind összegyűlt önkényt ajándokul
Készíts arany tulkot belőle Áron,
1335 Egyiptom Istenét, mely visszavisz.

ÁRON

Nem, nem, mondtam már, inkább meghalok.
Mért is zaklattok folyvást, úgy vagyok,
Mint felverett vad, s nincs már nyughelyem
Saját népemnek táborában is. –

NÉP

1340 Ládd, kérünk, Áron!

ABIRAM

Halld a nép szavát.

ÁRON

Nem hallok semmit.

ABIRAM

Hátha kényszerítünk.

ÁRON

Ki kényszerítené a főpapot.

ABIRAM

Hol van tehát a főpap Istene –

1345 Vagy, hogyha nincs, minek főpap nekünk? –
Nem látod-é, már a nép lázadoz.

S ha egyszer fölkel a hatalmas úr,
A főpap fogja-e lenyomni bírni? –

ÁRON

Óh, Mózes! Mért hagyád e súlyt reám?
Nem bírja vállam, érzem, roskadok.

ABIRAM

1350 Ha nem segítsz – segítünk mink magunkon.
S ha aztán szétszakadva, népedet
Veszély emészti fel, mondd, hogy felelsz
Te hűtlen őr a nyájról? –

ÁRON

Mit tegyek

Nagy Isten! – Mit tegyek? –

ABIRAM

Halld szent szavát,

1355 A nép ajkáról.

ÁRON

Úgy. – De hátha baj lesz,
Majd fogtok-e akkor felelni értem?

ABIRAM

A nép nem számol másnak, csak magának.

ÁRON

Így mertek-é majd szólni, hogyha Mózes
Előttetek lesz – és rátok tekint. –

NÉP

1360 Mind így beszélünk.

ÁRON

Hát, isten neki.

NÉP

Köszönjük Áron! – Győzelem! – Jerünk.

(Mind el, kivénén Józsuét.)

JÓZSUÉ

Óh, törpe faj! Te nyegle, ősz hajaddal –

S a bölcseségben kontár – azt hiszed

1365 Hivatva vagy már nemzetet vezetni,

Mert csontjaidból a velő kiszáradt,

És véle az erély. – Hát azt hiszed,

Mert minden rókával megalkuszol;

Nyájad hű őre vagy? – El, el veled!

1370 Csak tégy önhitten, fontos arculattal,

De én ne lássam. – Részes nem leszek,

A bűnös alku lelkemet ne nyomja.

Az én napom Mózesrel kel fel újra,

Akkor majd számolunk – majd számolunk. –

MÓZES

(A két frígytáblát hozva.)

Kezemben van hát végre a szövetség,

1375 Jehova melyet népével kötött –

Saját ujjával e táblákra írva.

Kezemben e szent törvény, mely paizs

Gyanánt védendi mindég népemet,

Míg hozzá hittel s hűn ragaszkodik.

1380 És Isten jóvoltából én vagyok

A megválasztott, akinek kezéből

Ez áldás a népnek fejére hull. –

JÓZSUÉ

(Elébe lép.)

Mózes! Bár megtiltád, elédbe jöttem.

MÓZES

1385 Erős okod lehet – mert nem szokád
Kicsinyleni parancsom. Monddd, mi baj.
Kigyúlt orcád bőszült harag jele,
S a könny szemedben bánatot mutat. –

JÓZSUÉ

Valóban nem tudom kettő közül
Melyik került felül a másikon.
(*Örömszaj, trombitaszó a táborból.*)

MÓZES

1390 A győzteset te győzzed meg, fiam. –
Féltem, hogy népem érte veszteség,
De hálistennek a tábor felől
Örömhang jó üdvözlésül élém. –
Személyed érte hát csak bántalom.
1395 Az ifjuság ingerlékeny nagyon,
Még szűz kedélye minden gáncsot érez;
Nézd el, fiam. Ha tűrsz, új dísz reád.
S majd helyre ütjük, meglátod, ha élünk.

JÓZSUÉ

Ah, Mózes! Istent sérték meg – nem engem.

MÓZES

1400 Ne tréfálg gyermek, most kivált, velem,
Midőn kezemben szent törvénye van.
Ki merné Ábrahámnak Istenét
Megsérteni. –

JÓZSUÉ

Ki? Egy eszeveszett nép,
Mely számüzé, s más Istent tett helyébe.

MÓZES

1405 Lázban beszélsz.

JÓZSUÉ

Óh, ládd hát, ládd magad.

(A zsidók zenekísérettel, zászólókkal az arany tulkot díszmenetben hozzák. Előtte Áron főpapi díszben megy. Mária s más nők táncolva dobot vernek. Mózes egy ideig ámulva nézi, aztán eléjükbe lép.)

MÓZES

Megállj őrült nép, hó! – Lépést se többet! –

(A díszmenet megáll, a zene elnémul.)

Ki alkotá e bálványt? – Nos, ki volt

Elég merész felkelni Isten ellen? –

1410 Siket vagy-é nép, hogy felelni nem tudsz? –

Bár lenne szóm dörgő, mint a vihar,

Mint Istené lesz, számon hogyha kéri

Kegyét, melyet hiába rád pazarlott. –

Minek neked törvény is – el vele –

Vessz el magadban, bálványoddal egyben.

(A kőtáblákkal az aranytulokhoz sít, mindkettő összetörik. A nép elsompolyog, csak Mózes, Áron, Józsué, Húr és Mária maradnak.)

ÁRON

1415 Bocsáss meg Mózes, a nép kényszerített.

HÚR

Bocsáss meg, nem tudom, mi szédület,

Gonosz szellem fogá el táborunkat.

MÁRIA

S ragadt – ragadt. Ki állhat annak ellen,

Mi egy népben forr? – Én nem, azt tudom.

1420 Őrült szavam a népnek szívverése.

Ah, ah – oly szép az ilyen tünde mámor. –

MÓZES

Hogy elsompolygtak, mint a vert kutya.

Ki legmerészebb volt hátam megett,

Talán első, ki mossa most kezét. –

1425 No, Áron! Mondd hát, mondd, érdemli-é

Ily nép, hogy érte Istent megtagadd? –

ÁRON

Nincsen más védelmem, mint csupán kegyelme.

MÓZES

Hej, Józsue! – E tenger nép között

Nem állt-e meg hiven, mondd, senki is?

JÓZSUÉ

1430 Igen, de tíz közül csak egy, uram,
A Lévi nemzetsége. Óh, mi kár
E csepp nemes bort szétmosódva látni,
Egy rothadó posványban.

MÓZES

Rossz hasonlat.

1435 Maroknyi szem van véka polyva közt,
Bálvány-göröngyben egy szemer arany;
Azt hordja szél, ezt a hab kapja el,
Kiválasztjuk belőle a becsest. – –
Köss kardot Józsue, és vedd magadhoz
A lévitákat, menj a táboron
1440 Végig s ölj, pusztíts, mindent úton,
Mi hűtelen volt, nőt és gyermeket.
Ne kérdezd, mennyi, azt nézd csak, minő.
(*Józsue el, kísértatva Mária és Húr színtén.*)

ÁRON

Gondold meg, Mózes, kérlek, mit teszesz.

1445 Ha a jog melletted beszélne is,
Nagyon merev kard az – könnyen törik,
S biztosban vág hajlékonyabb acél. –
Hidd, mást javallna most is az eszély.
(*Kürtszó.*)

MÓZES

A bálványalkotást is az javallta.

ÁRON

Hát hogyha, Mózes! A halálra szánt

1450 Nép nem hagyandja, mint buta barom,
Hogy mészárszékre hurcolják? Tudod,
'Tiz áll egy ellen – s a kétségbeesés! –

MÓZES

Hát a szégyen, s bűnének érzete,
Mely ellankasztja karja izmait,
1455 Öldöklő angyalul nincs-e velem? –
(*Jajgatás, zúg.*)

ÁRON

Rettentő hangok!

MÓZES

Vágd csak, öld, ne félj! –

ÁRON

Csontomban dermed a velő!

MÓZES

Előre!

Ha néked fáj, jól dugd be a füled,
Ez áruló könnyen szövetkezik
1460 Ellenségeddel.
(*Ismét jajszó.*)

ÁRON

Mózes! Irgalom.

MÓZES

Fáj a kigyónak is, ha rátapodsz.
Kelevézzel sügyében a sakál is
Keservesen sír – s nem hiszel nekí.
Ne higgy, ne higgy! – Pusztítsad – hadd sziszegni.
(*Káleb és Húr szaladva jönnek.*)

KÁLEB

1465 Parancsold vissza, kérlek, hűvelyébe
Már a boszúnak kardját!

MÓZES

Úgy? – Parancsold
A felvonult vést vissza, hogyha bírod,
Mig a mezőt elverte.

ÁRON

Óh, te bírod,
Csak egy szavadtól függ.

MÓZES

1470 Majd visszatér
Magától is, hidd el, ha jóllakott.

HÚR

Elég volt, Mózes.

MÓZES

Már nem él-e pártos?
(*Abiram, Dátán zsidókkal jönnek.*)

ABIRAM

Irgalmazz nekünk.

DÁTÁN

Istenünkre kérünk.

MÓZES

1475 Mért is nevezted! – Ah, fel, Józsué!
Talán lankadsz már? Istenünkre kérlek
Én is – szolgálatában el ne fáradj.

DÁTÁN

Hajthatlanabb vagy, mint maga az Úr!–

MÓZES

Hah, mellyik Úr! – Az-é, kit elhagyál,
Vagy az, kiért sajnálsz vért ontani? –

ABIRAM

1480 Ne hidd, Mózes, hogy gyávaság vezet –
Meghalni ma, vagy holnap, egy nekem.

- De hogyha Ábrahámnak Istene
 Azért adott kezedbe, hogy hazát
 Szerezz nekünk; mit mond, ha így fecsérled
 Vérünket. És mi lesz belőled is,
 1485 Ha nép nélkül állsz néhányad magaddal? –
- MÓZES
 Lám mily hiú vagy – hogy még azt hiszed,
 Uradnak az lehet feladata,
 Egy gyáva, rossz népnek hazát szerezni! –
 Ne hidd, ne hidd. – A nép csak dőre eszköz,
 1490 Egyes nagyok kezében, akik a
 Világtörténetet vérével írják. –
 Uradnak célja hont teremteni
 Egész világra fénylő templomának,
 A nép az eszköz, én a végrehajtó. *(Jajgatás.)*
- ÁRON
 1495 Hogy mondhatsz ily hideg szót ily zenéhez. –
- MÓZES
 Nem hallok semmit. – El szemem elől! –
- MÁRIA
(Sebesen jó.)
 Ah, Mózes, engem nem bocsájtanak
 A torhoz, félre löknek, mint bolondot –
 Mint hogyha már nem is érdemlenék
 1500 Egy karddöfést! – Óh, óh, minő gyalázat. –
- MÓZES
 Menj, menj, ne bosszants! –
- MÁRIA
 Hát testvéredet
 Így bírod-é csak, mondd, feltartani
 A tiszteletben? – Hisz mit más csinált,
 Azt tettem én is. Sírtam és örültem
 1505 Mindég a néppel; s mégis most, midőn

Csendes sátrakra ádáz martalóc tör,
 S békés lakóik vérező kebellet
 De még ölelve egymást esnek össze;
 Engem kirúgnak, mint hitvány kutyát. –
 1510 Rendén van-é ez Mózes? – Jaj nekem! –

 MÓZES
 Őrjöngsz, leány! –

 MÁRIA
 Őrjöngje néped is. –
 Fogd, Mózes, e tört – kérlek, szűrj agyon,
 S Áront se kíméld, egy vér véled ő is. –
 Ne hagyj bennünket közgyalázatul meg.
 1515 Kigúnyol, aki nem dob ránk követ. –

 MÓZES
 Menj, Káleb! Húr, te is menj másfelől,
 Bocsássa le a kardot Józsué. –

 KÁLEB
 Köszönöm, Mózes.

 HÚR
 Lány, tiéd az érdem.

 MÓZES
 Köszönje Ábrahám nagy Istenének,
 1520 Ki megmaradt.

 MÁRIA
 Ki megmaradt – s minek? –
 Ah, érted-é, Abiram? Én nem értem. – –
 Lám, lám, mi boldog a boldogtalan,
 Nem retteg a haláltól. – Míg a boldog
 Boldogtalan, szünetlen rettegésben. –

 HÚR
 1525 Légy áldva, Mózes! –

MÓZES

Mégis itt fecsegték? –

(Húr és Káleb el.)

Ti, Áron s Mária, száműzve vagytok

A táborból, mindaddig, míg az ég

Meg nem sokallja büntetéseket,

S én azt nem mondom: jőjtek, elég volt.

(Áron s Mária elmennek.)

1530 Most el, mindnyájan! Hagyjatok magamra.

Szükségem van rá, hogy magam legyek.

A nép kegyelmet nyert, s törvénye itt

Hever porondban, összevissza-törve.

Isten nem írja újra – hadd szedem fel

1535 Hát én, ki láttam – szent darabjait.

Hisz törvény nélkül a nép is minék. –

(Józsué többekkel jó, köztük Káleb és Húr is.)

JÓZSUÉ

Új baj megint! Lelketlenül, ijedve

Szaladnak vissza őreink, hogy a

Moabiták erős haddal közelgnek,

1540 Ránkütni készen.

MÓZES

Hát aztán? – Ha jőnek,

Hát itt lesznek.

ABIRAM

Ah, azt tudjuk mi is.

De nem vendégeskedni jőnek ám.

Prédára les vadon forgó szemök,

Vérét ohajtják bátor férfiaknak,

1545 S rabszíjra fűznek nőt és gyermeket.

MÓZES

Ne engedjétek, büszke, hős fiak.

KÁLEB

Nem is engedjük, Mózes, csak vezess,

Ezért jövénk épp.

MÓZES

Már azt nem teszem.

Jehovával pörölni nem fogok.

1550 Kevesli az elfolyt tisztátalan vért,
S ő küldi rátok e pogány hadat;
Hogy az végezze el, mit végzeni
Én gyöngé voltam.

ABIRAM

Sőt talán erősebb,

1555 Mint célszerű volt. Gondtalan metélted
Le sarjainkat, s most gúnyolva mondod
A száraz törzsnek: nos, mért nem virulsz. –
Ki vetted a mankót az agg kezéből,
S mostan kacagva sarkalod szaladni.

MÓZES

1560 S mi e hosszú beszédből a tanúság?
Tán míg bevégzed, ég már táborunk.

ABIRAM

Az a tanúság, hogyha ifjainkat
Le nem mészárlod, védjük mink magunkat.
De most segíts, ha a bajt ránk hozád.

MÓZES

1565 Én Isten nem vagyok, történeteket
Nem történetké tenni nem tudok,
S felelni értök nem neked fogok. –
De azt nyugodt lélekkel mondhatom,
Hogy mindazt, aki általam vészett el,
Ha eddig él vala, ellen vasával
1570 Isten most rontja el.

KÁLEB

Jőj hát, s vezess.

NÉP

Vezess – vezess.

MÓZES

Mondtam már, nem teszem.

Próbáljátok meg önerőötöket.

Áldás nélkül lássuk, mit bír meg a kar.

Hisz azt mondjátok, én is egy vagyok

1575 Csak a tömegben, mint akárki más;
S egy nélkül bármi is megeshetik. *(Kürtszó.)*

NÉP

Nyakunkon az ellenség.

MÓZES

Fel tehát! –

KÁLEB

Ki fog vezetni?

ABIRAM

Nincs-e férfi köztünk?

NÉP

Vezért, vezért! –

ABIRAM

Isten nem küld az égből.

JÓZSUÉ

1580 Nincs senki nálam jobb? No, szent nevében
Hát majd vezetlek én! –

NÉP

Utána csak! –

(Mind el, Mózes-, Káleb-, Abiram- és Dátánon kívül.)

MÓZES

Káleb! Hágj ott a dombtetőre – nézz

Népünk után. Mondd, mit látsz? – Óh, fog-é

Isten kegyelme harcra szállni véle,

- 1585 Vagy elhatárzá érdemlett bukását? –
 KÁLEB
 Már összecaptak. – Mintha két vihar
 Vonul fel egymás ellen s összezördül,
 A völgyet éj takarja, összevissza
 Cikázik a villám, s a zűr között
- 1590 Nem látja a szem, melyik lett erősebb,
 Csak bömbölésük olvad együvé,
 És a letarlott pusztaság mutatja,
 Amint karöltve szórják a halált.
- MÓZES
 Nyiss jól szemet, Káleb. Kettészakadt
- 1595 A porfátyol, mit látsz? –
 KÁLEB
 Ah, Józsuet. – –
 Mint bőszült tigris törtet ő előre,
 Utána széles véryom lesz szabad.
 Már a vezér előtt áll. Összecapnak.
 Kardjok szikrát vet, s nem látszik maga.
- MÓZES
- 1600 Vágd, vágd, fiam!
 KÁLEB
 Ím, a hegyek felől
 Mint áradat, új nép rohan elő.
 Körülveszik. – Zászlónk inog – inog.
 Népünk hátrálni kezd – a rend bomol. –
 Mindjárt végünk van!
- DÁTÁN
 Óh, Mózes, segíts!
- MÓZES
 (Karjait felemeli s a harc felé terjeszti.)
- 1605 Jehova! Sergeinknek Istene
 Harcolj velünk – ne hagyd elveszni néped.

KÁLEB

Meghallgatott az ég. – Csodálatos! –
Falként megálltak a bomló sorok.
Zászlónk megint leng – hátrál ellenünk.

DÁTÁN

1610 Áldott légy, Mózes. Nagy jelet cselekvél
Megint közöttünk.

ABIRAM

Mit? – Hogy jól kileste
A kellő percet? – Óh, te vén gyerek!
Hiszékenységed csak mosolyra kész.

DÁTÁN

Ne káromolj, Abiram.

ABIRAM

1615 És te ne
Rajongj! – Mit is kínlódik oly soká? –
Eressze csak le bátran a kezét,
Csatáraink a többi majd bevégez.

MÓZES

(Kezét lebocsájtva.)

Végezzék hát be – lássuk, dőre ember.

KÁLEB

1620 Óh, jaj nekem! – A felvillant siker
Új sarkantyú volt csak Moáb dühének.
Futó villáma sűrűbb éjt hagyott. –
Hátban került egy elrejtett csapat,
S már táborunknak mássza sáncait.
Sívít a gyermek – hölgyeink üvöltnek.
1625 Tüzes barázda nyargal versenyezve
Az ellenséggel, végig táborunkon.

DÁTÁN

Mózes, csak egyszer még bocsáss nekünk meg,
S ne hagyd elveszni néped egy bolondért.

MÓZES

(Karjait újra kiterjesztve.)

Igen, te nagy vagy, Ábrahám ura!
1630 Kicsínyességünk korlátot nem írand
Neked, melyért nagy tervedet elejtsd.

KÁLEB

Jól mondod, Mózes! – Megdőbbenve állok,
Szövetségest küldött nekünk az ég.
A szél megfordult, és körülszaladja
1635 Kígyónyelvekkel a láng üldözőink.
Bóg a gyilkos had – futna szívesen –
De nincs menekvés – ottan ég egészen. –
Hadunk bizalmat nyer – győzelmi ének
Emelkedik itt-ott – csak hellyel áll még
1640 Az ellenség.

MÓZES

Hála neked, Uram!
Te, aki adtál gyöngé karjaimba
Oly áldásdús erőt, véd meg tovább is
Én népemet. Mert szolgál izmai
Csak emberizmok. – Nem bírom tovább.
(Kezeit lebecsátja.)

KÁLEB

1645 Mi az, mi az! – Sárkányfaj-é Moáb,
Hogy egyenként leüssük bár fejét,
Más tíz nőjön ki mindenik helyett?

ABIRAM

Fáradt vagy, Mózes? Jőj, Dátán, siess –
Miért nem támogatjuk karjait?
1650 Pihenj ránk, Mózes. Így. Te csak emeld
Az égbe lelked – tested a mi gondunk. –
(Mózes karjait gyámolítják.)

MÓZES

Győzelmed kettes, sergek Istene –

- Erődnek az ellenség meghajol.
Hatalmas szellemed meg a hitetlent
1655 Dicsőségben hinni kényszeríti.
(*Győzelmi zsj.*)
- KÁLEB
Győztünk, győztünk! Moáb vadon szalad.
Csak vágni kell, s nem restek harcosink.
A lámpa végső lobbanása volt,
Mi az imént megdöbbsentett vala.
(*Józsué jó Húrral s harcosokkal. Hadifoglyokat vezetnek,
köztük Amrát is, és zsákmányt hoznak.*)
- MÓZES
1660 Hozott az ég – keblemre, jó fiam!
JÓZSUÉ
Gazdag zsákmánnyal tértünk vissza, Mózes.
- DÁTÁN
Barátim! Itt nagy jel történt azóta.
Köszönjétek Mózesnek a győzelmet. –
- MÓZES
Jehováé csupán minden dicsőség,
1665 Ki megbocsájtá népe bűneit. –
S most fel, barátim – jójetek utánam. –
Kinek csak egy batkát érője van,
Mi élelmén s ruházatán felül van,
Az e zsákmányhoz fogja toldani.
1670 S állítunk sátort rajta Jehovának,
Fényest, méltóat győzelmes nevéhez.
(*Mind el, kivénén Józsué és Amrát.*)
- JÓZSUÉ
Nos, szép húgom, még mindég oly komor vagy?
- AMRA
S miért mosolygjak – tán reád, pimasz? –

JÓZSUÉ
 És nem inkább rám-e, mint azon esetlen
 1675 Harcosra, akitől kinyertelek.

AMRA
 Verjen meg érte népem Istene.

JÓZSUÉ
 Ah, ah, erősb enyém, majd az megóv.

AMRA
 Úgy nincs előtte törvény és igazság.

JÓZSUÉ
 Mindig csak duzzogsz. Mondsza, illik-é
 1680 Galamb szemeknek ily vadul forogni?
 Lány ajkaidnak jobban illik-é
 Így biggyeszkedni, mint csókolni szépen? –
 Bizony kár, hogy megvonta tőled Isten
 Mindaztat tudni, ami csak valódi
 1685 Kecse a nőnek.

AMRA
 Óh, ne hidd – ne hidd!
 Tudom én mindazt, hogyha van kinek.

JÓZSUÉ
 Hát nincs-e most is? Hisz láttad magad,
 Hogy kardom élesebb, gyorsabb kezem,
 Mint hősödé volt. Szívem is talán
 1690 Felér övével. Kísértsd csak meg, Amra.

AMRA
 Veszeytsen el az ég, ha megkísértem.

JÓZSUÉ
 Térj észhez, Amra. Ládd, urad vagyok,
 S mégsem szolgálóul bánok véled.

AMRA
 Bánj úgy velem hát. Inkább hordozom

1695 Vízcsöbrödet, mint hallom mézszavad. –

JÓZSUÉ

Megbánhatod még s késő lesz talán,
Hogy ily hideg valál. Óh, Amra, kérlek.

AMRA

Ne kérj – parancsolj.

JÓZSUÉ

Nem parancsolok.

Majd jobbra fordulsz, bízom Istenemben.

AMRA

1700 Rosszabbra válsz te – bízom Istenemben.

JÓZSUÉ

Ne zsörtölj folyvást, Amra! – Jó, kövess.
(El.)

NEGYEDIK FELVONÁS

*(Éj. Mózes sátorának belseje a zsidók táborában Kánaán határán. –
Józsué, Amra.)*

JÓZSUÉ

Hát ennyi oktatásra, kedves Amra,
Még sem tanulsz meg egy kissé szeretni?
Nem lázad-é fel ajkad ellened,
1705 Hogy a hó csókot tőle elvonod?
S az engedelmességet szép szemed
Nem mondja-é fel, napsugár helyett
Ha villámot kell mindég szórnia? –

AMRA

Nem a tanítvány – mestere ügyetlen.

JÓZSUÉ

1710 Légy hát te mester, s mondd meg, mit tegyek,
Hogy leljem kedvedet.

AMRA

Hagyj már aludnom.

JÓZSUÉ

Itt van. – Megint a régi.

AMRA

S hát te új vagy?

Százszor hallám már azt a jónapot,
S mindég más-más adjistent mondjak-é rá?

JÓZSUÉ

1715 Jó, jó, csak gúnyolj. – Bár, megérdemelném,
Hogy végre nékem is kedvem keresd,
Ki vágyaid szempilládról lesem. –

AMRA
 S mit kívánhatsz még tőlem voltaképp? –
 Mondod, hogy üdvöd – a szemembe nézni.
 1720 Hogy boldogságod – hangom hallani.
 S nem nézesz-é, nem hallasz-é egész nap?

JÓZSUÉ
 Látlak haragban – hallak zsörtölődni. –
 Valóban nagylelkű ajándok annak,
 Ki érted, mint én – mindenekre kész.

AMRA
 1725 Mire, mire – tán kedvesem levágni? –
 S harcolni népem ősi istenével?

JÓZSUÉ
 Enyém erősb volt, azt felejtük el.

AMRA
 Azt nem feledjük. – Próbát küldé csak rám;
 Térj hozzá Józsué – s a vért felejem.

JÓZSUÉ
 1730 Csitt, csitt – ne többet, meg ne hallja Mózes.

AMRA
 Csitt, csitt – ne többet, meg ne hallja Amra. *(El.)*

MÓZES
(Belépvé.)
 Hej, Józsué. –

JÓZSUÉ
 Parancsolj.

MÓZES
 Mondd, hogyan
 Van az idő? –

JÓZSUÉ
 A pusztát és eget

1735 Mostan választja ketté szürke sík,
A reg hűvös szellője ébredez,
S a tábortűz a csillaggal kialszik. –
Viradni fog.

MÓZES

Óh, bár viradna már!
Milyen hosszú az éj, mely a cselekvés
Napját előzi! – Végre itt vagyok,
1740 Az ígért földnek szent határain.
Még egy merész lépés – s a célt elértem. –
Mi álom hímézé, erőmet edzte,
Mi homlokomra zöld babért ígért –
Megtestesül. – Egy új hont alkoték,
1745 Örök oltárt állíték Istenemnek,
S minő gyarló, mi hitvány eszközökkel! –
Maroknyi, aljas, csőcselék csoporttal.
Ha egykor az utókor dalnoka,
Elzengi majd e megrázót, nagyot;
1750 Elámul a nép pusztá hallatán is,
S fényt és gyönyört meritend még magának
Abból, mi már költészet csak neki;
S én élve láttam – én végigcselekvém. –
De kémeim mit késnek oly soká?
1755 Nem hallál-é felőlük Józsué? –

JÓZSUÉ

Még semmit eddig.

MÓZES

Áronnal szeretnék
Beszélni, de még ő alszik, tudom.
S a reggel messze. – Fogjad, Józsué,
A hárfát, verj egy szép dalt rajta nékem;
1760 Hadd kísértem meg hangjánál pihenni.

JÓZSUÉ

(*Hárfa kísérettel.*)

Hajnal ébred, rózsafelhők

Közt pacsirta énekel. – –

Pilleszárnyú álmaid közt

Látsz-e óh, én kedvesem.

1765

Kel majd az aranyhajú nap,

Lánykám is felkél vele. – –

Az mindenre életet hoz,

Ez nekem – csókot hoz-e? –

MÓZES

Ne ilyen édes dalt zengi, Józsué.

1770

Gyöngéd virág a pusztaság közé,

Szerelmi kék a táborhoz nem illik.

JÓZSUÉ

Mást kezdek hát el.

MÓZES

Várj csak. – Mondd, ki volt

A hölgy, kivel csak az imént enyeltél? –

JÓZSUÉ

Ah, Amra! – Harci zsákmányul nyerém.

MÓZES

1775

Vigyázz! – Te véred kockáztattad érte,

S ő néhány szemsugárral tett fogollyá. –

Szereted őt, valld meg. – Nos, nem felelsz? –

Sokat megtennél érte, ügyebár?

JÓZSUÉ

Azt nem tudom.

MÓZES

De mégis.

JÓZSUÉ

Meglehet.

MÓZES
1780 Fiam, fiam – a nő bűvös virág.
Illatja édes – ámde illatával
Méreg lopózik szűnkbe – mely megöl.

JÓZSUÉ
Danoljak-é tovább?

MÓZES
Ki volna bárgyú,
Ellenséget vezetni sátorába? –
1785 Hát még szívébe? – Hidd nekem, fiam:
Nem az erőszak rontja a vitézt,
A jót, de a szeretet. –

JÓZSUÉ
Óh! Mi szörnyű
Néppé leszünk hát, Mózes, hogyha köztünk
Szeretni senkinek nem lesz szabad. –

MÓZES
1790 Ki jobbat nem tud, Józsué – szeressen.
De ládd, népünk küzdelme hosszú lesz,
S az emberélet oly szörnyű rövid. –
Ha én kidűlök, és Áron kidűl –
Egymás után mind, kik mostan vezérek,
1795 Te léssz hivatva nyomdokunkba lépni,
Érzem – tudom. – S egy nő – egy dőre báb –
Egy hulló csillag állja-é utad? – –
Kit a végzetnek érintett keze,
Annak szeretni nem szabad, fiam.
1800 A csillag is hideg, mely a hajóst
Vezérli. – Nos, danolj – kapj húrjaidba.

JÓZSUÉ
(Hárfakisérettel.)
Hol leljek, sergek Istene
Dicsedre méltó éneket? – –
Kinek mennydörgés szózatod,

1805 S tábort ver egy lehelleted!
 Halálhörgés kényérzete,
 Piros vér, mely szívből fakad
 Győzelmes zászlónál – lehet
 Neked csak méltó áldozat. – –

MÓZES

1810 Elég, elég – nem bírok megnyugodni. –
 Óh, messze még a győzedelmi ének! –
 Mi tán nem is halljuk meg azt soha,
 Csak a halálhörgést, a harci zajt. – –
 Mindegy, meghallják gyermekink helyettünk. –
1815 De mi szokatlan zaj keletkezik,
 Mely véges-végig futja táborunkat,
 Mint tompa mennydörgés a felleget? –
 Ilyenkor a nép máskor még pihen,
 Tekintsd meg, Józsué. – Ah, már maradhatsz.
 (Áron, Káleb és Húr jönnek.)
1820 Itt kémeim! – Káleb, mi jót hozasz?
 Nos, Húr mi újság? – Áron, már te is
 Fel vagy, mi űzte úgy el álmodat?

ÁRON

A gond, a gond. – Mózes! Rosszul vagyunk. –

MÓZES

 Kietlen puszta lett-é Kánahán,
1825 És benne a nép nem bír majd megélni?

KÁLEB

 Sőt inkább – mézzel, tejjel foly vize,
 Szőlőgerezdje óriási nagy,
 S ágat tör a dús termésű olaj.

MÓZES

 No hát – no hát! – Sárkányok őrzik-é?

HÚR

1830 Az sem. De népe órjas termetű,

Ádáz szemében bátorság lakik,
Karizma vas, vadlóé gyorsasága.

MÓZES

Asszonyinépet megverni nem öröm.

HÚR

De ily népet meg nem lehet legyőzni.
1835 Törpék hozzájuk képest jobbaink. –
Fegyverzetők nyilunk nem járja át,
Melynek húrját csak lágy karunk feszíté.
Kopjájok árbo, a mienk fűszál.
Mind elveszünk, ha ellenök vezetsz.

MÓZES

1840 S felejtéd-é a sergek Istenét,
Ki mellettünk van. – Ah, de bárhogyan
Legyen, titkolni kell a nagy tömegtől. –
Egy ellopózott szócska ajkatokról,
Egy bús sóhajtás, rejtélyes mosoly,
1845 Szemhúnyorítás áruló lehet. –
S a vész, amelyet még a jövő takar,
Órjás arányokat veszen magára,
Előre elzsibbasztva a kezét,
Mely a bajoknak hogyha közepette
1850 Leli magát, azokból új erélyt nyer.

ÁRON

Késő már, Mózes! – Minden tudva van.
Azért zajong, azért csoportosul,
S felkelni készen a nép itt terem. –

MÓZES

Jőjön. – Szavamra a tenger figyelt;
1855 Meglátom, Isten népe hogy vadabb-é. (*Leül.*)
(*Egy csapat zsidó a bejárásához tolakodik.*)

NÉP

Tovább nem tűrjük. – Mért is tűrtük eddig. –

A földre véle. – Meg kell őt kövezni. –
Menj hát előre. – Én csak nem megyek. –
Ne toljatok, az elsőség nem illet. –

ABIRAM

(Belépre, utána Dátán és nép.)

1860 Megyek hát én. – Mózes! – Köszöntelek. –

MÓZES

Mi kell? –

ABIRAM

Mi kell? – S ha nem kell semmi is,
Abiram Mózeshez nem is jöhet?
(Le akar ülni.)

MÓZES

Ki lesz elég merész, leülni a
Nemzet birájának színe előtt? –
1865 Fel! Hogyha mondom. –

ABIRAM

Már csak azt hívém
Hogy mink is ülhetünk, ahol te ülsz.
Tudtomra nincsen szolga s úr közöttünk.

NÉP

Ő a bíró. – Abiram, tedd parancsát.

ABIRAM

Nem lesz közöttünk emiatt harag.
(Ezalatt Jethro, Cippora és Gerzón bejönnek s a háttérben tartózkodva közelednek.)

JETHRO

1870 Csak erre, lányom – látod ottan ül.

CIPPORA

Ah, mint dobog szivem – vezess atyám!
Mit mond, ha meglát. – Vajh fog-e örülni?

MÓZES

Rég várom már, mért jöttök voltaképp.

CIPPORA

1875 Ah, erre nézett – jól tudom, megismert –
S elfordult! – Óh, atyám. –

JETHRO

Várj csak sorodra.

ABIRAM

Azt jöttünk, Mózes, tőled kérdeni,
Hogy mit szándékszol tenni, most, midőn
Hallottad kémeinket?

MÓZES

Azt, mit az Úr

Rendelni fog.

ABIRAM

1880 Jó válasz gyermekeknek.
De elmúlt a kor, döllyfös egyesek,
Hogy a népet barom gyanánt vezessék.
Mi itt egyenkint mind gondolkozunk;
Akarjuk tudni, vérünk hogy miért foly,
Verejtékes kincsünk hová leszen.
1885 Más eszközévé lenni nem fogunk,

DÁTÁN

Te vélünk semmi tervet nem közölsz.
Tanácsunkat gunyolva csak lenézed,
S amit kifőzesz, azt vakon kívánod,
Hogy mink kövessük.

MÓZES

1890 Ily nehéz időben,
Nincsen helye a meddő szóvitának.

CIPPORA

Soká fogok-e még soromra várni

Óh, jó atyám? – Rég elmúlt már sorom!
 Egy kurta csókkal sem jött még elé! –
 Próbáltál volna engemet lekötni
 1895 Helyére. –

JETHRO
 Dőre nő! Ez végzete
 A próféták nejének.

CIPPORA
 S mért lön az?
 Nem kértem-é, hogy csak pásztor maradjon?

ABIRAM
 Midőn Egyiptom földéről kihoztál,
 Szabadsággal biztattál; és mi mind,
 1900 E csábos szóért hagytuk el csupán
 A nyugalmas jólétet, melyben éltünk,
 A húsos bögrét, házat, földeket.
 Cserébe vettük a vad rengetegnek
 Ezer inségét, s a remélt szabadság
 1905 Helyett új rabság toldja sérveink.

NÉP
 Igaz biz az.

MÓZES
 Óh, óh! Hitvány tömeg.
 S boldogságodhoz nem hiányza más,
 Mint a szabadság, e fényes, hiú szó? –

DÁTÁN
 S mi más hiányzott volna? Megfizettük,
 1910 Mit ránk vetettek, hű alattvalókul,
 Védelmet lelt a hű s alázatos,
 Csak a házsártos zúgolódott ott is.

MÓZES
 Derék, derék! Hogy lenne hát szabad
 Ily nép, melynek még hátán ott vagyon

- 1915 A kék pecsét, véres csík, s elfeledte
 Már a korbácsot, a rugást, pofont. –
 Miért is lenne ilyen nép szabad,
 Mely napról napra süllyed szegényében;
 Mely mint a ringyó, amiért pirult
 1920 Még tegnap, már ma mint természetest
 Tekinti, és csókolja szívesen,
 Amit még tegnap rettegett, utált;
 Mely mostan is hiányt érez talán,
 Hogy hátánál nem áll őrt a poroszló
 1925 Hosszú botjával, mint midőn sarat gyúrt.

DÁTÁN

Itt meg te állsz félistenül felettünk.
 Zaklatsz, gyilkoltatsz, nem tudjuk, miért.
 Minden sebünk egy vádoló torok,
 Sáfárkodásodról mely számadást kér.

MÓZES

- 1930 Én mentetetni nem fogom magam,
 Lealjasodnám védelemre szállva.

ABIRAM

- Ah, oly magasan állsz-e már felettünk
 Hogy szónk is elhal, míg hozzád felér.
 Ki tett fölünkbe, Mózes? Mondd, ki vagy? –
 1935 Jól ismerélek, mint lelencfiút,
 S mint száműzöttet, gyilkosság miatt.

MÓZES

- A számolás nyilván áll tetteimben,
 A frigyszekrénynek fényes sátora
 Köztünk áll, szemkábitó diszében.
 1940 És nem-e tanyázunk Kánahán határain? –

ABIRAM

Épp e ponthoz kívántam jőni én is.
 Beláttad-é, hogy amit szenvedénk
 Áldoztunk eddig, mind haszontalan,–

Mert ott nem győzhetünk.

NÉP

Igaz, igaz. –

ABIRAM

1945 Vezess hát vissza – s mindent elfelejtünk.
A nép nagylelkü.

NÉP

Úgy van, úgy, vezess.

MÓZES

Ah, ah, nagylelkü nép!

NÉP

Mi nem csatázunk

Többé haszontalan.

MÓZES

Derék, derék! –

Választott népe Ábrahám Urának. –

ABIRAM

1950 Dologra csak. – Hiú, nagyhangu szóval
Már jóllakánk. Kurtán, mi válaszod?

NÉP

Mi válaszod?

MÓZES

Hát e vén térdeket

Ha meggömbíteném előtted, óh, nép!

És szószólója lennék Istenednek – – –

NÉP

1955 Hiába lenne.

MÓZES

Kérlek! –

NÉP

Mindhiába.

MÓZES

Meggondolád-e jól?

NÉP

Meggondolók.

MÓZES

Nekem kell engednem, ha már nem engedsz.

De kérve kérlek, nézd el, nép, nekem,

Ha meglep, elkábít ily nagy dolog.

1960 A vén kebelnek úgy megrögzene

Ábrándjai, hogy fáj, midőn kilökjük;

Hisz a fény is fáj éjt szokott szemünknek.

Engedjete tehát időt nekem .

Egyenként elbucsúzni holtjaimtól. –

1965 Reggelre készen várlak.

NÉP

Jó. Mi is

Tudunk becsületet. – Jerünk, barátim.

Viszontlátásig reggel.

(*Abiram, Dátán, a nép el.*)

MÓZES

Nem hiszem! –

Nehéz egy óra volt. – Én kedvesem!

Atyám, fiam!

CIPPORA

Óh, Mózes! Már remegtem,

1970 Hogy tán nem is akarsz ismerni többé. –

Mind azt panaszolják, hogy oly hideg vagy.

MÓZES

Csak a vezér, nem az ember, galambom. –

Ah, mily kevés kell, hogy boldog legyen

Szívünk. Im üdvömet körülfogom. –

- 1975 CIPPORA
 Ki hitte volna még csak az imént,
 Hogy ily jól tudsz ölelni. –
- MÓZES
 Kedvesem!
 Ah, látod, a sors ily szörnyű szeszélyes;
 Minden kéjt és kint összegyűjt külön,
 S felváltva önti elkábult fejünkre.
- 1980 CIPPORA
 No, csakhogy visszatérünk! –
- MÓZES
 Nő! Bocsáss! –
 Jó, hogy felköltél dőre mámoromból,
 Hej, Józsué!
- JÓZSUÉ
 Parancsolj!
- MÓZES
 Hogyha reggel
 A felkelő nap, Istennek szeme
 Pártost találna népe táborában,
 1985 Elvesztne táborostól. – Érted-é? –
 Abiram, Dátán, s cinkos társaik
 Holt emberek. – Rosszabbak a halottnál.
 Mert sírjokat utód nem látja meg,
 Nevök többé nem jó élő ajakra. –
 1990 El fogja nyelni a föld mindenestől. –
 S ha a tömeg, mely nyűgözött vadállat
 Gyanánt lázadni alkalmat keres,
 De gyáva hitványsága érzetében
 A szemtelennek hátához kíván
 1995 Vonulni, majd vezéreket keres:
 Üres helyök döbbentse vissza őt. –
 Menj Józsué – a léviták barátink. –
(Józsué el.)

No, Cipporám, most már enyelghetünk
Megint. – De mondd, mért sápadsz, mit remegsz? –

CIPPORA

2000 Ah, Mózes! Félek tőled.

MÓZES

Kis bohó. –

JETHRO

Te túl kemény is vagy, fiam.

MÓZES

Hogyan?

JETHRO

Jó szóval többre menni, mint erővel.

Miért nem kérded, hallgatod meg őket? –

Hidd meg, nem bánják azt az emberek,

2005 Ha nem követjük is tanácsukat,

Csak elmondhassák, ami szívökön van.

MÓZES

De hogyha érzem, mindnyájok között

Én értem legjobban, hogy mit tegyek. –

Óh, Jethro! Jól tudod, sosem kerestem

2010 A népvezér helyét, felsőbb határozat

Rendelt oda. S most már, mondd, hagyjak-é

Minden fondorkodót, s hiú pimaszt,

Tervembe nyúlni? – Aki népeket

Vezet, felbőszült szellemek felett

2015 Uralkodik. Ha elszunnyad, vagy enged,

Széttépik ők, vagy menten elragadják.

JETHRO

Igen, igen, de száz kicsiny hiúság

Ha nem kiméled, szinte gátadul lesz.

Ott állatád a népet, míg te ültél

2020 Hány agg szívében gyűlt ezért harag.

Aztán nem is ez volt az ős szokás.

MÓZES

2025 Óh, jaj, ne hozz fel nékem ős szokást,
Ne régi törvényt. Minden léptem új.
Nem a múltnak fejlesztem én virágát,
De újat kell a semmiből teremtnem.
S nem korlátozhat törvény vagy szokás. –

JETHRO

2030 Elismerem. De ládd, ez elkülönzés,
Minden léptedre oly szint kölcsönöz,
Hogy az egész ügy és személyed – egy,
Melyhez senkit mást érdek nem csatol.

MÓZES

Bár lenne másképp. – Óh, bár lenne másképp! –
De hogyha én lelépek, elvesz az ügy.
Ki gondol azzal? – Hisz hallád magad. –

JETHRO

2035 Ha így van, hasztalan erőlködöl.
A nép nélkül népet nem boldogítasz;
Megtettél mindent, nem nyom szemrehányás,
Hagyj fel mindennel – jój hozzánk pihenni.

CIPPORA

Ugyé, ugyé? Én már rég sejtem ezt.
Hívd vissza Józsuét, és jój velünk.

MÓZES

2040 Ah, Cippora!

CIPPORA

Ne kétkedjél soká. –

JETHRO

Ítélj magad. E nép érdemli-é
Szabaddá lenni?

MÓZES

Jaj, hogy nem.

JETHRO

No, ládd!

CIPPORA

S érdemlem-é én, hogy hervadjak érted?

MÓZES

2045 Kegyetlenek! Galambul jöttetek,
Hogy mint sasok tépjétek keblemet! –
Kimondjam-é magamra, hogy bolond
Ábránnal lettem vénné? – Ujra kezdjek,
Megtört kebellem, egy új életet?
Óh,– óh,–
(*Gondolkodik.*)

MÁRIA

(*Merengve lassan jó.*)

2050 Mi kedves szőke nő ez itt? –
Hát e piros fiúcska? – Hogy mosolyg. –
Mosolyg csak gyermek! – Egykor majd szeretsz –
Lelsz szép menyasszonyt – mások elrabolják. –
Majd sírhatsz akkor.

CIPPORA

Óh, Mózes! Ki-e

Roncsolt alak?

MÓZES

Prófétaasszony.

MÁRIA

Az.

2055 Kit Isten megszállt, mint meg szokta szállni
A keblet, melyből kín s próbáltatás
Kiűze minden földi szenvedélyt. –
De mondd, ki vagy te, gyermekarcu nő?
Hol voltál elrejtőzve a világtól,
2060 Hogy ennyit éltél már s nem ismered
A szenvedés szentelt vonásait? – –

Nem űzték-é férjed hatalmasok
A háztüzétől messze pusztaságba?
Nem hajtották-e testvéred rabul,
2065 Kifosztva házad szent emlékeit?
Ah, úgy boldog vagy. És mégis remegi! –
Mert kétszeres lesz a kín, mely reád les.

CIPPORA

Megdermed e beszédre csontvelőm.

JETHRO

Utat neki! – Mi ábrándos jelenség.

(Mária átmegy a színpadon s el.)

MÓZES

2070 E percben Isten küldé őt előmbé! – –

Nézzétek csak! Nézzétek! –

JETHRO

Mit, fiam?

(A sátor egyik szögletében ködoszlop emelkedik.)

MÓZES

Nem-é látjátok e ködoszlopot!

ÁRO

Nem látunk semmit.

MÓZES

Óh, vakok, vakok!

JEHOVA SZAVA

Mózes! Figyelj. –

MÓZES

De most csak hallotok? –

2075 Uram! Parancsolj. –

(Leborul.)

JETHRO

Mózes, képzelődöl.

JEHOVA SZAVA

Látom, hogy e nép rám nem érdemes,
Kiáltom egyig a földnek színéről. –
Ki Ábrahámot nemzetté növeltem,
S termékennyé lett Sára egy szavamra,
2080 Ki szélüzött magból erdőt kelesztetek;
Növelhetek népet belőled is. –
Erőset, újat, könnyebben bizonytal,
Mint elfajult szivéből Izraelnek
A bűnt kiáltam. –

MÓZES

Óh, ne tedd Uram! –
2085 E népben élni, halni megtanultam.
Igaz, gonosz. Sújtsd őt, sújtsd és ne kíméld.
Küldj rá csapást csapásra, véle együtt
Eltűröm én is. – Óh, csak élni hagyd. –

JEHOVA SZAVA

Megútálám végképp e gyáva fajt.

MÓZES

2090 Ha áldozat kell, végy el engemet
Vérdíjúl népemért inkább, Uram! –

JEHOVA SZAVA

Beléje ette már a szolgaság
S álművelődés mérge úgy magát
Népembe, hogy korcsot fog szülni is
2095 A korcs szülő.

MÓZES

E pusztá megtanítja
Szabad emberhez illőbb felfogásra. –
Igaz, a nemzedék, mely mostan él,
Nem érdemes, hogy kíméld. Ám vezítsd el.
Itt a határról holnap visszatérek,
2100 S mindaddig járom a pusztát vele,
Míg az utolsó embert eltemettem

Egyiptomnak csodáit, aki látta,
S mérget szivott jólétéből magába.

JEHOVA SZAVA

Legyen, Mózes, mint monád. Ámde tudd,
2105 Meghalsz népeddel a pusztán te is.
Csak Józsué megyen be Kánahánba
Azok közül, kik most lélegzenek.
(*A ködös zölöp eltűnik.*)

MÓZES

Hála legyen ezért is, Istenem!
Óh, nép! Ha tudnád, hogy neked kegyelmet
2110 Szívvéremen vevék. – Áron, siess,
Írd össze a népet mind egytül-egyig;
S ha megvirradt, fuvasd a kürtöket,
Indúlunk.

ÁRON

Meglesz, amint rendeled. (*Et.*)

JÓZSUÉ

(*Jő.*)

Uram!

MÓZES

Nos, teljesült-e a parancs? –

JÓZSUÉ

2115 A lázadókat a föld elnyelé. –

MÓZES

Jethro, atyám! S te, kedves Cippora!
Láttátok, hogy mi történik körüllem.
Tudjátok, Isten végzetes kezében
Eszközzé lettem. – Élő és halott. –
2120 Élő neki – halott saját magamnak;
E pusztában temetkezésre ítélt. –
Mit zárjalak siromba téged is? –
E csók is, melyet ajkidról veszek,

2125 Talán lopás – de mindegy, az utolsó. – –
Én szültem egy egész kort; és ezen kor
Tán szégyenelné, ember hogy szülé.
Én inditám el, mit, hahogy bevégek,
Félisten lennék. – Látod-é, ezért
2130 Kell nékem vesznem. Ám legyen – legyen,
Isten megáldjon! – Őrizd meg fiam.

CIPPORA
Óh, Mózes!

MÓZES
Csitt, csitt, ily gyöngéd beszéd
Mint éles nyíl szalad a vért közé,
Melyet hiába dönget sorscsapás. –

JETHRO
Jőj, lányom! – Mózes, istenem megáldjon!

2135 MÓZES
Fiam! Nőm! –

CIPPORA
Jaj nekem. –

JETHRO
Jőj, jőj, siessünk. –
(*El Cipporával és Gerzónnal; kürtszó.*)

MÓZES
Hah! Már a nap kél! Hogy fut az idő. –
(*El.*)

JÓZSUÉ
Hej, Amra!

AMRA
(*Jő.*)
Nos?

JÓZSUÉ

(Mindég elfordulva.)

Szabad vagy – menj leányom.

AMRA

Szabad, szabad! – Hisz azt ugyis tudom,
Sosem tartottál láncon, mint ebet

JÓZSUÉ

2140 Nem úgy, de visszatérhetsz véreidhez.

AMRA

Csak tréfálsz, Józsúé.

JÓZSUÉ

Nem én, leány.

AMRA

S mit tennék én már otthon véreimnél?
Elszoktam tőlük.

JÓZSUÉ

Újra megszokod.

AMRA

2145 Megyek, megyek – s hát a sok karperect,
Fülönfüggőt, a tarka piperét
Mit rám aggattál, számon sem veszed? –

JÓZSUÉ

Mind tartsd meg, Amra – menj csak Istenemmel.

AMRA

2150 Mért fordulsz hát el tőlem? Nézz szemembe.
No, nézz még jobban. – Mostan már beszélj,
Hogy mégis menjek-é.

JÓZSUÉ

Menj, Amra, menj,

Ha gyöngé lennék is, s könyörgenék,
Hogy csak maradj. –

AMRA

Ah, lelkem, Józsué!

Ne hidd, ha hetvenkedném is, ne hidd,

Hogy tőled válni kívánnék.

JÓZSUÉ

Hiába! –

2155

Kint felpakolva vár már a teve.

Amrá! Az Isten véled! – Elkísérlek.

(Vezeti.)

AMRA

Elúzesz hát, megúntál, Józsué!

Csalárd – gonosz – kegyetlen – csábító! –

Verjen meg érte népem Istene! –

2160

Vidd, vidd ez ékeket! – Átok reád! –

2161

Ne hidd, hogy Amrát vélek megfizetted. –

(El.)

ÖTÖDIK FELVONÁS

(A zsidók táborában, az Abarim hegye alatt, a Jordánnál. Középen a frigszekerény sátora nyitva áll. A hegy egyik meredek szikláján a háttérben terebélyes fa látszik. Mózes, Áron, Mária, Józsué a sátor előtt. Hátrább félkörben az előljárók. Mögöttük nép.)

MÓZES

Hát itten állunk, Áron, újlag,
Hol negyven év előtt – a szent küszöbnél.
Előttünk egy lépésre Kánahán.

ÁRON

2165 Csakhogy még akkor kebleink feszültek
A tetterőtől – most pihenni vágnak.

MÓZES

Igaz, igaz. – No, nem vágnak soká. –
Felolvasád-e a népösszeírást? –

ÁRON

2170 Felolvasám, és senki nem felelt rá. –
Mind némán fekszik a nép sírfenéken,
Mely akkor élt. Csak én, te, Mária,
És Józsué maradtunk meg tanúkul
A volt világból – mellyet eltemettünk. –

MÓZES

2175 Ah, Józsuét ne számítsd, ő bemegy
Az ígért földre. Szemből szembe látja
A sok csodát, mivel Jehova ott
Népére vár. Ah, ő nincsen felírva
Rettentő lajstromában a halálnak.
De mink igen, bátyám – öreg barátom.
2180 Azért készülünk – s Mária, te is.

MÁRIA

Nem látod-é, hogy én készen vagyok. –
Az a hatalmas szellem elhagyott,
Mely roncsolt testemet bírá tanyául.
És én halott maradtam, mely mozog,
2185 Mely fű ugyan még, ámde már nem érez;
És várva várja a szót – hogy szabad
Feküdni menni. – Húr előre ment már
Helyet csinálni. –

MÓZES

Jól van, Mária. –
Sok szenvedéssel nyertél rá jogot,
2190 Feletted a föld, hogy könnyű legyen. –
Áron! Te meg – csak tedd le e palástot.
Rakd ékeid mind a frigy sátorába.
Az oltártól búcsúzzál, mert felette
Szent áldozatot többé nem mutatsz be.
2195 A főpap tisztétől felmentelek! –
Fiad, Eleazár lépend helyedbe. –

ÁRON

Im, itt van minden. – Tisztán nyújtom át
Istennek, népnek – mint főpaphoz illik –
Emelt fővel – nyugalmas lelkülettel.
2200 Nehéz napokban hordtam. Adja Isten,
Fényét ismerjék csak, ne terheit
Késő utódok.

MÁRIA

Áron! Jőj – megyünk.

ÁRON

Meghalni, Mária?

MÁRIA

Igen, igen. –

MÓZES

Ne búcsúzzunk. Követlek nemsokára.

ÁRON

2205 Ki a hegyekben! – Haljunk meg szabadban. –

MÓZES

Két kőkoporsó áll ott számotokra.

MÁRIA

Hát, Mózes, a tiéd – a harmadik? –

Testvérnél illik testvérnek pihenni. –

MÓZES

2210 Szűm véletek megy sírba. Ah, de lelkem
Isten szolgája – tőle várja most is,
Hogy elbocsátja majd – utálatok.

ÁRON

Jó béketűrést. –

(El Máriával.)

MÓZES

Nektek meg nyugalmat. –

Óh, jaj! Mi kín, utolsó emberül

Maradni a világból, mely miénk volt. –

2215 Kisértetül fetrengni unokák közt,

Kik alig értenek már, amidőn

Múltunkról szólunk; és amit szerettünk,

Alig nevéreől, hogy még ösmerik. – –

Hej, Józsué, fiam, fogd kardomat;

2220 Te vagy utánam a vezér, tudod.

Majd bemutatlak a népség előtt.

JÓZSUÉ

Mi végre mindez Mózes – nem vagy-é,

Hálá Istennek, még ép és erős? –

Te népedet soká fogod vezetni. –

MÓZES

2225 Ne hidd – ne hidd. Mi bennem még erő van,
Nem izmaim-, nem véremnek sajátja,
Csak Isten adta, hogy rendet tegyek.
De mint a nyíl lehull, ha célhoz ért,
S a mag letolja a hervadt virágot;
2230 Kitérek én is, hogyha állsz helyembe. –
Fel, Izraelnek népe! Üdvözzöld
Az új vezért. –

NÉP

Üdvözlünk, Józsué. –

MÓZES

Örüljetek – mert ő a férfitű,
Kit Ábrahám nagy Istene kinézett,
2235 Hogy Kánahánba végre bévezesen.
Ki véget vet keserveink korának,
S megnyitja a boldogságnak korát. –
Óh, mostohább volt, mely nekem jutott,
A sors. Rabszolga-népet bíza rám.
2240 Keresztül kelle száz vészen vezetnem.
Keresztül a tűz s vér keresztelésén,
Hogy szolgasága bűnjegyét lemossa. –
Csak zúgolódás s átok volt jutalmam;
És mégis hálát mondok Istenemnek,
2245 Mert e dicső napot meg hagyta érnem;
Melyben kifáradt a sors üldözése,
S csak győzelem vár a javult utódra. –
Ne nyomja lelkem semmiféle vád,
Hiven megoszték bánatot, nyomort,
2250 Mindég én nemzetemmel. – Szóljatok!
Nem úgy van-é?

NÉP

De úgy van, szentigaz. –

MÓZES

S most nyugton hajthatom le agg fejem,
Azokhoz – akik vélem szenvedének. –
Itt Józsué, vezértetek. –

NÉP

Éljen, éljen! –

MÓZES

- 2255 Most jól hallgassátok meg végszavam,
Tudjátok, sír széléről intelek. –
Előttünk áll a frigynek sátora,
Melyben törvényünk s Istenünk lakik.
Ha e törvényt, melyért egy nemzedék
2260 Hanyatlott sírba órjas szenvedés közt,
Melyet nem múló, szent okmány gyanánt
Ezreknek hulló vére megpecsételt,
Elhagyná a nép, mely Isten kegyéből
Olyannyi nép közül megnyerte azt;
2265 Ha alkuvásnak dobná tárgyaul,
S idegen isteneknek kedvéért,
Egy szent sorában megcsönkítaná:
Átkoknak átkát én kérném fejére.
És annyi nép közt ő lesz az utolsó,
2270 Hajkált és üldött, mint veszett kutya;
Mert nem tudá kegyelmét megbecsülni. –

NÉP

Legyen, mint mondod.

MÓZES

Hallod Istenem! – –

- Aztán, ha majd jó dolgok lesznek,
S bőségnek örvendeztek Kánaánban;
2275 Népem, ne hidd, hogy amely egyesít,
Az a szent eszme, amely összetart,
Mely nemzetté tesz, a *föld* – a haza;
Mert dús kalászáat néked rengeti. –

Nem, nem – hisz táplált a kietlen is,
 2280 Egyiptom is táplálta őseid,
 S azért nem voltál-é egy mindenütt,
 Nem-é maradtál Isten ősi népe? –
 S jövőben is az lesz közötted első,
 Szívében a törvényt ki hűn megőrzi;
 2285 Ezrek felett, kik dús örökben élnek,
 Bár nem lesz talpalatnyi földje is. –
 Mert nem hitvány göröngy, melyet tapodsz,
 De e sátor törvénye tesz zsidóvá.
 S ezért e sátor egy, maga legyen,
 2290 Páratlan közted, óh, én nemzetem,
 Egységednek szentelt tanújele.
 Zarándokolva oltárára hordjon
 Ajándokot, panaszt, örömet és bút,
 Világvégéről is minden – ki hű. –

NÉP

2295 Legyen, mint mondod.

MÓZES

Megnyugszom szavadban. –
 Most hozzád szólok, hallgass, Józsué.
 Ha meghalok, s bemégy majd Kánaánba,
 Egy templomot, egy oltárt meg ne hagyj,
 Egy szobrot, egy betűt, vagy síri jelt. –
 2300 Pusztíts ki mindent, élőt és nem élő,
 Miből csak egy emléksugára kelhet
 A vad pogánynak, melyet ott legyőzesz. –
 Ne higgy, ha kér, szolgálod el ne vállald,
 Urad kívánna lenni majd idővel.
 2305 Ne ültess asztalodhoz, hogy megoszod
 Ebéded véle, mert áldást, ha mond,
 Átkot kíván rád minden falattal,
 Keménykedjék meg könnyétől szived,
 S ha bájosan mosolyg rád asszonya,
 2310 Tudd, hogy szívében bosszú les rád. –

Maroknyi nép vagyunk, fiam. Körülünk
Tengernyi az ellenség. Gyűlölet
Tarthatja csak fenn népét Izraelnek,
Szeretet csúfosan olvasztaná el. –

JÓZSUÉ

2315 Nagy dolgokat bizol rám – mondd, hogyan
Állok meg én – közember erejével,
Az óriástól elhagyott helyen?

MÓZES

E tisztos férfiak – e népvezérek
Fognak tanáccsal gyámolítani. –
2320 Megkértem Istent, és a szellemet,
Mely eddig az én keblemet laká,
Reájok önti. – Óvjátok híven.
Áldás reátok – álljatok helyemben. –
Te Józsué meg, csak bízzál magadban.

JÓZSUÉ

2325 Láttad, hogy mit bírok.

MÓZES

Láttam, fiam.
S méltattalak. – Most népem, még csak egyet! –
Ha meghalok – porom földdel vegyül,
Ne hagyjátok, hogy ellenség tapodja
Sírphantomat – hogy bírja idegen.
2330 Igérjétek meg ezt szent esküvéssel,
Késő utódok ártatlan fejére,
Hogy áldás, átok, úgy szálljon reája...
S könnyebben dülök Ábrahám ölébe.

NÉP

Igérjük, íme!

MÓZES

Köszönöm, barátim. –
2335 Még egyszer – a nagy Isten véletek,

Térjen mindenki nyugton sátorába,
És Józsuétól várja a parancsszót;
Mert Mózes a néphez most szólt utólszor –
És halni megy.

(El, a hegyek felé. A nép mindenfelé oszlik.)

JÓZSUÉ

De ilyen szökve nem.

2340 Én a sirig kísérlek – megfogadtam. –
(El Mózes után.)

VÁLTOZÁS

*(A táboron kívül, a hegyekben. A terebélyes fa a meredek kősziklán
innen is látszik. – Mózes jó, utána Józsué.)*

MÓZES

Mondtam, fiam, térj vissza, szent hely ez,
Jehova várja végső számadásra
Szolgáját itten. – Menj, és hagyj magamra.

JÓZSUÉ

2345 Tűrd kérlek el, Mózes, hogy nem teszem.
Inkább majd lopva járok nyomdokodban,
Bokrok mögött bujkálok szüntelen;
Nem is fogsz látni – én látlak csupán.

MÓZES

Gyermekekivánság! – Mondd csak, Józsué,
Mivégre volna ez? –

JÓZSUÉ

2350 Hogy jelt tehessek
A sírra, melyben el foglak temetni.

MÓZES

Gonosz fiú! – Rabbá kívánod-e

A sírt is tenni, mellyért életemben
Küzdék, hogy csendes és szabad legyen? –
Jelt kívánsz tenni rá, hogy majd utóbb
2355 Álkönnyet és átkot hordjon a bolond rá? –
Vagy összeszedje a port a pulya,
És vad futásban hordja el magával,
Hogy esküjét megtartsa, s életét
Se kockáztassa. – Menj, menj, Józsué! –

JÓZSUÉ
2360 Nem lesz-e a nép prófétája mellett,
Ki messze elható szemét befogja,
És nagy szívének kisdéd ágyat ás? –

MÓZES
Ne félj, ne félj! – Hidd el, készít az Úr
Szolgájának, ki napszámát betölté,
2365 Pihenni ágyat is. –

JÓZSUÉ
S hogyan tudom meg,
Hogy indulnom kell már az új hazába,
Mert Mózes nincsen többé? –

MÓZES
Látod e fát,
Amott a szirten – mely magányosan,
És büszke fővel néz a völgyfenékre? –
2370 Kilátszik az jól táborunkba is.
Nézd meg minden nap – s amidőn ledűl...

JÓZSUÉ
Akkor lehajtja Mózes is fejét.

MÓZES
Jól mondod – és te Kánaánba indulsz. –
Kezet, fiam. – Vezér! Most táborodba. –
(
Józsué el.)

JEHOVA SZAVA

2375 Mózes! Készen vagy-é?

MÓZES

Készen vagyok.

Csak egy kegyért esdeklek még előtted:
Többször méltattál, hogy velem beszélj,
Szegény szolgáloddal. Nem láthattam arcod,
Mert tudtam, aki színről színre lát
2380 Az a halálé. – Most mutasd magad meg.

JEHOVA

(Megjelenik.)

Láss hát, de meg ne rettenj. –

MÓZES

(Leborul.)

Óh, Uram!

A napba vágytam nézni – s megvakít. –
Most már szólíts el – mit várok tovább? –

JEHOVA

2385 Csak kelj fel, szolgálám, mért e nagy sietség?
Ki oly soká nem-zúgolódva tűrtél,
Még várhatsz egy kicsinyt. Fell! Jőj utánam.
Még egy örömmel tartozom neked. –

MÓZES

Ha láttalak – min tudnék még örülni? –

JEHOVA

2390 Csak jőj tovább – lépj itten e magasra –
Feljebb még, Mózes – így – most nézz elődbe: –
Imé, kitárva látod Kánaánt! – –

MÓZES

2395 Halkabban, szív! Vagy keblem szétveted. –
E percért vívtam teljes életemben,
E képet rajzoló ki képzetem
Legcsillogóbb festékivel, midőn

Már majdnem elnyelt tomboló vihar,
 Vagy álnok szemmel száz ínség lesett;
 S ujult erőt hozott mindannyiszor. –
 Pedig mi volt az mind! Ködalkotás –
 2400 Hogy most, midőn megtestesülve látom;
 Megdőbbsen a nem álmodott való. – –
 Mi gazdag síkság, és mi zöld hegyek –
 Száz fényes város kúpjai ragyognak
 Közöttük. Hízott nyájuk mindenütt,
 2405 S ezüst szalagként kígyózó folyó. –
 Lelkemben látom máris népemet,
 Amint betör, s táborát jár e vidéken.
 Mindég előre. S e szellő talán,
 Mely most köszöntve csókol homlokod,
 2410 Már holnap győztes zászlódat lengeti. –
 Amott középén, a Sion fokán,
 Ragyogni látom a frigy sátorát.
 Nem vándorútban többé, mint az űzött,
 Ki egy éjt megpihen, s odább siet,
 2415 Ujabb nyugalmat puszták közt keresve;
 De oly szilárdan, mint a szirtalap,
 Irányul szolgálva fél világnak,
 Amint dicsében messze földre néz. –

JEHOVA

Csak kéjelegj, csak kéjelegj, fiam,
 2420 E látásban. – Nagyon megérdemelted.

MÓZES

Megérdemeltém? – Mondd, uram, mivel?
 Szenvedtem-é, küzdék-e, nem tudom.
 Ki van törölve minden kínos év,
 Mely áll Egyiptom s Kánaán között.
 2425 E két napot oly könnyű összekötni,
 Mint hogyha egy éj volna csak közöttük,
 És minden baj, csak ez egy éjnek álma. –
 Ha érdemem volt, azt is elvevél,

2430 Mert eltörpítéd a jutalmazással. – –
Szent föld! E csókkal, íme, eljegyezlek! –
(*Leborul, hogy a bokrok s sziklák eltakarják. Jehova eltűnik.*)

MÁSODIK VÁLTOZÁS

(*Ismét a zsidók tábora, mint a felvonás elején. Józsué jó, utána a nép, a szövetség sátoránál félkört képezve megállnak.*)

JÓZSUÉ

Előre csak. – Itt a frigy sátoránál
Álljunk meg ismét, mint naponta szoktuk,
És kezdjünk újra zengni szent imát,
Egyszerre gyászost s hitre buzdítót.
2435 Gyászost, mert Izrael árván maradt,
Már harminc napja, amint elhagyott
Mózes s nem tudjuk, hogy mi érte őt.
Megtér-e még – elhangzik-é, ki tudja? –
De buzdító dalt is, mert új csatákra
2440 És győzelemre teljes bízalom kell.

NÉP

(*Ének.*)

Szirt ő... Amit teszen, hibátlan az,
És minden úta szent, igaz, dicső.
Egyetlen Isten ő, ki nem hazud,
Hű és igaz; nem áltató csalárd.

JÓZSUÉ

2445 Meddig fogunk még harcra készen állni?
Kebünket a kinos bizonytalanság,
E véres rém, erőltetett mosoly,
S rejtett könnyűvel csak szaggatja – tépi –
S még semmi jel.—Óh, népem Istene,

2450 Jó, jó segélyül, vagy zord elhagyottság
Hideg lehetől keblem összeroskad.

NÉP

(Ének.)

Lássátok! Én – csak én vagyok,
És nincsen Isten kívülem, velem.
Én ölhetek, s viszontag – éltetek;
2455 Sebez, de ám gyógyíthat is karom,
S tőlem ki mentne, óvna – senki nincs.
(Nehéz fejszervágások hallatszanak a hegyek felől.)

JÓZSUÉ

Csitt – csitt – mi volt ez? Vagy csak képzelem?
Nem – nem – megint! – Megint! – Mi végzetes hang!
Mint óriás kar döngető verése.
2460 Visszhangot ébreszt kősziklákban is,
S az emberszív megdöbben hallatára. –
(A meredek szirt tetején állott terebélyes fa nagy robajjal a mélybe zuhan.)
Mózes meghalt! – Le térdre, nemzetem!
Prófétád sírba szállott, és vele
A kétes küzdés fájdalmas kora. –
2465 De óh, ne hidd, hogy meddő volt azért
E gyász kor. – Nem, nem, az szülé ez újat,
Melynek csak kínja volt övé – virága
Miénk lesz, hogyha az új nemzedék –
Bátran, s győzelmi hittel lép belé. – –
2470 Fújjátok a harckürtöket. – Előre!
Jeríko kapujához. – Hogyha Isten
Lesz keblünk vérté – kürtjeink szavára
2473 Erős fala előttünk porba dül.
(Függöny.)

TÜNDÉRÁLOM

DRÁMAI KÖLTEMÉNY

ELSŐ SZÍN

*(Tündérország. Tündérszép Ilona trónon nyugszik.
Tündérek.)*

TÜNDÉREK KARA

Lágy rezgése nyári légnek,
Gyors felhőnek tünde árnya;
Mely hajnalban zsong, az ének,
Szín, melytől ég pille szárnya,
5 Szűz mosolya hő ajaknak,
A szemérem pirulása;
Semmik ti, mik elragadnak,
Ember lelkesítő álma:
Jőjtek mind, jőjtek mind!
10 Hogyha a tündérparancs int.
Aminek kéj földön árnya,
Testet öltön magára.

MÁSIK KAR

Minden édes bűvölet,
Mely a föld rideg porára
15 Fúval érzést, életet,
S elreppen, mint égi pára,
Melyet sejt csak, s kincse bár
A vágyó emberkebelnek:
Durva kart, ha rája tár,
20 Csak rideg valót ölel meg.
Jőjtek mind, jőjtek
Szép nyáréji képletek;
Feretegnek orgonája,
Harmatcsepp, csillag sugára...

ILONA

25 Elég, elég ne is boszantsatok!
Lelkem mind evvel régen jóllakott.

DALÁR

(Dal tiündére.)

Nem vonz-e hát többé tündérzene,
Küzdő érzések zajgó tengere,
Mely majd csilló habgyönggyé törik,
30 Majd bömböl és zúg rémes mélyeig?
S éppen, mivel nincs megfagyott szava,
Kimondhatlan érzés szól általa?

TÜNDE

(Báj tiündére.)

Nem nyugtat-é meg többé a varázs,
Melyet kívülünk nem bír semmi más,
35 Hogy ami lelkesítő s szép vagyon,
Tündér csókjának égni kell azon:
A lány arcán, duló villámokon,
A rózsza kelyhén, ostromló habon,
És minden, aki ebben kéjeleg,
40 Az minket áld, minket tündéreket.

CSILLA

(Szeszély tiündére.)

Nem vidít-é fel a játszó szeszély,
Mely tükröt ingat, ahol árja mély;
Virágocskát teremt a sír felett,
S odáig is mosolygással vezet.
45 A rózsafán maró tövist terem
Virága, hogy még ígézőbb legyen,
De a tövisre is virányt lehel,
Hogy elviselje a tépett kebel.

DÉLIBÁB

(Képzelet tiündére.)

Mi az, mi az, mire vágyad lehet,
50 Midőn szolgál a gazdag képzelet,
Mely bűvös báját ott terjeszti szét,
Hol Istennek világa megszűnék.
Csak egy göröngy – s alapja megvagyon

Egy új csillagnak. –

ILONA

Ah, unatkozom!

TÜNDÉREK

55 Unatkozol? Mi szó tündérajakról!

ILONA

Tündérajaknak egy nőszív parancsol.

Míg a földön vala honos tanyánk,

Ah, addig szép világ volt! Illatos

Berek rezgő árnyában, holdvilág

60 Hullámain tánc és dal oly zajos;

Majd a szikrázó tó gyűrűzetén

Bolintozó nád suttogása közt

Merengtünk, mint nap útja közepén,

A pusztán, melyet délibáb fűrészt. –

65 Mi szép mulatság volt enyelgeni

A föld fiával, áldást szórva itt,

Amott gyötrelmet; s tünde képzeti

Ajándok volt mindkettő, melybe hitt.

A földi lánnyal versenyezheténk

70 S ha meggyőzhettük, milyen élvezet!

Mert bár a dics mindenkor a miénk,

Előnyben ő van a tündér felett.

CSILLA

Miért, királyné?

ILONA

Óh, ne kérdd, ne kérdd!

Egy kis tündéri van mindannyiban,

75 Míg a föld gyengeségét, mely megért,

Melegjét, mely vonz, vágynunk hasztalan. –

No, de azért nem volt panaszra ok:

Ifjú természet, ifjabb érzelem,

Mindenfelé még hatni, tenni sok ...

80 Megértett olykor egy-egy emberem.

S az a sok, sok dicsőséges kaland!
 Majd egy királyfi, egy kobor lovag,
 Halvány dalnok, kezében játszi lant,
 Szerelmes pásztor, ádáz várurak.
 85 Elmúlt mind. Most, hogy a vasút robog,
 Távirda játszik, gőzkazán füttyöl,
 Papírral ölnek a napilapok,
 Légszesz lámpák közt a hold elcsücsül,
 Várat, zárdát dönt villám, rág a szú,
 90 Csak a moslékos gyár büszkélkedik:
 Mint teknősbéka önmagába bú
 A meghűlt ember, s ottan vénhedik.
 Döngetheti tajkát a szép, – ha vak!
 A nagy, – ha más világ neki – nem ő!
 95 Hogy érezné meg tündérujjak
 Villanyát? Hisz nem tűzsdhír, mi jó.
 Hiába volna szállanunk közéjük!
 Nem sejtve tündért, meg sem értenének.

CSILLA

Bájos királyném hirtelenkedel,
 100 Akad még most is egy-egy hőbb kebel.
 Ismérek olyat, aki értene
 És sejtésünkkel van már is tele.
 Haszontalannak tartja a világ,
 Kedvesnek én, – s midőn a gyepre dőlve
 105 Néz megvetőn az emberküzdelemre:
 Úgy érzi, néki nyíl minden virág;
 Azé, kinek terem – csupán a baj.
 Mind néki hangicsál a sok madárka;
 Majd ráijeszt a népek zsarnokára,
 110 Boldog világ lesz, és megszűnt a jaj.
 S mind e nagy dolgot fekvé végzi el.
 Mellette űlök homlokát legyezve,
 S mosolygva oly furcsát sugok fülébe,
 Hogy szinte önmagából is kikel.

- ILONA
 115 Mely ország rejti őt? Ez drága kincs!
 Nevezd, s hálámnak, tudd, határa nincs.
- CSILLA
 Talán csak inkább megtartom magamnak.
- ILONA
 Hűtlen jobbágyok hát itt is akadnak!?
- CSILLA
 Zsarnok királynék hogyha fosztogatnak...
- ILONA
 120 Csitt, ez pór bűn, ne mondd a nagyoknak.
 Én csak parancsolhatnék, ámde kérek.
- CSILLA
 Hát én, a gyöngé, mindig csak kitérjek?
 Hadd őt nekem, a hóbortos fiút.
 Enyelgve, játszva kísérendem én
 125 Ábránd s káprázat közt az életút
 Jól elfátyolozott kietlenén.
 S ha nem lel is dúsgazdag kincseret,
 De tönkre sem jut érzékeny szíve,
 Melyet, ha útján egy kis rög mered –
 130 Vad hangsikoly – halálíg sértene.
 Talán nem ismerend fel sírjaig,
 Mindegy, azért körében lenghetek,
 S boldog vagyok, ha látom: boldogít
 A rálehel szeszélyes képzelet.
- ILONA
 135 Ah... ah! Van is dicsekvésedre ok;
 Én ily balgán szerény már nem vagyok.
 Kivánom: ismerjen fel, s tudja azt,
 Ki küld reá vést és mosolyg tavaszt.
 Fáradjon értem örülten, vadon
 140 Szeressen és az édes fájdalom

Egész mennyét és poklát élje át.

CSILLA

Mig eltaszítod majd – ha megunád.

ILONA

Nos aztán, ember mit kívánna még?

Elég: egy percig volt övé az ég. –

145 De jó, ne mondd honát, ugyis tudom

Mi volna más, mint a magyar haza?

Onnan került utolsó bajnokom,

János vitéz is, a szép dalia. –

150 Csak ott találni még egy-egy zugot,

Hol pásztortűznél rólunk szól a dal,

A múlt visszhangja most is suttog ott,

Gyermekregéknek hímes szárnyival;

A honfiszívből tündér álmokat

Repít felénk egy-egy rejtett sohaj,

155 S hahogy szeret, vagy bútól megszakad

Még hisznek benne, s nem veri kacaj. –

Ah, a köszén-civilizáció

Illatja a viráglehelletet

El nem riaszthatá még. – Ámde jó,

160 Ne mondd, azt is tudom, ki embered:

Költő, ki volna más? Nagy léptei

Sohsem tartnak mértéket a tömeggel,

S vagy az utat bolondúl ő töri,

Vagy elkórász, ha holmi limlomot lel.

CSILLA

165 Jól van tehát, költő, azt is tudod;

De hát hol rímeket ezrek faragnak,

S szárnyas lovak oly bőviben akadnak,

A keresést százszor megátkozod.

Ez jó szerencsének tekint, ha jössz,

170 De illőbb, úgy hiszi, ha tart sub rosa;

Amaz kilesz veled s kír – mi próza –

Rangodból amit azt, ha felfödöz.

175 Egyik Maecenásnak késztetve tesz,
S olyan kötet költészetet adand be,
Hogy halhatlan tündér természeted se
Emészti el, míg a földön leszesz.
Akkor botolsz majd kedvesemre, s fáradt
Lelkedre többé már öröm nem árad.

ILONA

Igaz, igaz, kérlek, hát add nekem.

CSILLA

180 Elrontanád őt. Százszor újra: nem!

ILONA

Ah, Csilla, Csilla!

TÜNDÉREK

Hallgasd meg, királynénk!

ILONA

185 Mi új érzés! Eddig nem ismerém még
Az akadályok édes mérgeit;
Ha eddig vágytam, mostan égve égek.
Egész világot érte, Csilla, néked.

CSILLA

Nem, nem!

ÁMOR

(Bosszúsan fellép.)

Mi felfordult világ ez itt?

TÜNDÉREK

Ah, Ámor a hatalmas! Béke, csend.

ÁMOR

190 Ilon, az ifju a tiéd leend.
Kis Csilla, nos mit duzzogsz? Látom én jól:
Az ős Olympon mily gazdálkodás foly.
Ez asszony nép fellázad untalan.
Alig lopózkodott be hízelegve

Már pusztulás jött az ős istenekre;
 Csak én maradtam írmagul magam.
 195 Meghagytak, mert lenézték gyermekarcom,
 Miattok itt akár szüntelen alszom,
 Munkát ugyancsak nem hagynak nekem.
 A földön? Arról, ah, mért is beszélek!
 Telekkönyvpajzsok, szerződési vérték
 200 Felfogják legkeményebb fegyverem.
 Helyembe léptek hírlaphirdetések,
 Nénék, banyák, kozmétique, üzerek –
 Itt meg szeszély, pajzánság, képzelet.
 De sok, ami sok! A játékot meguntam,
 205 Alattvalóim lesztek, mint a múltban,
 S törvényt teszek mindnyájatok felett.
 Ilon, az a fiú legyen tiéd,
 De élvezvén majd egy tündér kegyét,
 Ha üdvét gőgje nem birandja el,
 210 S dicsekszik véle a rossz porkebel:
 Dicsedben többé meg nem lát soha,
 Míg érdemesnek nem tartod reá,
 Hogy egykor hitvány mezben lépj elé,
 S ő benned a tündért felismeré.
 215 Ha ellenben te játszánál vele,
 Kebledről lábadhoz taszítva le,
 S szolgát, nem kedvest óhajtasz csupán,
 Gyalázatot hozván eképp reám,
 Áldásom átokká ferdítve el:
 220 Bünöd legádázabb boszúmra lel.
 S mindaddig ver kérlelhetlen vezeklés,
 Míg híveim közt a leg-is hivebb léssz.
 S most kis mosolygó Csilla, menj, vezesd
 Ilont. No, fel se vedd e kicsi bajt!
 225 Hidd el te vagy, ki legkevesbet veszti,
 Kísérjen jókedv, míg más tán sohajt.

MÁSODIK SZÍN

*(Vadregényes táj. Az előtérben jobbra malom. Messze keastély. Csilla
Tündér szép Ilonát vezetve megjelennek.)*

CSILLA

Im, itt vagyunk. E helyt szoktam vele
Enyelgni – –

ILONA

Mily alakban?

CSILLA

Láthatatlan.

230 Elég, hogy engem érezett szíve,
A föld lányát nyugton csókolni hagytam.

ILONA

Tán kedvesét. S ki az?

CSILLA

Molnárleány.

ILONA

Ah, ah! – –

CSILLA

Várjunk csak kissé, itt az óra,
Hogy láss magad.

ILONA

Csodálatos talány

Költőd s kalandod –

CSILLA

Óh, bár válna jóra!

A KÖLTŐ

(Könyvvel kezében jó a háttérből.)

235 Nagy árnyak! Óh, csak lengjetez körül!
Lelkem megérez és ernyedetlenül

Ontom küzdéstek, int a nagy idő.
Elesni, győzni – véletek dicső. –
Ti a tömegnél egy fővel nagyobbak,
240 Erényeitek rám is átragyognak.
Achilleus haragját érzem,
Maratonnál kigyújt a győzelem,
Colomboval lángcsillagzat vezet,
Fingálhoz a borongó képzelet.
245 Mi a jelen nekem – ah, el vele,
A kor hitványabb-é vagy embere?
De nem káromlom hát a napsugárt,
Mely végigárjadoz, – az illatárt!
A lány szerelme, a százhangú ének,
250 Nem-e mind szívverése a jelennek.
A képzelet, mely nagysághoz vezet,
Hideg, kábító sírt tár fel nekünk,
Belé csak a honos jelen tehet
254 Egy kis sugárt, melynél melegedünk.

[A kézirat itt megszakad.]

FÜGGELÉK

JÓZSEF CSÁSZÁR

TRAGOEDIA ÖT FELVONÁSBAN

Jelíge.

Ah sors! lábad alatt a szegény halandó
Olyan mint egy féreg!

Tompa.

SZEMÉLYEK

II. JÓZSEF császár. Előbb gróf Falkenstein név alatt.

KAUNITZ herceg, első minisztere.

LASCY tábornagy.

GHYMES MIKLÓS gróf, magyar főúr.

ROSENBERG gróf }

DALLER báró } udvaroncok.

MEERSTROM báró }

GUARIN, a császár háziorvosa.

GÜNTHER, a császár magántitkára.

ELSŐ TITKÁR.

MÁSODIK TITKÁR.

SONNENTHAL, kérelmező.

HÓRA, oláh jobbágy, utóbb lázadó főnök.

SZALISZ. Kicsapott katonatiszt, Hóra cimborája.

UDVARMESTER, }

KOMORNYIK, }

} Szécsy grófnőnél.

HAJDÚ, }

JUON, vén oláh cseléd }

VADÁSZ gróf Falkenstein kíséretében.

FUTÁR.

SZÉCSY ILONA grófnő.

THURN grófné.

KHEVENHÜLLER grófné.

ELIZ, a Lascy húga.

VINTERNÉ, kérelmező.

KOMORNA Szécsy grófnőnél.

EGY HÖLGY.

Magyar urak, mint követség.

Vendég urak és hölgyek.

Parasztok.

Oláh lázadók.

ELSŐ FELVONÁS

Első jelenés: *Magyarország egyik felső megyéjében.*
(*Erdőszél. A háttérben főúri kastély látszik. Oldalt szántóföldek.*
Munkások. Hajdú, a munkásokra felügyelve, kövön ül s pipázik. –
József, mint gróf Falkenstein, vadászrubában jó. Vele gróf Rosen-
berg. Vadász.)

JÓZSEF
Kie e vár?

VADÁSZ
A Szécsy grófoké,
Felséges úr.

JÓZSEF
(*A hajdú felé célzással intve.*)
Ügyetlen!

VADÁSZ
Jaj, bocsánat,
Nagyságos úr! – Tán nem hallotta meg –

JÓZSEF
Igaz, hogy annak kisebb gondja is
5 Nagyobb. Mi góggel ül s pipázgat itt!
Királynak, – mit! Királynál is nagyobbnak
Vélvén magát: hogy egy csoport szegény
Parasztanak ő parancsol, s hátaikból
Akár szíjat hasíthat! – Nyomorult
10 Nép nyomorultabb őre!
(*Hozzálép.*)

Földi, hej!

HAJDÚ
(*Felvállról.*)
Mi tetszik – ?

ROSENBERG

– Állj föl legalább, paraszt!
– Úrral beszélsz.

HAJDÚ

A nagyméltóságú gróf
Az én uram. A német urakat
Nem ismerem.

ROSENBERG

Goromba pór!

JÓZSEF

Ne bántsod.
15 S honnan tudod, hogy németek vagyunk?
Nem jól beszélek magyarul?

HAJDÚ

Elég
Jól, én megértem.

JÓZSEF

Mégis, mely okon
Vélsz németeknek?

HAJDÚ

(*Bajuszát kedvteléssel pödörve.*)
Hát, csak gondolom.

JÓZSEF

Bajuszra nézsz, s amért az nincs nekünk,
20 Németnek állítsz? – Ám elég magyar
Főúrt találsz az udvarnál s a honban,
Ki szintoly síma ajku, mint magam.

HAJDÚ

Én nem tudom, van-é? De szent igaz,
Hogy síma száj csak németnek való.
25 A magyar ajka durvább, jó uram.
Bajusz alól másképp esik ki a szó!

Plundrához illik a bajusztalan száj.
Az én uram, a nagyméltóságú gróf
Bajusszal alszik a ravatalon;
30 Az ifju úr, – ejh, arról ne beszéljünk!
Az én uram: a koporsóban is,
Halva is, csak a nagyméltóságú gróf!
(Szemét törli.)

JÓZSEF
Gyászzravatal –, koporsóról beszélsz
Jó ember és könyűt törölsz szemedből?
35 Ki a halott?

HAJDÚ
A nagyméltóságú gróf,
Az öreg Szécsy gróf. Tegnap hunyá
Be a szemét. Csak tegnap, – ámde rég
Már nem tud a világról. Hallom, azt
Mondják: be jól járt! – S én is azt hiszem.

JÓZSEF
40 S miért?

HAJDÚ
Ne lássa ezt a rossz világot,
Isten nyugossa! Jobb fekünni most
Az oly magyarnak! Mert a holt szemet húny,
Mire az élő nem húnyhat szemet.

JÓZSEF
(Magában.)
Hát Szécsy halva? Nagy magyar, kemény
45 Nyakú volt, hallom. A végső magyar
Talán! S ha végső volna, úgy amint
Én értem azt: nem bánnám! Büszke nép,
De büszkesége nem tart jó irányt,
Magosra tör, mig elfelejti, hogy
50 Nagysága lenn van, önmagában. Így
Nagy is, – kicsiny is.

(Fenn.)

S Szécsy hát halott?
Hej, hallod-é? Övé volt mind e föld.
S a pórsereg, mely ott szánt?

HAJDÚ

Mind? – De még

55 Száz ennyi! A nagyméltóságu gróf
Sok földnek volt ura.

JÓZSEF

Most néki is

Hatlábnyi jut; – elég, hogy eltemessék!
Nagy, büszke úr volt, s oly lett, mint a pór.
Az úr s a pór – por volt s porrá leszen.
S ti, míg uratok halva fekszik a
60 Ravatalon, ti szánttok, vettek itt?
Gyászünnepet nem szentel-é a nép
S a föld is, annyi nép és föld urának?

HAJDÚ

Uram, a munka sürgős. Az uraság
Meghalni ráért; a paraszt nem ér rá
65 Pihenni. Jobbágy s marha, egyiránt
Húzzák a jármot víg- vagy gyász-napon.

JÓZSEF

Lám, ez a jó rend, gróf ur! – A világrend!
Melyet, megszokva oly jónak talál
Az úri ember! – S igazán, mi más
70 A nép, a jobbágy: mint barom; melyen
Ha rest, ha fáradt, vagy nem bírja már
A bús igát: segít az ösztöke!
Jőjön barátom, kísértük meg egyszer
Nehéz-e az az eke szarva –?

ROSENBERG

De –

JÓZSEF
75 Ej, semmi de! – Kinában, minden évben
Nagy ünnepnap van egyszer, és a császár,
A menny fia, saját magos kezével
Fogván az ekeszarvát, szánt; ha csak
Egy félborozdát is – de szánt. Van-é
80 Valami tisztessé, mint az ekevas?
Van egy; a munkás veritéke! – Jőjön.
(*Indul.*)

HAJDÚ
Hová, uram?

JÓZSEF
(*Kalapját leveszi.*)
Engedd meg, nemzetes
Hajdú, nekünk: hogy egy borozda hosszant
Az eke szarvát tartsuk.

HAJDÚ
Ej, nem ért
85 Az úr ahoz!

JÓZSEF
Oly nagy nem lesz a kár,
Hogy meg ne téríthessem. – Fogd!
(*József hirtelen el.*)

HAJDÚ
(*Lekapja kalapját.*)

– Arany!

Miféle úr ez: hogy ilyesmiben
Teljék a kedve, s arannyal fizessen?
Úgy látszik több a pénze, mint esze.

ROSENBERG
90 Hallgass, goromba.

HAJDÚ
Már miért? Hiszen

95 Csak az igazat beszéltem, – hát az úrnak
Nincs kedve egy borozdát szántani
Ily taksa mellett? – Én megengedem,
Akár egész dűlőt! – A társa, lám
Már a borozda végén jár. Pedig
Jól áll kezében az eke, ugyancsak!
Merő nevetség!

ROSENBERG

Hallgass, vakmerő!
Eh! – Nem tudod, ki az!

HAJDÚ

100 Egy német úr
Kinek szántáshoz kedve jött, mivel
Ilyet se látott még soha. Nos aztán?

ROSENBERG

Te! Jaj! –

HAJDÚ

Mi lelte? Kólikája van,
Hogy úgy tipeg, s fogát csikarja? Mi?

JÓZSEF

(*A színpalak mögül.*)

105 Gróf úr! Kegyedre várok. Nézze csak,
Már második borozdán fordulok.
Nem jó?

ROSENBERG

Poros lesz, félek, a cipőm.

JÓZSEF

(*Nevetve.*)

Sőt, a tenyere is. Igaz! Maradjon.

(*El.*)

ROSENBERG

Mit ér meg ember! Egy hét óta ennyi

Csodás kalandot! Amióta áll
 – Vagy forog a világ: ember nem ért
 110 Ilyesmit! – Végre is terhemre van.
 Jó, ízelíteni – mint a kaviárt!
 De – rendes étkül! Szörnyűség: – gyalog
 Naponta öt-hat órát; – éjszaka
 Rossz szalmazsákon hálni, mely zörög
 115 S mindenfelől szúr (s hogy tud rajta mégis
 Alunni! Meg se fordul reggelig!)
 S az ételek: – reggelre tej, belé
 Aprítani rozskenyér! Ebédre hús,
 Bab, kása, néha – pőj! – turóscsusza,
 120 Rántotta; hol, – minőt találni; nincs
 Egy kis gelée, vagy dessert, semmi crême.
 Ki látta ezt? – Hej, Antal, tetszik-é
 Néked ez élet?

VADÁSZ

Jaj, gróf úr, ha szólni
 Mernék. –

ROSENBERG

Na szólj csak.

VADÁSZ

Otthon a kapus
 125 S a kályhafűtő sokkal jobban él
 Mint most a felsé –

ROSENBERG

Csitt. Ámbár való!
 De őnagysága így akarja.

HAJDÚ

No –
 Talán kifáradt már a német úr,
 Mert erre tart. Mi az? Jobbágym
 130 Csoportosan kísérik! Hé, paraszt!
 Munkára vissza! Meglátnám, ki mer

Távozni fogatától.
(*József a parasztoktól kísérvé jő.*)

JÓZSEF

Ej, barátom,
Ne tiltsd meg őket, hadd kövessenek,
A megszokott dolog nem oly nehéz bár
135 Nekik, miképp szokatlannak, nekem –
Hadd nyerjenek pár percnyi szünetet.
– Barátim, e kéz gyöngé, feltöré
Az ekeszarva; nektek, boldogok! –
Jó s szép a munka, s majd habzó vetés,
140 Aranykalász, s dús szem mutatja, mit
Dolgoztatok; s az ország s népe áld!
Csak rossz, s rideg szív költi a kenyért
Anélkül: hogy munkátok áldaná,
De áldásban s kenyérben nékem is
145 Lesz egy parányi részem köztetek, most,
S ha majd jövőre szegtek a kenyérből
Kicsínyeiteknek, mondjátok nekik:
„Tudd meg, fiacskám: e kenyér alá
A császár is segíté szántani!”

MIND

(*Bámulattal.*)
150 A császár!

JÓZSEF

Pszt! A szó kimondva van
És meg se bánom. Másnak ismeretlen:
Bajtársaimnak fölfedém magam!
Hajdú, te vedd ez erszényt s oszd ki úgy,
Hogy jusson mindeniknek; amelyik
155 Sokgyermekű: hát kettesével is –
Marad belőle néked is; s ha majd
Eszedbe jut, hogy a pálcád alatt
Császár is álla egykor, jusson az is
Eszedbe: hogy a jobbágy sem barom,

Itt a paraszttal dolgozám, de fenn
Egyébre van most, a kastélyba', szükség:
Vigaszra; mert a grófi vár ura
Ravatalon van. Nem mennénk-e föl,
190 A keresztyéni részvét egy szavát,
Könnyét, ne vinnők gyászravatalához?
Hej, hajdu! –
(*Hajdú jó.*)

A nagyméltóságú gróf
Ravatalánál kik a gyászolók?
Van-é fia, leánya, özvegye?

HAJDÚ
195 Grófnénk, sok éve elhalt; – egy fia
– Az ifjú gróf, – megkövetem, – a császár
Szolgája, májor. A halott fölött
Csak egy leánya gyászol, a kegyelmes
Ilona grófné.

JÓZSEF
Hallja ezt, Rosenberg!
200 Egy elhagyott lány, kinek senkije,
Vigasztalója nincs, mivel nekünk
Szolgál a bátyja. Vigasztalni őt:
Ránk vár a kötelesség. Föl, hamar!
Percet se késsünk.

ROSENBERG
(*Félre.*)
Szívesen! Talán
205 Vár jobb ebéd, a grófné asztalán.
(*Mind el.*)

Második jelenés: *Ugyanott.*
(*Terem a Szécsy-kastélyban, képek, tükrök stb. gyászszal bevonva.*
József, gróf Rosenberg jönnek. Háttul utánok az udvarmester.)

JÓZSEF

Minden sötét itt, s gyászol. A fal is
Fölvette, ím, lakói bánatát,
S ha nem csalódom, mind valódi bú,
Nem csak csinált gyász. A vén Szécsynek
210 Ez szép sir-írat. – Nos, mit mond Rosenberg,
Mitévők legyünk?

ROSENBERG

Ha szólanom szabad:
Itt nincs is miért maradjunk. Láttuk a
Ravatalon a holtat, gyászoló
Lányát, cselédit, a száz fáklya-fényt
215 És füstí fátylát, mindent, ami csak
Volt látható. De egy hangot se hallánk,
Mely üdvözlne vagy marasztana.

JÓZSEF

S ez sérti önt? Ah, előzékenyebb
Udvariságra számolt? A valódi
220 Bútól ne várjon azt. A ravatalnál
Földig borulva, mély, nehéz imában,
Arcát a gyászfödött lépcsőre nyomva:
Látá a hölgyet? – A holt lánya az,
A vár úrnője most. Azt várja ön,
225 Hogy fölugorjék apja teste mellől
S vidám mosollyal, mint jó házi nőhez
Illik: siessen üdvözölni önt?

ROSENBERG

Óh, mentsen ég! Ellenkezőleg, azt
Mondom, ne is zavarjuk bánatát!
230 Menjünk tovább egy házzal!

JÓZSEF

Látta-é
Mily lábhegyen simultam én is át
A termen, és egy szót sem engedék

Se másnak, se magamnak, – nehogy e
 Keservest fölriasszam, aki mint
 235 Viharban eltépett felhő-darab,
 Leejtve, búba mártva lenni látszék.
 Ki akarná zavarni őt? – Ki merné?
 Fájdalma szent. – De várjuk el, ha majd
 Könyázott néma arcát fölemeli,
 240 S a reszkető ajk s mély érzelmű szem
 Vigasztalást kér – (szót se szólva bár –)
 Legyünk közel. – A szenvedés, alant
 A föld porában s fenn a csarnokokban
 Csak szenvedés; a fájdalom sehol
 245 Meg nem tagadja szent jogát. Mi boldog:
 Vigaszt ki *adhat*, s nem kell *kérnie*!
 Talán ma e szerencse vár reánk,
 Tehát maradjunk.
 (Rosenberg némán meghajol.)
 – Udvarmester úr!

UDVARMESTER

Tessék.

JÓZSEF

Hívatlan, ám nem szívtelen
 250 Vendégekül jövünk e gyász lakába,
 Az ifjú gróf baráti, kik vele
 Szolgáltuk a császárt. – Mivel pedig
 Távol van ő, s nem ejthet egy könyűt
 Hunyt atyja felett: helyette hát legyen
 255 Szabad nekünk megtenni, amit ő,
 Ha itt lehetne, tenne; gyászoló
 Testvére lelkét, nyájas részzevés
 Szelíd szavával, mint hűs esti szél
 Bágyadt virágot, fölfrisíteni. –
 260 Nyisson nekünk egy egyszerű szobát,
 S ha majd a grófnő, végezvén imáit,
 Otthagyja gyásza helyét: ön be fog

Jelentni nála minket –

UDVARMESTER

De, uram –

JÓZSEF

265 Gróf Falkenstein az én nevem,
S gróf Rosenberg, barátomé.

UDVARMESTER

Elég;

Ha nem borult voln' ily gyász napja ránk,
Örülne házunk és az uraság,
Nagyságtok érkezésén. Egy kevés
Tűrelmet esdek – míg rendelkezem.
(*Udvarmester el.*)

ROSENBERG

270 Felség, bocsánat, – kellemetlenül
Szorong szivem. Nem vendégnek való
Hely most e gyászlak. Felsőgedre is
– Ugyan gondolja meg – mi kényelem
Vár itt? –

JÓZSEF

275 Ugyan, Rosenberg, mit beszél
Örökké kényelemről? – Hát mikor
Sziklák között, erdőn lepett az éj?
S éjfélre villám s záporár szakadt?
Volt ott külön szobánk? Jó vacsora?
Vagy pelyhes ágy? S emlékszik, mégis én
280 Mily jól aludtam! – Ön követelőbb,
De megbocsátom – nem volt katona.

ROSENBERG

S felséged az? A császár! – Bár egész
Utunk mi más: mint feledése annak
Hogy felséged a császár –?

JÓZSEF
(*Hével.*)

S nem vagyok!
285 Nem, nem, Rosenberg, császár nem vagyok!
Anyám a császár. Óh, volnék csak az:
Nem volna így sok! Ám a bécsi Burgban
Mindenki jobban császár, mint magam.
Kaunitz: – az! Anyámnak gyóntatója,
290 Komorna, udvarmester, — mind lehet
Császár, nem én!

ROSENBERG

Felség! Igaztalan
Szavak, miket hevében ejt.

JÓZSEF

Hevemben?
Nem, istenemre! Százszor gondolám,
S meggondolám, s meghánytam és vetettem!
295 Úgy van! – De jól van! A császár: anyám,
És annak adhat békelyást, kinek
Akarja, az se kérdés: fáj-e vagy
Nem fáj, fiának, hogy csak másnak ád!
De miről is beszéltünk? Úgy, igen!
300 Ön nem katona, én meg az vagyok:
Az anyám katonája! No, de jó –
A legjobb értelemben! A sereg s az
Egész hadügy van bízva rám. S minél
Magosb a tisztünk: annál hasznosabb
305 Ismerni mindazt, mit a legutolsó
Közember ismer. – Csöndesen! Ki jó a
Csarnok felől? – Ah, e dicső alak,
A földig érő gyászban, fátyolos
Szépsége földve naptól és szemektől:
310 Kit látni vágyok, s nem tudom, miért,
Csodás szorongás-fogva rettegek:
Ilona grófné lesz kétség kívül!

Megrövidítem útját.
(*Elébe siet.*)
(*Ilona teljes gyászban, fátyolozott arccal jó.*)

Drága grófnő,
Bocsássa meg két idegennek e
315 Tolakodást. A bú nem zárja ki
A szív kegyelmét, sőt lágyítja még
A ridegebb kebelt is; – bánata
Tegye mihozzánk kegyesbbé szívét.
Testvére helytt', ki távol jár, jövénk
320 Osztozni szíve s háza bánatán. –

ILONA
(*Magában.*)
Óh, jaj nekem: a császár! – Mit tegyek?
Mit mondjak? – Óh! – De bátorság, szívem,
Hisz ő nem ismer...

JÓZSEF
Grófnő, gyásza szent,
Nem háborítjuk azt. Fogadja csak
325 Részvét szavunkat.

ILONA
Gróf úr, mert ha nem
Csalódom, így jelenték, grófokul
Vendégimet: – köszönöm részvevő
Szavát.

JÓZSEF
(*Magában.*)
Mi hang? Hallottam valahol?
Ez a szeráfok hangja! – Vagy azé
330 Kit évek óta hasztalan kerestem!
(*Fenn.*)
Grófnő, valami súgja úgy nekem, hogy
A szellemeknek országába' sokszor
Az idegen is ismerős. Talán

335 (Óh, mert ki tudja sorsa titkait?)
Ily ismerősre lelhetünk mi is
Egymásban.

ILONA

(*Hidegen.*)

Gróf, atyám ravatala
Nem az a hely: hol elfogult szívem
Talányokat kívánna hűvelyezni.

JÓZSEF (*félre*)

Ez ő! Mi rejtély! Erről ismerek rá!

(*Fenn.*)

340 Grófné, de mégis, ismerős legyen
Vagy ismeretlen, arcunk és nevünk:
E bánat által szentelt helyre kérem,
Engedje látnom: – nincsen-é harag
Szelíd szemében ellenünk?

ILONA

(*Küzdelem után.*)

Legyen!

(*Fölfedi arcát.*)

345 S most, gróf ur, isten önnel. – Várlakom
Az önöké. – Engedjék eltemetnem
Szegény atyámat!
(*Sietve el.*)

JÓZSEF

Ő az! Óh, egek,

350 Mi szép! – Vakon születni, – és e kép
Fényére nyerni szemvilágot: – óh,
Mily üdv!

ROSENBERG

Egy szót sem értek az egész
Találkozásból.

JÓZSEF

Hallgasson reám,
Különben attól félek, a szívem
Reped meg. Ön nem érti? Óh, szegény,
Szegény Rosenberg! Azt csak érti tán,
355 Hogy Szécsy grófnő bájoló! A föld,
Az ég terem-e szebbet? Ezt ön is
Megérti úgy? De hogy József, ezt
Rideg szívével érezhesse és
Ledobja róla jégkérget: úgy-é
360 Ezt már nem érti?

ROSENBERG

Felség, igazán
Megszoktuk önt a női báj előtt
Hidegen állva látni. Egy szobor
A Belvédérben, egy képzelt alak
A hitregékből – önnek annyi, mint
365 A legüdébb való.

JÓZSEF

Mindig, csak itt nem!
Szokott hideg valóm, földél csupán
A lángra, mit régen rejtve tartok. Egy, –
Egy szikra csak, de oly szemből, minő
Imént lövellt ránk: s lángban áll szívem.
370 De ily szem egy van; az egész világ
Azon kívül rideg s világtalan.
Hallgassa meg, Rosenberg. –Tudja még:
Hogy harmadéve Rómában valánk
(Kiséretemhez tartozott ön is)
375 Midőn a város talpon állt s nyitott
Kocsim begördült, ember emberen,
Utcán s a háztetőkön; ablakok,
Megannyi ráma, legszebb képek által
Betöltve –, merre nézni: sem tudám!
380 Egyszerre át a légen, jó magos

Pontról hajítva, egy bokréta, épp
Ölembe hullott –

ROSENBERG

Emlékszem, s egész
Hajtóvadászat állt három napig:
Ki dobhatá?

JÓZSEF

Én láttam –

ROSENBERG

És miről

385 Tudhatta meg felséged, hogy melyik
Volt, akitől jött, annyi sok közül?

JÓZSEF

Hogy? tudni meg, melyik fa vagy bokor
Hullat virágot? Gyöngé ága is
Utána hajlik, megrázkódva, mintha
390 Sajnáláná. – Fölnéztem hirtelen,
S látám a legszebb rózsátot, amely
Ölembe hullatá virágit. Ah,
Legszebb virága – ajkán ége – s azt
Nem adta! – Este ünnepély, ezer
39 5 Szépség, megannyi Vénusz és Junó;
Párizs közöttük bambán áll vala –
De egy sem ő volt!

ROSENBERG

Jaj, ki tudja, tán
Nem tartozott a haute-crème közé!

JÓZSEF

(Megvetőleg.)

400 Igaz, ki tudja! Mégis hallja csak:
Éjfél felé, fáradtan, bosszusan
Hevertem egy pamlagra. Jobb kezem
A rózsacsokrot, akaratlanul

– Kivonva rejtekéből – emelé
 Ajkamhoz. És jó, hogy szemem előtt
 405 Volt. Hallja csak, Rosenberg, egy setét
 Álarcos állt előttem. Egyszerű
 Ruhája, mint a fecske, fekete.
 Csak kis keze fehérlett s abban, ah,
 Az én virágom társa: éppen az;
 410 Ha magamét nem látom: azt hívém,
 Hogy elrabolta. Felszökém. Kezét
 Mohón fogám meg. Lágyan engedett.
 „Ki vagy?” kiáltám, esdve, „Mért kívánsz
 Ismerni?” kérdé. – „Még kérdezheted?
 415 Mikor szeretlek.” – „Engem? Óh, szeresd
 Hazámat egykor!” – Édes hangja, mint
 Ezüstharang csendült fülembe, és
 A második bokrétát hullatá
 Ölembe. Csókjaimmal halmozám,
 420 De észre sem vevém, hogy érte – a
 Kezét szalasztom el. Tündér gyanánt,
 – Álom gyanánt tűnék el. Hasztalan
 Futék be minden termet. Ő sehol.
 S azóta is sehol, sehol — maig!
 425 De én megértem a virág szavát,
 Színét. Magyar leány volt. Zöld levél
 Fogá körül a rózsát, mely piros
 S fehér volt. Magyarország színei.
 És magyarul szólt ő is: „Óh, szeresd
 430 Egykor hazámat!” Égi hang! Minőt
 Álomban hall a lélek. Azt hívém
 Három nagy évig: álom volt csupán
 A lény, a hang... Ma megtudám: való.
 Ő volt, a Szécsy lánya – Ilona.

ROSENBERG

435 Felséged, e dologból eddig azt,
 Mi a magyar szót s színt illette volt,
 Nem emlité; pedig talán e nyom

Vezette volna kereséseinket
Célhoz.

JÓZSEF

Való; azokról hallgaték.
440 Volt rá okom, körünkben a magyar
Név, szó, színek, nyelv oly baljóslatú,
Hogy jobbra véltem azt titkolni. Most
Örülök is, hogy hallgaték. Magam
Találtam így fel, akit úgy – talán más
445 Lelt volna meg. Az őt sérté vala,
Rendőri vizsgáságnak vélheté. –
S hogy én, hevemben azt feledhetém!

ROSENBERG

S felséged örvend most, hogy föllelé
A római titok hölgységét?

JÓZSEF

Igen.

450 S ezt ön csodálja? –

ROSENBERG

És azon, hogy egy
Magyar leányban lelte föl: örül?

JÓZSEF

Eh! Kérdi-é a szív a nemzetet,
Fajt, nyelvet?

ROSENBERG

A felséged szíve tán
Nem kérdené. A felséged magos
455 Elméje tán fölülemelkedett
Minden különbség-, s régi válfalon,
Mi ember és ember közt, Bábel óta
Magoslik, ámbár felséged se lesz
Elég erős, mindazt avult romok
460 Gyanánt halomba döntögetni és

Por-törmelékin, diadalmasan
Hatolva át, trónjáról az utolsó
Jobbágnak adni jóltevő kezét –

JÓZSEF

Ej, ön próféta is? Ki hitte volna!
465 No majd, no majd elválik! És ha nem, –
Hová jut azzal? –

ROSENBERG

Én megforditom:

S ha úgy lehetne is, – ha minden
Túl tudja tenni felséged magát:
Azt véli: e magyar lány is úgy?
470 Ez is feledni fogja: hogy magyar?
Nem jut eszébe: mit is monda csak,
Rómában: „Óh, szeresd hazámat.” – Ezt
Feledheti felséged, ő soha
Nem fogja elfeledni.

JÓZSEF

Én sem, óh,
475 Én sem! – Én ne szeretném a magyart?
E szép országot, ősi koronánk
Gyémántkövét? E zöld bérc, völgy, halom
Dicső smaragdját? Annyi drága vér
Piros rubinját? – E nagy nemzetet,
480 Mely önmagának töredéke még csak
S így is nagyobb egy fővel a többinél!
Melyet egészé tenni, legjavát,
Mi most a porba van ledobva, új
Életre szülni hivatásom? – Én,
485 Én ne szeretném a magyart! Igen,
Szeretem és nagy- s boldoggá teendem:
Csak legyek én a császár!
(*Künn trombitaszó.*)

– Ha! Mi az?

Szivem dobog. Valami vár reám.

ROSENBERG
 Gyorsposta érkezik. Tajtékba vert
 490 Lováról most szökik le.

JÓZSEF
 Nem tudom
 Mi ér? Anyámtól, úgy sejtem, nehéz
 Hir érkezik. Hamar! Elébe.

ROSENBERG
 Már
 Itt jó az udvarmester.
(Udvarmester jó.)

UDVARMESTER
 Gróf urak,
 E gyorsfutár e percben érkezik
 495 S gróf Falkensteinnak –
(Futár belép, kezében levél.)

JÓZSEF
(Türelmetlenül.)
 Add hamar, fiú!
 Jó-é, rossz-é?

FUTÁR
 Felséges úr –

JÓZSEF
 Csak add!
(Elveszi s félrevonul. Nagy megindulással olvassa.)

ROSENBERG
 Te, szólj! Mi történt?

FUTÁR
 Óh, nagyságos úr!

ROSENBERG
 Ne szólj! Szemedből olvasom! Dicső
 Császár-anyánk –

FUTÁR

Meghalt! A Mária

500 Terézia!

ROSENBERG

De hogy történt?

FUTÁR

Szegény

Régóta már alélt. De titkolá,
Nagy szívvel hordta kínait. Sokára
Vették reá, hogy orvosságot is
Vegyen. Hiába! Nem segíthetett
505 Csupán a jó isten. Mondják igen
Buzgón ohajtá, kérve a halált,
S mindig a meghalt felséges Ferenc
Császárt, a férjét emlegette.

ROSENBERG

Csitt.

JÓZSEF

Meghalt,— Rosenberg —, nem az én anyám,
510 De harmincmilliónak anyja halt meg!
Volt-é sziv oly nagy, mint övé vala:
Egész világ szerelme fért belé!
Akarat oly erős, — önnön magát
A szívbe tört keserv nyílával is
515 Meggyőzni képes! Asszony, oly nemes —
És férfi, oly dicső! Soha, soha!
S most én e ponton, (melyre bűnösen
Oly vágyva vártam türelmetlenül) —
Látván az űrt, amely helyén maradt,
520 Reszketve állok. Óh, csak még ne, még
Egy darabig ne! — Késő. Jer, Rosenberg
Nem késhetünk. Egy könnyet még anyám
Emlékinek! — S aztán császár vagyok.
Annak kell lennem! — Udvarmester úr,

525 Jelentse asszonyának részvevő
Szavunkat. Ő apját siratja, én
Anyámat. Ím ezért nem adhatá
Meg az utolsó tisztességet a
Gróf Szécsy Péter tetemének – a
530 Császár!
(Sietve el. Rosenberg, futár utána.)

UDVARMESTER

A császár!

(A függöny legördül.)

MÁSODIK FELVONÁS

Első jelenés: Bécs. *A császári várakban.*

(Egyszerűen bútorzott terem, a császár kabinetje mellett. A háttérben bosszú íróasztal irományokkal rakva. Oldalt egyszerű íróátla, a császár számára. Mindössze három széke: kettő az íróasztal mellett, egy a kandalló előtt. – Az íróasztalnál Günther dolgozik, – Lascy tábornagy, Rosenberg gróf jönnek.)

LASCY

Elfogadó nap van ma?

ROSENBERG

Az, kedd. Nem látta ön, a Controlorganon már gyülekeznek az emberek. Azok nagyobb része vigasztalanul fog haza menni.

LASCY

535 Igen, ha nagyobb részük igaztalan dolgot kér.
Józsefnél az igaztalan mindég vigasztalan. Az
a sok nyugdíjas, pótdíjas és kegyelemdíjas, kikkel
őfelsége, az anyacsászárné, kegyes szíve jóvoltában
elárasztá az államot, s megterhelé a kincstárt,
540 hogy szinte nyögött bele – az most, napról napra
mind a Controlorgang fekete kövezetét koptatja.
Az a kő nem oly hideg s megindíthatlan irántuk,
mint a császár szíve.

ROSENBERG

Ki különben oly érzékeny –

LASCY

545 Ahol helye van. A vén katonához, aki rossbachi
vagy collini sebét mutatja, pecsétes ajánlólevelek
helyett, vagy a hatgyermekű özvegyhez, kinek férje
az állam szolgálatában halt meg, falat kenyér nélkül

550 hagyva családját. – Hát nem irgalom-é a „türelem”
azok iránt, kik kétszáz évig folyvást üldöztettek,
a szegény protestánsok iránt? Nem irgalom-é a
jobbágy szabad költözködése, bár a földesúr jog-
sérelmével, no, de arról ne szóljunk! – Sőt, nem
555 irgalmas-é a császár még a főben járó bűnösökhöz
is, kiknek nyakáról levette a bárd és kötél félelmét?
Mi? – Irgalmas a császár, óh, nagyon is irgalmas és
jószívű ott, ahol kell. – De ezekhez! Jól teszi, ha
irgalmatlan!

ROSENBERG

Hát a tisztelet, anyja emléke iránt?

LASCY

560 Abban álljon, hogy kincstárát léhűtők zsebébe üritse?

ROSENBERG

De annyi embert egyszerre megfosztani élvezett
javadalmától? Mégis nagy dolog.

LASCY

Menjen, menjen, gróf úr. Ön is azok vissz-
hangja, kik az én Józsefemmel elégedetlenek,
565 s mert őket nem kíméli – semmi tette nincs
ínyökre.

ROSENBERG

De kérem –

LASCY

Ismerem! Ezek: a megdíjaltatott mindenféle
díjasok, akikről szóltunk, ezek a tisztelendő atyák
570 és nénék, kik fölött ég a klostrom, ezek a
szintoly tisztelendő tintafalók, kik azt keserülik,
hogy nincs mit cenzurálniok, ezek a nagy
méltóságú és kegyelmes grófok és hercegek,
kik oly irtóztató fáradtságosan henye ceremónia-
575 napjaikat sajnálják. Ezek a – pokkollba velők!

GÜNTHER

(Ki a bejötteket eddig észre sem látzott venni, a nagy kiáltásra feliüti a fejét)

Á! Atyám! – El nem tudtam gondolni, ki mer ilyent kiáltani a császár előszobájában?

LASCY

Ki mer? Hát Lascy tábornagy mer, aki a hangos vezényszóhoz van szokva.

GÜNTHER

580 Igaz, atyám! Önnek több szabad, mint másnak.

LASCY

Több szabad? Meghiszem azt. Szabadjon is. – Mert különben, míg hát megett mindenki suttog, ki mondaná meg szemébe a császárnak, mikor oly igen nagyot hibázik, mint –

ROSENBERG

585 Hogyan? Tábornagy úr! Ön is talál hibát a császár tetteiben?

LASCY

Ha találok-é? Persze hogy találok.

ROSENBERG

S ugyan mit?

LASCY

590 Azt a császár előtt fogom megmondani. – Hát mögött senkit sem szeretek bántani.

ROSENBERG

Csak azokat a tisztelendő –

LASCY

595 Az más. Legkevésbé pedig az én Józsefemet, aki megérdemli tőlem, meg is várja tőlem, hogy zsákbamacskát ne áruljak. Nos, Günther? Te, látom, mindig dolgozol.

GÜNTHER

Dolog van elég, hál'istennek.

LASCY

Erzsike ugyan nem bánná, ha kevesebb volna is. Mi? Hehehe!

GÜNTHER

600 Igaz, néhány nap óta estéim sem voltak szabadok, s alig –

LASCY

De ez, remélem, nem csak kifogás? Remélem, nem másfelé –

GÜNTHER

Ah, atyám! Mit gondol, az istenért? –

LASCY

605 No, ne is. Ezer ágyú! Azt a leányt, Günther, azt a leányt megbecsüld! Mert, ha valamit tapasztalnék –

GÜNTHER

Óh, atyám, mily gyanú!

LASCY

610 No, fiam, nem gyanú, nem gyanú. Csak jó tanács, az pedig mindég ráfér a fiatalságra. – Én is voltam fiatal, azért, hogy most öreg vagyok és – podagrás! No, semmi, nem gondolok én rólad semmi rosszat. Mikor jó ki a császár? Benn van?

GÜNTHER

615 Már rég itt kellene lennie, de kilovagolt, korán kelt föl és igen kedvetlennek látszott. De talán haza is jött már. Mintha szobájában járását hallanám. Hihetőleg a hátulsó lépcsőn jött fel.

ROSENBERG

Hátulsó lépcsőn, – a császár!

GÜNTHER

Úgy szokott pedig.

ROSENBERG

Ah! Aki csak néhány év előtt látta – be nem ismerne most a jó bécsi Burgra!

(József jó.)

JÓZSEF

620 Álmatlan éjem volt, roszul vagyok
A reggeli lég fuvalma nem sokat
Használt szegény fejemnek. Eh, sebj.
– Te vagy, Rosenberg? – Lascy, jó napot!
No, hát mi újság? – Günther, jó fiú,
625 Te dolgozol? Csak írj helyettem is, ma
Nem jól aludtam. Nincs helyén fejem.
Bágyadt vagyok ma.

ROSENBERG

Felséged magát

Egészen elcsigázza.

JÓZSEF

Már mivel?

A sok dologgal? Óh, bizony, nem érünk,
630 Mint hajdanában, könnyen élni, rá!
Mikor vidáman, ágról ágra, mint
Fütyös madár, szökellettünk! Jut eszedbe,
Mi boldogok valánk! Azaz, te nem,
Te zsémbelődtél akkor is, neked
635 Friss hegyi lég, s a hús forrás vize
Nem volt inyedre. Most meg a szoba,
S a porlepett akták nem tetszenek?
Csak tessenek, titkos tanácsos úr!
Te, Lascy, más vagy! Hányszor háltam egy
640 Köpönyegen veled, egy takaró
Alatt! Te vagy csak az én emberem,
Te soh'se zúgolódtál. Neked a-

Mit József tett: mind jó volt. Ugy-é?
 Csak jőj segítségemre most is! E
 645 Töméntelen gáncs, a kartács s golyó
 Vad záporánál sűrűbben füttyöl
 Fülem körül. Zúg a fejem belé!
 Te védj, te ments!

 LASCY
 Felséged, én bizony most
 Se védhetem, se menthetem. Nekem
 650 Magamnak is van panaszom.

 JÓZSEF
 Neked?
 No, azt szeretném! Hadd hallom hamar.

 LASCY
 Nem oly rövid az. Nem is oly kevés
 Szóból telik ki. Aztán tudja jól
 Felséged, én csak katonás modorban
 655 Tudok beszélni; a politika
 S az udvaronc-fínésse, nem kenyerem.

 JÓZSEF
 Tudom, tudom, mi a te kenyered:
 Mindég a prófunt! Jó öreg, ne bánd.
 Beszélj, s csak úgy, mint a táborban. Ej,
 660 Ha most volnék katonád: ugyan
 Mit mondanál? Hadd hallom a vezényszót.

 LASCY
 Azt mondanám, felség: „Halt! Lábhoz a
 Fegyvert! Pihenj!”

 JÓZSEF
 S miért?

 LASCY
 S miért e hév?
 Én kérdezem: mért e mohó sietség,

665 Egy messzi cél felé? Egy éve sincs
Felség, hogy ön a császár: s nézze, mint
Áll fenekestől minden, ég felé!
Az állam épületje össze lesz
Maholnap ontva; kő nem áll kövön,
670 Mindenfelé rom.

JÓZSEF

Mert építkezem.

LASCY

Az okos építő széthordja, szép
Lassan, ha mit leszéd: válik talán
Használható is; tiszta helyre is van
Szüksége, hol jöhet, mehet s szabad
675 Mozgása van kezének; József, így
Nem építünk, csak rombolunk.

JÓZSEF

S te, Lascy,
Te vén roham-hős szólasz így? Ki máskor
„Szuronyt szegezsz!” kiáltád és ezer
Ágyúra, hajrá! Szembeugratál!
680 Te?

LASCY

Én, s csak éppen én is szólhatok,
Mert más, ha szólna, – teljes életét
Ki pennarágva tölté, – jól tudom,
A neve gyáva volna. Lascynak
Azt nem mondhatja senki. Aki őt
685 Hochkirch alatt is látta: legkevésbé!

JÓZSEF

Az úgy igaz. No hát?

LASCY

Én mondom azt:
Mért e mohó sietség? Minden ót

Egyszerre mért rombolni szét? Tüzet
Mért szítani minden oldalon? Magunkra
690 Uszítani minden érdeket, s akár
Szent volt, akár nem, feltaszítani? Mért?
Mindjó talán felséged célja (bár
Én nem tudom, de annyi újitás közt
Selejtes is lehet): de sorban, és
695 Nem rögtönözve, jó uram! Előbb
Vetés, az is módjával, jó időt
Várván reá; aztán napfény, eső,
– Meg türelem! – s még úgy az aratás!
Felséged erre nem gondol, mohón
700 S mindent akar!

JÓZSEF

De édes Lascy, nézd
Már negyvenéves a te Józsefed –
S ki tudja, éri-é az ötvenet?

LASCY

Ah, ah! Haszontalanság –

JÓZSEF

Az, talán,
S talán nem az? – S ugyébár: türelem!
705 Nem tűrtem én tizenhat éven át,
Apám halála óta? Név szerént
Császár, valóban pusztá báb! Ezer
Eszmétől égő fővel, terveim
Bősz táborával! Tűzkatlan, melyet
710 Lefojtanak, – a vasfedél alatt, nem
Zubogna jobban, mint agyam s szívem, –
Egy éjen át-é? Nem! Tizenhat évig!
Akarva tenni mindent – s nem tehetve
Semmit! S mikor fölpattan a zsilip,
715 Ti rá akartok parancsolni, hogy
Ne zúgjon az ár!

LASCY

De csak ne menjen a
Sziklának! Ott porrá törik, s fehér
Szikrákba párolog fel. Istenem, –
720 Tegyen felséged! Hivatása szent,
Dicső, magos! De várjon rá időt,
Szép sorba!

JÓZSEF

Mondtam, várni nincs időm.
Aratni akarok, nem vetni csak!
S a palotában, melyet építék:
Még lakni is kívánok. Nézd, van-é
725 Európában ország, szebb, a mi
Ausztriánknál! Harmincmillió!
Dús földü! Gazdag! Múltja nagy, dicső! –
Habsburg Rudolfot a történelem
Örökre fogja emlegetni. Nézd,
730 Mégis hová maradtunk! A világ
Rohanva megy, de minket fogva tart
A régi jó setétség! Nemzetek
Riadva kelnek, s mint egy férfi, állnak
A vész csatáin; minket annyi kis
735 Darabra szaggat, ahányan vagyunk,
Minden vihar; szomszéd nem érti a
Szomszédot; ellenségnek nézi és
Egymásra tör; német, magyar, cseh, tót,
Horvát, olasz, szerb – úgy vagyok velök,
740 Mint a tömérdek gyermekű apa,
Már nevöket se tudja, – annyi van!
Nem Lascy, itt fontolni sincs idő –
Annál kevésbé várni!

LASCY

Tudja-é
Felséged azt: hogy akikért magát
745 Eképp emészti, ellenségi mind?

Kik lesve várják, hol botol, bukik!

JÓZSEF

Kik ellenségeim? Egyig ismerem;
Azok: a vakság baglyai; kik egy
750 Sugárra már visítnak; és azok:
Az érdekek hernyói, kik mohón
Falják a zöld levélt, míg benne tart,
S ha nincs, rakásra hullnak, még előbb
Irtóztató görcsökbe vonva rút
Testök gyűrűit! Azok az ószerűség
755 Nehéz elefántjai, kik csak egy helyen
Tudnak taposni – és elbukva ott
Soha föl se kelnek... Ezek ellenim?

LASCY

Ne volna más bár! Ezek is – s bizony
Méltán! A császár nem kiméli – és
760 Ne is kimélje őket, jól teszi!

JÓZSEF

Mi hát a baj?

LASCY

Mi? Az, hogy nem csak ők
Felséged ellenségi. Nem csupán
Rossz kelevény az állam teste; nem!
Van ép tag is; s felséged arra is
765 Irtó vasat fen. A sok dudva közt
A cédrus is ledőljön? Vesszen el
Száz visszaélés; rendén van; de a
Szent jog maradjon! Felséged pedig,
Mi nagy tervébe bé nem illik, azt
770 Jog, nem jog, eltiporja. Példa rá: –

JÓZSEF

Tudom – ne mondd! A magyar korona.

LASCY

Az is. De máson kezdem. Ami nem
Felségedé: a földesúr jogát
Jobbágya testén, telkén: – elvevél –

JÓZSEF

775 S te véded a rabszolgaságot?

LASCY

Én nem;

De védem a tulajdon szent jogát!
S akartam volna, hogy magunk, ha kell
Mondjunk le róla, és ne más vegye el, –
Mit nem adott; mert bár nekem a felség
780 Adá, idegennek; hány van, aki azt
Előbb bírál, mint őseid a trónt,
Felséges úr!

JÓZSEF

S hát még a korona!
Hibám, úgy-é? E régi kalpagot
Hogy nem tevém fejemre?

LASCY

Semmi gúnyt,

785 Felség! Királynak lenni szép dolog.
S oly koronát, mit István óta nagy,
Nemes fejek viseltek, bírni még
Felséged is büszkén örülhet.

JÓZSEF

Ej,

Mióta lettél ily erős magyar?

LASCY

790 Ott voltam, apród-siheder, mikor
Pozsonyba, negyvenegyben, a magyar
A „moriamurt” zúgta. Ott valék
Minden csatában. És ha tisztelem:

– Ne is csodálja, felség! – a magyart.

JÓZSEF

795 Másnak nem is felelnék: Lascy, – te
Érdemlesz egy szót. Elhatározám
Széttörni, s aztán összeönteni
Országaim’. S ez elhatározás
Erősb magamnál; mindennél, mi azt
800 Gátolni kelhet. Széteső tömeg
Császára lenni nem kívánok; egy
– Vagy semmi lesz Ausztriám! Ha bérc áll
Utamba: légbe hányom; nincs időm
Azt megkerülni. Népeim talán
805 Megértik egykor, hogy javokra volt
Mind, mit tevék. – Megértik, hogy dicső
Jövőt teremtek, néma múltjokat
Áldozva csak s avult jogcímek árán
A nagysághoz veszek jogot nekik.
810 Ha meg: poromban is megáldanak.
Ha nem: silány s szűkkeblű érdekek
Tőlem hiába vár, – s nem érdemel
Kiméltetést. Elég. Nem akarok
E tárgyra visszatérni. – Ah, ma kedd,
815 S tiz óra, Günther, kérlek, nyisd ki már
A csarnok ajtaját. Jöhetnek a
Kérelmezők.

*(Günther a háttéri ajtóhoz megy, s azt kinyitja,
kérelmezők nagy tömege látszik.)*

Maradhatok csak itt,
Te, Lascy, ülj le. Egy székem van, az
Szolgálatodra áll. Öreg legény
820 Mit állna órahosszat? – Ülj le csak.
*(Lascy vonakodás után leül a kandalló előtti székre.
Rosenberg mellette áll. József a nyitott ajtó felé megy,
melyen éppen Sonnenthal jó. Kezében kérelemlevél. Mé-
lyen meghajtja magát. A császár elveszi kérelevelét, s az
aláírást megnézi.)*

Sonnenthal? Bányaügyi referens?
Nos, mit kíván?

SONNENTHAL

Felség, a legnagyobb
Méltatlanság esett személyemen.

JÓZSEF

Az istenért –?

SONNENTHAL

825 Elmozdíttattam és
Megtudható ok nélkül.

JÓZSEF

Várjon ön.

(Az asztalhoz megy s egy nagy könyvet fölül.)

Sonnenthal. Itt van. Képtelen, merő
Tudatlan –

SONNENTHAL

Óh, felséges úr –

JÓZSEF

Soha

Egy bányahelytt se volt –

SONNENTHAL

(Zavarral.)

Igaz.

JÓZSEF

Nem is

830 Végezte iskoláit. Nem tanult
Bölcsészetet – no, az nem volna baj! –
Se szám-, se természettant. – Már a baj!
(A könyvet becsapja s Sonnenthal elébe áll.)
S való-e?

SONNENTHAL

Felség, nem tagadhatom –

JÓZSEF
S személyeden méltatlanság esett?
Nem volt-e méltatlanság: annyi évig
835 Bért húznod, azt nem érdemelve? – Menj.

SONNENTHAL
Felséges úr, felséges anyja –

JÓZSEF
Ó
Jó volt, nyugodjék! – Én igaz vagyok.
Mehetsz.

(Sonnenthal, zavarodtan el. Vinterné jó.)

Ki jó? – Mi tetszik, asszonyom?

VINTERNÉ
Kegyelmes úr, felséges úr, dicső
840 Császár, kegyelmét térdemen –

JÓZSEF
Ne, ne –
Keljen föl, asszonyom, s csak röviden.

VINTERNÉ
Felség, a férjem, már csak néhai
Vinter tanácsos úr, felségedet
Tizenhat évig hűn szolgálta és
845 Halála által, ah, segélytelen
Hagyá családját.

JÓZSEF
Úgy? – Hány gyermeke
Van, asszonyom?

VINTERNÉ
Két úrficskám, meg egy
Kisasszonyom.

JÓZSEF
Ah úgy, kisasszonya?

850 Volt egy leánykám nékem is; de már
Meghalt szegény. És úrficskái, mily
Idősek?

VINTERNÉ

Húsz, s tizenhat évesek.

JÓZSEF

Azt katonának íratom. Emezt
Az ipariskolába.

VINTERNÉ

Óh, de felség,
Családom ősnemes.

JÓZSEF

Van birtokuk?

VINTERNÉ

855 Nincs, fájdalom – de rangunk –

JÓZSEF

Titulus

Sine vitulo. Leánya mit tanult?

VINTERNÉ

Tanulni? – Semmit –

JÓZSEF

Dugja össze hát
Kezét, ha úgy megélhet, a kisasszony.
Bocsánat, asszonyom; időm rövid.

VINTERNÉ

860 Felség, s vigasztalan bocsát el?

JÓZSEF

Óh,

Már szinte félek ily nagy rangu nőt
Valami csekélységgel megsérteni.
Módját fogom találni. – Más jöhet.

(A császár int. Vinterné bámulva el. Hóra jó. Magos, piros, fiatal arcú, őszhajú ember, oláh ruhában.)

865 Günther! – Ne hagyd felednem. Húsz forintot e Nagyságos asszonynak. – Ki e derék Alak? Ki vagy? Hogy hínak? Nemzeted?

HÓRA

A nevem Hóra. Én oláh vagyok.

JÓZSEF

Nagy messziről jössz?

HÓRA

Húsz nap járti földről,

Zaránd megyéből.

JÓZSEF

S mit kívánsz?

HÓRA

Csupán

870 Meglátni tégedet, felséges úr,
Ki a szegény nép megváltója vagy,
S ha lábadat csókoltam, és a port
Lecsókolám sarudról, visszatérni
Jármomba.

JÓZSEF

Szólj, nehéz-e sorsotok?

HÓRA

875 Nehéz-e? Négy nap a robot; egyet
A pópa kíván; egy az istené.
A hetedik nekünk marad, s ha tán
Beteg gyerek, vagy más miatt, vagy egy
Nap elmaradt: a bőrünk bánja meg.
880 De nem panaszlunk; a szegény oláh
Tud várni még; az Imperatu majd
Segít. S jön egy nap, melyen gyilkosink
Reszketni fognak, lobbót vét az ég

885 S kastélyok árnya füstben reszket. Azt
Megérem én még.

JÓZSEF

Mit beszélsz?

HÓRA

Kegyes

890 Császár, bocsáss meg. A jobbágy csak egy
Nebet áld: tiédet. A szegény oláh
Egy szentre néz, míg böjtöl s dolgozik:
Reád. Reményit, mit diéta s úr
Megcsalt ezerszer, nem csalod te meg;
Imáit, az istentül annyiszor meg-
Vetteteket, te vissza nem veted!
(*Földre veti magát, s József lábait átfogja.*)

JÓZSEF

Elég, elég, kelj föl.

HÓRA

Boldog vagyok!

895 S egész falúmat boldoggá teszem!
Csókoltam a császár sarúit. Óh,
Egy óriás támadt e láb nyomán
Szivemben! Egy forrás fakadt fel itt:
Oly enyhítő – s oly égető!
(*Hóra hirtelen el.*)

JÓZSEF

(*Lascy és Rosenberg felé.*)

Minő

900 Ember! Mi őserő! Látjátok ezt!
Jobbágy, s oláh pedig! Van-é nemes,
Nemesb e pórnál? Majd egykor, ha tán
Fegyverre lesz szükségem –
(*Elmerül.*)

LASCY

(Rosenberghez)

Hátam is

Borsódzik ez oláhtól! Mily setét

Boszú! Minő rajongás!

JÓZSEF

(Fölríad.)

Isten óvjon

905 Az iszonyú szükségű! – Más jöhet!

*(Az ajtó nyílik. Egy agg vitéz jelenik meg; falábal s
mankóval. József elébe siet.)*

Második jelenet.

Magyarország egyik felső megyéjében.

*(Őszerű palotaterem. A falakon ős-képek, címerek, fegyverek stb.
Ghymes Miklós gróf, Ilonát kézen fogva vezeti be.)*

GHYMES

Isten hozott, hugom; gyászod letelt;

Enyém pedig kezdődik. Jó apát

Gyászol szived; de az én gyászom nagyobb:

Anyát, a legjobb, a legédesebb

910 Anyát kesergi szívem, – a hazát.

Kit annyi hű fiának gyásza nem

Bír fölüdíteni. – Özvegy házamat

Vedd pártfogásba, kérlek; nincs a nő,

Ki hű szívével bölcsen őrködött

915 Tűzhelyemen, s úgy ment a sírba, hogy

Nem hagyva magzatot, vigasztalan

Hagyott a földön engem. Téged ő,

Testvére gyermekét, saját anyád

Gyanánt ölelt szeretve. Légy, apátlan

920 Leány, nekem, gyermektelen apának,

Légy gyermekem! S megint, isten hozott!

ILONA
Bátyám, ha van, mi árvaságomat
Enyhíteni bírja, csak jószágod az.
Légy áldva érte. Ámde nem soká
925 Leszek vendéged. Engem int a sors,
S búcsúzni jöttem.

GHYMES
És hová sietsz?

ILONA
Az udvarhoz.

GHYMES
Mit hallok?

ILONA
Bécsbe.

GHYMES
Mit!
A Szodomába, mely előbb-utóbb
El fog süllyedni, mert a büntetés
930 Nem késhektik; s isten haragja majd
Eléri mind, ki ott lesz!

ILONA
Csöndesedj!
Talán az isten még nem adta ki
Ítéletét, másíthatatlanul,
Láng-angyalának. Tán lehet menekvés!
935 Öt igazért talán megtartja még
Ez elveszendő városát az Úr!

GHYMES
Öt igazért? De léssz-e annyi bár?

ILONA
Az Úr irgalmas. Benne bízom én.
S mint Jefte lánya, kész szívvel megyek

940 Az áldozatra.

GHYMES

Megrémítsz.

ILONA

Atyám! –

Mert szívem így nevez – nem tudtam úgy
Elmenni, hogy ne hagyjam senkinél
Kulcsát jövőmnek, mellyel, hogyha majd
Alázva, rágalom-borítva állok,
945 Kinyissa titkom tiszta csarnokát,
S benézzen a szent elhatározás
Rejtett helyébe, hol oltárom áll – s rajt:
Én, vérbefúlt, de tiszta áldozat.

GHYMES

Nem értelek, – de reszketek.

ILONA

S talán

950 Jobb, hogy nem értesz. Férfi vagy, s a nőt
Mely férfi érti? Nektek kard s paizs, –
Nekünk mi fegyverünk van? – S mint mi nem
Bírjuk föl gyöngé kézzel kardotok’,
Ti sem bírjátok a mi fegyverünket!
955 De tudj meg annyit, hogy bármit beszélend
Felőlem a világ, sőt nem csak az,
De önnön éltem s tetteim... – hazug,
Mindaz hazug lesz; annyi lesz csupán
Való alatta, mennyi halkan, a
960 Végdobbanásban így susog: hazám!

GHYMES

Mi név, melyet kiejtél! Gyöngé lány!
Ki fegyverekről szóltál, melyeket
Nem bír a nő-kéz: tedd le szent nevét
A honnak; e paizst, a fátyolos
965 Címerrel! Azt te nem bírod.

ILONA

Ne bánts!

Nem szennyezem be féltett címered.
Szent az, előttem is.

GHYMES

Nem akarám

Kérdezni célod?. Megbíznam szived
Érzületében; bár nem tudva, mit
970 Akarsz, megáldanálak. Most, mikor
A hon nevét emlited: féltve kell
Számon kívánnom: mit akarsz? A hon
Magos neve játékra nem való!
S minden fiának azt örizni kell;
975 Kivált, mikor nem őrizi az, ki fönn
Védpallosát kezében tartja. – Szólj,
Én hallgatom.

ILONA

Bátyám, ha bús hazád

Kétségbesett sorsát megváltanod
– Bár gyér reménnyel – egy parányi kis
980 Sugár csillanna: mit tennél? Nem-é
Érette adnál mindent, önmagad?
Élted?, szived?! S ha e reménysugár
Futó lidércnek bizonyulna is:
Vádolni fognád-é hited, hogy érte
985 Áldozni mindent kész valál?

GHYMES

Nem én.

ILONA

S ha ismernéd a bűv-igét, amely
A szörnyü bóát kényszerítené,
Hogy martalékát, a gyűrűibe
Tekert oroszlányt elbocsássa; vagy
990 Mely elrabolt kincsédre rávezetvén

A ráverett zárt föl pattantáná:
Kimondanád-e azt a szót? Habár
Nyelved szakadna azzal el? –

GHYMES

Ki én!

ILONA

995 S ha kebleden hótiszta liljomot
Mocsoktul óva ápolnál – s a szfīnx,
Mely szörnyű gonddal ül dicső jövőd
Rejtett szaván, azt kérné zálogul:
Szólj, odadobnád-é azt?

GHYMES

Oda én!

ILONA

1000 S ha nem te volnál, akitől a sors
Mindezt kívánná, szólj, megáldanád-e,
Ki arra elszánná magát?

GHYMES

Meg én!

ILONA

S ha önleányod volna éppen az:
Szólj, elbocsátanád-e őt?

GHYMES

El én!

ILONA

(*Letérdel.*)

Úgy áldj meg engem, – és bocsáss el!

GHYMES

Óh!

1005 Te vagy ez a merész zarándok? – Gyöngé lány!

ILONA

Mért mondasz annak? Én magyar leány
S azon fajbul való vagyok, mely a
Rozgonyinékat s egri hölgyeket
Szülé. Csak áldj meg.

GHYMES

Kelj föl.

ILONA

Akarom,

1010 Hogy áldj meg.

GHYMES

Én, ki szent s pap nem vagyok?
Az isten áldjon meg! A magyarok
Nagy istene.
(*Kezét fején tartja.*)

ILONA

(*Fölkel.*)

Elég. Isten veled.

GHYMES

Megállj. Mi célod? Tudni akarom.
Atyád vagyok; s követelem.

ILONA

Ne kérdj.

GHYMES

1015 Felelj.

ILONA

Elég volt annyit mondanom,
Mint mondtam, hogy megérts.

GHYMES

Elég? Amit
Megértheték, inkább aggályt szülő,
Mint nyugtató.

ILONA

Halld hát –

GHYMES

Üljünk le addig,

Foglalj helyet.

ILONA

1020 Fél lábam útba van,
S rövid leszek. – Remélhető-e még,
Hogy József enged, és hazánk jogát
Elismerendi?

GHYMES

1025 Nem. Vak és makacs.
Vak, szent jogunk fényét nem látja, önn'
Agyrémitől; s makacs, míg csak kezét
S eszét birandja: visszalépni nem fog.

ILONA

S nincs mód szivére hatni?

GHYMES

Nem tudom;
Nem is hiszem. Hol csont az agyvelő:
A szív vagy elvérzik, vagy érzeni
Megszűn.

ILONA

1030 De szíve képes, végtelen
Nagyon szeretni.

GHYMES

Terveit? Magát?

ILONA

Nem azt. Az embert.

GHYMES

(Keserű gúnyval.)

Úgy van; azt az embert,

Kit úgynevezett bölcsészetök alkotott;
 Embert, ki nem hús, csont, se vér, se szív,
 Sem pór, sem úr, se gyáva, sem nemes,
 1035 Se nemzetnek, se honnak nem fia,
 Múltért se lelkesül; jogért se vív;
 Kin semmi sincs, mi minket alkot: a
 Név, nyelv, ruha, emlék, ősbú, remény; –
 Csak pusztá ember: eszme, gép, alany, –
 1040 Ez a Voltaire s a Rousseau embere,
 Üresb, s rosszabb a Pláto emberénél.
 Ez ember az, kit József is szeret,
 Ez, akiért hő szíve lelkesül!

ILONA

Nem! Ő az embert, a valódit, és
 1045 A szenvedőt (vagy nem szenvedő-
 E a valódi ember) szereti!
 Tud ő szeretni aggot, gyermeket,
 Sebzettet és vigasztalant. Tud ő
 Szeretni nő! – Te kétkedel? Kivánsz
 1050 Bizonyítékot? Példát arra? – Jó!
 Ím lángban álló arccal mondom: ő
 Engem szeret!

GHYMES

Honnan tudod? Talán
 Ő maga mondta?

ILONA

Nem. De én tudom,
 Mert minden asszony tudja, érzi, hogy
 1055 Szeretve van. Tudom, hogy ő szeret.
 S ha ő szeret, az nem mindennapi
 Lánglobbanás. Szerelme egy világ;
 Központtalan: szétáradó – s talán
 Árjával a nagy milliókat a
 1060 Mélységbe sodró – önn' mélységibe!
 De megtalálva célját: lángsugárit

Mind összegyűjti. Úgy, setétes éj;
Így, üdvadó fény; úgy, sivár nagy úr;
Így, dús tenyészet. – Én e szerelem
1065 Nevébe' kérem tőle, szent hazám
Üdvét, jogát.

GHYMES

S egy ábrándért, hideg
Kiszámitással, szív nélkül, magad'
Karjába vetnéd?

ILONA

Szív nélkül? Ki mondja?
Szeretem én is!

GHYMES

Szereted? Szegény!
1070 Úgy veszve vagy.

ILONA

Ne félts. Mert nála még
Százszorta jobban a becsületet!
S a becsületnél jobban –

GHYMES

Ki se mondd!
Nő nem szerethet semmit jobban a
Becsületénél!

ILONA

A hazát sem?
(*Ghymes hallgatva rázza fejét.*)

Ah!

1075 Nem szólsz? Ne félj! Gróf Szécsy Ilona
Szeretni tud – de tud meghalni is!
Te azt nem érted, amit itt e lágy
Nőszív dobog. S bánom, hogy engedék
Kérdéseidnek. – Ám, isten veled.
(*Ghymes megfogja kezét.*)

1080 Bocsáss!

GHYMES

Ez őrült tervről mondj le.

ILONA

Nem,

Nem!

GHYMES

Egyezésem nem birod.

ILONA

Birom

Áldásodat már. Hagyj! Isten veled!

(Kiragadja magát s gyorsan el.)

GHYMES

Szegény leány! Mit ér az áldozat,

1084 Ha vére árán sincs engesztelés?

(A függöny legördül.)

HARMADIK FELVONÁS

Első jelenés: *Bécs. Szécsy Ilona palotája.*

(Nagy fénnel s kacér izléssel bútorzott elfogadó terem. Ilona, pompás öltözékben, kereveten ül. Előtte Eliza szerényen áll.)

ILONA

1085 Köszönöm, édesem. S nem csak kegyed
Kötelez így le, bátyja, a vitéz
Tábornok úr, a császár kardja, – így
Nevezhetem, – hálámra érdemes,
Hogy önt, magányom viditójaul
1090 Átengedé, szelíd gyermek, nekem.

ELIZ

Nagysádnak arra nincs szüksége; s ily
Szegény leányka képes sem lehetne
Hogy fölvidítsa. Bácsikám talán
Táborba megy, s örül, hogy gyermekét
1095 Ily drága úrhölgy védőszárnya alatt
Hagyhatja. Őfelsége oly kegyes volt,
Maga kívánta –

ILONA

S én még boldogabb
Vagyok, hogy azzal teljesíthetém
Az őfelsége kedvét.
(Csönget. Komorna jó.)

Gyermekem!

1100 Nálam ma társaság lesz. Akarom,
Hogy kegyed abba' részt vegyen. – Szeráf,
Mutasd meg a kisasszony lakhelyét. –
– Szobái készek és minden be van
Rendezve; ízlését, szokásait,

1105 Remélem, eltaláltuk, édesem.

ELIZ

Óh, drága grófné, bátyám egyszerű
Lakában én nem voltam szokva ily
Fényhez! Kevéssel oly boldog valék –
Nagysád, kegyével megbüvöl.

ILONA

Jó gyermek! – Isten önnel, csak siessen,
1100 És térjen vissza gyorsan. Még ma látni
Kívánja önt a császár.

ELIZ

(Magában.)

Ah! Szegény

Günther! Te nem látsz! Én pedig csupán
Rád gondolok!

(Meghajtja magát. El a komornával.)

ILONA

Jó gyermek! S érte a
1115 Császár is érdeklődik. Érdemes
Rokonszenvére. S ő mindenkire
Kegyes. Minő szív! Mily nemes kedély!
S minő rideg, hol eszme s akarat
Vezérli tetteit! Bátyám, te jól
1120 Ismered őt. Elméje csont, s meleg
Szívének az van gátul. Áldozat,
Mint szívemé, nem nyerhet egy mosolyt
Ajkáru ott, hol a makacs velő
Meghidegíti lángját. – Mert szeret, nem
1125 Csak mondja; és szerelme mély és igaz.
Jól látom én; de mélyebb és erősb
Határozása. Ím, kockára tettem
Miatta mindent. A magyar leány
Ki negyven ősré büszke, s szent hagyomány

- 1130 Gyanánt öröklé szűz nevők' – merész
 Játékba dobta kincsét. Bűnösen,
 Ha nem nyer; áldva, hogyha nyer. – Nevem
 Bécs ajkain forog; becsületemre
 Otthon keresztet róttak; s mit nyerék,
 1135 Ártatlanul, söt önként eldobott
 Nevem díjába'? Semmit. Míg ügyünk,
 Mint gálya, melyet száz kötél, csiga
 Vonszol, taszít s a tengerre húzni nem bír,
 Mert a homokban súlya megragadt: –
 1140 Egyet se mozdult. Tán ma! Óh, remény,
 Te napról napra csalsz, hízelsz, hitetsz,
 De csalsz megint! Ha most egy szál szakad:
 Mást kötsz, bogozsz, míg azt is szertetépi
 A holnap. Óh, ma is van egy remény-
 1145 Szálacska. Günther... Eljön-é? Hoz-é
 Jobb hírt ügyünkről? És ha nem? – Ha nem,
 Enyém lesz a végpróba. Most! S ha még
 Most sem hajol; ha szívéről szerelmem
 Az elme jégkérget föloldani
 1150 Nem volna képes; elhatározása
 Ha még ma is, ha végre is dacol
 Szerelmem s szerelme lángival:
 Örökre vége, – megadom magam'
 S megyek, magammal víve szégyenem'.
 1155 Hazám! Az áldozat kész! A vitéz
 A harcmezőn nem vérzik jobban el,
 Nem örömejobb – s ah, nem oly hiába!
 – El, kishitűség! Veszve semmi sincs,
 Még a remény sincs. – Jőnek; – istenem!
*(Thurn grófné, Khevenhüller grófné, Rosenberg gróf,
 Meerstrom báró; vendég urak és hölgyek jönnek, Ilona
 fogadja. Általános üdvözlések.)*
 THURN
 1160 Kegyed fölötte szíves.

ILONA

Drága grófné,
Lekötelez. Alig remélhetém.
*(Leülnek. Thurn grófné Ilona mellé a főhelyre.
Khevenhüller grófné mellettök. A többiek társalgó
csoportozatokban.)*

THURN

(Az előbbire felelve.)
Mindenki csak kegyed felé siet:
Dús palotája példány Bécsbe' most.
Estélyein minden, mi ritka, szép,
1165 Vagy keresett, együtt van.

KHEVENHÜLLER

Óh, igaz!
Már azt elismerem. Mi Bécsben egy,
Sőt, a világban páratlan, s amit
Csak ritka helytt találni: – itt az is
Föllelhető!

ILONA

A grófné magamat
1170 Kíváncsivá tesz; ily kincsekről én
Mit sem tudok. S mi volna az?

KHEVENHÜLLER

Kegyed
Nagyon szerény! Titkolja kincseit
Mikért egész világ irigyli.

ILONA

Ej,
Mégis, mi az?

KHEVENHÜLLER

A császár! Kit csupán a
1175 Szép Szécsy grófné nyert meg ékkövéül
Estélyihez.

ILONA

A grófné, igazán

Fölötte elmés!

(*Félre.*) A kigyó!

(*Fenn.*) S kegyed

Reméli: hogy ma őfelségihez

Lehet szerencsénk?

KHEVENHÜLLER

(*Gúnyal.*)

S ön nem bizonyos

1180 Egészen abban?

ILONA

Hogy volnék? Hisz ő-

Felsége ritkán és váratlanul

Lep meg, – nem engem, mert magamnak azt

Tulajdonítani nem merném, – hanem

A társaságot, mely szerény lakom'

1185 S estélyim' olykor szerencséteti.

THURN

Ha meg kell vallanom, grófné, *magam*

Is oly reményben éltem s jöttem el:

Hogy őfelsége itt lesz.

ILONA

(*Gúnyal.*)

Ah, a grófné

Igen lekötelez.

THURN

(*Zavartan.*)

Azaz, – bocsánat –

ILONA

1190 Nem, nem, – valóban itt nincs semmi más

Inger, csupán ha őfelsége ide-

Alázza meg magát.

(Megvetőleg elfordul. – Rosenberghöz.)

Gróf úr, kegyed

Fölötte ritka nálunk. Egy idő –

– S rég! – óta csak panaszra ád okot.

ROSENBERG

1195 Vigasztalan volnék –

ILONA

Hát illik így

Elhanyagolni régi ismerőit?

Az udvar összes urai s hölgyei közt

Ön volt legelső ismerőm. – Ugy-é

Emlékezik még: – Ófelsége s ön

1200 Váramba jöttek.

(Halkan beszélgetnek tovább.)

KHEVENHÜLLER

(Titkon Thurn grófnéhez.)

Vette észre, grófné

Mily kényes!

THURN

(Színtúgy.)

És csíp, mint a méh! Gonosz

Fullánkja bennszakadt, de fogadom,

Nem az én, – az ő vesztére lesz!

KHEVENHÜLLER

(Színtúgy.)

Hogy is

Mer szólni egy ilyen! – Ma kell, ma még

1205 Őt megaláznunk.

(A szárnyajtókat egyszerre kifelé tárják. Mindenki arra fordul. Várákozás.)

THURN

(fölugrik)

A császár!

KHEVENHÜLLER

(*Szintén.*)

Valóban?

(*Két komornyik az ajtón kétfelől áll.*)

ELSŐ KOMORNYIK

(*Jelent.*)

Őkegyelmessége herceg/Kaunitz!

(*Kaunitz belép.*)

ILONA

(*Nagy tisztelettel siet elébe.*)

Kegyelmes úr, mi nagy szerencse!

KAUNITZ

(*A köszöntést alig fogadva.*)

– Itt

Van-e a császár?

ILONA

Ófelsége még

Nem érkezett meg.

KAUNITZ

(*Visszafordul.*)

– Várjon a kocsim!

1210 – Még? Mondta, grófné? Biztosíthat-e
Hogy itt lesz őfelsége?

ILONA

(*Halkan.*)

Szavát bírom.

KAUNITZ

Kocsim mehet.

(*Mialatt az ajtók becsukatnak: előbbre jó, körülnéz a társaságon.*)

Igen szép társaság!

Grófné, kegyed varázsló. Hol vevé

Bű-vesszejét: hogy ezeket ide

1215 Idézni bírta?

ILONA

Ez titkom. Szabad
Megtartanom?

KAUNITZ

Csak tartsa meg! Titok, mit
Mindenki sejt, engem nem ingerel.
Hol van helyem? Kérem, mutassa meg,
Mert nem szeretnék állni láb alatt.

ILONA

(*Azon helyre mutat, hol maga ült, Thurn grófné mellett.*)
1220 Ha úgy tetszik, kegyelmes úr.

KAUNITZ

Köszönöm!
Soha nem ülök más mellé. Velem
Se üljön egy lócára senki.

THURN

(*Sértődve fölkel.*)

Ah!

KAUNITZ

Így jó.
(*Leül.*)

Ha tetszik, édesem –
(*Egy székre mutat.*)

THURN

Minő
Kiállhatatlan.

KHEVENHÜLLER

Ezt csak tűrni kell.
1225 Jerünk.
(*Félre.*) Úgy látom, itt ma napi rend
A megalázás.

(A két grófné egy más pamlaghoz megy, s ott helyet foglalva beszélgetnek.)

KAUNITZ

(Ilonához.)

Ah, grófné, csak ezt
A két selyemhernyót akartam el-
Kergetni. Üljön mellém; nem vagyok
Olyan goromba én mindenkihez!
1230 S beszédem is van a grófnéval. – Így.
Hallott ma már újságot? Ugye nem?
Futáraink megjöttek. Jó hírek!
A belgaság zajong. – A háború
A török ellen elkerülhetetlen. –
1235 A muszka cárné, kinek érdeke
A háború, személyesen kíván
– S e tavaszon még – összejőni a
Császárral. Ez ha sikerül: ügyünk
Megnyerve; – ott baj, itt veszély: – az ily
1240 Idők nem éppen kedvezőek a
Reformnak.

ILONA

Ah! Ily áron?

KAUNITZ

Hát nagy ár
Egy kis zavargás? Egy kis háború?
Nagy, egy kevés polgári vér, meg egy
Kevés török vér? – Ez nagy ár? Hiszen
1245 Ha nem csalódom, a grófné maga
Nem kérdezé oly szűkkezűn az árt,
Mikor magáról volt a szó? – Elég,
Hogy a siker mienk, – s ő, kénytelen
Reformjait, bár kis időre is,
1250 Pihenni hagyni.

ILONA

Kis időre csak?

Mit ér, ha nem örökre?

KAUNITZ

Ah! Aki

Időt, az életet nyert!

ILONA

Az idő,

Bizonytalanban, új halál nekem;

Csak szenvedésim haladéka; minél

1255 Tovább halálom: annál hosszabb

A haldoklási készüllet!

KAUNITZ

Miért

E rémes eszmék? Ily szép viador

Mosolygva öl, mosolygva vérzik el.

– Szabad lesz egy kérdést merészlenem?

1260 Grófné, kegyed nem csak politikát,

De mást is űz?

ILONA

Kegyelmességedet

Mi érdekelné más? Nem. *Önnel* én csak

Politikát űzök.

KAUNITZ

És Günther úrral?

Az őfelsége titkárával?

ILONA

Ej,

1265 Már tudja azt is?

KAUNITZ

Én mindent tudok.

ILONA

Mért kérdi hát? – Különben, véle is csak Politikát. Mit is lehetne mást?

KAUNITZ

Grófné, kegyed rideg, gonosz szívű;
Csak célt hogy érjen, másra nem tekint.
1270 Mit gondol ön Güntherrel? Ki az a
Günther, kegyednek? Egy titkárka csak,
Ki egy sohajt sem érdemel. Való! –
A macska játszik az egérrel így,
Játék egyiknek, a másnak halál.

ILONA

1275 Mit gondol ön rólam, kegyelmes úr?

KAUNITZ

S ön azt nem vette észre? Günther e
Játékon elköckázza mindenét:
Császára szent bizalmát, önjövőjét,
Becsületét. Oly ember, milyen ő
1280 Nem fogja a pénzért tenni ezt. Mi lesz
A fizetése? Ah, szegény, maga
Fog ráfizetni! S tudja mit? – Szívét!

ILONA

Kegyelmességed elrémít.

KAUNITZ

Valóban?

S ön ezt nem vette észre? Jó szívét
1285 Inkább dicséri ez, mint elmeélét.
No, csak figyelje meg! – De folytatom
Kérdésimet nagysád üzelmiről,
Ha megbocsátja, – s a császárral?
(*Az ajtóké kinyittnak.*)

ILONA

Ah!

Ki jó? Nem a császár?
(*József, Lascy, Günther jönnek.*)

KAUNITZ

De ő maga!
1290 Szerencse önnek, szép ellenfelem.
(*Mindenki fölállt s a császár felé tekint, ki előre jó, s nyájasan üdvözlí a társaságot.*)

ILONA

Felséges úr, hálám –

KAUNITZ

(*Ki egyedül maradt helyén. Magában.*)
Ellenfelem? – Hisz
Egy kézre dolgozunk. Eh; mégis az!
Kölcsönbe' csaljuk egymást.

JÓZSEF

Drága grófné,
1295 Későn jövünk. *Jövünk*, mert társakat
Hoztam magammal, engedelmitől –
Vén Lascymat, ki holnap indul, – és
Bucsúzni jött. S Günthert, titkáromat,
Kit van szerencsém bemutatni.

ILONA

Már

Ismerjük egymást.

JÓZSEF
(*Félre.*)

Jól tudom!
(*Meglepetést színlelve.*)

Hogyan?

GÜNTHER
(*Zavartan.*)

1300 Felség –

ILONA

(Hirtelen.)

Minap a Glacis-n elragadt
Tüzes fogatom; tán veszve is valék,
Midőn önáldozással egy merész
Ifjú a gyepelőt megragadta –

JÓZSEF

S az

Günther, te voltál? *(Félre.)*

Nem ügyetlenül

1305

Találta föl magát –

GÜNTHER

Felséges úr –

THURN

(Titkon Khevenhüller grófnőhez)

Minő regényes! Ez a kis lovag
Fülig szerelmes.

KHEVENHÜLLER

Szinte látom a

Kezén a tintafoltot.

THURN

Csak nehogy

Vér mossa el.

KHEVENHÜLLER

Ne féltse, édesem,

1310

Nem a lovagregény-kor e miénk!
Meg, érdemes is volna, ilyenért?

JÓZSEF

Szép, Güntherem; szintoly derék lovag,
Amily derék titkár vagy! És miért
Nem mondtad el vitézi tettetedet?

*(Merőn néz Gütherre, ki zavarodottan s szemlesütve áll
előtte – célzással.)*

1315 Lám, én jutalmul, még nem tudva is,
Egy drága meglepést szántam neked.

GÜNTHER

Felség –

ILONA

(Félre.)

Mi volna az?

JÓZSEF

Csak várj reá,

Ma megkapod még. – Grófnő, itt-e kis
Védence már?

ILONA

Remélem, nemsokára

1320 Be is mutathatom.

GÜNTHER

(Magában.)

Védence? Hah!

JÓZSEF

Bocsánat a szép társaságtul! Itt
– Mint mindig – annyi szép van egy bokorban,
Hogy lepke, méh zavarba jőne: mely
Virágra szálljon? Csak mulassanak
1325 Szép hölgyeim! – Á, Kaunitz! Ön is?

MEERSTROM

(Halkan egy hölgyhöz.)

Nézze csak, nagysád, mily kevély, hogy ő
Az egy, kit őfelsége nem tegez
A férfiak közt.

HÖLGY

Méltán! S olyan is
Mint egy öreg Madám! Nem?

MEERSTROM

Ah, süperb!

JÓZSEF

(Kaunitz mellé ül.)

1330

No, hogy vagyunk?

KAUNITZ

Jól.

JÓZSEF

S a grófné?

KAUNITZ

Szegény,

Fél is, remél is.

JÓZSEF

És ábrándozik

Magyar honával? Úgy-e?

KAUNITZ

S a magyar

Királyal is.

JÓZSEF

Velem?

KAUNITZ

Felség, ki nincs

Megkoronázva: nem magyar király.

JÓZSEF

1335

Úgy hát a bájos grófné: Senkivel

Ábrándozik – ?

KAUNITZ

Azért ábrándozik,

Mert gondolatja tárgya *nem való*.

JÓZSEF

Szók, szók!

KAUNITZ

De minden, szó s üres beszéd!

1340 Szó a török viszály; szó Katalin
Cárnő haragja; szó a belga hév;
Szó a magyar kérdés. Csak egy tény: –

JÓZSEF

S mi az?

KAUNITZ

Hogy felséged csalódni fog.

JÓZSEF

S miben?

KAUNITZ

Mindenben és mindenkiben:

1345 A szókban, a dolgokban s emberekben.

A cárnőben: hogy hű *szövetkező*,

Pedig magáért *sző* cselet; s érdekért:

Hitet, becsületet *levetkező*.

Szegény *törökben*: hogy könnyen *törik*;

Belgába': hogy parázsba hull tüze;

1350 Magyarba': hogy közönyje nem csaló,

S örvénye nem mély, csöndes szín alatt!

És végre a grófnőben is: –

JÓZSEF

Tovább!

KAUNITZ

Eddig van.

JÓZSEF

Ön rejtélyekben beszél.

KAUNITZ

Mikor beszéltem én világosan?

1355 Nekem csupán szemem világos, – oly

Világos, mint a napvilág; szavam

Felhős örökké!

JÓZSEF

Van villáma is?

KAUNITZ

Csupán az állam ellenségire.

JÓZSEF

Csak szórja rájuk bátran!

KAUNITZ

Nem merem.

JÓZSEF

1360

Miért?

KAUNITZ

Először is felségedet

Érném velök.

JÓZSEF

Hogyan?

KAUNITZ

Felséged első

És legveszélyesebb ellensége az

Államnak és magának.

JÓZSEF

Így magam

Leszek az állam, – mint Lajos? –

KAUNITZ

Lehet, –

1365

De akkor öngyilkos.

JÓZSEF

(*Félkél.*)

Kaunitz, vigyázz!

Neked se szabad minden!

KAUNITZ

(Is fölkel.)

Ausztriát

Megmentenem se?

(Ismét leülnek, s halkán folytatják beszélgetésüket.)

ILONA

(Eddig halk beszélgetést folytatva, Güntherhez.)

Így alig lehet

Fordulatot remélnem!

GÜNTHER

Ma jönnek

Az elmaradt fölratok. Kemény

1370 Hangan beszélnek. Őfelsége nagy

Haragra gyűlt és rendelést adott:

Hogy a megyék fölsozlattassanak.

„Meguntam, –” így kiálta bosszusan, –

„Ötven megyétől, mindeniktől ismét

1375 Ötvenszer, *egy* leckét hallgatni, a

Magyar közjogbul. Most rájok csapom

Ajtómat: ott kinn kiabáljanak.”

Nagysád, bocsánat, önnön szavait

Idézem. –

ILONA

Őfelsége azt hiszi:

1380 Ha *künn* kiáltnak: itt *benn* érzeni

Nem fognak!

(Magában.)

Rajtam most a sor! A vég-

Erőfeszítés! Nem riadhatok

Attól se vissza!

(Fenn.)

Günther úr, nagyon

Sokkal vagyok adósa, nagy becsű

1385 Közlésiért. Kegyed biztos lehet:

Nem pazarolta hálátlanra, jó

Szolgalatit.

GÜNTHER

1390 Nagysád! Hálája, egy
Rövidke szóval dúsan, pazarul
Van lefizetve. Én nem várom azt –
S megérdemelni sem tudám!
(*Halkan folytatják.*)

JÓZSEF

(*Kaunitzhoz.*)

Tehát

Ön azt javallja: engedjek?

KAUNITZ

Ha el-

1395 *Veszíteni* nem fél Belgiumot, Magyar-
Ország felét, a pápa szent kegyét,
S grófnéja szívét: – úgy csak rajta, Sire,
Álljon keményen. Ez végső szavam.
(*Förláll s mélyen meghajlik.*)

JÓZSEF

(*Förláll.*)

Enyém pedig: Si fractus illabatur!

(*A társaság többi része felé indul, Kaunitz nyugodtan
visszaül helyére.*)

KAUNITZ

Ily szellem! Ily sziv! Ily szent akarat!

S miért emészti mind fel önmagát!

JÓZSEF

1400 Szép háziasszony, megbocsáthat-e
Illem-feledt vendégének? Jerünk,
Üljünk zenéhez. Eddig untató
S unott valék. Vidítsuk, kölcsönös
Igyekezettel egymást. – Hölgyeim
S urak! A grófnő engedelmmel

1405 A háziúr szakába vágok.

ILONA

Óh!

Felséged itt és mindenütt az úr! (*titkon*)

Felség, beszélnem kell ma önnel.

JÓZSEF

(*Szintügy.*)

Én

Is akarom. Csak helyezzessük el

E csőcseléket.

(*Fenn.*)

Tetszik, asszonyom?

(Karját nyújtja Ilonának. Indulnak. Utánok az egész társaság, részint csoportokban, részint – mint Kaunitz is – egyenként. Lascy Güntherrel leghátul. Mikor József és Ilona éppen a jobboldali ajtóhoz érnek, Eliza lép ki pompás öltözékben, s szemközt találja őket.)

ELIZ

1410 Nagysád kegyesb, mint érdemelhetném.

Gondoskodása árva szívemet

Meghatja, jobban, mint pazar kegye.

(*Kezet csókol.*)

ILONA

Szép gyermekem, nincs mit köszönnie.

JÓZSEF

Valóba', nincs. Nem őt a dús ruha,

1415 Ő teszi széppé a szegény ruhát.

Gyönyörű gyermek! – Egy kis meglepés

Vár még kegyedre. –

ILONA

Ez már második, mit

Felséged ígér. És mi lesz –?

JÓZSEF

Nohát,
Egymásnak ők: Günther s Eliz.

ILONA

Ah, úgy?

JÓZSEF

1420 Ezt tán nem is tudá? Óh, hallja csak –
*(József s Ilona beszélgetve el. Utánok sorban a többiek.
Eliz szégyenlen félreáll. Csak Eliz, Lascy és Günther
maradnak a színen.)*

ELIZ

(Magában.)
Ah! Günther e ruhába' meg se lát,
Vagy rám nem ismer! – Óh, mi jobb valál,
S most hogy sajnállak, egyszerű ruhám!
(Fenn, zavartan.)
Atyám! Mi jó, hogy – – – Günther, istenem –

LASCY

1425 Nézd, nézd, Elizke! Majd nem ismerek
Rád!

ELIZ

S Günther, ön sem?

GÜNTHER

Én? Dehogynem, óh,
Kedves kisasszony! –

ELIZ

Ah! Kisasszony, – úgy!
(Sírva fakad.)
Valóba' – Günther úr, – nem is tudom
Mit mondok – Óh, ez iszonyú ruha!
1430 Páncél gyanánt szorít!

LASCY

Na, gyermekek,
Hát mi bajunk van? Itt hagylak, hamar
Béküljete ki! Ezer ágyu, azt
Nem tűröm el, hogy még duzzogjatok!
Csak mondjátok ki egymásnak: mi bánt,
1435 És azzal vége. – Meg ne lássam aztán,
Hogy sírsz, Eliz. Te, Günther, légy okosb.
(*Lascy el.*)

GÜNTHER

Mért sír?

ELIZ

De szép is volt az öntül, úgy
Szólítani engem?

GÜNTHER

Tévedés –

ELIZ

Nem az!
Ne mondja! Látom én. Talán ruhám
1440 Miatt? – Tehettem arrul én? Atyám
Küldött ide, – s a császár akará –

GÜNTHER

Mit hallok? A császár? – Nagy ég, Eliz,
Való-e? Önt a császár rendelé
E házhoz? – Ő mindent tud! Mély szeme
1445 Tekintetét most értem! Most: miért
Hozott magával, épp ma! – Így akar
Büntetni engem!

ELIZ

Günther, szóljon, az
Egekre kérem! Bűnös ön? S a császár
Büntette önt? – Óh, jöjön! Ő kegyes!
1450 Én lába elé borulok! Értem ő

Meg fog bocsátni önnek.

GÜNTHER

Azt hiszi?

Nem, nem!

ELIZ

Mi történt? Óh, az istenért,
Günther, beszéljen.

GÜNTHER

Óh, ne kérd, Eliz.

Bűnöm nagyobb, mint megbocsátható
1455 Lehetne! Ófelsége ellen, – és –
És ellened! Nem érted? Ellened!

ELIZ

Csak ellenem? Én megbocsátom azt.

GÜNTHER

(Magában.)

Angyal! Ha tudná: hogy ez áruló
1460 Szív vétkezett! Ah, mindent megbocsát
A nő, csak egyet – ezt nem!

ELIZ

Günther! Ön

Hallgat? Nem is néz Erzsikére?

GÜNTHER

Óh!

Hagyjon magamra! Útáljon meg és
Vessen meg engem! Óh, nem is vagyok
Egyébre méltó. Én is gyűlölöm
1465 Magam – magam! Mert nem tudok, nem is
Akarok én megtérni!

ELIZ

Mily beszéd!

Ez már igen rossz, bűnös egy beszéd!

GÜNTHER

S hogy úgy van!

ELIZ

Úgy-e nincs úgy? Güntherem,

Te nem lehetsz átalkodott! Talán
1470 Tévedté! De megtérsz, látom én,
Bánod te azt! Beteg vagy, Güntherem.
Szólj, mi bajod? Jój, nyisd ki szívedet,
Hadd látom a sebét! Talán nem is
Lesz oly veszélyes. Erzsikéd pedig
1475 Ért ám sebekhez; óh, már sok sebet
Meggyógyított ő; árvák, özvegyek
Jöttek, míg falun lakánk; talán
Meggyógyítandja a tiédet is!

GÜNTHER *(szemeit elfedi)*

Soha! Soha! Nekem nincs gyógyulás!
1480 Óh, hagyj el engem! Veszni hagyj! Minél
Jobb vagy te: én annál rosszabb vagyok;
Mikor te angyal: ördög akkor én;
Ha vádra nyílnak ajkaid: megölsz;
S ha megbocsátasz: én elkárhozom!

ELIZ

1485 Rémülve várom, mit fogsz mondani.

GÜNTHER

Óh, mondjam-é? S megöljelek vele?
Érts meg: szeretni nem tudlak; szívem
Máshoz hajolt; le van bűvölve; láz,
Igézet, óh, vagy bájital fogott meg:
1490 Mert én – a császár kedvesét –

ELIZ

Nagy ég!

Günther, segíts!

(Elájul.)

GÜNTHER

(*Csönget.*)

Nagy isten, mit tegyek? (*Komorna jó.*)

KOMORNA

Ah!

GÜNTHER

A kisasszony rosszul lett; vigyék

Ágyába; – orvosért futok.

(*Günther el.*)

ELIZ

(*Felocsúdik.*)

Mi az?

1495

Jobban vagyok. Szeráf, segítsen a
Szobámba!

KOMORNA

Jó kisasszony, tán szoros

Volt a ruhája?

ELIZ

Meglehet! Az, az!

Vessük le, jöjön, ezt a csúf ruhát!

(*Eliz, komornától vezetve, el. Mindjárt: József,
Ilona jönnek.*)

JÓZSEF

Mi az tehát, mi engem kötve tart: e

Póráz, körütekerve szívemen,

1500

Az életérrel egybeforrva: mi?

Ez a tekintet, mely biztat, s tagad?

E kéz, amely von s mindig eltaszít?

Ez elmebontó, lélekvesztő mosoly? –

Nem, nem tovább! Ma vagy még zsarnokom,

1505

Holnap lerázom láncodat! – S e szív,

Mely, mint mimóza, félve zárkozék

– Mióta Máriája sírkövén

Halálfagy ujjá érte, – újra zárt
Virág leend, boszúsan önmagára,
1510 Hogy egy csalárd sugárra megnyilék!

ILONA

Felség –

JÓZSEF

Ne szólj így! Egy szót várok én,
De azt nem így, nem így kell kezdeni.
Mily tömkelegbe vittél? Könnyedén
– Mint a lidérc az éjben – szökve, szállva
1515 Előttem: el nem érhető, talán
Nem is létező, csalárd, hazug világ!
Mi vagy? Erény-e lényed, vagy szeszély?
Bűn lánya vagy, – ki öl, midőn ölel, –
Vagy Vesta-szűz, – ki virraszt s áldozik?
1520 Kit csalsz meg: engem? Önmagad? Vagy a
Világot? Ennyi kérdés, – s egyre sincs
Válasz! Hiába szedtem szét agyam
Minden redőjét, – ah, mi kínosan! –
Nincs semmi válasz!

ILONA

Nincsen? – Én adok.
1525 Hallgass ki, József; mit régóta kérsz,
Ím felnyitom szívemnek mind a két
Kamrája zárát. Nézz örvényibe!
Szeretlek. – Ez kevés. Miért riadsz
Örömré? Óh, a lángoló napot
1530 Ki nem szeretné? – A te lelked az:
Hő és világos! – S a tengerszemet,
Mély kék vizével, síma szín alatt
Tölcséresen sodort örvényivel,
Ki nem szeretné? Kit ne fogna egy
1535 Varázsos őrült vágy: belétemetni
Magát örökre! – A te szíved az!
S te is tudod rég, hogy szeretlek; azt

Ez ajk, e kéz, szem, mind elárulák –
 Szeretlek, József, és tiéd vagyok:
 1540 Tiéd szivem, lelkem, reményeim,
 Imám, – s az üdvből ami rész enyém:
 Mind a tiéd, mind! Így szeretlek!
(Egyszerre más hangot váltva:)
 – Így,
 S ezerszer inkább gyűlöllek! – Te vagy,
 Ki elkoboztad szent jogát hazámnak?
 1545 Ki koronáját becsmérled? – Te vagy
 Ki eltiportad nyelvét? Vakmerőn
 Kitörlöd őstörténetét? Ki meg-
 Bontod határit? – Mondd: ha nem te vagy!
 S imádni foglak ez egy szóért! – De nem;
 1550 Te vagy, te vagy – s gyűlöllek!

JÓZSEF

Ilonám,

Őrjöngsz!

ILONA

S csodálsz? Hisz természetes,
 Midőn egy agy szűk ketrecében, ily
 Nagy szerelem s bűsz gyűlölet vívódnak!
 Hajíts be tigris és párduc közé
 1555 Galambot és csodáld, ha szertetépik!

JÓZSEF

Szegény, te mindig csak hazád ügyén
 Csüngsz, tépelődöl. Hagyd azt férfiaknak.
 Szeretni, ez az asszony végzete.
 Gyűlölni, vívni, férfi dolga. S ők
 1560 Nélküled is, ne aggódj, szorgosan
 Beteljesítik ezt a hivatást!

ILONA

Nem szólok én hazám törvényiről,
 Nem védem én tiport jogát; ahhoz

1565 Zord férfiszó kell; igazad van; én
 Leány vagyok; de jól jegyezd meg ezt:
 Magyar leány; ki bár tudatlan, – egyet
 Tud, hogy honát szeretni kell. S ha még
 Jobban szeretne téged, mint szeret
 E szív. Kitépném, hogyha nem gyűlölne;
 1570 És volna rá okom, – van rá jogom.
 Nézd csak: mit áldozék szerelmemért,
 Szerelmedért! Szeplőtelen nevem?!
 Nem láttad itt e grófnék megvető
 Fintorjait? – De úgy akartam. Ők
 1575 Hiszik s higgyék, hogy ágyasod vagyok,
 Egy Szécsy grófné, császár ágyasa!
 Mert akarám, hogy oldhatatlanul
 Legyen csatolva énhozzám neved,
 S ismertelek, hogy azt, kit a világ,
 1580 Habár balul, tiédnek vél, s akit
 Szeretsz is: eltaszítani nem fogod.

JÓZSEF

(Keserűn.)

Te azt hívéd? S hitted, hogy ismerél?

ILONA

Tudtam: szeretsz, akartam lángoló
 Szíved tüzére, kénzapor gyanánt
 1585 Olajt zudítani. Bécsbe feljövök:
 Itt közeledben élni, égni, és
 Lángomba bésodorni téged is.
 – Otthon gyűlölt, itt megvetett teremtés,
 Kétértelmű talán előtted is: –
 1590 De szívem elzárt könyve eddig egy
 Angyal kezében állt, az olvasá;
 Mosolygva helybehagyta. Most neked
 Nyitám föl azt. Tekints belé! – S imádkozz’
 Belőle, vagy dobd sárba!

JÓZSEF

*(Kin Ilona beszédei alatt nagy küzdelem és szembeötlő
változás ment át.)*

Mit kívánsz?

- 1595 Boldogtalan, mily árt: szerelmedért?
Egy életet? – Kevés! S mi könnyű és
Mily édes volna odadobnom azt:
Ölelni téged s együtt halni meg!
De nem, te nemcsak életet kívánsz:
1600 Lelket kívánsz, mely istentől magos,
Nagy küldetést nyert: – hogy most ejtse el azt;
Reményeket: hogy zúzza szét maga;
Nagy terveket: hogy mondja, kártyavár;
Hús néma évnek minden gondolatját,
1605 Vágyát, vetését, amikor megért:
Hogy vesse tűzbe s mondja – polyva volt!
S még ez se volna sok! Gyöngysor gyanánt
Talán nyakadba fűzném, – hadd örülj,
Játssz véle egy percig, aztán összetörd!
1610 De óh, neked mindez kevés! Te így
Olcsón nem adhatod szerelmedet!
Többet, te milliók üdvét, javát,
Nagy léte szent jogát, mi mind reám
Van bízva: – ezt kívánod! – Asszonyom, *ezt*
1615 Nem adhatom, mert nem enyém. – Hanem
Hogy lásd, miképp mindent, mi magamé
Kész néked adni szívem: – ím, amim
Nagy drágaságom, legszebb koronám,
Fő kincsem, átadom: szerelmemet.
1620 Szerelmemet, tehozzád. Vidd, tiéd!
Törd össze. Nem tartok reá jogot.
Mindent odadtam. *Én* koldus levék;
De élni fognak népeim s virul
Hazám! – Az én hazám! Mert nékem is van
1625 Hazám, azért, hogy én császár vagyok!

ILONA

Óh, József! Ez tehát végső szavad?

JÓZSEF

Ez. Nem szeretlek. Odadobtam e
Gyémántomat. Meg vagy fizetve véle
Feláldozásodért?

ILONA

Mi szörnyű szók!

JÓZSEF

1630 A szerelem sok esdeklő szavát
Ilyenre váltja át a megvetés.

ILONA

S én megvetést érdelek? –

JÓZSEF

Vajh mi más?

1635 Güntherre gondolj –, kit hűségiben
Megtántoríta csalfa szód, szemed!
Nem szégyeléd: a szolgát, ura ellen
Használni föl? Nem irtozál, szívet –
E tiszta, csak hogy gyöngé, lágy szívet –
– De óh! Ki tudna néked ellenállni? –
Oly nyomorulttá tenned!

ILONA

József! Óh,

1640 Óh, ölj meg inkább!

JÓZSEF

Legjobb volna, mind

1645 Rád, mind magamra. Mégis, nem teszem,
Csak eltaszítlak és – megbélyegezek;
Hogy meg ne lepje többé szívemet
Oly gyöngeség, mely újra lábaid
Elé vihetne. Biztosítanom kell
E drága, – óh, mi drága! – diadalt!

ILONA

Mit vagy teendő – mit? Az istenért!

JÓZSEF

Megládd azonnal.

(Azon ajtóhoz megy, hol a társaság van.)

ILONA

Hah! Dúlt arca, – bal-

Sejtelmeket költ. Reszketek... Soha
1650 Nem láttam őt így. Átlátszó nagy ég-
Szinű szemében a tengerszemek
Viharja csapkod. Szédület fog el...

JÓZSEF

(Bekiált a társaság közé:)

Hölgyek s urak! Csak kérem, jőjenek ki!
Szép háziasszonyunk valamivel
1655 Meglepni készül. Jőjenek hamar.

ILONA

Az égre! (nem! – hisz istent ő nem ismer –)
Nemes szivedre kérlek! Könyörülj –

JÓZSEF

Nemes szivemre? Azt kigyógyítottad!

ILONA

Tégy, mit akarsz hát! Kész az áldozat, –
1660 És mozdulatlan várja a csapást.
(A vendégek ez alatt rendetlenül tolongnak elé.)

KHEVENHÜLLER

Meglássa, kész a botrány!

THURN

Meglehet!

KHEVENHÜLLER

Már szinte bánom, hogy nem általunk
Történt! Miért nem is siettem!

KAUNITZ

(Lascyhoz.)

Ohó!

Mi készül itt? Félek, nehéz idő!

LASCY

1665 De hol maradnak Erzsi s Günther is?

JÓZSEF

Na, drága grófné, – várjuk szép szavát.

Nem szól? Ah, értem! Engem lesz kegyes

Megbízni. Azt akarta mondani:

Hogy társaságunk már terhére van,

1670 S hogy elbocsátja –? Úgy-e azt?

ILONA

(Gépileg.)

Igen.

JÓZSEF

S hogy ezutánra zárják termei

Mindenkinek s örökre. Azt?

ILONA

(Növekedő fásultsággal.)

Igen.

JÓZSEF

S hogy sem ön az udvarnál soha többé

Meg nem jelen, – sem a császár soha

1675 Nem, ön lakában és egymást ezentúl

Nem ismerendik. – Úgy-e azt?

ILONA

(Végerőfeszítéssel.)

Igen. *(Ájultan összerogy.)*

THURN

El van taszítva.

KHEVENHÜLLER

Meg van ölve!

JÓZSEF

Menjünk,

Nincs több helyünk itt. Ne legyünk tovább
Terhére háziasszonyunknak.

*(Indul. Utána a többiek. Az ájultnak, ki a szőnyegen
fekszik, senki sem megy segítségére.)*

KAUNITZ

– Óh,

1680 Felség, de mégis – ez sok.

LASCY

Könyörülj!

JÓZSEF

Féljobb! Előre! Menj! – Parancsolom.

*(Kaunitz és Lascy némán meghajolnak s el. Utánok
József. Utána mind el. Ilona a szőnyegen fekszik. Pár
percig a színpad néma. Akkor Günther jó. Nem lát
senkit, bemegy azon terembe, hol a társaság volt.
Visszajő.)*

GÜNTHER

Nincs senki! S ily hamar? – Éjfél se múlt!

De még világ van – minden lámpa ég.

(A színpad elejére jöttében meglátja az ájult Ilonát.)

1684 Az istenért, ez ő! Nagy ég, mi történt!

(Térdre borul mellette, s kezzeit háttal megragadja.)

(A függöny legördül.)

NEGYEDIK FELVONÁS

Első jelenés: *Bécs. A császári várakban.*

(A második felvonás első jelenetbeli terem. – Günther jó, iratokkal.)

GÜNTHER

- 1685 Nem állhatom tovább! Minek nekem
Ez a szolgálat! Nincs szüksége már
Günthernek e világon semmire,
Még életére sincs. Az is teher.
S ha nem volnék keresztyén: könnyen el-
1690 Dobnám magamtól. Úgy csak hurcolom,
Mint gályarab a rákötött golyót,
Amíg leroskad – s a porondba sírt
Ásna, vagy elnyeli az óceán.
Mindegy neki; – bizony, mindegy nekem is.
1695 – Ő nincs! Letűnt az égről, mint lidérc
A ködben: az volt! – Erzsi, az szegény
Zárdába ment. Óh, fátyla könnyűded
Szövetje mily nehéz vasüng nekem,
Mely szívemen nyom és agyonszorít.
1700 – Mind oda vannak! Mit keressz *te* még,
Te Günther itt?
(*József merengve jó.*)
– Csitt. Ófelsége jó.

JÓZSEF

- Tehettem-é mást? Minden ellenem,
Kezemből már-már kifacsarva volt
A diadal. S a célhoz ily közel!
1705 Magyar nemesség, magad vagy oka!
Én fölvevém a kesztyűt, mit élém

1710 Oly vakmerőn dobál! – Nem akarád
 Szent célzatim gyümölcsét szeretet
 Árán: – fogadd most láng és gyűlölet
 Árán el azt! Három Szibilla-könyv –
 S immár utolsók! – Hóra! Ég-e már?
 Világosúl az ég? – Hah, lobban-é
 A nyugtalan vér, mely nem engedett,
 S most tűzbe feccsen? – Mégis... iszonyú!
 1715 Halál fut át, borzongva, testemen.
 Nem élhetek soká... Hah, akarom
 – Bár e setét világitásban is –
 Míg sírba mennék, látni művemet!
 S mit, iszonyú? Nem volt-e iszonyúbb,
 1720 Mit eddig áldozék? –

GÜNTHER
(Félénken közelít.)

Felséges úr –

JÓZSEF
 Ki az? Ki mer? Ha!

GÜNTHER

Óh, felséges úr –

JÓZSEF
 Te vagy? Mi kell? Csak ülj le s írd tovább –
 Hagyj engemet.

GÜNTHER
(Félre.)

1725 Erőt kell vennem. *(fenn)* Én,
 Felséged, – elbocsáttatásomért
 Könyörgök.

JÓZSEF
 És mért? Nem vagy jól fizetve?
 Sok a dolog?

GÜNTHER

Nem az, felség! – Csupán
Beteg vagyok, – s valami félreeső
Helyt keresek: meghalni!

JÓZSEF

Jó fiú,
Értem bajod! Ne hagyj el engemet.

GÜNTHER

1730 Felséged immár hasznom nem veszi.

JÓZSEF

Ki tudja? Csak maradj. Jól értem én
A te bajod'. Jobban talán magadnál!
Óh, tudtam én, hogy Szécsy Ilonát
Te is szeretted.

GÜNTHER

1735 Óh, felséges úr!
Óh, könyörüljön!

JÓZSEF

Hallgass csak reám.
Azt is tudom, hogy érte engem is
Elárulál. De nem haraghatám:
Bodult valál csak, – s én nem voltam-é az?
Sőt, akkor is csak jót akartam én!
1740 Tudtod kívül azért küldém oda
A Lascy húgát, hogy meglátva ott:
Parázsban alvó érzeted megint
Fölgyúljon érte; szende képítő!
Tanulj megint mosolygni; – egy mosoly
1745 Virága többet ér a szenvedély
Egész tüzénél, melyben olvadó
Gyémántok susterognak! – Jót akartam;
Hogy célt nem értem: arról ki tehet?
De ládd, amit József kezébe vesz:
1750 Az mind törik! Átok-fogott e kéz!

Bocsáss meg, jót akartam! Óh, hogy a
Pokolban annyi jó szándékú sül,
Ki a világot, ostobán, merő
Jó indulatból, vérbe, lángba dönté!

GÜNTHER

1755 Felséges úr –

JÓZSEF

S te mégis menni vágysz?
Kérésem meg nem indít? Nézd szegény
Császárodat: – kivel fog olykor ő
Arról beszélni, kit – De csitt! Mehetsz,
Nem is akar, nem is fog ő soha!
(*Rosenberg jő.*)

ROSENBERG

1760 Felség –

JÓZSEF

Te vagy, Rosenberg? Nos, mi hír?

ROSENBERG

Amit reám egy hét előtt bizott
Felséged, azt csak most tudám meg.

JÓZSEF

Én?

Bízta reád? Nem is tudom – Mi volt?

ROSENBERG

1765 Kipuhatolnom: Szécsy Ilona
Grófné hová vonult?

JÓZSEF

(*Közhírt mutatva.*)

Vagy úgy! No hát – ?

ROSENBERG

Titokba' ment, – erdélyi birtokára.

JÓZSEF

Erdélybe? Ha! Van ott is birtoka?

Mi?

ROSENBERG

Van, Zarándban.

JÓZSEF

(*Megraadja.*)

Ember! Mit beszélsz!

Zarándban?

ROSENBERG

Ott, valóba', – nem tudom

1770 Felséges úr, – ha vétettem – ?

JÓZSEF

Talán

Nem jól tudod? Vagy én hallám balul?

Zarándba, mondtad –? Nem, ne ints! – Hazudsz –

Vagy úgy! Igaz! Mit bánom, – *mi közöm*

Nekem vele? – Ha! Hóra! Lángol-é

1775 Az esti ég már? Lobban-é a vér,

Az ő szív-vére?... Nem, ezt nem akartam!

Ah, sors! Irtóztató vagy! Lábadat

Miért teszed rám? Itt vergődöm, itt

Vonaglok ím, sarkad nyomása alatt!

ROSENBERG

1780 Mi lelte őfelségét, Günther?

GÜNTHER

Én

Semmit sem értek.

JÓZSEF

(*Fölrriad.*)

Günther, azt hívéd:

Élted haszontalan már? – Óh, nem az!

Pókszál, melyen egy élet függ, – az ő –

Halld! – az Ilona élte.

(Az íróasztalához megy s gyorsan ír néhány sort.)

- 1785 Nem akarom,
Hogy ő meghaljon. Így? Óh, nem, ne így!
Vidd e levélt! – Hórának! Egyenest!
Vidd! Menj! Repülj! Légy a vihar, – ez a
Száraz levél, szárnyadra! Nem! Mag ez,
Mely életet visz, messzi tájra! – Tedd
1790 Nappá az éjt. S ha majd, közelgve, az
Eget keletre pirosolni látod:
Tedd lehetővé ott a képtelent!
(Bizalmas suttogással.)
Ládd, másra ezt nem bízhatom!
Mert a madár is vánszorgó csigává
1795 Válnék nekem... Te meg röpködni fogsz.
Óh, csak röpködj; Hórának add. Eredj!
(Günther el.)

ROSENBERG

Felség – ?

JÓZSEF

Rosenberg, egy kérdést se! Egy
Hangot se! Légy vak, néma és siket!
(Rosenberg némán meghajol.)

Ki jó – ?

(Kaunitz jó.)

Ön az, jó Kaunitzom? Mi hír?

KAUNITZ

- 1800 Felséged, a magyar követség –

JÓZSEF

Ah,
Éppen ma, – éppen most! – Lehetne még
El nem fogadnom?

KAUNITZ

Azt alig lehet.

Kitűzve volt az óra, – s pontosak.

JÓZSEF

1805 Hát jöjenek! Mindegy: ma, bármikor,
A válasz egy, – nem engedek. Nem egy
Vonást! Hajoljanak, vagy törjenek.

KAUNITZ

Felség, de én még egyszer térdimen –
(*Letérdek.*)

JÓZSEF

Keljen föll! Úgyis mind hiába.

KAUNITZ

(*Folyvást térdén.*)

Felség,

1810 Kaunitz egyszer, most áll térdén, egyszer
S többé soha. Hallgassa meg szavam!
– Ma még lehet engedni, még szabad.
Mert hogyha most nem, nincs többé visszalépés;
S aztán – a felséged becsületéért
1815 *Én* nem fogom engedni, bár egész
Ausztriánk utána omlik is!
Egy óra van még, e jelenvaló;
Ha ez lefut, örökre folyt le, – s a
Klepsidra vissza nem fordul; habár
Jövend idő, midőn minden kicsiny
1820 Homokszemét gyönggyel beváltanók.
Most Belgium lecsendesült, s talán
Holnap megint zajg. – A török viszály
Egy percre szűnyad; – Hóra most, setéten –

JÓZSEF

Mit tudsz te arról?

KAUNITZ

(*Utóbbi szavait ismételve.*)

Hóra most, setéten

- 1825 Csóválja véres fáklyáját, s talán
 Holnap leverve: – újra szabadon
 Lélegzik, a csak egy pillanatig
 Megfélemült nemesség; – ébredése
 Harag, s boszútól űzve, szörnyü lesz.
- 1830 – Felség! Nem enged egy vonást? Ne is!
 Mindannak, amit ön célul tűzött,
 Valósulást ígérek. Én, Kaunitz –
 Egy percnyi tartalék csupán, amit
 Követelek. Egy szó, egy biztatás:
- 1835 Lecsöndesíteni a magyart. Csak egy
 Kézlendület, mely a nemes – de most
 Morgó oroszlánt végigsímogassa!

JÓZSEF

- Hallgass! – Igérni, amit nem lehet,
 S nem akarok megadni: József ezt
- 1840 Nem tette még, nem is teszi soha!
Mért nem tevém fejemre koronájuk?
S mért sürgetik, hogy fölvegyem? – Mivel
 Tudják, s tudom: hogy a korona csak
 Egy hiu ékszer, ám ötven király
- 1845 Eskúje zsibong a keretében: – és
 József, ha esküszik: megtartja; vagy
 Nem esküszik. – Egy percnyi visszalépés,
 Mondottad: egy kis tartalék? – Kaunitz,
 Hol a fejed? Egy percnyi gyöngesség
- 1850 Örökre elveszít! – S hogy lesz jogom
 Sürgetni újra, mit magam adék
 Föl egyszer?! – Állj föl, jójenek.

KAUNITZ

(*Förláll.*)

Ide?

A trónteremben –

JÓZSEF

Nincs kedvem parádét

1855 Csinálni. Menj, Rosenberg; jőjenek,
Itt várom őket.
(Rosenberg el.)

KAUNITZ
(Gúnyal.)

Nincs itt könnyü helytt
Egy kis melegvíz?

JÓZSEF

Tán a kezedet
Mosnád, te új Pilátus?

KAUNITZ

Azt, uram.

(Ajtó nyílik. Tizenkét magyar főúr, gróf Ghymes Miklós vezérlete alatt jő. – József írotámlájához dőlve, mozdulatlan várja be őket. Kaunitz mellette áll balról.)

JÓZSEF
Beszéljenek.

GHYMES

Felség. Magyar hazánk
Nevébe' szólunk. Bátor, a magyar
1860 Nemzet jogát csupán országgyűlés
Tarthatja fönn; s azt védni: megbízást
Csupán ez adhat. Ám, kéréseink
Országgyűlés iránt nem nyertenek
Meghallgatást; megyéinket, melyek
1865 Szólhattak és szóltak: felsőbb parancs
Felosztatá. S most mélyen sújtva, csak
Mint egyesek, – bár tudva, hogy szavunk
A hallgató hazáé, állunk itt: – atyánk,
Királyaink utóda színe előtt;
1870 – Törvényeink nehéz sérelmeit
Hozzuk panasszal a felség elé,
Ki azok örül hívatra, most

Saját jogát tapodja bennök el.
 – Nyelvünk panaszát, mely tördelve rezg,
 1875 Hogy számüzötten kell bolyongnia
 A Kárpát alján, hol sok századig
 Virult s a törvényt zengte hangjain.
 – Személyeink panasszait, nemes
 Létünkre, kik már-már odajutánk,
 1880 Hogy házainkat – a nemes telek
 Dicső jogát gunyolva, – szám alá,
 Földünk határit holdak s *lánc* szerint
 (Óh, a valódi jelkép!) – íraták.
 De, óh, mi ez mind, minden bánatunk
 1885 Fő kútfejéhez? – A felség feje
 Még koronátlan, – őstörvényeinket
 Esküje még meg nem pecsételé!
 Sőt, koronánkat, István szent jelét,
 Mely annyi vészben óvta, mint ereklje
 1890 Hazánkat: azt is elvivék hazúl;
 Jelül, hogy a jog, – melyet képvisel, –
 Nincs honn a honban s rejtve bujdokol!
 – De mit beszélek? Sérelmink kinél
 Lehetnek ismerősbek, mint királyunk
 1895 Előtt: ki őket egyedül adá,
 S vonhatja vissza. – Felség, nem valánk
 Keserűek. A gyermek, atyja előtt
 Szelíden és bizalmasan beszél.
 (*Meghajítja magát.*)

JÓZSEF

Végezted? – Én még rövidebb leszek
 1900 S kezdem a végén. Hiú ékszer a
 Korona soknak; – tört eskük felől
 Szintannyi példa, mint ellenkező;
 Én koronámat, mely jegygyűrűként
 Köt össze népeimmal, szívémen
 1905 Hordom, s csak akkor ejtem el, mikor
 E szív megszűn dobogni – értetek!

- Minden panasztok, ötvenkét megye
Még annyi iratában állt előttünk;
Megfontolók. De mit mi népeink
1910 Javára tenni vélünk: semmi abban
Nem tántorít meg. – Nyelvetek becsülöm;
Otthon jeles, szerelmet édesen vall,
De nem való igazgatásra. – Még
A lánc, a hold, meg a házsám felől.
1915 Nem szégyenelnéd, büszke főnemes,
Hazád javára nem adózni, míg
Szegény parasztod dolgozik *neked*,
S fizet *helyetted*! Eszterházy herceg,
Hallom, saját kezével írta föl
1920 – Példát, hogy adjon – ős kastély-falára
A számot; és *neki* nem sérelem?
– Országgyűlést fölösleg volna most,
(Mert csak panasz zajogna) tartanunk.
De majd ha szent szándékaink előtt
1925 Hátrál az önzés, s mint hisszük: nemes
Szívek hálája fogja atyai
Szívünk könnyét szemünkbe csalni: akkor
Meghallgatandjuk a *hű* Magyarország
Kivánatit.

GHYMES

(*Térden.*)

- Felség! Egy ősz magyar,
1930 Ki istenén kül senkinek se térdelt,
Kér, esdekel: csak most, a hű magyart,
Most ne taszítsd el! Óh, keserviben
Ki tudja, mit tesz? – Ősöd, Leopold – –

JÓZSEF

- Hallgass. Ti a történetből nagyon
1935 Tudtok leckéket adni. – Egy idő
A másnak ellensége, két hasonló
Nap nincs a történetben. – Állj föl, és

(Ghymes föláll.)

1940 Mehettek. – Ezt vigyétek még haza:
József kegyelmes, megbocsátni kész.
De a makacsra kérlelhetlenül sújt.
Kezem szelíd, baráti kézfogásban,
De vasbilincs, ha ellenkézt szorít.
Mehettek.

(Int.)

GHYMES

1945 Óh, király! Imádkozunk
Hogy sohse jöjön *nálunk* zordonabb
Hírnök tehozzád.
(A magyar urak meghajtják magokat s – el.)

JÓZSEF

Hah! Mi volt e végszó?
Fenyegetés?

KAUNITZ

A hírharang csupán,
Mely azt jelenti, másíthatlanul,
Hogy vagy felséged, vagy Ausztria
E pillanattól fogva veszve van!

Második jelenés: *Erdély szélén. Szécsy Ilona kastélya.*

(A grófné szobája. Egyszerű bútorzat. Az ablaknál imaország; a kandallóban tűz. Ilona teljes gyászban asztalnál ül. Udvarmester mellette áll.)

UDVARMESTER

1950 Kisasszonyom, hajh, várni nincs idő.
Már lángban áll a két szomszéd falu
S leölt lakókkal ős kastélyaik.
Rajtunk a sor, s a Hóra bős csoportja
Tréfát nem ért. Az égre kérem –

ILONA

1955 Jó Péterem, te csak menj. Óh,
Szolgánk valál; megáldjon érte ég!
Én nem megyek.

UDVARMESTER

S én nem hagyandom el
Úrnőmet.

ILONA

1960 Azt nem engedem. Siess,
S hagyj engemet sorsomra! Életem
Nem jut kezökbe. Arról biztosítlak.
Cselédeink –?

UDVARMESTER

1965 Az udvari cselédség
– Hogy mind oláh volt, – elszökött; talán
Hórához át. Csupán a vén Juont
Látám ma is még; lenn a csűr körül
Ólálkodott. – A nagysád Trézije
– Szegényt, hideg kirázta féltüben –
A konyhapadlón ül, imádkozik s sír;
De esküszik, hogy nagysád nélkül ő sem
Megy innen! –

ILONA

1970 A szegény jó, hű leány!
Nem! Azt nem engedem. Csak érte is,
Péter, neked futnod kell. Menj hamar,
Kötözd csak össze legszükségesebb
Batyútokat – menj! Hagyj magamra; míg
Imádkozom.

UDVARMESTER

(*Félre.*)

1975 Jó, elmegyek. De csak
Közelre, itt várom be, bármi ér.

(Udvarmester el.)

ILONA

- Jó emberek, kik még az életen
Aggódni tudtok. Nektek az becses.
Nekem csak a halál kívánatos!
Ő akará! – Ah! Tudta-é, hogy itt
1980 Rejtőztem el, mint lomb alá a *meg-*
Sebzett madár: hogy éppen így, reám
Küldé boszúja véres eszközit?
Ő akará! – S lehajtott fejjel én
Bárdját nyugodtan várom; már előbb
1985 Éré csapása szívemet, s mi benne
A legmagosb oltáron állt: hazám!
Csak sújts, erősben nem sújthatsz! – Talán
Lesz annyi időm, amíg imádkozom.
(*Imaszámolya felé megy. Az ablakon kitekint.*)
Hah! Itt e látománnyal szembe? – Nem!
1990 Itt vérbe és iszonyba fúl imám,
S átokra válna!.... Mit is kérjek én
Istentül? – Életemmel kértem őt,
Nem pusztá szóval; mégse hallgatott meg.
Nem fogadalmat, szívet áldozék
1995 Érted, hazám, az égnek! S mégis, ah,
Üres kezekkel tére vissza hozzám
Az áldozatnak, onnan, angyalá!
– De mégis, érte! Néki tán imámra
Szüksége lesz. S hazámért? – Óh, szegény
2000 Hazám, ha téged megválthatna egy
Imám, ha éltem meg nem válthatott!
Nem, nem tudok.
(*Visszamegy az asztalához. Levélsomagot vesz fel arról.*)
Ezek levélkéi!
Csak egynehány, de, óh, mi kincs! Futó,
Papírra hányt sorok: – de mélyen a
2005 Szívembe vésve.

*(A kandalló elébe ül s még beszél, egyenként dobálja bele
a leveleket.)*

Nemsokára el-
Hamvad szivem. Előzzetek ti meg!
– Te a legelső! Csak maradj utól!
– Te kis dalocska, melyet énekelt,
S kértemre átírt! – Óh, bohó lapocska,
2010 Talán mosolyja rád ragadt, hogy így
Nevetsz reám? – Ah, esdeklő szavak!
Akkor se, most sem irgalmazhatok!
– Te is! – Te is! – Ez egy maradjon itt
Vánkosnak elhaló szivem, neked!
2015 Nem, nem! – Ne légy elárulója! – Menj!
– Ah, mint lobognak. Aztán hamv, – egy-egy
Kis szikra még szaladgál, mintha vissza-
Kérné az elvett lángot, életet...
Késő! Örökre elmúlt! S hamva sincs!
(Elmereng. – Juon berohan.)

JUON
2020 Kegyelmes asszony! Fusson! Itt van az
Oláh sereg.

ILONA

Hogyan, Juon, te itt?
Hiszen te is oláh vagy!

JUON

A' biz én,
De a kegyelmes uraság nekem
Csak uraságom. Vén Juon, kinek
2025 Sok éven által csókolá kezét:
Megölni azt nem tudná! Énvelem
Jól bánt az úr, a tisztartó se bántott,
Mért bántanám én!

ILONA

Menj csak, jó Juon;

Én is megyek, majd.

JUON

Jaj, de Hóra már

2030 Benn a falúban; éppen erre tart
Sergével.

ILONA

Úgy csak menj ki, jó Juon,
Már készülök.

(Juon fejrázva el.)

Hah! Itt az óra hát!

JÓj, jó üveg: tartalmad üdv.

(Kis üvegcsét vesz föl asztaláról. Hirtelen kiüriti.)

Künn egyre növekedő zaj.)

Elég

Volt már az élet. Óh, ne késs, halál!

(Imázsámolyára térdel.)

2035 Isten, haragszol-e reám? Szegény,
Szegény leányra, hajh, ki nem tudá
Mit tesz! Ki önként törte meg szivét
Nagy díjra várva – és mit sem nyere:
Csak nagy csalódást s örök éltű kint!

2040 Óh, balga én! Ki elvetém a bölcs
Tanácsot: „Asszony semmit sem szerethet
Jobban becsületénél.” Balga és
Bűnös szivem! Magadba' bűnhödöl.

Könyörgj helyettem, áldott Szűzanya!
2045 S te, üdvözítő Krisztusom, te légy
Hív közbe'járóm. – Óh, légy érte is,
A bűnösebbért! Nem, nem; – én vagyok
A bűnösebb: ki meg nem szüntem őt
Szeretni, – s áldom, ah, gyilkos kezét!

*(Az imázsámoly fölébe hajolva némán imádkozik. A
zajt künn egyes kiáltások szakítják meg. Dulakodás
ballatszük. Majd sikoltás, mint mikor valakit megölnék.
– Akkor Hóra /gazdagon ékített nemzeti öltözetében/*

– és Szulisz /félcsászári egyenruhában/ rohannak be
fegyveres oláh csoport élén.)

HÓRA

2050 Halálra vélök! Senkit sem szabad
Kimélni. – Azt az áruló oláht,
Ki még uráért esdekelní mert,
A legmagosbik fára!

SZALISZ

2055 Mégis, azt
A mindenest addig kimélni kell,
Míg kincseiket elé nem adja. Mert
Fogadni mernék: arany és ezüst
Mind el van ásva.

HÓRA

(A még térdelő Ilonához megy s megragadja.)

Föl, cudar!

ILONA

Ne bánts!

Imádkozom.

HÓRA

2060 Volt rá időd elég;
Nappá tevők az éjt is, templomod
Nem oly világos a magos misén,
Mint volt a környék általunk. Siess!
Halnod kell.

ILONA

Arra kész vagyok.

(Föhláll.)

SZALISZ

Ni! Szép!

Ezt a lányt elkérem, Hóra. Hadd
Legyen enyém.

HÓRA

Előbb enyém. Neked

2065 Jó azután is.

SZALISZ

(Félre.)

A kevély oláh!

De ellenkezni véle nem merek.

ILONA

Hiába versenytetek: kié legyek?

Mert élve nem lesz testem egyiké is.

Van már nekem, ki engem elvigyen:

2070 A jó halál!

HÓRA

Az is reád talál!

Vigyétek addig.

*(Néhányan Ilonához közelednek. Günther, kezében
iratot tartva magosra, jó, s erővel utat tör magának.)*

GÜNTHER

Hó! Megálljatok!

Hol Hóra!

HÓRA

Itt vagyok, ki vagy, mi kell?

GÜNTHER

(Ilonát meglátja, örömmel.)

Nem késtem el! Nagy ég, hálát adok:

Jókor jövék.

ILONA

Szegény Günther, te vagy!

2075 S értem jövék? Ki küldte? József –?

GÜNTHER

A

Császár!

NÉP

Az Imperátu! Szetreászkel!

HÓRA

Ki mondja itt ki a császár nevét?

GÜNTHER

(Átadja a császár iratát.)

Olvasd!

HÓRA

Mi ez?

(Elolvassa a széltépi.)

Hazudsz. Ez nem a császár

Írása volt.

(Félre.)

– A lánykát nem hagyom

2080

S nem jó a népnek kegyelemre adni

Példát.

(Fenn.) Vigyétek.

GÜNTHER

Vakmerő! Te a

Császár parancsát gúnyolod?

HÓRA

Kölyök! –

Vigyétek ezt is. Ágra véle! Majd

Onnan vicsorgasd a fogad!

ILONA

Szegény

2085

Günther, te is vesztetre jössz. S miattam!

Miért jövé! Engem veszély nem ér.

Én boldogan látom meg a halált.

– Vad Hóra! Nézd ez üveget. Üres!

S szivemben érzem már erős tüzét. Nincs

2090

Rajtam hatalmad.

HÓRA

Óh, az átkozott!

De nem hagyom magam kijátszani.

Még élsz! – Szíved piheg még, véred ég,

S enyém lehetsz!

(Ilonát akarja ölelni.)

ILONA

Megállj, ne közelíts!

GÜNTHER

El, vakmerő! Akit császára véd,

2095 Annak személye szent. Ne merje őt

Érinteni senki!

HÓRA

Haha! Nyomorult

Eb! Még csaholsz? – Csak jersze, gerlicém!

(Erőszakkal átkarolja Ilonát, kinek Günther segítségére akar sietni, de hátulról oláhok által lefogva tartatik. Ilona küzdelem közben kiragadja Hóra kését tüszője mellől s önszívába üti.)

ILONA

Késedt a méreg! Késed olda föl!

(Lerogy.)

József! Hazám! Holtig szerettelek!

(Meghal.)

HÓRA

2100 Meghalt! Mi kár! Szép volt, s a vágy tüzét

Egy csókja sok lett volna oltani.

Tüzet lakának! Máglyán égjen el

Szép teste, hogyha itt nem éghetett

Hő keblemen! – Azonkúl gyújtsatok

2105 Három falut föl érte. Hadd legyen

Szép temetése!

GÜNTHER

(A halottra borulva.)

– Halva is mi szép!

Szebb mintsem élve! Mert el nem taszít!

HÓRA

Hát ez mit űrjöng? Kergessétek el!

GÜNTHER

Óh, öljetek meg, irgalom ha van

2110 Még szívetekben!

HÓRA

(Vad gúnnyal.)

Nem kívánsz-e mást?

GÜNTHER

Csak a halált.

HÓRA

Adjátok meg neki,

Amit kíván. A haldoklók utolsó

Kérése szent a keresztyén előtt.

2114 Pedig hisz az oláh is csak keresztyén!

(Ilona bulláját és Güntbert kiviszi.)

(A függöny legördül.)

ÖTÖDIK FELVONÁS

Első jelenés: Bécs. *A császári várpalota.*

(A második és negyedik felh. első jeleneti terem, azon különbséggel, hogy a kandalló mellett kényelmes támlás székek áll, a beteg császár számára. – Rosenberg és Daller jönnek.)

ROSENBERG

2115 Hogy végre látunk! Egy egész öröklét,
Mióta nélkülöztünk.

DALLER

Persze, te

A kabinetben, – én a harcmezőn
Kerestem azt, mi célomhoz vezet.

ROSENBERG

S azt el is érted. Hadnagyból –

DALLER

Maga

2120 Nagy Józsefünk tett, s épp a harc színén
Főszázadossá!

ROSENBERG

Szép. S hogy ment különben

A háború?

DALLER

Előbb ugyan rosszul!

Míg Lascy, – mint a vén cigány, ki egy
Nótát feled naponta, – volt vezérünk:

2125 Vertek szünetlen!

ROSENBERG

A szegény öreg!

Mióta hűgán az a gyász esék,
Nem ismerünk rá! Kár, hogy oly nagyon
Szivére vette.

DALLER

Nem volt jobb sorunk
A vén Hadikkal, – Nyolcvan éves! És
2130 Merő podágra! S slendrián! – Hiába! –
Következett! Előre tolta az
Áldott idő! – E nálunk így szokás!
De végre József, – az lángész! – belátta,
Hogy nem megyünk így semmire, – s dicsőn
2135 Lemondatott Hadikkal! – Laudon
Lett a vezérünk. Attól fogva más
Világ köszönte táborunkba. – Majd
Kétszáz mérföldre terjedő csatár-
Láncunkat összehúztuk, s egynehány
2140 Ponthoz szorítók. Nándor ostromát,
A legdicsőbbet, néztem végig én;
S hogy nem henyén: mutatja homlokom.
Dicső napok! – De félek: iszonyú
Drágán fizetve!

ROSENBERG

Hogyhogy?

DALLER

Láttad a
2145 Császárt, mióta visszatért?

ROSENBERG

Igen.

Nos?

DALLER

Összetörve! Ánya önmagának!
De nem csodálom: – annyi baj, veszély,
Álmatlan éj, rossz ét, jó-rossz idő,
Aggály, boszúság: amit ő kiállt!

2175 DALLER
Szerencse még.

ELSŐ TITKÁR
Abban van élete,
Hogy dolgozik.

DALLER
Míg bírja!

ROSENBERG
Igazán!
Meglássa bárki: tollal a kezében
Hal meg!

ELSŐ TITKÁR
S azonnal itt lesz. Egynehány
Írást szedek csak össze, mik felől
2180 Kérdezkedett. Bizony nem örömet
Láthatja őket.
(*Írásokat szed össze.*)

JÓZSEF
(*Betegen megtörve, – Lascy vállára támaszkodva jó. –
Második titkár utána írókossal. – Rosenberg és Daller
távozni akarnak.*)

Csak maradjatok.
Daller, te vagy? Bajtárs, Belgrád alatt
Szép egy napunk volt. A jövő tavasz –
Ha érjük – annál szebbeket ígér még.
2185 Ha ezredes lesz, csak jelentsd magad;
Jutalmat is szántam neked. – Te Lascy: –
– Előbb leülök! Ah, régen, nem ily
Puhán valék szoktatva; szalmaszék is
Megtette; most bágyadt, beteg vagyok. –
2190 Te Lascy, – Dallert szántam én Eliz
Húgodnak. – Ej, ne sírj, te lágyszívű!
Elmúlt, mi volt! Günthert feledni kell,
S mindent, tudod, mindent: mi véle egy

Korbul való! – De hol van a húgod?

LASCY

2195 Felség, apáca lett –

JÓZSEF

Mit? Fölvevé

A fátylat? Azt nem is tudám.

LASCY

De föl!

És elhagyott örökre!

JÓZSEF

Megbocsáss,

Hős Dallerem. Csak így van! Amit én

Terveztem: az még mind dugába dőlt!

2200 Ez is. Nyugodjék. – Titkár úr, vegyük

Írásaink! Ma tán gyöngébb leszek,

Mintsem soká kibírjam. Csak siessünk.

ELSŐ TITKÁR

Felség, emitt van a tudósítás,

Hogy Belgium nyugodt már.

JÓZSEF

(*Keserűn.*)

Az lehet!

2205 Mindent megadtam, mit legvérmesebb

Kíváratuk kért. Visszavontam azt,

Amit tevék, mind. El, ad acta! –

ELSŐ TITKÁR

Itt

A fővezér és Suwarow között

Azóta váltott két levél. Egész

2210 Hadjáratunk előnyit az orosz

Venné magának.

JÓZSEF

Eh! Belgrád enyém,
S a bosznia szélek. Írd meg Katalin
Cárnőnek ezt: József semmit se kér,
Semmit sem ad. – Hogy is van az? – Tudom:
2215 „Szegődött bér, osztott konc.” – ennyit a
Magyartul is tanultam. – A jövő
Tavaszra majd meglátjuk. Háborúnk
Magát kinövi majd akkorra. – Nos?

ELSŐ TITKÁR

A fővezér itt közli, pontosan,
2220 A megapadt létszámot. A sereg
Egyharmadát veszíté; a ragály
Vivé nagyobb részt sírba.

JÓZSEF

Tedd külön,
Majd áttekintem. – Ez nem gátoland.
Jövő tavaszra majd újoncozunk.
2225 Most Magyarország kissé lanya volt;
Jövőre, azt remélem, csak ki fog
Pótolni némit. Folytasd.
*(Észrevéve, hogy a második titkár állt az első titkár
helyére.)*

Vagy te? Jó.

MÁSODIK TITKÁR

Felséged, a megyék, – a gabna- és
Ujoncadás miatt gyűléseket
2230 Tartván felséged engedelmiből,
Nagyobb felök a tárgytól eltekintve
Nehéz panasszal áll elő.

JÓZSEF

Tudám,
Hogy így lesz! Ez a hála! Engedék,
Ez egyben engedék: – s ím, így fizetnek.

2235 – Írnak?

MÁSODIK TITKÁR

Tekintse meg felséged, ím
Egész csomag fölirat.

JÓZSEF

És mit írnak?

MÁSODIK TITKÁR

Egy rész a régi dalt, az annyiszor
Lantoltat! – Elvett alkotmány, tiport
Nemzeti nyelv, sértett nemes-jogok,
2240 S a többiről. Felséged ismeri –

JÓZSEF

Csak igen is jól. Nincs egyéb?

MÁSODIK TITKÁR

Emitt

Egy gúnyirat, mely vakmerőn veszi
A háborút, s felséged célzatit
Sértő s a vérig metsző kés alá!

JÓZSEF

2245 Ha! – Mit beszél?

MÁSODIK TITKÁR

Hogy háborúnk merő

Haszontalan, s legjobb esetben is,
Több veszteség, mint nyerhetünk vele.
Hogy e töröktől elzsarolt, kiélt
Szerb, s bosznia földért ínséget, ragályt,
2250 Szükölködést és döghalált hozunk
Különben is két rossztermésű év
Alatt nyögő egyéb országainkra.

JÓZSEF

– Azt mondja? Hajh! Hát így veszik fel ők?

MÁSODIK TITKÁR

Sőt, többre megy: „Talán ez épp a cél”
2255 – Úgymond merészen ez: „nem bírva már
A magyarokkal, elcsigázni, és
Úgy kényszeríteni őket megadásra.
Ha Óra nem segít, majd segít
Ez a nagyobb érvágás!” – így beszél.

JÓZSEF

2260 Hah!

MÁSODIK TITKÁR

A szabadsajtó gyümölcse!

JÓZSEF

Hallgass!

Bár, hogy kegyetlenül törettem a
Kerékbe Hórát: vád s gyanú alól
Nem old föl engem: el nem ijedek!
Firkáljanak csak! Az nekem nem árt.
2265 Más, azt remélem, a közvélemény
E háborúmról!

MÁSODIK TITKÁR

Felség, fájdalom,
Nem azt mutatják e föliratok;
Legtöbb megyéből épp e vád esik
Felséged célzatára. Mindenik
2270 A háborút haszontalan, – ha nem
Vészesnek írja; s a kivítt sikert
Hiú csalétek és maszlag gyanánt
Nézik.

JÓZSEF

Mi szűk keblük! Mi szűk agyuk!
Ők koronájuk szent jogát szünetlen
2275 Pengetve hordják ajkukon, – s midőn
E koronám jogáért Bosznia-, Szerb-
Országban én kardot vonok, s igényt

Formálok épp magyar szent koronám
 E jogcíméhez: nem tetszik nekik!
 2280 Nem esküvének-é meg őseim,
 Hogy visszafoglalandják a magyar
 Korona tartományit? S ők szünetlen
 Nem sürgetének-é letennem ezt
 Az esküt? – És ha esküvés ne'kül
 2285 Akként teszek, mint sok nem, esküvel:
 Ők zúgolódnak! – Szóval, óh, igen!
 Szeretnek ők szent koronát, hazát,
 Meg ős-jogot! – De hogyha áldozat,
 Pénz, vér kell érte: – nem tetszik nekik!

LASCY
 2290 Felség, igaztalan léssz. Csöndesülj!

JÓZSEF
 Nem! Visszaírtok: hogyha a megyék
 Így visszaéltek célzatinkkal, – *el-*
Oszlatjuk újra. S mint ez évben, úgy
 Szedünk ujoncot és élelmiszert.
 2295 Írd ezt. S azonnal.
(első titkárhoz:)

– Ment-e rendelet,
 Amint parancsolám: a hiteles
 Helyek megszüntetése, és *telek-*
Könyvek felől? Megírtad-é, miképp
 Elődbe adtam, minden érveim'
 2300 És célzatom' –?

ELSŐ TITKÁR

Felséges úr, emitt
 A teljes ügymenet. De –

JÓZSEF

Mit? Talán
 Fönnakadás van ebben is? Hisz ez
 Nem ütközik közjogba! Célszerű

Voltát belátja még a gyermek is.

ELSŐ TITKÁR

2305 Itt a nemesség fölírása, mit
Kisbirtokos részről is számtalan
Sok írt alá.

JÓZSEF

S miért?

ELSŐ TITKÁR

Birtokjoguk
S okmányaik veszélyes bolygatását
Látják a rendeletben.

JÓZSEF

2310 Majd utóbb
Megismerendik s megnyugosznak.

ELSŐ TITKÁR

Itt
Nyolc káptalan s a premontréi rend
'Tiltakozása oly sok százados
Joguknak érdekébe'.

JÓZSEF

2315 Vártam e
Papoktól és csak meg sem ütközöm.
Nem is adok rá semmit.

ELSŐ TITKÁR

Itt –

JÓZSEF

Mi még?

ELSŐ TITKÁR

Itt még a hétszemélyű főtörvényszék
Alázatos fölterjesztése, mely
Szerint: e fölséges rendelkezést
Jobbnek találták, – a közhangulat

2335 KAUNITZ
De fájdalom, hogy épp ellenkező.

GUARIN
Pokolba véle! Felséged magát
Mért háborítná azzal?

JÓZSEF
Akarok
Megtudni mindent. Míg császár vagyok:
Titkolni tőlem semmit sem szabad.
2340 – Miféle iratok? Nem szólsz? – Kaunitz,
Ne ingerelj!
(*Kaunitz kérdőleg tekint az orvosra.*)

GUARIN
(*Vállat vonít.*)
Tessék, kegyelmes úr.

KAUNITZ
Felség! Kilenc megyében megtagadva
A hódolat. Tettleg szegülnek ellent,
Nyílt lázadással. Elfoglalva már
2345 A megyeházak, – a császári biztos
Elűzve, – a pecsét kezökben, – és
Tisztújítás megtartva.

JÓZSEF
Jaj! Szivem –
(*Melléhez kap, székében ájulva esik hátra.*)

GUARIN
Mondtam! – Elájult!
(*Körüle sürgölődnek.*)

KAUNITZ
(*Magában.*)
Prófétának, óh,
Mért kelle lennem! – Ő – vagy Ausztria!
2350 Ő, ő!

GUARIN

Magához tér. – Felséges úr,
Mit érez itt – ?

JÓZSEF

Mit érezek? – Pokolt!

Az angyalok bukását! A nemes
Szándék egéből félreismerés
Poklába! – Ez is már Belgium
2355 Útjára lépett. – Kaunitz, van-é egyéb?

KAUNITZ

Nincs, – semmi sincs, felséges úr –

JÓZSEF

Hazudsz

Te most? – De szólj bátran, hisz átesém
Immár a válság percein. – Mi még?

KAUNITZ

Felség, csak –

JÓZSEF

Ej, téged se láttalak
2360 Habozni még! Én adjak, a beteg,
Példát neked! – Szólj!

KAUNITZ

A magyar urak –

JÓZSEF

Megint?

KAUNITZ

Esengni jöttek.

JÓZSEF

Ők? Esengni?

Nincs arra szükség, – hisz parancsolás
Most már a tisztök.

KAUNITZ

Épp azért jön ily
2365 Népes követség, hogy felségedet
Atyai szíve gyöngye oldalán
Bírák reá: ne kényszerítse népét
A lázadásra, melytől idegen
Még s visszaborzad hű szivök; legyen
2370 Irgalmas és hallgassa meg.

JÓZSEF

Tehát
Népes követség? Azt mondád?

KAUNITZ

Igen.
Százötvenen vannak, felséges úr.
Három, megyénként.

GUARIN

Azt nem engedem!
Ily zaj, ily izgatottság! – Megölője
2375 Lehetne.

JÓZSEF

Annyian! – Tehát egész
Országom egyaránt – s így érez? Óh,
A Szécsy hullájánál azt hívém: a
Végső magyar! – De látom, a magyar,
– Mig egy marad belőle – nem szűnik
2380 Jogát keresni rajtam – óh, szivem,
Szivem! Kemény próbán vagy! Isten, ember
Nem várja tőled, hogy még győzni tudj.
– Vagy győzz, de győzd magad’ meg! – Menjetek:
Mindannyiat most nem fogadhatom,
2385 De küldjetek be hármat: meg fogom
Hallgatni úgy.

(Kaunitz el.)

Ti meg vonuljatok

Mind félre; – csak Guarinnal akarok
Beszélni!
(*Guarinnon kívül mind a háttérbe vonulnak.*)

GUARIN
Felség –

JÓZSEF
Röviden, Guarin.
Igérd s fogadd föl: hogy mit kérdezek,
2390 Őszinte választ adsz reá.

GUARIN
Ha csak
Tudok.

JÓZSEF
Amint tudsz. Esküdjél reá!

GUARIN
Felség –

JÓZSEF
Tehát halld: meddig élhetek?
Nem szólsz? – Egy évig? – Azt sem? A tavaszt
Megérem-é? – Guarin, te sírsz? – Nemes
2395 Barátom, értem. Megvan válaszod!
– Annyit se hát? Nem biztos egy napom?

GUARIN
Felség, egy ily roham, mint az iménti –

JÓZSEF
Pedig hasonló vár reám.

GUARIN
(*Térden.*)

Ne! Óh,
Felséges úr! Ne! – Mért e küzdelem,
2400 Mely célra nem, – csak sírhoz vezet?

JÓZSEF

Igaz! S ha messze már a' sincs: – miért!

Kelj föl, Guarin; te győztél meg: miért!

– Titkár!

(Első titkár előre jő.)

Mig ők beszélni fognak, – ah

Úgyis tudom, mit! – Addig írd te meg:

2405 Hogy visszahúzok mindent; – érted-é;

Mindent! Amit tiz év alatt tévék!

Csupán a „Türelem –” s jobbagyaik

Szabad költözése, – e kettő maradjon.

– Tán Magyarország ős-törvényivel

2410 Csak összeférhet ennyi emberiség!

Írd meg: szívem csak jót akart nekik,

De ők nem érték tiszta célzatim!

Legyen, miképp akarták. Jőni fog,

Mert jőni kell, a boldogabb idő,

2415 Midőn az ember ember lesz; jogát

El nem homályosítja jog gyanánt

Árult kiváltság! Akkor, mit ma el-

Dobnak, magok teendik. József akkor

Rég porladoz már ősei közt...

2420 De lelke égből majd lenéz, – mosolyg,

S megáldja őket! – Áldja mostan is.

Írd meg. – Te másik!

(Második titkár előre jő.)

Írd. A koronát

Ismét kezökbe tészem. Ezzel is

Megnyugtatómuk' célzom. Addig is, míg

2425 Jövő tavasszal, elhatározott

Szándékom azt fejemre tenni; és

Királyi esküvel pecsételendem

Törvényük', – alkotmányukat. Csak írd.

(Az ajtó kétfelé nyílik. Kaunitz, utána Ghymes gróf két magyar főúrral belép. Az ajtó nyitva marad s a magyar követség nagyszámú tagjait engedi látni.)

KAUNITZ

Felséges úr. Ghymes gróf –

JÓZSEF

Ismerem.

KAUNITZ

2430 Lesz a követség szószólója; kinn
Maradt, – felségedet kimélni vágyván –
A többi.

JÓZSEF

Jól van. Megbocsássatok,
Beteg vagyok. De hallom; szóljatok.

GHYMES

Felséges úr. Fájdalmasan jövünk,
2435 Mert gyász s szorongás, ami kényszerít
Szólnunk. – Az ország annyi bú alatt
Leverve, most a hosszas háború
Költségitől sanyarva, szent jogát
Folyvást siratva, nélkülözve, – már
2440 Türelme véghatáraig jutott.
S bár a királynak szent személye által
Mély hódolatra készítve, másfelől
Törvényihez törhetlenül hiven:
Tíz évi hasztalan próbák után
2445 Esengve kéri, ősi jog szerint
Bírhatni alkotmánya üdveit.
Ország gyűlésén; – nem kételkedünk –
Legtöbbeket felséged oly magos
Elméjü céljaiból, önszánta szerint
2450 Nemzet s király közegyezésével
Törvényül alkotand. – Anélkül, óh,
Felség! Az örvény széléhez jutánk,
S szédelgve néz szemünk belé. Csak egy kéz
Ránthatja vissza onnan a magyart,
2455 És véle, felség, ősi trónodat,

Egy kéz: – a felséged keze. – Óh, nyújtsd ki azt,
Felséges úr!
(*Elhallgat.*)

JÓZSEF

(*Az első titkárhoz:*)

Megírtad?

(*Átvesszi a kéz iratát*)

Óh, saját

Halálítéletem! – Óh, hát ezért

Éltem, viraszték, küszködém; – tíz év

2460 Munkája – s egy lehellet fújja el!

Saját lehem! Szerelmem, óh, ezért

Áldoztalak fel? Ilonám az égből

Látsz-e reám? Nézd, Józsefed magát

Áldozza fel, mint téged áldozott, –

2465 Öli meg, amint tégedet megölt!

Mindezt a népei javára. Óh,

Hálátlanok! – Lángolsz szegény szívem?

Mindjárt letépem kötelékedet. (*Aláírja.*)

Megvan. Jöhetsz, halál.

(*Második titkárhoz:*)

Készen vagy-é?

(*Azt is aláírja, s kezébe fogja mindkettőt, – Ghymeshez.*)

2470 Itt válaszom. Vidd. Olvassátok el.

A koronát vigyétek. Átadom.

Mondjátok otthon: József szeretett

Végperceig.

GHYMES

(*A császár kezét megragadni akarva.*)

Felség!

JÓZSEF

Hagyd el, ne bántsdl!

E kézre annyi átkot szórtatok:

2475 Hogy már nem is fér áldástok reá!

– Mégis, jövel! Fogd e hideg kezet:

A szív meleg volt mindig. Áldva mondok
Végbúcsút magyarimnak. Vidd nekik
Megtört szivem szerelmét.

*(Ghymes megcsókolja a császár kezét, s indul. – Akkor a
császár, mint kinek valami hirtelen jut eszébe, őt visszainti,
egyszersmind a többieknek int, kik félrevonulnak.)*

Csak jövel,

2480 Add kezedet. Még egy bocsánatot
Kell tőled esdenem.

GHYMES

Felséges úr! –

JÓZSEF

Igen. Te voltál, Szécsy Ilona
Atyai szívü bátyja? Tudd meg, én
Öltem meg őt. Pedig hogy' szeretém!

2485 De jobban nála – százszor jobban, ah –
Ez álmokat. S szívét feláldozám!

A tiszta gyémántot izzó tüzőn
Elpárologtatám s árán – e szép, de
Tűnő szivárvány csalképét vevém!

2490 – Ő tiszta volt s meg kelle hálnia!
Ő tiszta volt! Ez egy szó nyomta még
A szívemet. Bocsáss meg! – Most nyugodtan
Meghalhatok... Menj!

(Ghymes két társával el. Az ajtó bezárul.)

Jőjtek! – Guarin,

Adj csöppjeidből – Hah, mi lárma?
(Kiáltás künn: Éljen a császár!)

Menj!

2495 Menj! Kérd meg őket, ne gunyoljanak;
(Első titkár el.)

Hisz meghalok! – Jó Lascy, jer közelb,
Fogd meg kezem. Mit érzesz? Ujjaim
Kissé meredtek. Nem bírnák talán
Mefogni már a kardot. Csak szorítsd,

2500 Bátran szorítsd; nem viszonozza bár
A szorításod? Ím, e kézfogás
Hü sergemé! Add át áldásomat,
A legnagyobbtól – legkisebbikig!
Laudon, – és a közlegény! – Ne sírj,
2505 Jó Lascy! Nem halok meg; én örök
Életre számítok.

GUARIN

Felséged így ki-
Fárasztja mellét.

JÓZSEF

Már úgy sem veszem
Hasznát tovább. – Kaunitz, politikád
Most igazolva! Te s anyám, együtt
2510 Egy cél, s nyomon menétek. Csöppre csöpp,
– Így szóltatok, – követ váj. És igaz.
De jöszte csak; súgjam füledbe, hogy
Politikáddal én még sem cserélek;
S bukásomat se bánom, tiszta volt
2515 Lelkem csalástól. Titkos célzatok
Nem éltek abban. Nyíltan estem el
Népeim javáért: újra kezdve, ez voln'
Írányom újra, tán nem oly mohón;
Tanácsot értve, tán erőszakot
2520 Kerülve, mert az célra nem vezet,
S csak visszatorlást szül... De végre is ez!
Én nem cserélek, most se, senkivel;
Eszméim élnek; – századév, amíg
Érvényre jutnak. Megtisztulva, mert
2525 Sokban hibáztam, vétkezém. Talán
Kiengesztelve bennök, amit én
Nem bírtam egyeztetni: nemzetek
S emberiség joga; most ismerem,
Hogy mind a kettő szent; s egyoldalú
2530 Volt harcom, ezt amannak szembetéve;

Ezért bukom; nem mert gonosz valék,
 Csak mert a jót nem jól akartam. Az,
 Mi céljaimnak magva volt: megél
 S kihajt, gyümölcsét meghozandja még.
 2535 Most várni is tudok; van már időm!
 Hisz századév: egy Józsefnek mi az!
 Ki örök életet kér: a jelen
 Azt nem szorítja. – Jaj, szivem, – de mégis,
 Mégis szorít! – Adj egy csöppet, Guarin! –
 2540 Ha meghalok, szeretném, sírkövemre
 Írjátok ezt: „Itt nyugszik egy nemes
 Szándéku fejdelem, ki céljai
 Hajótörését látta, – és együtt
 Veszett velök.” – Ne sírjátok! Talán
 2545 Azt vélitek: a költő igazat
 Mondott? – „A trónról rettentő lelépni
 A sírba.” Óh, könnyü nekem. Mi jó
 Lesz ott nyugodni! Ah, Guarin, segíts.
 Ne! Mért segítnél? Jobb pihenni, – az
 2550 Ilona keblén! – Hagyjatok! Megyek. –
(Meghal.)

GUARIN

Meghalt.

KAUNITZ

E szív, mely oly magosra tört,
 Megtörve most! – Örök törvény: – igaz,
 2553 S könyörtelen vagy!

LASCY

(A halott kezére borul.)

Édes, jó uram!

(Csoportozás.)

(A függöny legördül.)

TARTALOM

Madách Imre drámaszövegei –2.

8. Csák végnapjai	(1843 → 1861)	527
9. A civilizátor	(1860)	625
10. Az ember tragédiája	(1860)	669
11. Mózes	(1862)	859
12. Tündérálom <i>(töredék)</i>	(1864)	971

Függelék (egy "apokrif")

József császár	(1863)	983
----------------	--------	-----